MEMORIALUL REVOLUŢIEI 16-22 DECEMBRIE 1989

CENTRUL NAŢIONAL DE DOCUMENTARE,
CERCETARE ŞI INFORMARE PUBLICĂ DESPRE
REVOLUŢIA DIN DECEMBRIE 1989

MEMORIAL 1989

Buletin ştiinţific şi de informare

1 (15) / 2015

Timişoara

Colegiul de redacţie:

Redactor şef: Gino Rado (Revoluţie)

Secretar general de redacţie: Lucian-Vasile Szabo

Redactori: Adina Hornea Abruda (Artă şi cultură)
Liza Kratochwill (Istorie orală)
Simona Mocioalcă (Evenimente)
Cristina Tudor (Comunism)

Corectură: Adina Hornea Abruda

Coperta: Traian Abruda

Consiliul consultativ: Ioana Boca – Fundaţia Academia Civică – Bucureşti, Viorel Marineasa – Universitatea de Vest din Timişoara, Stelian Mândruţ – Academia Română, filiala Cluj-Napoca, Silviu B. Moldovan – CNSAS – Bucureşti, Bogdan Murgescu – Universitatea din Bucureşti, Victor Neumann – Universitatea de Vest din Timişoara, Daniel Vighi – Universitatea de Vest din Timişoara, Smaranda Vultur – Universitatea de Vest din Timişoara

ISSN: 1843-309X

CUPRINS

Cuvânt către cititor 9

Foreword 10

Memorialul Revoluţiei la 25 de ani 11

STUDII

Richard Andrew Hall**,** Rescrierea istoriei Revoluţiei. Triumful revizionismului securist în România postceauşistă (Partea a III-a) 15
Lucian-Vasile Szabo, Decembrie 1989: drepturi cetățenești, libertate religioasă și Revoluție 28
Lucian Ionică, Fotografi ai Revoluţiei (III) 39
Dumitru Tomoni, Zilele astrale ale Timişoarei: 15 decembrie 1989 (I) 51

OPINII ŞI ATITUDINI

Simpozion ştiinţific internaţional la Timişoara. „25 de ani după. Ce am visat? Cum ne-am trezit?" (Anatol Petrencu) 58
Biserica şi idealurile Revoluţiei din Decembrie 1989 (Ionel Popescu) 64

COLAJE DE CELULOID

Mărturii privind existența teroriștilor în Decembrie 1989 (Liza Kratochwill) 73

TEROAREA COMUNISTĂ

Statutul și normativele privind viața studenților din Centrul Universitar Timișoara între 1956-1959, partea a I-a **(**Cristina Tudor) 84
Relațiile Republicii Socialiste România în domeniul turismului internațional cu țările comuniste în perioada 1969-1972 (Loredana Tănasie) 98
Norme de comportament în comunism (Simona Mocioalcă) 107

BIBLIOTECA REVOLUŢIEI

Cati Daşcău, *Teză la istorie*, Editura Waldpress, Timişoara, 2014, 183 p. (Simona Mocioalcă) 110
Costel Balint, *Turma marelui urs*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2014, 198 p. (Adina Hornea Abruda) 115

ARTĂ ŞI CULTURĂ

Revoluţie, cărţi şi autori la „Orizont”. Ultimele apariţii editoriale ale Memorialului Revoluţiei din Timişoara 126
De la Timişoara la Berlin în câţiva paşi. Coloana Eroilor Revoluţiei faţă în faţă cu Zidul Berlinului 134
Gânduri printre rânduri. Coloana Eroilor Revoluţiei „reclădită” de autor 136
Fotografia la ea acasă. Vernisaj şi prezentare de... album la Memorialul Revoluţiei 139
Despre „clădirea” unui album şi a unui vernisaj. De vorbă cu „unul dintre ultimii arhitecţi apolinici” 142

INSTANTANEE – MEMORIAL

După 25 de ani... Bilanţ şi planuri la Asociaţia Memorialul Revoluţiei 149
Jubileul Revoluţiei văzut în afara României 159
O inedită oră de istorie 161
Conferinţă aniversară la Timişoara. „25 de ani după. Ce am visat? Cum ne-am trezit?” 164
Evenimente speciale la Memorialul Revoluţiei..... 172
Programul Asociaţiei Memorialul Revoluţiei în perioada activităţilor comemorative din Decembrie 2014..... 174
Cupa „Memorialul Revoluţiei” la minifotbal, Ediţia a VII-a, 2014 176
Supercupa „Memorialul Revoluţiei” la minifotbal, Ediţia A III-A, 2014 . 180
Memoria Revoluţiei timişorene prezentă la Gyula..... 182
Elevii din Timiş în pelerinaj la monumentele Eroilor-Martiri 185
Decernare de plachete, diplome şi medalii la Bucureşti 194
Proiectele noastre pentru anul 2015..... 197

COLABORATORI 199

TABLE OF CONTENTS

Cuvânt către cititor 9

Foreword 10

"Memorialul Revoluţiei" after 25 years 11

STUDIES

Richard Andrew Hall**,** Rewriting the Revolution. The Triumph of Securitate Revisionism in Post-Ceauşescu Romania (3rd Part) 15

Lucian-Vasile Szabo, December 1989: Civil Rights, Freedom of Religion and Revolution..... 28

Lucian Ionică, Photographers of Revolution (III) 39

Dumitru Tomoni, Lustrous Days of Timişoara: December 15th 1989 (I.)...51

OPINIONS AND ATTITUDES

International Scientific Symposium in Timişoara. „25 years after. What did we dream about? How did we wake up?" (Anatol Petrencu) 58

The Church and the Ideals of the Revolution of December 1989 (Ionel Popescu)..... 64

CELLULOID COLLAGES

Accounts and testimonies on the existence of terrorists in December 1989 (Liza Kratochwill).....73

COMMUNIST TERROR

By-law and regulations governing the students' life in Timişoara University Centre from 1956 to 1959 **(**Cristina Tudor) 84

The relations between the Socialist Republic of Romania and other communist countries in terms of international tourism from 1969 to 1972 (Loredana Tănasie) 98

Code of conduct in communism (Simona Mocioalcă) 107

REVOLUTION LIBRARY

Cati Daşcău, *Teză la istorie (Taking the History Test)*, Waldpress Publishing House, Timişoara, 2014, 183 p. (Simona Mocioalcă) 110

Costel Balint, *Turma marelui urs (The Army of the Great Bear)***,**

Eurostampa Publishing House, Timişoara, 2014, 198 p. (Adina Hornea Abruda) 115
ART AND CULTURE
The revolution – books and authors on the "Orizont".
The latest publications of "Memorialului Revoluţiei" Association of Timişoara 126
Timişoara, just a few steps away from Berlin. The Column of the Romanian Revolution's Heroes face to face with the Berlin Wall 134
Thoughts between the lines. The Column of the Romanian Revolution's Heroes "rebuilt" by its author 136
Photography in its full splendour. Official opening and presentation of ... the photo album at "Memorialul Revoluţiei" Museum..... 139
Something about "putting together" an album and an official opening. An interview with "one of the last apollinical architects" 142

SNAPSHOTS – MEMORIAL
After 25 years… A time for summing up and making plans at "Memorialul Revoluţiei" Association 149
The Revolution's Jubilee seen from abroad 159
An original history class 161
„25 years after. What did we dream about? How did we wake up"? Anniversary conference at Timişoara 164
Special events at "Memorialul Revoluţiei" Association 172
Agenda of "Memorialul Revoluţiei" Association during the commemorative activities from December 2014..... 174
„Memorialul Revoluţiei" Mini-Football Cup, 7th Edition, 2014 176
„Memorialul Revoluţiei" Mini-Football Super-Cup, 3rd Edition, 2014..... 180
Memory of the Revolution in Gyula, Hungary 182
Pilgrimage of the young students of Timişoara to the Martyr-Herous' monuments 185
Awarding of medals, engraved plaques and diplomas in Bucharest 194
Our projects for 2015 197

COLLABORATORS 199

INHALTSVERZEICHNIS

Vorwort 9
Vorwort 10
25 Jahre Revolutionsgedenkstätte..... 11

STUDIEN

Richard Andrew Hall**,** Die Wiederschreibung der Revolutionsgeschichte. Der Triumph des Revisionismus der Securitate in Rumänien nach Ceauşescu (3. Teil) 15
Lucian-Vasile Szabo, Dezember 1989: Bürgerliche Ehrenrechte, Religionsfreiheit und Revolution..... 28
Lucian Ionică, Fotografen der Revolution (III)..... 39
Dumitru Tomoni, ... 51

MEINUNGEN UND HALTUNGEN

Internationales wissenschaftliches Symposium in Temeswar. „Nach 25 Jahren. Was haben wir geträumt? Wie sind wir aufgestanden?"(Anatol Petrencu 58
Die Kirche und die Revolutionsideale im Dezember 1989 (Ionel Popescu) 64

ZELLULOIDCOLLAGEN

Beweise zur Existenz der Terroristen im Dezember 1989 (Liza Kratochwill) 73

KOMMUNISTISCHE TERROR

Das Statut und die Normative betr. des Studentenlebens im Universitätszentrum Temeswar zw. 1956-1958 **(**Cristina Tudor)..... 84
Die Beziehungen des Sozialistischen Republik Rumäniens im Bereich des internationalen Tourismus mit den kommunistischen Ländern in der Zeit 1969-1972 (Loredana Tănasie)..... 98
Verhaltensnormen während des Kommunismus (Simona Mocioalcă..... 107

BIBLIOTHEK DER REVOLUTION

Cati Daşcău, *Schriftliche Klassenarbeit bei Geschichte*, Waldpress Verlag, Temeswar, 2014, 183 S. (Simona Mocioalcă 110

Costel Balint, *Die Herde des großen Bären***,** Eurostampa Verlag, Temeswar, 2014, 198 S. (Adina Hornea Abruda) 115

KUNST UND KULTUR

Revolution, Bücher und Autoren beim „Orizont". Die letzten Verlagserscheinungen der Revolutionsgedenkstätte Temeswar 126
Von Temeswar nach Berlin in ein paar Schritten. Die Säule der Heldenrevolution gegenüber der Berliner Mauer 134
Gedanken zwischen den Zeilen. Die Säule der Heldenrevolution „wiederaufgebaut" vom Autor 136
Das Foto im passenden Rahmen. Vernissage und Album-Präsentation bei der Revolutionsgedenkstätte..... 139
Über das „Bauen" eines Albums und einer Vernissage. Im Gespräch mit „einem der letzten apollinischen Architekten"..... 142

AUGENBLICKE – MEMORIAL

Nach 25. Jahren. Bilanz und Pläne beim Verband der Revolutionsgedenkstätte 149
Revolutionsjubiläum gesehen außerhalb Rumäniens 159
Eine neuartige Geschichtsstunde 161
„Nach 25 Jahren. Was haben wir geträumt? Wie sind wir aufgestanden?" Jubiläumskonferenz in Temeswar 164
Besondere Ereignisse bei der Revolutionsgedenkstätte..... 172
Das Programm des Verbands der Revolutionsgedenkstätte in der Zeit der Gedenktätigkeiten im Dezember 2014..... 174
Minifußball-Cup „Memorialul Revoluţiei", 7. Auflage, 2014 176
Minifußball-Supercup „Memorialul Revoluţiei", 3. Auflage, 2014.....180
Erinnerung der Temeswarer Revolution bei Gyula 182
Die Schüler vom Kreis Timiş auf Pilgerschaft bei den Denkmälern der Märtyrer-Helden 185
Plaketten-, Diplomen- und Medaillenverleihung in Bukarest..... 194
Unsere Projekte im Jahre 2015..... 197

MITARBEITER 199

Cuvânt către cititor

În data de 26 aprilie 2015, asociaţia noastră împlineşte un sfert de veac, un moment foarte bun pentru apariţia celui de al 15-lea numărul al revistei noastre. Pentru cititorii noştrii din afara ţării am reuşit să tipărim şi primul număr în limba germană iar pentru luna decembrie 2015, împreună cu numărul 16 al revistei, vom încerca să editäm şi numărul 2 în limba engleză. Aşadar, încercăm să avem o prezenţă cât mai susţinută cu revista noastră şi pe plan extern.

În acest număr la secţiunea STUDII, continuăm cu a treia partie din *Rescrierea istoriei revoluţiei. Triunful revizionismului securist în România postceauşistă* lucrare a domnului Richard Andrew Hall. Tot cu partea a treia a lucrării *Fotografii revoluţiei* este prezent şi domnul Lucian Ionică. *Decembrie 1989: drepturi cetăţeneşti, libertate religioasă şi Revoluţie,* este titlul lucrării domnului Lucian-Vasile Szabo, această lucrare fiind o mică parte dintr-o viitoare carte pe care sperăm să o putem publica la sfârşitul acestui an.

Secţiunile INSTANTANEE – MEMORIAL şi ARTĂ ŞI CULTURĂ sunt foarte bogate şi datorită faptului că în decembrie 2014 s-au împlinit 25 de ani de la Revoluţia Română din 1989 şi am avut foarte multe evenimente.

Nu pot să închei fără să vă readuc aminte că puteţi citi revista noastră şi online, pe adresa www.memorialulrevoluţiei.ro, la secţiunea revista online.

Gino **RADO**

Foreword

The Silver Jubilee our association celebrates this year on April 26th is also a propitious moment to release the 15th issue of our bulletin. As an expression of our deepest gratitude and appreciation for all our readers, particularly for our overseas readers, we managed to release the first German issue of the bulletin and the good news doesn't stop here: by December this year we are planning to come with the 16th issue accompanied by a brand-new 2nd English issue of our bulletin. Therefore, we are trying to have a constant presence abroad as well.

In the "Studies" section of this issue we continue our tradition by publishing the third part of Mr. Richard Hall's Ph. D. Dissertation *Rewriting the Revolution. The Triumph of Securitate Revisionism in Post-Ceausescu Romania*. Mr. Lucian Ionică is also present with the third part of his study *Photographers of Revolution. December 1989: Civil Rights, Freedom of Religion and Revolution* is the title of Mr. Lucian-Vasile Szabo's study which is just a brief part of a future book we hope we can publish by the end of this year.

"SNAPSHOTS – MEMORIAL" and "ART AND CULTURE", two traditional sections of our bulletin, are now richer also due to the fact that in December 2014 we celebrated 25 years from the Romanian Revolution of 1989 and we planned and took part in numerous events and activities.

In the end, I would like to remind you that our bulletin can also be read online, at the following webpage: www.memorialulrevoluţiei.ro, online bulletin section.

Gino **RADO**

Memorialul Revoluţiei la 25 de ani

Se împlinesc 25 de ani de la constituirea Asociaţiei Memorialul Revoluţiei şi doresc, cu acest prilej, să îmi exprim regretul că o parte din membrii noştri fondatori, prezenţi în istoria Memorialului Revoluţiei, au trecut în nefiinţă.

Existenţa asociaţiei se datorează unui grup de consilieri locali, ingineri, arhitecţi, artişti plastici, scriitori, Înalt Preasfinţiei Sale Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, care au dorit înfiinţarea unui Memorial al Revoluţiei în Timişoara.

Asociaţia s-a constituit la 26 aprilie 1990, primul preşedinte fiind domnul inginer Vilmos Soós, vicepreşedinte domnul arhitect Mihai Botescu şi secretar domnul arhitect Dan Popa. Documentele de constituire a asociaţiei au fost preluate de către subsemnatul în 1991 şi, într-o adunare generală cu membrii fondatori, s-a votat o nouă conducere. Noua conducere aleasă a fost: dr. Traian Orban, preşedinte, Ioan Bânciu, vicepreşedinte, şi Mihai Botescu, tot vicepreşedinte. Prin noua conducere s-a adoptat un statut îmbunătăţit, completat, pentru realizarea unui Complex Memorial în Timişoara, amplasat pe locurile unde s-au înregistrat morţi şi răniţi.

Iniţial, sediul asociaţiei a fost în incinta IPROTIM-ului şi, deşi conducerea a fost schimbată, doresc să-i mulţumesc fostei conduceri şi membrilor fondatori pentru sprijinul acordat, în continuare, la îndeplinirea proiectelor noastre.

Din anul 1990 şi până în prezent, Memorialul Revoluţiei, în dezvoltarea sa, şi eu, personal, am procesat şi materializat: mărturii, documente, fotografii, cărţi, casete video şi audio. Această muncă a fost fructificată din 1995 când, în prezenţa unor personalităţi de prim rang ale Fundaţiei Academia Civică – Ana Blandiana, Romulus Rusan, Nicolae Prelipceanu – şi a unor scriitori din Timişoara – Iosif Costinaş, Daniel Vighi – , s-a constituit Centrul Naţional de Documentare, Cercetare şi Informare Publică despre Revoluţia Română din Decembrie 1989, care a început să pună resursele noastre de informaţii şi colecţiile de ziare la dispoziţia celor interesaţi de Revoluţia Română din Decembrie 1989.

Începând cu 1998, Memorialul Revoluţiei a funcţionat într-un imobil pe care l-am reparat, reabilitat şi reamenajat în acest scop şi care a găzduit administraţia noastră, un muzeu şi Centrul de Documentare.

În anul 2000 Memorialul Revoluţiei a fost declarat, prin Ordonanţă Guvernamentală, ansamblu de interes naţional şi a dobândit şi o finanţare guvernamentală pentru realizarea obiectivelor şi a proiectelor noastre.

În 2011, tot prin Ordonanţă Guvernamentală, Memorialul Revoluţiei a devenit ansamblu de utilitate publică. În acelaşi an s-a constituit, în cadrul Memorialului Revoluţiei, o editură, prin care este pusă în valoare munca de documentare şi cercetare a angajaţilor şi colaboratorilor noştri – cercetători şi istorici.

La începutul anului 2012, Memorialul Revoluţiei s-a mutat într-un nou imobil, primit de la Ministerul Apărării Naţionale, după transferarea acestuia în patrimoniul Ministerului Culturii. Imobilul a fost reabilitat la etaj şi se lucrează, în continuare, la proiectul tehnic şi documentaţia pentru consolidarea şi reabilitarea întregului imobil.

Memorialul Revoluţiei organizează expoziţii itinerante de fotografii în ţară şi străinătate, precum şi conferinţe şi simpozioane la aniversări, prezentări de carte şi filme, realizate în producţie proprie, iar în cadrul muzeului informarea publică se face în mai multe limbi de circulaţie europeană, prin muzeografi şi ghizi.

Memorialul Revoluţiei are bune relaţii de colaborare cu Universitatea de Vest, Inspectoratul Şcolar Judeţean, Casa Corpului Didactic, Uniunea Scriitorilor, Uniunea Artiştilor Plastici şi Uniunea Arhitecţilor, beneficiind, astfel, de asistenţă tehnică de specialitate în toate domeniile de activitate.

Le mulţumesc tuturor celor care au sprijinit pe plan local activităţile noastre: Consiliul Judeţean Timiş, Primăria şi Consiliul Local Timişoara, Mitropolia Banatului, Episcopia Romano-Catolică, Universitatea de Vest şi Universitatea Agricolă, Lipoplast, Aquatim, IPROTIM, Retim, Penitenciarul Timişoara, R.A.T.T., Contructim, Do S.R.L., Castrumtim.

Îi mulţumesc, de asemenea, personalului Memorialului Revoluţiei care, în toţi aceşti ani, a contribuit la ridicarea şi menţinerea prestigiului instituţiei noastre.

Dr. Traian **ORBAN**

„Memorialul Revoluţiei” after 25 Years

It has been 25 years since the “Memorialul Revoluţiei” Association was set up and I would like to take this opportunity to express my deepest regrets that some of our founder members, present in the history of “Memorialul Revolutiei” Museum, have passed away.

The very existence of our Association is owed to a group of local council members, engineers, architects, visual artists, writers and His Eminence, Nicolae Corneanu, Metropolitan Bishop of Banat, who expressed their desire to lay the foundation of a Memorial of Revolution in Timisoara.

The “Memorialul Revoluţiei” Association was set up on April 26th 1990 and its first management board gathered together a series of outstanding personalities, such as Eng. Vilmos Soós, President, Arch. Mihai Botescu, Vice-President, and Arch. Dan Popa, Secretary. In 1991 I took over the Association’s memorandum and governing documents and a new management board was elected during a meeting with the founder members. The members of this new management board were: Dr. Traian Orban, President, Mr. Ioan Bânciu, Vice-President, and Mr. Mihai Botescu, Vice-President, as well. Shortly after, the new management board adopted an improved and amended memorandum and articles of association which highlighted the need to build up a Memorial Centre in Timişoara on the spots or as close as possible to the areas where most of the protesters had been killed and wounded. Initially, our Association operated in the IPROTIM building and, although the management board was changed, I would like to express my sincere gratitude to the former management board as well as to the founder members for their permanent support in fulfilling our projects.

Since 1990, the “Memorialul Revoluţiei” Association, as a constant developing entity, and myself have processed and documented thousands and thousands of testimonies, accounts, documents, photos, books, video and audio tapes. The outcome of these assiduous efforts and tremendous work took shape in 1995 when, in the presence of both the outstanding figures of the Civic Academy Foundation, and we can mention here Mrs. Ana Blandiana, Mr. Romulus Rusan, Mr. Nicolae Prelipceanu, and several writers from Timişoara, Mr. Iosif Costinaş and Mr. Daniel Vighi, the National Centre of Documentation, Research and Public Information on the Romanian Revolution of December 1989 was set up. Thus, all our resources of information and newspaper collections became available to all those concerned about the Romanian Revolution of 1989.

Starting from 1998, the “Memorialul Revoluţiei” Association carried out its activities in a building that underwent a complete process of restoration, reconditioning and refurbishment and which fostered our administrative offices, a museum and the Centre of Documentation, Research and Public Information.

In 2000, under a governmental decree, the "Memorialul Revoluţiei" became a historical establishment of national interest and therefore it became the beneficiary of a governmental grant to fulfil all our objectives and projects.

In 2011, the "Memorialul Revoluţiei" has been declared, based on a governmental decree, a public use establishment. During the same year, our institution managed to build its own publishing house. Thus, the entire activity involving exhaustive documentation and research work of our employees and collaborators (researchers and historians) is now materialized in valuable books and magazines.

At the beginning of 2012, we moved to a new location. This new home of the "Memorialul Revoluţiei" Association was given by the Ministry of National Defence, after it has been previously transferred into the patrimony of the Ministry of Culture. The first floor of the building underwent a full process of restoration and rehabilitation and we are still working on the technical project and documentation required for the consolidation and restoration of the entire building.

We organise numerous itinerant photography exhibitions both at the national and international levels, anniversary conferences and symposiums as well as presentations of valuable books and films published and directed by our association. The visitors of our museum are welcomed by highly-trained guides and museum curators who are fluently speaking several foreign languages.

We maintained and developed advantageous relations with a series of important cultural and educational establishments, such as West University of Timişoara, County Board of Education, Teaching-Staff Resource Centre, Romanian Writers' Association, Fine Artists Association of Romania and the Romanian Architects' Association, benefiting thus from highly-qualified support and assistance in almost all our fields of activity.

I would also like to take this opportunity to express my deepest appreciation to all those who have actively supported our activities at the local level: Timiş County Council, the Municipality and the Local Council of the City of Timişoara, the Metropolitan Church of Banat, the Roman Catholic Episcopacy, the West University of Timişoara, Banat University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine, Lipoplast, Aquatim, IPROTIM, Retim, Penitentiary of Timişoara, R.A.T.T., Contructim, Do S.R.L., Castrumtim.

Last but not least I would like to thank the personnel of the "Memorialul Revoluţiei" Association who, during all these years, has brought a significant contribution in terms of building up, developing and maintaining the reputation of our establishment.

Dr. Traian **ORBAN**

STUDII

Rescrierea istoriei Revoluţiei. Triumful revizionismului securist în România postceauşistă (Partea a III-a)

In the (12th)/2013 issue of our bulletin, we have published a fragment of the doctoral thesis authored by the well-known American researcher, Mr. Richard Andrew Hall, regarding the Romanian Revolution of 1989. We continue our tradition by presenting a new exciting fragment.

We should underline that Mr. Hall's doctoral thesis, which was defended at the University of Indiana, in 1996, renders the author's opinions formed during that year, after an exhaustive analysis of all documents about the Revolution published until that moment. Since Mr. Hall is still interested in the Romanian Revolution of 1989, he maintains and updates the website he created in memory of the events of December 1989: http://romanianrevolutionofdecember1989.com.

„Spărgătorii de geamuri"

Se pare că anvergura neobişnuită a actelor de vandalism care au avut loc în Timişoara în special în după-amiaza şi în seara zilei de 17 decembrie 1989 a alimentat din plin argumentele revizioniste. Estimările pagubelor înregistrate în urma mişcărilor sociale din Timişoara se situează undeva în jurul a patru sau cinci miliarde de lei (aproximativ patruzeci-cincizeci de milioane de dolari la acea vreme), o sumă de-a dreptul impresionantă, dacă ţinem cont de nivelul de trai din România acelor vremuri. Numărul geamurilor sparte se ridica la cifre ameţitoare şi nu mai puţin de 300 sau 400 de magazine au fost vandalizate, într-o măsură mai mică sau mai mare, deşi foarte puţine au fost, cu adevărat, prădate. În seara zilei de 17 decembrie au fost incendiate magazine, autoturisme şi chioşcuri în cel puţin zece cartiere distincte ale oraşului[1].

Foştii ofiţeri de Securitate doresc, în mod evident, să atribuie aceste acte de vandalism „turiştilor străini", care se pare că erau omniprezenţi în Timişoara acelor zile[2]. Cumva, oarecum surprinzător, Iulian Vlad, fost şef al Securităţii, a susţinut la procesul său că „actele de vandalism, furturile, distrugerile, incendiile... acte fără precedent... nu puteau fi opera preacredincioşilor [referindu-se, aparent sarcastic, la

[1] A se vedea, de exemplu, Grid Modorcea, *Spargerea geamurilor [The Breaking of the Windows]*, în „Expres Magazin*"*, nr. 49 (1991), pp. 8-9; Mircea Bunea, *Eroii noi şi vechi [New and old Heroes]*, în „Adevărul", 2 februarie 1991, în Mircea Bunea, *Praf în ochi*, pp. 448-449; Titus Suciu, *Reportaj cu sufletul la gură*, pp. 57-58.

[2] A se vedea, de exemplu, comentariile lui Radu Tinu, directorul adjunct al Securităţii la nivelul judeţului Timiş, în Băcescu, *Din nou în calea năvălirilor barbare*, pp. 67-85.

enoriaşii parohiei pastorului Tőkes, n.n.] sau a revoluţionarilor. Au fost produse de elemente care doreau să creeze o anumită atmosferă de tensiune”[3]. În septembrie 1990 „un grup de foşti ofiţeri de Securitate” a scris în ziarul ceauşist „Democraţia” că, după Miliţie, şi Securitatea a refuzat să răspundă demonstraţiilor provocate de „turiştii străini”: „s-a avansat la următoarea etapă: distrugerea masivă a bunurilor obşteşti, pentru a provoca intervenţii în forţă – erau necesare victime umane”[4].

Cu toate acestea, iată cum descria un jurnalist de opoziţie, Grid Modorcea, caracterul bizar al distrugerilor din Timişoara:

„Pentru prima dată în istorie, o revoluţie... a fost anunţată într-o manieră nemaivăzută şi absolut originală, atât în sens propriu, cât şi figurat: prin spargerea metodică a mii şi mii de geamuri. Între 16 şi 17 decembrie 1989, Timişoara a devenit oraşul cioburilor de sticlă. Într-o acţiune fermă, urmând un plan tactic bine gândit, grupuri instruite de sportivi, împrăştiate în tot oraşul, au reuşit să pună la pământ sute de vitrine uriaşe fără ca, aparent, să sustragă ceva din acele magazine... erau, parcă, întruchiparea Magilor mitici, veniţi să anunţe sfârşitul unei lumi şi începutul unei alteia. Iar mesajul lor avea ceva din notele apocalipsei: infernalul zgomot produs de spargerea geamurilor. Panica astfel creată era imposibil de redat în cuvinte... Cei care „executau” vitrinele şi geamurile făceau acest lucru prin lovituri de tip karate, urlând, în acelaşi timp, „Libertate şi Justiţie!”... Mulţimile de oameni ieşiţi în stradă se transformau *spontan* în şiruri lungi de demonstranţi, de autentici revoluţionari. În concluzie, efectul a fost monumental: spargerea geamurilor a dezlănţuit revolta populară împotriva dictatorului”[5]

Modorcea este convins că întreg cazul Tőkes nu a fost „decât un pretext” şi că „aceia, probabil cei care au conceput planul de vandalizare a geamurilor, aveau interesul de a ascunde identitatea celor care efectiv au spart vitrinele şi ferestrele”. Deşi Modorcea susţine că nu poate indica în mod cert persoana sau persoanele responsabile, insistă însă în susţinerea faptului că:

„Doar vameşii ştiau cu exactitate numărul turiştilor aflaţi aici. Toţi erau bărbaţi şi toţi aveau părul lung, iar în autoturismele cu care circulau aveau canistre. Acest aspect se aliniază perfect cu metoda de spargere a geamurilor: cocteiluri Molotov, iar bidoanele folosite pentru crearea baricadelor erau exact de acelaşi tip... Nu putem răspunde însă la întrebarea următoare: În ce măsură a fost implicat noul regim care a preluat puterea?”[6]

---

[3] Mircea Bunea, *Ipse Dixit*, în „Adevărul”, 21 februarie 1991, în Mircea Bunea, *Praf în ochi*, p. 463. Determinarea gen. Vlad în a sublinia faptul că erau „acte fără precedent” ne face să ne întrebăm dacă erau, într-adevăr, fără precedent.

[4] Un grup al foştilor ofiţeri de Securitate, *Aşa vă place revoluţia? Aşa a fost! [You like the revolution? Here is how it was!]*, în „Democraţia”, nr. 36, 24-30 septembrie 1990, p. 4. Plictisitoarea prezentare făcută de aceşti ofiţeri ai Direcţiei V în această scrisoare sugerează faptul că aceştia au fost membri ai acestei Direcţii.

[5] Grid Modorcea, *Spargerea geamurilor*, p. 8.

[6] *Ibidem.*

Mulţi dintre protestatarii timişoreni par să fi fost prinşi în mijlocul unei situaţii extrem de dificile: pe de o parte, erau atraşi de dorinţa acerbă de a percepe amplitudinea distrugerii, ca un răspuns curajos al populaţiei furioase care, până atunci, fusese îndelung răbdătoare, şi, pe de altă parte, erau animaţi de impulsul de a nega posibilitatea potrivit căreia infractorii ar fi putut proveni din propriile rânduri. Până şi acei anchetatori obişnuiţi cu analiza psihologiei retroactive a protestatarilor nu pot să nu admită că au existat, într-adevăr, distrugeri considerabile şi că se poate vorbi despre posibilitatea ca acestea să nu fi fost, în totalitate, spontane[7]. Mai mult, aşa cum şi László Tőkes a atras atenţia în cursul dezbaterilor pe tema evenimentelor din Piaţa Maria, manipularea şi încercările de instigare a mulţimii la acte de violenţă erau la ordinea zilei în acele momente.

Tőkes afirmă că provocatori din Securitate încercau să agite mulţimea prin îndemnuri de tipul: „Să intrăm în casă! Securitatea e deja acolo şi încearcă să-l răpească pe László Tőkes! Haideţi să-i gonim!", dar şi prin apeluri adresate acestuia: „Vino în stradă şi îndrumă-ne![8]" Potrivit declaraţiilor lui Tőkes:

„Am fost speriat de provocarea făţişă a acelor indivizi din mulţime, care veniseră cu vădita intenţie de a transforma situaţia într-una de-a dreptul incontrolabilă... Rememorând, mai târziu, evenimentele din acele zile, mi-am dat seama că autorităţile ar fi avut enorm de câştigat dacă situaţia s-ar fi transformat într-o veritabilă răscoală."[9]

Mircea Bălan se întreabă dacă protestatarii chiar ar fi putut incendia magazinele situate la parterul clădirilor în care aceştia locuiau[10]. Mai mult, acesta încearcă să afle cum a fost posibil ca furia revoluţionară a mulţimii să determine protestatarii să spargă atât de multe geamuri, dată fiind, în special, prezenţa forţelor de represiune pe străzi. Majoritatea întrebărilor derivă din ceea ce Bălan a denumit „devastarea sistematică" a proprietăţii.

Mărturiile martorilor oculari, consemnate la scurt timp după evenimente, deci înainte ca sutele de comploturi şi scenarii să îşi facă loc în imaginaţia populaţiei, susţin ipoteza că toate actele de vandalism au urmat cursul unui plan bine ticluit. Fica Moldovan vine cu următoarele observaţii:

„Mărturisesc că nu pot scăpa de o anumită impresie. Toate acestea [distrugerile, n.n.] le făcea un grup de vreo cinci-şase indivizi, al căror calm, stăpânire de sine continuă să mă obsedeze şi acum. Nu fugeau de la locul faptei, păreau să nu se teamă de nimic; ai fi zis că, de fapt, ei fac ceva ce trebuia neapărat făcut, ceva ce li se ceruse în mod expres!"[11]

Descriind distrugerile dintr-o altă parte a oraşului, Vasile Andras a remarcat că... „patru tineri tunşi zero, îmbrăcaţi în haine civile, având nişte bâte, zic eu speciale, lungi de 1,70-1,80 m, prevăzute la capete cu verigi metalice. Ei

[7] Mircea Bălan, *Masacrul*.
[8] László Tőkes, *Cu Dumnezeu, pentru popor*, pp. 153-156.
[9] *Ibidem*, p. 156.
[10] Mircea Bălan, *Masacrul*.
[11] Titus Suciu, *Reportaj cu sufletul la gură*, p. 96.

spărgeau, dar nu luau nimic, aveau ceva parcă doar împotriva vitrinelor, lucru pe care, de altfel, îl executau, într-adevăr, cu plăcere... grupul celor patru tineri tunşi zero era condus de doi inşi în haine de piele”[12].

Alţi martori oculari furnizează detalii care confirmă caracterul amplu al actelor de vandalism: erau, fără doar şi poate, acţiuni foarte bine organizate; dezinteresul infractorilor de a sustrage lucruri din magazine şi, nu în ultimul rând, conduita evidentă a huliganilor, care păreau a fi „persoane drogate”, neafectate de haosul şi acţiunile reprobabile care aveau loc în jurul lor[13].

Mircea Bălan nu are niciun dubiu cu privire la autorii acestei „distrugeri sistematice”:

„Se poate ca demonstranţii să fi aruncat cu pietre în geamuri, însă distrugerea întregului magazin nu era opera lor... Nimeni nu crede că pentru atâta lucru era nevoie de intervenţie străină, mai ales că erau şi pe aici, acasă, o mulţime de «specialişti» de primă clasă în distrugeri şi demolări. Securitatea nu avea cum să nu aibă habar despre ceea ce s-a întâmplat, indiferent de cât de mult încearcă acum să nege cu atât de multă vehemenţă. Erau profesionişti în arta distrugerii. Aveau nevoie de o justificare pentru represiunea sângeroasă.”[14]

În martie 1990 Puspoki şi-a manifestat dorinţa de a identifica mult mai exact vinovaţii. Potrivit lui Puspoki, pe măsură ce demonstranţii se adunau pentru a împiedica evacuarea pastorului Tőkes:

„Comandoul de Sabotaj şi Diversiune USLA era pregătit pentru a sparge vitrinele şi pentru a vandaliza şi incendia magazinele, cu alte cuvinte, pentru a crea condiţiile necesare reprimării maselor: existenţa tulburărilor de stradă şi a furturilor atribuite demonstranţilor.”[15]

Observaţia maiorului de Securitate Radu Tinu, conform căruia complexul comercial „din faţa Miliţiei Judeţene (adică Inspectoratul în care se aflau atât birourile Securităţii, cât şi Miliţiei) era unul din cele două clădiri comerciale din întregul oraş care au rămas întregi în cursul acelor zile, poate fi, de asemenea, un indiciu al sursei distrugerii[16].

Este atunci posibil ca, în măsura în care aceste distrugeri făceau, într-adevăr, parte dintr-un plan organizat, acest plan să fi fost gândit de regim astfel încât să arunce suspiciunea asupra protestatarilor şi să creeze un pretext pentru

---

[12] *Ibidem,* p. 118. Faptul că acele două persoane care coordonau distrugerile erau descrise ca purtând „haine de piele” vine, evident, în favoarea ipotezei că ar fi putut fi ofiţeri de Securitate. Mihai Decean susţine că, aflat într-un tren care se deplasa spre Bucureşti în 25 decembrie (deci după fuga lui Ceauşescu), ar fi ajutat la arestarea a doi ofiţeri USLA, pe care îi descrie ca „sportivi, tunşi la zero şi purtând haine de piele”. A se consulta, de asemenea, Laura Ganea, *La Timişoara se mai trage încă*, în „Tinerama”, nr. 77, iulie 1991, p. 3.

[13] *Ibidem,* p. 71, p. 122. O parte din martorii oculari citaţi în lucrarea lui Modorcea, *Spargerea geamurilor,* relatează aspecte similare; cu toate acestea, Modorcea le atribuie o interpretare diferită.

[14] Mircea Bălan, *Masacrul*.

[15] Puspoki, *Piramida umbrelor (III).*

[16] Angela Băcescu, *Din nou în calea năvălirilor barbare,* p. 80.

acţiunile represive. Mai mult, în eventualitatea în care un plan organizat a contribuit, într-adevăr, la distrugeri, transpare, de departe, posibilitatea ca sursa distrugerilor să fi fost, mai degrabă, forţele regimului, în vădita lor încercare de a submina protestatarii, decât agenţi străini care încercau să provoace o revoltă împotriva regimului.

Ceauşescu a dat ordinul să se deschidă focul

În după-amiaza zilei de 17 decembrie 1989, Nicolae Ceauşescu a convocat o şedinţă de urgenţă a Comitetului Politic Executiv (CPEx), în care i-a mustrat aspru pe cei trei comandanţi principali: Milea (Apărare), Postelnicu (Interne) şi Vlad (Securitate) pentru eşecul de a pune capăt protestelor din Timişoara[17]. Ceauşescu era indignat în special de faptul că în ultimele douăzeci şi patru de ore demonstranţii reuşiseră să intre de două ori în sediul clădirii de partid din Timişoara. Potrivit gândirii şi principiilor staliniste, eşecul de a duce la îndeplinire o sarcină era echivalentul insubordonării: nu era loc de explicaţii.

Atunci când a întrebat de ce trupele nu fuseseră înarmate şi de ce nu se trăsese la picioarele demonstranţilor, aşa cum ordonase, comandanţii i-au comunicat că subestimaseră scopul şi potenţialul protestelor. Iată cuvintele gen. Vlad: „Am gândit că nu va lua amploare şi că o puteam soluţiona fără să recurgem la cartuşe” [18]. Incapacitatea acestora de a înăbuşi protestele pare, astfel, să fi fost produsul unei colosale încrederi în sine şi a unei auto-complezenţe năucitoare privind propriile abilităţi, dar şi al unei subestimări majore a determinării de care au dat dovadă demonstranţii.

Elena, ale cărei comentarii sugerează faptul că, dintre cei doi, ea era cea mai însetată de sânge, îşi încuraja soţul să ia măsuri stricte împotriva celor trei generali. Nicolae Ceauşescu i-a acuzat pe cei trei de trădare şi i-a ameninţat că îi va destitui şi că îi va trimite în faţa plutonului de execuţie. Poate că, presimţind că ar putea fi următorii, ceilalţi membri CPEx l-au convins cu tact să le mai acorde o şansă celor trei pentru a-şi dovedi loialitatea. Aceştia au promis că nu vor mai da greş. Pentru a se asigura că are pe teren o persoană de a cărei loialitate nu se putea îndoi, Ceauşescu îl trimisese în Timişoara în dimineaţa acelei zile pe Ion Coman, secretarul de partid însărcinat cu coordonarea chestiunilor militare şi de securitate, care îi era şi prieten foarte apropiat. Tot ce le rămăsese acum soţilor Ceauşescu era să aştepte veşti de la Coman cu privire la evoluţia acţiunilor de represiune. Alte două aspecte ale acestei şedinţe de urgenţă a CPEx merită o atenţie deosebită. Este de remarcat aspectul că, în pofida faptului că la începutul şedinţei Ceauşescu îşi reiterase convingerea că tulburările sociale din Timişoara fuseseră stimulate de agenţi ai unor servicii străine de spionaj şi în ciuda ameninţării cu pedeapsa capitală lansată de Ceauşescu la adresa celor trei generali, niciunul dintre aceştia nu a menţionat nimic despre „turiştii străini”, turişti care au devenit apoi atât de

[17] Pentru textul complet al stenogramei, a se vedea cartea semnată de Bunea, *Praf în ochi,* pp. 23-35.
[18] *Ibidem,* p. 31.

celebri în era post-Ceauşescu. S-ar părea că, dacă într-adevăr s-ar fi crezut că „turiştii străini" ar fi fost responsabili de tulburările sociale din Timişoara acelor zile, cei trei generali nu ar fi ezitat să recurgă la o analiză a activităţilor acestora, mai ales că li s-a invocat perspectiva trimiterii în faţa plutonului de execuţie. De fapt, cel care a venit la sfârşitul şedinţei cu propunerea închiderii graniţelor pentru „turiştii străini", întrucât „toţi aceştia se transformaseră în agenţi de spionaj"[19], nu a fost nimeni altul decât Ceauşescu, şi nicidecum comandanţii săi. Se sugerează astfel că scenariul „turiştilor străini" este, cel puţin pur retrospectiv, şi mai rău, că se bazează pe interpretarea paranoică a evenimentelor din acele momente de către Ceauşescu, fapte care nu fac decât să sporească gradul de credibilitate al acestei teorii. În al doilea rând, întrucât Nicolae Ceauşescu era, în mod evident, obsedat de evenimentele din august 1968, a interpretat această nouă provocare adusă regimului său prin propria sa prismă istorică. De exemplu, Ceauşescu a afirmat:

„Vom lupta până la ultimul şi trebuie să supunem aprobării partidului, pentru că independenţa şi suveranitatea se cuceresc şi se apără cu luptă, pentru că, dacă în 1968 nu am fi acţionat şi nu adunam aici poporul [cu referire, se pare, la piaţa principală din exteriorul clădirii Comitetului Central, n.n.], nu înarmam gărzile patriotice, ar fi venit şi peste noi, cum au făcut în Cehoslovacia, pentru că atât sovieticii, cât şi bulgarii erau la graniţă."[20] Astfel, Ceauşescu nu a apelat doar la sau în principal la nevoia de a apăra „realizările socialismului", ci şi la nevoia de a apăra statul şi naţiunea română.

Sâmbătă, 17 decembrie, după căderea serii (în jurul orei 17.00), forţele regimului au deschis focul asupra demonstranţilor în câteva locuri din centrul Timişoarei. Transmiterea, în zilele imediat următoare, către instituţiile de mass-media din Estul şi Vestul Europei, a unor informaţii eronate, de multe ori cu cifre umflate, privind numărul victimelor (sugerându-se că ar fi fost ucise între 1000 şi 12000 de persoane), dar şi înţelegerea ulterioară că numărul efectiv al celor ucişi era considerabil mai mic, au dus la estomparea faptului că, potrivit oricărei definiţii, Timişoara fusese victima unui masacru sângeros în seara zilei de 17 decembrie 1989.

Medicii şi personalul medical de la Spitalul Judeţean din Timişoara descriu o noapte „infernală", cu estimări de cel puţin o sută de decedaţi şi cu un ritm de sosire a răniţilor (câteva sute) atât de mare, încât fusese imposibil pentru o vreme să se ţină o evidenţă a celor internaţi[21]. Majoritatea relatărilor post-evenimente plasau numărul real al victimelor undeva între 90 şi 130 şi un număr de răniţi cuprins între 300 şi 400. În următoarele treizeci şi şase de ore Timişoara era cuprinsă de teroare: spitale supraaglomerate cu decedaţi şi răniţi şi aproape peste o mie de arestări. Brutalitatea represiunii de la Timişoara pare, astfel, să discrediteze

[19] *Ibidem,* p. 34.
[20] *Ibidem,* p. 29.
[21] Florica Curpaţ, asistentă medicală, în cartea semnată de Titus Suciu, *Reportaj cu sufletul la gură,* p. 63.

argumentul potrivit căruia comandanţii lui Ceauşescu încurajau sau încercau să valorifice protestele de la Timişoara în sensul provocării înlăturării lui Ceauşescu.

Rolul Securităţii în masacrul de la Timişoara

În mod predictibil, foştii ofiţeri de Securitate neagă faptul că au deschis focul asupra demonstranţilor, pretinzând, în schimb, că multi-talentaţii „turişti străini" au ucis protestatarii timişoreni:

Pe fondul confuziei generale care se acumula în oraş, Armata a intervenit în scopul de a restabili ordinea şi liniştea publică atât de grav afectate. Aceasta a fost oportunitatea mult aşteptată de „turişti"; acoperiţi de zgomotul focurilor de avertizare, aceştia au început să tragă şi să înjunghie în spate demonstranţii, incitându-i, în acelaşi timp...[22]

În instanţă, gen. Vlad a susţinut că, în cursul evenimentelor din 16 şi 17 decembrie, le-a ordonat în mod repetat subordonaţilor săi din Timişoara „să nu deschidă focul şi să nu se implice în ceea ce se întâmpla pe străzi"[23]. În general, ofiţerii de Securitate şi Miliţie care au fost citaţi să depună mărturie în faţa instanţei cu privire la evenimentele din Timişoara au rămas fideli acestei strategii de apărare: erau neînarmaţi şi – într-un mod suspect de-a dreptul – nu au deschis focul[24].

Într-adevăr, în 1994, col. Dumitru Răşină, fostul şef al Securităţii Arad, a fost audiat în faţa celei de-a doua Comisii Senatoriale de cercetare a evenimentelor din Decembrie, comisie care părea să excludă *ipso facto* posibilitatea conform căreia Securitatea ar fi fost responsabilă pentru măcelul din Timişoara. Potrivit lui Răşină, în cadrul unei şedinţe secrete convocate în 11 noiembrie 1989, gen. Vlad dăduse o serie de instrucţiuni, în care se stipula că, în eventualitatea unei înlăturări a regimului lui Ceauşescu, „Securitatea nu se va implica în acţiunile de stradă sau în reprimarea demonstranţilor"[25]. La fel de semnificativ ca şi argumentul în sine a fost sursa care l-a adus la cunoştinţa publicului larg: jurnalistul de opoziţie Sorin Roşca Stănescu, care susţinea că a obţinut această mărturie „senzaţională" de la o sursă anonimă din cadrul comisiei.

În pofida acestor negări, este clar că Securitatea a luat parte la represiuni. Chiar şi stenograma şedinţei de urgenţă a CPEx din 17 decembrie (anterior deschiderii focului) arată cum gen. Vlad îi comunica lui Ceauşescu că trimisese

---

[22] Un grup al foştilor ofiţeri de Securitate, *Aşa vă place revoluţia? Aşa a fost! [You like the revolution? Here is how it was*!*]*.

[23] Angela Băcescu, *Din nou în calea năvălirilor barbare*, pp. 42-44.

[24] A se vedea, de exemplu, comentariile acuzaţilor, aşa cum s-au consemnat în seriile semnate de Iosif Costinaş în cursul anului 1990, acoperind procesele de la Timişoara, sub titlul de *Procesul „titraţilor" [The Trial of those with degrees]*, publicate în săptămânalul cultural timişorean „Orizont".

[25] Sorin Roşca Stănescu a scos la lumină această mărturie într-un articol publicat în decembrie 1994 în săptămânalul „Ziua". Republicat de Cornel Dumitrescu sub titlul *Dezvăluiri senzaţionale despre decembrie '89 [Sensational revelations about December 1989]*, în „Lumea liberă", nr. 324, 17 decembrie 1994, p. 16.

ofiţeri de Securitate echipaţi cu „bastoane din cauciuc şi gaze lacrimogene" pentru a le folosi împotriva demonstranţilor, o atitudine nici pe departe atât de „indiferentă" şi „neimplicată" faţă de cum se susţinea[26]. Unul dintre puţinii ofiţeri de *Securitate* care au deviat de la regula generală care trebuia urmată în faţa instanţei, aceea de a nega rapid şi vehement orice implicare a instituţiei, a fost col. Ion Bunoaică, comandant al brigăzii de Securitate din Timişoara. Audiat în calitate de martor la sfârşitul anilor '90, Bunoaică a admis, în cele din urmă, nu doar că trupele pe care le comanda au fost înarmate în timpul tulburărilor sociale din Timişoara, ci şi că acestea au fost dispuse în „dispozitiv de luptă" *în spatele* trupelor de soldaţi care au deschis focul[27]. Acest lucru a aruncat o lumină nouă asupra afirmaţiei făcute de lt.-col. Dumitru Damian în ianuarie 1990, conform căreia „fiecare unitate de... 20 de soldaţi era subordonată unui ofiţer de Securitate care stătea în spatele soldaţilor, monitorizându-i. Ofiţerii de Securitate dădeau ordinul de tragere şi ameninţau soldaţii că îi vor împuşca pe loc dacă refuzau să respecte ordinul de deschidere a focului[28].

Cel puţin, în ciuda negărilor repetate, se pare că Securitatea a fost prezentă pe străzi şi a luat parte la represalii.

Întrucât cel mai controversat aspect al comportamentului cadrelor de securitate în timpul evenimentelor din Decembrie 1989 vizează activităţile derulate de aşa numita USLA (*Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă*), este important să analizăm rolul jucat de aceasta în represaliile din Timişoara. Col. Gheorghe Ardeleanu, comandant USLA la acea vreme, a negat cu vehemenţă afirmaţiile potrivit cărora USLA a luat parte la reprimarea demonstranţilor timişoreni[29]. Acesta a susţinut că USLA nu putea să participe, întrucât misiunea standard a acestei unităţi era doar aceea de a apăra ambasade şi aeroporturi.

Atunci când generalul de armată Victor Stănculescu (care, la rândul său, făcuse parte din trupele de armată care au coordonat represaliile din Timişoara) a fost numit ministru al Apărării în februarie 1990, acesta a declarat că USLA nu se face responsabilă de „actele teroriste" care au avut loc după 22 decembrie şi, de asemenea, că nu a participat la reprimarea demonstranţilor din Timişoara şi Bucureşti în săptămâna anterioară datei de 22 decembrie[30]. La momentul clarificărilor date de Stănculescu, Horia Alexandrescu, redactor-şef al săptămânalului „Tineretul liber", i-a mulţumit acestuia pentru că „a elucidat misterul" care trena asupra USLA încă de la debutul evenimentelor din decembrie

---

[26] Mircea Bunea, *Praf în ochi*, p. 27.

[27] Iosif Costinaş, *Nu sunteţi dumneavoastră colonelul Bunoaică? [Aren't you colonel Bunoaică?]*, în „Orizont", 2 noiembrie 1990, p. 5; idem, *Jur să spun numai adevărul... [I swear to tell the whole truth]*, în „Orizont", 9 noiembrie 1990, p. 5.

[28] Lt.-col. Dumitru Damian şi maiorul Viorel Oancea, interviu luat de William Totok, în „Die Tageszeitung", 23 ianuarie 1990, in trans. Heinz Lahni, *Generalul m-a făcut dobitoc*, în „Contrapunct", 2 martie 1990, p. 11.

[29] Gheorghe Ardeleanu, în Angela Băcescu, *Din nou în calea năvălirilor barbare*, p. 115.

[30] A se vedea comunicatul Rompres din 8 martie 1990, Rompres în FBIS-EEU-90-051, 15 martie 1990, p. 57.

1989[31]. Referitor la evenimentele din Timişoara, Alexandrescu a scris că lt.-col. Popescu, „director al USLA Timişoara", refuzase de patru ori să se supună ordinelor de a se implica în acţiunile de reprimare a demonstranţilor[32].

Iată totuşi un motiv temeinic să punem la îndoială aceste afirmaţii. Căpitanul Marian Romanescu, fost ofiţer USLA, a dezvăluit în 1991 că:

„Pe 17 decembrie 1989, USLA a fost alarmată şi a intrat în dispozitiv. La Timişoara acţiona subunitatea «Scutul» şi este posibil ca în sprijinul ei să fi sosit de la Bucureşti o echipă de intervenţie constituită din «şoimi» retraşi de pe curse [se pare că „şoimii" efectuau detalii de securitate pe toate cursele aeriene, n.n.]."[33]

Şeful USLA, Gheorghe Ardeleanu, a negat faptul că USLA a luat parte la acţiunea „Scutul", afirmând că această subunitate era alcătuită doar din „unităţile de intervenţie miliţieneşti"[34]. Fără doar şi poate, aceasta este o distincţie artificială. Puspoki descrie brigada USLA Timişoara ca fiind formată din „tineri ofiţeri ai Inspectoratului [de Miliţie] şi din cei care asigurau paza locală a aeroportului internaţional"[35]. Mai mult, potrivit lui Romanescu, „este de notorietate faptul că Miliţia servea ca acoperire pentru majoritatea cadrelor USLA"[36].

În articolele publicate la începutul anilor '90, jurnalistul timişorean Puspoki susţinea că, încă din momentul în care mulţimea începuse să se adune în jurul reşedinţei pastorului Tőkes, USLA, „cel mai temut organism din această parte a ţării", intrase în stare de alertă[37]. Acele forţe ale regimului au intervenit violent în seara zilei de 16 decembrie la reşedinţa lui Tőkes şi au făcut peste 200 de arestări în acea zonă, printre arestaţi numărându-se şi ofiţeri USLA. Confruntările au fost atât de violente, încât câţiva ofiţeri USLA au ajuns la spital.

Dr. Octavian Onisei, chirurg la Spitalul Judeţean, afirma că în data de 16 decembrie, „între orele 21.00 şi 22.00", a tratat „şase cadre USLA", confirmând astfel fără echivoc prezenţa acestora printre forţele de represiune[38]. Având în vedere frecvenţa relatărilor din decembrie 1989, conform cărora cei capturaţi „ca teroriştі" fuseseră, în prealabil, drogaţi, trebuie menţionate comentariile doctorului

---

[31] Horia Alexandrescu, *Eroi căzuţi la datorie [Heroes fallen on duty]*, în „Tineretul liber", 4 martie 1990, p. 1. La acea vreme, „Tineretul liber" era o publicaţie de centru. Mai târziu, Alexandrescu a iniţiat redactarea cotidianului de opoziţie „Cronica română".

[32] Idem, *Flori pentru „uslaşi" [Flowers for the USLA]*, în „Tineretul liber", 7 martie 1990, p. 3.

[33] Căpitanul Marian Romanescu, cu Dan Badea, *USLA, Bula Moise, teroriştii şi „Fraţii Musulmani"*, în *Expres*, nr. 75, 2-8 iulie 1991, p. 8. În 22 august 1991, fostul vice-premier (1990-1991), Gelu Voican Voiculescu, a confirmat această afirmaţie la o televiziune. A se vedea cartea semnată de Angela Băcescu, *Din nou în calea năvălirilor barbare*, p. 115.

[34] Angela Băcescu, *Din nou în calea năvălirilor barbare*, p. 115.

[35] Puspoki, *Piramida Umbrelor (III)*.

[36] Căpitanul Marian Romanescu, *USLA, Bula Moise, teroriştii şi „Fraţii Musulmani"*, p. 8.

[37] Puspoki, *Piramida Umbrelor (III)*. Stoian, care încerca, în mod clar, să muşamalizeze rolul jucat de USLA, face următoarea referinţă timidă la rolul acestei unităţi în Timişoara: „Mai mult, ar trebui să ne reamintim «supravegherea» pastorului Tőkes" (vezi Stoian, p. 86).

[38] Titus Suciu, *Reportaj cu sufletul la gură*, pp. 36-37.

Onisei cu privire la cpt. Dorneanu, „şef al Biroului de Pază şi Odine al Miliţiei Municipale”:

Despre Dorneanu: „Cu siguranţă nu voi uita asta mult timp de acum înainte... Aş spune că era *drogat* [accentuează]... Se purta, de-a dreptul, bizar. Urla încontinuu (urlete în adevăratul sens al cuvântului) că acei indivizi erau huligani, vagabonzi şi că trebuie stârpiţi de pe faţa pământului; striga că nu este un om oarecare, ci că este însuşi comandantul şi că trebuie să fie între trupele sale, dacă nu fizic, măcar mintal, pentru a le comanda, pentru a le spune ce să facă, singurul său mare regret fiind acela că nu le-a ordonat să deschidă focul... ”[39]

Alte surse fac referire la faptul că, până la primele ore ale dimineţii zilei de 17 decembrie, când Tőkes a fost evacuat forţat, „trupele USLA reuşiseră să preia controlul asupra situaţiei” din Piaţa Maria[40]. În aceeaşi zi, la orele prânzului, când clădirea partidului fusese ocupată pentru a doua oară, cei care au participat la recuperarea sângeroasă a clădirii au fost ofiţerii USLA[41]. Ofiţeri din cadrul aceleiaşi unităţi USLA fuseseră reperaţi făcând arestări în masă şi în centrul oraşului[42]. În articolele publicate în a doua parte a lunii ianuarie 1990, Alexandra Indrieş descria rolul jucat de USLA într-o altă zonă a oraşului:

„Soldaţi cu scuturi atacau demonstranţii din ambuscadă, aruncându-i în dubele miliţiei. Erau cunoscuţi ca USLA: unităţi speciale de luptă antiteroristă; sunt aceia pe care în zilele noastre i-am numi, într-o manieră mult mai realistă, terorişti; de fapt, sunt elita şi avangarda teroriştilor: sunt criminali profesionişti”[43].

A deschis USLA focul asupra protestatarilor? Potrivit cel puţin unei singure surse, răspunsul este că da. În decembrie 1994, un tânăr care şi-a făcut stagiul militar în trupele USLA a declarat agenţiei de presă A.M. Press:

„Am fost la Timişoara şi la Bucureşti în decembrie 1989... Dispozitivele antitero de militari în termen şi profesionişti au primit muniţie de război. La Timişoara s-a tras în manifestanţi de la distanţă mică. Am văzut cum săreau creierii celor ciuruiţi de gloanţe. Cred că mascaţii, folosind armamentul lor special, au tras cu gloanţe explozive. În ianuarie 1990, toţi militarii în termen din trupele USLA au fost internaţi pentru dezintoxicare. Fuseserăm drogaţi... Nu-mi publicaţi numele! Mi-e teamă atât pentru mine, cât şi pentru părinţii mei”[44].

A existat o bază juridică pentru intervenţia Securităţii? La începutul anilor ’90, în cadrul procesului celor douăzeci şi unu de ofiţeri de Securitate şi miliţie arestaţi pentru pretinsa participare la represaliile din Timişoara, procurorul militar a

---

[39] *Ibidem.*

[40] Vasile Popovici, Viorel Marineasa, Marius Romulus Proks, *Cazul Tőkes (VIII),* în „Orizont”, nr. 10, 9 martie 1990, p. 5.

[41] A se vedea comentariile dr. Atanasie Bârzeanu, redate în cartea *Reportaj cu sufletul la gură*, semnată Titus Suciu, p. 44.

[42] Dan Mândrilă, *Armata şi uscăturile ei*, în „Gazeta de Vest”, nr. 3, 6; idem, *Din armata pentru zeiţa Cali*, în „Gazeta de Vest”, nr. 4, 6.

[43] Alexandra Indrieş, *Ce am trăit,* în „Orizont”, nr. 4, 16 ianuarie 1990, p. 5.

[44] A.M. Press (jud. Dolj), *Dezvăluiri despre implicarea USLA în evenimentele din Decembrie ’89,* în „România liberă”, 28 decembrie 1994, p. 3.

sugerat că forţele opresive ale regimului au intervenit în Timişoara, respectând prevederile Ordinului Ministrului de Interne nr. 2600/1988. În acuzarea şefului Inspectoratului General al Miliţiei Municipiului Timişoara, col. Ion Popescu – persoana numită anterior de Alexandrescu ca fiind „şeful Diviziei USLA în Timişoara" – procurorul militar a atras atenţia asupra Articolului 6 al ordinului menţionat mai sus:

„Singurul comandant al tuturor operaţiunilor care urmau să se execute pe teritoriul ţării, ca răspuns la tulburarea gravă a ordinii şi liniştii publice, şi, de asemenea, singurul comandant al forţelor de intervenţie va fi şeful Inspectoratului General Judeţean al Ministerului de Interne, care va purta întreaga responsabilitate pentru eficienţa acţiunilor executate".[45]

În cursul procesului s-a stabilit că, în contradicţie cu protestele lui Alexandrescu referitor la nevinovăţia lui Popescu, col. Popescu ordonase activarea „plutonului de intervenţie", care a dispersat brutal protestatarii din Piaţa Maria în seara zilei de 16 decembrie[46].

Încă din anul 1990, atât Silviu Brucan, cât şi gen. Nicolae Militaru au insistat asupra faptului că nu s-a găsit un răspuns la întrebarea următoare: Care erau forţele regimului ceauşist care au participat la represalii şi la actele de terorism comise în decembrie?[47]. Silviu Brucan susţinea că trupele USLA erau strâns legate de Ordinul nr. 2600:

„În toate cele treizeci şi opt de pagini, documentul vorbeşte despre «unităţile de luptă antiteroristă». Tot ce trebuie să facem este să le schimbăm doar numele în unităţi de luptă «teroriste» şi asta e tot. Articolul 11 prevede că «În cazul în care ordinea publică a fost grav tulburată, la ordinul şefului Inspectoratului Judeţean al Ministerului de Interne, pe baza prevederilor planului unic de acţiune, participă la restabilirea ordinii publice şi subunităţile de apărare antiteroristă, precum şi alte subunităţi de intervenţie ale Securităţii disponibile»".[48]

Potrivit lui Brucan, Ordinul nr. 2600 a fost redactat la ordinul lui Ceauşescu, ca urmare a faptului că mişcările sociale din Braşov din noiembrie 1987 au luat prin surprindere întregul regim.

Informaţiile furnizate de fostul căpitan USLA, Marian Romanescu, par să confirme afirmaţiile lui Brucan. Romanescu a confirmat sarcastic rolul jucat de USLA în evenimentele din Braşov din 1987:

---

[45] A se vedea acuzaţiile aduse de procurorul militar în *Un risc asumat*, Teodorescu, p. 285.

[46] A se vedea Cici Iordache-Adam, *Timişoara: Revoluţia şi reprimarea, văzute din sală,* în „Flacăra", 4 aprilie 1990, p. 18. „Plutonul de intervenţie" era alcătuit din treizeci-patruzeci de cadre ale Inspectoratului General de Miliţie, echipate cu căşti speciale, cagule, scuturi şi bastoane.

[47] A se vedea, de exemplu, cartea scrisă de Silviu Brucan, *Generaţia irosită*, p. 172, pp. 183-184, p. 194; Nicolae Militaru, interviu luat de Corneliu Antim, *Ordinul 2600 în decembrie 1989*, în *„România liberă"*, 17 decembrie 1992, p. 2.

[48] Silviu Brucan, *Generaţia irosită*, p. 183.

„În noiembrie 1987, la Braşov, USLA a avut ocazia să-şi manifeste plenar şi la scenă deschisă aptitudinile de ciomăgari. Pe atunci încă se mai ciomăgea..."[49]

Potrivit spuselor lui Romanescu, deşi nominal însărcinată cu apărarea României împotriva terorismului internaţional, în 1986 USLA era parte a aşa-numitului Plan „Aldea", care prevedea că, în eventualitatea unor mişcări sociale, USLA avea responsabilitatea să-i aresteze pe cei mai virulenţi oponenţi şi pe potenţialii oponenţi ai regimului. „Continuarea Planului «Aldea» a fost Ordinul nr. 2600..."[50]

Concluzii

Istoriografia evenimentelor din Timişoara ilustrează nu doar maniera în care explicaţiei paranoice găsite atunci de Ceauşescu pentru evenimentele acelor momente i s-a dat un nou avânt în era post-Ceauşescu, ci şi modul ironic şi tragic, în acelaşi timp, în care aceasta a ajuns să domine relatările privind ceea ce s-a întâmplat cu adevărat. Începând din Decembrie 1989, fosta Securitate a reuşit să dea formă şi fond până şi celor mai vagi temeri şi deziluzii manifestate de Ceauşescu. Prin simpla insinuare că sovieticii, cot la cot cu alţi instigatori, au provocat mişcările sociale din Timişoara, scenariul „turiştilor străini" se armonizează perfect cu paranoia anti-sovietică a Securităţii şi a regimului politic din era ceauşistă. Mai mult, este important să se observe juxtapunerea sau proiecţia care apare uneori în relatările Securităţii şi în care acţiunile care par să fi fost opera acesteia sunt atribuite, de fapt, misterioşilor şi omniprezenţilor „turişti": de exemplu, momentul în care atacul asupra locuinţei pastorului Tőkes de către intruşi mascaţi este atribuit unor persoane care conduceau maşini cu numere vest-germane sau momentul în care „turiştii" sunt acuzaţi că au deschis focul asupra demonstranţilor. Acest fenomen, după cum vom vedea în continuare, este omniprezent pe toată durata evenimentelor din Decembrie 1989.

Poate că unul dintre cele mai importante elemente care militează împotriva existenţei „turiştilor străini" este redat de momentul când Ceauşescu a oferit prilejul nesperat de a ridica acest punct de vedere, când, într-adevăr, exista nevoia stringentă de a aduce acest argument – în cursul şedinţei de urgenţă a CPEx din 17 decembrie 1989, nici unul dintre comandanţii lui Ceauşescu nu a suflat un cuvânt despre prezenţa respectivilor „turişti". Pur şi simplu nu există nicio dovadă că Securitatea avea ca obiectiv final trădarea lui Ceauşescu; din contră, probele arată clar că Securitatea s-a grăbit, într-o manieră obedientă, să ducă la îndeplinire toate ordinele date de acesta. Şi, în pofida faptului că în nicio altă ţară est-europeană cadrele de Securitate şi Armată nu au deschis focul asupra protestatarilor în momentul în care valuri de proteste în masă au contestat aparatele de conducere, în România acest lucru chiar s-a întâmplat.

În mod semnificativ, tema implicării străine în evenimentele din Timişoara este acompaniată şi, mai mult decât atât, este intercorelată cu negarea rolului jucat

[49] Marian Romanescu, cu Dan Badea, *USLA, Bula Moise, teroriştii şi fraţii musulmani"*, p. 8.
[50] *Ibidem.*

de Securitate în reprimarea manifestaţiilor, mai ales în ceea ce priveşte deschiderea focului asupra protestatarilor. Astfel, relatările care pretind implicarea unor forţe străine nu doar că, inevitabil, ridică o serie de întrebări privind spontaneitatea şi caracterul popular al evenimentelor din Timişoara, ci încearcă, în acelaşi timp, să distragă atenţia de la o problemă esenţială: vinovăţia pe care *Securitatea* o are legat de masacrul creat. După cum vom vedea în continuare, nu este vorba doar de muşamalizarea grosolană a rolului jucat de USLA în evenimentele sângeroase din Timişoara, ci de întreaga muşamalizare a participării acesteia la toate evenimentele din Bucureşti şi din alte oraşe ale ţării în 21 şi 22 decembrie. Mai mult, ascunderea implicării acestei Unităţi Speciale de Luptă Antiteroristă în acţiunile represive întreprinse înainte de fuga lui Ceauşescu este efectiv impusă de voalarea şi negarea oricărei implicări a cadrelor USLA în evenimentele mult mai controversate de după data de 22 decembrie 1989.

Dr. Richard Andrew **HALL**
(Traducere Loredana Popescu)

Decembrie 1989: drepturi cetățenești, libertate religioasă și Revoluție

The Romanian Revolution of 1989, which began on the 16th of December in the City of Timisoara and soon spread throughout the entire country, is still intriguing by its complexity. Both the message and the courage of Pastor Tokes Laszo, who gave reliable accounts about the religious and civic restrictions imposed by the communist regime, to different international radio and TV stations, were soon taken by the citizens who gathered near the Reformed Church. The Pastor's protest gave the opportunity to broaden the scope of claims and to move on to vigorous protests, ultimately coagulating the crowd. Thus, an incident related to a priest turned into an ample manifestation that called for civil rights and freedoms and which ultimately challenged the communist regime and particularly, Nicolae Ceaușescu. The courage and heroism proven by the demonstrators in the clashes with the regime forces took the commanders of the intervention forces by surprise and this unexpected surprise has been unfortunately materialized in the acts of unbearable cruelty in repressing the street movements. Armed only with will, commitment and courage, the demonstrators have instinctively retrieved their democratic values more (in spite of the fact that the younger people had never known such values until then). Simultaneously they all shared the same feeling: their rediscovery through faith, God being invoked as a defender in the battles with the repressive forces.

Key words: Revolution, religion, Tokes Laszlo, protesters, faith, repression.
Cuvinte-cheie: Revoluție, religie, László Tőkes, protestatari, credință, represiune.

1. Solidaritate interetnică

Analizele făcute cu privire la întâmplările din Decembrie 1989 de la Timişoara evidenţiază sporadic dimensiunea religioasă a Revoluţiei, deşi, evident, unele aspecte sunt consemnate. Există câteva volume pe această temă, cel semnat de Costel Neacşu[1] fiind unul dedicat. Alte cărţi fac referire la subiect mai ales în cheie metaforică, Revoluţia fiind văzută şi ca un miracol, ceea ce este explicabil, având în vedere caracterul dominator excesiv al aparatului de stat comunist şi satisfacţia ieşirii de sub această constrângere. În acest context, se înscriu lucrări semnate de Rodica Popescu[2], Claudiu Iordache[3], László Tőkes[4], Stelian Tănase[5] sau Corneliu Vadim Tudor[6]. În timpul Revoluţiei Române, temători faţă de forţa represivă a sistemului comunist, protestatarii şi-au exprimat, periodic, nevoia de

[1] Costel Neacșu, *Religiozitatea Revoluţiei Române din Decembrie 1989*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2007.
[2] Rodica Popescu, *Miracol? Revoluţie? Lovitură de stat?*, Editura Pantera, Bucureşti, 1990.
[3] Claudiu Iordache, *Iisus s-a născut la Timişoara. Decembrie '89*, Editura Helikon, Timişoara, 1994.
[4] László Tőkes, *În spiritul Timişoarei. Ecumenie şi reconciliere*, Eparhia Reformată de Piatra Craiului, Oradea, 1996.
[5] Stelian Tănase, *Miracolul Revoluţiei. O istorie politică a căderii regimurilor comuniste*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999.
[6] Corneliu Vadim Tudor, *Jurnalul Revoluţiei de la Crăciun la Paşte*, Editura Fundaţiei România Mare, Bucureşti, 1999.

protecţie şi de cooperare. Una din direcţii a fost către divinitate, căci mulţimile au îngenunchiat, au spus rugăciuni cu voce tare, adesea scandând cu înverşunare: „Există Dumnezeu!".

Cealaltă direcţie de sprijin va fi exprimată către forţele Ministerului Apărării Naţionale, dar şi către toţi purtătorii de arme. Foarte des s-a auzit în zilele Revoluţiei scandarea „Armata e cu noi!", chiar şi atunci când Armata a tras în populaţie, făcând morţi şi răniţi. Sunt exprimări covârşitoare, prezente apoi şi la Bucureşti. Joi, 21 decembrie 1989, după destrămarea mitingului pro-Ceauşescu de la Bucureşti, mulţimea se va coagula pentru protestul împotriva regimului, făcând gesturi de necrezut cu puţin timp înainte: „Se scandează, se cântă, se încearcă dialoguri cu militarii. Mulţimea îngenunchează de mai multe ori şi se roagă pentru morţii de la Timişoara"[7]. Regăsim, astfel, conceptul de coeziune socială realizată prin intermediul religiei, aşa cum a fost teoretizat de Émile Durkheim. Aşa cum vor observa cercetătorii aplicaţi, sociologul francez privea religia ca pe un fenomen natural, opus caracterului iluzoriu conferit de Karl Marx[8]. Desigur, revoluţionarii români, iar printre ei şi cei timişoreni, nu au avut un construct teoretic de acest tip în minte, ci au acţionat, regăsindu-se spontan în credinţă, chiar cu unele dificultăţi de exprimare a sentimentului lor religios. Se relevă, astfel, distincţia formulată de Peter Rožič cu privire la religie ca formă instituţionalizată de reprezentare şi la trăirea sentimentului religios de către fiecare participant[9].

Credinţa exprima în acele momente tensionate un punct de reper spiritual, aşa cum biserica fizică însemna un reper concret, ambele elemente fiind opuse forţelor răului, care asediau populaţia mental, prin propagandă, dar şi fizic, prin forţele de represiune înarmate. Peste toate s-a suprapus şi un fond de elemente religioase şi de comportament social, cum ar fi cultul morţilor. Timişorenii ştiau că mulţi oameni au fost ucişi şi doreau să-i recupereze, pentru a-i putea înmormânta după tradiție. Absenţa decedaților a fost un nou motiv de revoltă, care a amplificat mişcările protestatare. Respectul pentru morţii Timişoarei va fi consemnat de istoricul Apostol Stan, cel care a ţinut un jurnal al acelor zile. Prezent în apropierea sediului Comitetului Central al P.C.R. din Bucureşti, în 22 decembrie 1989, el va vedea lucrurile chiar mai nuanţat: „Însufleţită de apeluri, mulţimea a îngenuncheat în mai multe rânduri în semn de smerenie faţă de martirii Timişoarei, clamând cu ardoare sloganul: «Nu plecăm acasă, morţii nu ne lasă!»"[10]. Dacă la Bucureşti oamenii îngenunchiau şi se rugau pentru Timişoara şi victimele de aici, la

---

[7] Stelian Tănase, *Miracolul Revoluţiei. O istorie politică a căderii regimurilor comuniste*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999, p. 268.

[8] Jesús Romero Moñivas, *Science and Religion in the Sociology of Émile Durkheim*, „European Journal of Science and Theology", martie 2007, vol. 3, nr. 1, pp. 17-30.

[9] Peter Rožič, *Religion Matters: Quantifying the Impact of Religious Lagacies on Post-Communist Traditional Justice*, „Journal for the Study of Religions and Ideologies", vol. 13, nr. 37, Spring 2014, pp. 3-34.

[10] Apostol Stan, *Revoluţia română văzută din stradă*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2007, p. 160.

Timişoara localnicii vor face acelaşi gest, însă ca gest de mulţumire faţă de Dumnezeu, care a facilitat eliberarea.

Smaranda Vultur precizează: „Ce se reţine mai ales e haloul emoţional al evenimentelor, atmosfera de comuniune în teamă sau curaj, ca şi în momentele de sublim, cum a fost cel în care toată mulţimea adunată în piaţă în 22 decembrie 1989, pe la ora 13.00-13.30, când s-a anunţat fuga dictatorului, s-a întors cu faţa dinspre balconul Operei spre Catedrala aflată în partea opusă a pieţii, îngenunchiind şi strigând «Există Dumnezeu!»”[11]. Autoarea prezintă şi o fotografie foarte sugestivă şi arată că este o declaraţie de martor implicat, deoarece a participat la evenimente. Manifestanții au rezistat în stradă, în ciuda brutalității cu care au intervenit forțele de ordine ale regimului comunist. Încă din seara zilei de 16 decembrie 1989 mulțimea prezentă în Piața Sfânta Maria din Timișoara va fi atacată cu tunuri cu apă și cu bastoanele, operându-se zeci de reținеri ilegale[12]. Semnificative sunt şi cuvintele cu care va începe lungul maraton televizat al Revoluţiei în direct de la Televiziunea Română. În 22 decembrie 1989, Ion Caramitru va rosti, în Studioul 4, celebrele cuvinte: „Fraţilor, mulţumită lui Dumnezeu, ne aflăm în studiourile Televiziunii”, ca apoi Mircea Dinescu să continue: „Armata din Bucureşti e cu noi, dictatorul a fugit”[13]. Fugise în urmă cu o oră...

2. Acţiuni secrete, acţiuni la vedere

Reflectând asupra evenimentelor, prin prisma modului în care acestea au fost mediatizate şi cercetate, câteva observaţii se impun. Prima este că participanţii la Revoluţie au fost conduşi în acţiunile lor de dorinţa de libertate, de mântuirea de frică, dar şi de minunea regăsirii în credinţă, repudiind ideologia comunistă. Imediat însă constatăm că în demersurile lor grupurile de protestatari s-au raportat la divinitate cu unele particularităţi. Relatările din acea perioadă au insistat asupra faptului că Revoluţia Română din 1989 a început cu mişcarea de sprijinire a pastorului László Tőkes, pe când acesta era baricadat în Biserica Reformată, aflată în aceeaşi clădire cu parohia şi locuinţa preotului. În zilele de 14 şi 15 decembrie 1989, dar şi în 16 până la prânz, pastorul a fost vegheat de o mână de credincioşi reformaţi. În după-amiaza zilei de 16 decembrie 1989, un număr impresionant de curioşi, din toate confesiunile religioase, s-a plasat mai ales pe Bulevardul 6 Martie, botezat aşa, desigur, după o dată importantă din calendarul comunist. Înspre bulevard dau ferestrele Bisericii Reformate, de unde pastorul Tőkes s-a adresat mulţimii. Aflat sub presiune, deoarece în spatele lui se aflau persoane oficiale, însă şi speriat de posibilitatea ca forţele de represiune să acţioneze asupra

[11] Smaranda Vultur, *Timişoara – Revoluţia din 1989. Practici memoriale urbane sau despre memoria în criză (Studiu de caz*), „Colloquium politicum”, II, nr. 2 (4), 2011, pp. 47-78.

[12] Lucian-Vasile Szabo, *Revoluţia din 1989 în spitalele timişorene*, Editura Memorialul Revoluţiei 1989, Timişoara, 2014, pp. 41-45.

[13] Costel Neacșu, *op. cit.*, p. 103.

persoanelor adunate acolo, pastorul le-a solicitat celor prezenţi să se îndepărteze și să protesteze în alt loc, spunând explicit: „Eu nu pot să demonstrez cu voi, dar voi puteți demonstra, dar nu aici”, expresie în care oamenii Securității vedeau un îndemn la proteste și nu o încercare de a liniști lucrurile[14].

Până la acutizarea problemei şi trecerea la acţiuni publice cu caracter revoluţionar, au existat alte manifestări de denunţare publică a abuzurilor şi de încălcare a drepturilor omului, la originea cărora s-a plasat pastorul Tőkes. În acest context, Securitatea a desfăşurat activităţi de intimidare a sa şi de limitare a efectelor luărilor sale de poziţie, în special prin prezenţa în presa din Ungaria, dar şi la posturile de radio şi televiziune occidentale. În acţiunea de compromitere a fost implicat László Papp, episcopul reformat de la Oradea. Acesta a cedat presiunilor şi a colaborat cu Securitatea şi cu alte organe administrative ale statului, susţinând demersurile acestora, aparent legale, de îndepărtare a lui László Tőkes din Timişoara şi plasarea lui în satul Mineu din judeţul Sălaj. Măsura era bine gândită şi, în mod cert, ar fi avut efect, căci Mineu este o localitate izolată, departe de oraş, cu drumuri proaste şi cu legături telefonice imposibile. Vocea pastorului, şi aşa destul de firavă, în condiţiile de comunicare rudimentare ale României din 1989 şi de supraveghere atentă, s-ar fi stins. Acest pericol, al imposibilităţii de a mai comunica, a fost sesizat şi de preot, acesta fiind motivul îndârjirii lui de a rămâne într-un oraş mare, cum este Timişoara.

Implicarea lui László Papp, episcopul reformat de Oradea, superiorul lui Tőkes, dezvăluie o metodă de lucru, utilizată des în regimurile dictatoriale şi de serviciile secrete, mai ales în postura lor de poliţie secretă şi religioasă. Securitatea i-a divizat pe membrii bisericii reformate, i-a făcut să se trădeze între ei, dar mai ales episcopul a fost folosit ca instrument. Metoda a avut ca scop abaterea atenţiei de la problema reală, cea a încălcării drepturilor omului şi a libertăţii religioase, abuzuri denunţate vehement de László Tőkes. S-a creat o problemă falsă, cea a nesupunerii canonice a preotului de la Timişoara, care a presupus mutarea, disciplinară, în parohia de la Mineu. Pentru că Tőkes nu s-a supus, a fost declanşată o altă operaţiune a Securităţii, cea locativă, mascată în instanţă printr-un proces de evacuare.

Toate aceste măsuri represive au făcut parte dintr-un plan elaborat de Securitate, cu concursul altor instituţii ale statului. Acesta prevedea acţiuni pe mai multe direcţii, urmând a fi realizat în etape. Astăzi cunoaştem toate detaliile acestei desfăşurări de forţe, iar o trecere în revistă a principalelor idei este necesară: 1) Compromiterea pastorului prin inventarea de poveşti amoroase; 2) Izolarea preotului de cunoscuţi, enoriaşi şi rude prin crearea de tensiuni între ei şi prin intimidare; 3) Desfacerea coeziunii grupului de sprijin din jurul lui László Tőkes, prin amplificarea dezacordurilor existente şi inducerea unora noi; 4) Declararea vizitatorilor străini ca indezirabili; 5) Organizarea de întruniri, în care pastorul să

[14] Nicolae Mavru, *Notă privind filajul continuu asupra obiectivului „Vasile”*, în Romeo Bălan și Gino Rado (editori), *Enciclopedia Revoluției din Timișoara 1989*, vol. II, Editura Memorialul Revoluției 1989, Timișoara, 2014, p. 120.

fie admonestat de oficialităţi în prezenţa unor apropiaţi şi punerea în discuţie a atitudinii sale duşmănoase în faţa unor colective de oameni ai muncii; 6) Însărcinarea unor persoane din cercul preotului şi implicarea de persoane noi pentru a-l influenţa să renunţe la tonul critic adoptat; 7) Acţiuni de şantaj pentru a-l determina să devină informator al Securităţii; 8) Determinarea preotului să părăsească ţara; 9) internarea într-un spital cu profil psihiatric; 10) Măsuri extreme, cum ar fi arestarea, prin înscenarea unui proces penal (nu politic) ori chiar lichidarea, prin procedee care să dea aparenţa unui accident[15].

Există o teză, pentru care nu sunt însă dovezi concrete, cum că Securitatea sau o parte a ei, mai degrabă, ar fi lucrat în favoarea detronării lui Ceauşescu, ba chiar ar fi sprijinit Revoluţia. Analizând înstrăinarea dictatorului de problemele reale ale ţării şi „disperarea crescândă a românilor", Tony Judt va considera: „E aşadar logic că Securitatea a fost cea care a participat la căderea regimului în decembrie 1989, când a încercat să-l îndepărteze pe László Tőkes, un pastor maghiar reformat din Timişoara"[16]. Sunt multe aspecte aici care trebuie clarificate. De evacuarea pastorului nu s-a ocupat doar Securitatea, ci aceasta va participa cu oameni într-un colectiv format din judecători, executori judecătoreşti, reprezentanţi ai cultelor şi ai autorităţilor locale. Ceauşescu dorea să dea evacuării o formă legală, chiar dacă era una fabricată. Acest grup oficial a dus la îndeplinire o sentinţă judecătorească obţinută în urma unui proces civil, proces intentat de superiorii lui László Tőkes pe linie bisericească.

Dacă se făcea evacuarea lui în 15 decembrie 1989, când împotrivirea la această acţiune era destul de firavă, deoarece puţini credincioşi reformaţi erau de gardă în jurul bisericii, alta ar fi fost soarta Revoluţiei de la Timişoara şi ar fi fost posibil ca mişcarea anticomunistă să nu pornească. În cele 24 de ore care au urmat, vestea s-a propagat, din om în om, în tot oraşul. Tot mai multe persoane, de diferite etnii şi religii, au venit în Piaţa Sfânta Maria, în apropierea Bisericii Reformate, să vadă ce se întâmplă. Cei mai mulţi dintre cei prezenţi erau curioşi, nu oameni decişi să acţioneze. Aceştia au fost puţini, dar energici, reuşind să mobilizeze o parte a celor prezenţi în acţiuni de protest. În aceste condiţii, pastorul a fost, totuşi, evacuat, în dimineaţa zilei de 17 decembrie 1989, însă mişcarea revoluţionară fusese declanşată. Au avut loc confruntări de stradă cu forţe de represiune formate din diverse compartimente ale Ministerului de Interne și ale Ministerului Apărării Naționale, iar sute de persoane au fost reţinute, brutalizate şi încarcerate.

După cum a declarat Ion Popescu, fost şef al Inspectoratului Timiş al Ministerului de Interne, evacuarea pastorului s-a petrecut în intervalul orar 3.30-4.00, de întreaga operaţiune răspunzând maiorul Radu Tinu, adjunct al şefului Securităţii

[15] Costel Balint, *Ziua de mâine a început ieri,* Editura Eurostampa, Timişoara, 2009, pp. 22-26.
[16] Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei după 1945*, Editura Polirom, Iaşi, 2008, p. 572.

Timiş[17]. Un alt cadru important din Securitatea Statului, Filip Teodorescu, fost locţiitor (adjunct) al Direcţiei Contraspionaj, venit la Timişoara pentru a strânge informaţii despre posibilii agenţi străini implicaţi în protestele antiguvernamentale şi anticomuniste, va declara explicit în Procesul de la Timişoara că, fără evenimentele create de pastor şi în jurul său, valul revoluţionar nu ar fi pornit: „Toate informaţiile de duminică spuneau că nu era niciun fel de organizare, toate au fost generate de acel incident cu evacuarea preotului Tőkes”[18]. El va susține și faptul că în Revoluție au fost implicați agenți străini, dar dintre care nu a prins niciunul. Deşi pentru acest lucru era plătit![19]

3. Proteste în biserică şi în jurul ei

În 16 decembrie 1989, cele mai multe acţiuni de protest s-au desfăşurat pe Bulevardul 6 Martie 1946 (data instalării la putere a primului guvern comunist din România, condus de Petru Groza). Artera, care astăzi poartă numele 16 Decembrie 1989, reprezenta un spaţiu mult mai adecvat pentru mulţimea sosită la faţa locului, în număr tot mai mare. Strada Timotei Cipariu, acolo unde se află intrarea în clădirea care adăposteşte Biserica Reformată din Timişoara, birourile parohiei şi locuinţa pastorului, este îngustă, accesul fiind dificil. Acolo se aflau, în principal, enoriaşii reformaţi, apropiaţi ai pastorului. Celelalte persoane venite, din rândul cărora se vor desprinde protestatarii, se vor plasa atât pe bulevard, cât şi în Piaţa Sfânta Maria, o intersecţie aflată pe latura de est a clădirii, în timp ce intrarea se află către vest. Numele pieţei vine de la un simbol religios, deoarece aici se află (de multă vreme, dăinuind şi în regimul comunist!) un altar dedicat Fecioarei. Este interesant că multe dintre studiile şi trimiterile la evenimentele revoluţionare din acea perioadă vor prefera formulele Piaţa Maria sau, mai scurt, Maria, ca loc al întâmplărilor, evitând, în mod curios, denumirea corectă, cea încărcată de o semnificaţie religioasă... Piaţa Sfânta Maria era un reper în acele zile, fiind locul în care s-au desfăşurat primele proteste consistente. Prestigiul Maicii Domnului era enorm în perioada prigoanei religioase comuniste, depăşindu-l, cu mult, pe cel al Străzii Timotei Cipariu, al Bisericii Reformate şi chiar pe cel al Bulevardului 6 Martie. Trimiterea la Piaţa Sfânta Maria a rămas constantă în toate relatările postrevoluţionare, consolidând, astfel, prestigiul locului. În aceeaşi seară, se va consemna un alt moment de solidaritate creştină, căci membrii unei biserici baptiste din apropiere, îndrumaţi de pastorul Petre Dugulescu, vor veni în grup pentru a-l susţine pe pastorul reformat în protestele sale.

În Piaţa Sfânta Maria existau (sunt şi în prezent) staţii de tramvai. Aspectul este important, căci în după-amiaza de 16 decembrie 1989, după ora 17.30, câteva

---

[17] Miodrag Milin, *Procesul de la Timişoara. Audierea celor 21 de securişti şi miliţieni inculpaţi (2 -15 martie 1990)*, vol. I, Asociaţia Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989 şi Fundaţia Academia Civică, Timişoara–Bucureşti, 2004, p. 119.

[18] *Idem*, p. 293.

[19] Lucian-Vasile Szabo, *Sindromul Timişoara 1989: Adevăr şi imaginar,* Editura Memorialul Revoluţiei 1989, Timișoara, 2013, pp. 29-30.

persoane, dintre care s-au evidenţiat Ion Monoran, Daniel Zăgănescu şi Zoltan Borbely, au împiedicat un tramvai oprit în staţie să plece mai departe. Traficul a fost blocat, astfel că multe alte tramvaie s-au oprit. Au coborât sute de persoane, care s-au adăugat mulţimii deja adunate şi care lansase deja primele scandări pentru libertate şi împotriva regimului. Ion Monoran va descrie aceste momente într-un Memoriu. El precizează că în grupul adunat în Piaţa Sfânta Maria a avut iniţiativa opririi tramvaielor, primul vehicul fiind unul care venea din direcţia Gării de Nord. Vatmanul (un tânăr de 20-25 de ani) a început să plângă de teamă şi l-a rugat să-l lase să plece. Monoran i-a cerut să urce în cabină şi să stea liniştit, că nu i se va întâmpla nimic. Atunci a tras de frânghia pantografului, iar tramvaiul a fost decuplat de la reţeaua electrică. Imediat a fost blocat un alt tramvai, care venea din sens opus, astfel că în zonă nu s-a mai putut circula. Daniel Zăgănescu s-a urcat pe un tramvai şi a rugat mulţimea să strige împreună cu el „Jos Ceauşescu!". Monoran va preciza, cu această ocazie: „Mă simt nevoit să accentuez că mulţimea (care a început să strige lozinci precum «Libertate!», «Vrem căldură!», «Vrem mâncare la copii!» etc.) uitase de păţania lui László Tőkes, lozincile scandate demonstrând că revendicările ei erau îndreptate împotriva lui Ceauşescu şi a situaţiei disperate prin care trecea ţara"[20]. Ion Monoran va indica ora 19.30 pentru aceste acțiuni, însă, după cum arată Dumitru Tomoni, celelalte mărturii converg către 17.30, deși, evident, nu prea multă lume se gândea atunci să se uite la ceas pentru a fixa evenimentele[21].

Într-un elan mistificator uşor de înţeles (prin nevoia de a justifica intervenţia brutală a forţelor de represiune împotriva „elementelor turbulente"), mai mulţi generali şi colonei din Ministerul de Interne vor considera, după Revoluţie, că acţiunea făcea parte dintr-un plan profesionist, prevăzut cu elemente de diversiune: „Atunci, un tânăr din grupul de demonstranţi a tras pantograful tramvaiului oprit în staţie, în vreme ce alte câteva persoane au trecut sistematic la o operaţiune de spargere a geamurilor acestuia, generând, evident, panică"[22]. Este utilizată tehnica dezinformării, de amestecare de date reale cu altele fictive. În realitate, nu a fost spart niciun geam de tramvai. Tânărul era Ion Monoran, unul dintre cei mai profunzi poeţi pe care i-a dat România.

Mulţimea strânsă în acel perimetru, însemnând în jur de o mie de persoane, era de toate naţionalităţile şi de toate confesiunile religioase: reformaţi, ortodocşi români, ortodocşi sârbi, romano-catolici, neoprotestanţi (baptişti şi penticostali). Au venit din curiozitate, pentru ca apoi să acţioneze toţi în numele libertăţii, care le lipsea tuturor. În acest context, unii autori atribuie un rol important diferenţelor religioase din Banat şi Ardeal, identificând, astfel, ideea unui posibil secesionism

[20] Ion Monoran, *Memoriu,* „Caietele Revoluţiei", nr. 4 (17), 2008.
[21] Dumitru Tomoni, *Sorin Leia, eroul martir de pe treptele Catedralei*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2014, p. 27.
[22] Ion Pitulescu, *Şase zile care au zguduit România. Ministerul de Interne în decembrie 1989*, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 68.

teritorial[23]. Sunt invocate afirmaţiile lui Nicolae Ceauşescu din discursul de justificare a represiunii, când acesta a vorbit de o ameninţare externă la adresa României. În ciuda faptului că, în acea perioadă, existau divergenţe majore între România şi Ungaria pe tema respectării drepturilor omului şi ale minorităţilor în România, discursul fostului dictator a fost, în cea mai mare parte, propagandistic, chiar dacă ancorat într-o ideologie naţionalistă. De altfel, teza separatismului teritorial s-a manifestat virulent în 1990, cu acuzaţii puternice la adresa autorilor şi celor care susţineau Proclamaţia de la Timişoara. Teza lui Alexander Ghaleb este fascinantă, însă nu foarte convingătoare, chiar dacă îşi întăreşte poziţia inclusiv cu aprecierile lui Samuel Huntington, cel care a dezvoltat teza diferenţelor religioase din România, dintre ortodocşi, romano-catolici (greco-catolicii vor fi uitaţi) sau calvinişti (reformaţi), aşa cum este şi pastorul László Tőkes[24]. În ciuda argumentelor dezvoltate, este greu de crezut teza lui Ghaleb, că în decembrie 1989 în România nu a fost revoluţie, ci un război civil.

4. Protest şi controversă

Rolul pastorului László Tőkes a rămas controversat, deşi este evident că acţiunea sa curajoasă de protest a însemnat scânteia, momentul declanşator al Revoluţiei Române din 1989. Mulţi comentatori, analişti şi cercetători ai evenimentelor nu vor dori să recunoască faptul că aceste acte de curaj le datorăm unui etnic maghiar, preot şi, mai mult, reprezentant al Bisericii Reformate, una cu puţini credincioşi în România. În acest context, vor fi confecţionate scenarii, privind o activitate organizată, a unui grup (sau grupuri) care să profite de acţiunea pastorului pentru a declanşa mişcări de protest mult mai ample. Nu sunt aduse argumente, ci sunt lansate ipoteze manipulatoare, cum se va întâmpla şi într-un caz extrem de autorizat, sursa fiind lucrători activi sau în rezervă cu grade mari din Ministerul de Interne: „Cine anume sunt cei care au făcut ca o afacere particulară a Bisericii Reformate din România să devină un caz politic?”[25]. Evident că cei trei generali şi cei doi colonei care îşi pun această întrebare aveau, prin natura funcţiilor şi pregătirii lor, mult mai multe mijloace să afle adevărul. Nu au făcut-o, nu doar din lipsă de profesionalism, ci pentru că acea reţea, care să coordoneze mişcările revoluţionare de la Timişoara, nu a existat.

Zona Pieţei Sfânta Maria, unde se află şi străduţa Timotei Cipariu, adresa oficială a Bisericii Reformate, era supravegheată de o echipă a Miliţiei judeţului, condusă de maiorul Eugen Mişea, şeful Biroului Judiciar. Din echipa de supraveghere mai făceau parte: căpitanii Laurenţiu Preda şi Tiberiu Grui, precum şi plutonierii Ioan Veresejan, Vasile Bandula şi Nicolae Rachim. După cum relatează Laurenţiu Preda, ei au ajuns în zonă, în civil şi neînarmaţi, sâmbătă, 16 decembrie

[23] Alexander Ghaleb, *The Romanian Civil War: A Theoretical Discussion on The Proximate Causes of Violence*, „Sfera politicii”, 156, 2009, pp. 20-33.
[24] Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations,* New York: Simon & Schuster, 1996, pp. 158-159.
[25] Ion Pitulescu, *op. cit.*, p. 68.

1989, în jurul orei 14.00. Ei au asistat la tot ce s-a întâmplat, inclusiv la discuţiile lui László Tőkes cu cei 50-60 de enoriaşi prezenţi, la început, acolo. Au fost mai multe discuţii, pastorul „lăsând să se înţeleagă că organele de partid şi de stat au ajuns împreună cu preotul la o înţelegere, prin care evacuarea sa din lăcaşul de cult era exclusă”[26].

Făcând apel la declaraţiile celor implicaţi în această operaţiune, vedem că lucrurile sunt mai simple, iar răspunsurile nu sunt dificile. Autorităţile comuniste au avut ezitări în privinţa măsurilor ce trebuie luate. Formal, exista o sentinţă de evacuare, deci legea trebuia respectată. Iniţial, autorităţile locale, reprezentate de primarul Petru Moţ, au decis sistarea operaţiunii, mizând pe faptul că mişcarea de protest va înceta. Nu s-a întâmplat aşa. Organele de Miliţie şi Securitate au încercat să evite o implicare, însă au primit ordin să participe la evacuare, dincolo de atribuţiunile specifice, de a menţine ordinea publică şi de a veghea la siguranţa naţională. Ordinul de evacuare cu orice preţ a venit de la Bucureşti. Special pentru acest lucru a sosit la Timişoara directorul Departamentului Cultelor din Guvernul României, care s-a arătat intransigent. După cum arată fostul inspector şef al Inspectoratului Timiş al Ministerului de Interne, directorul respectiv, Ion Cumpănaşu, le-a reproşat celor de pe plan local propunerile de amânare a evacuării[27]. Protestele s-au amplificat după evacuarea pastorului, dar nu neapărat în legătură cu acesta, şi s-au mutat în alt perimetru, de la Catedrala Ortodoxă la fostul Comitet Judeţean de Partid.

Identificarea imagologică a pastorului Tőkes ca naţionalist ungur şi minoritar reformat, în contrast cu strategia de identificare în cadrele românismului dominant, alterează percepția corectă a demersurilor revoluționare din 16 decembrie 1989 de la Timișoara. O astfel de concepţie tinde să submineze fundamentele oricărei revoluţii moderne, căci acestea doresc să câştige drepturi şi libertăţi pentru toţi locuitorii unui stat ori pentru membrii unei comunităţi, în calitatea lor de cetăţeni. Este o confuzie pe care o vom remarca adesea în România postdecembristă, când se vor face identificări forţate privind drepturile românilor, calitatea de cetăţean fiind, adesea, uitată. Este suficient să amintim că se vorbeşte de siguranţa naţională, nu de cea a statului şi a cetăţeanului. Pe de altă parte, există o desolidarizare de românism atunci când împrejurările sunt defavorabile, cum se întâmplă când sunt evocate problemele unor cetăţeni români de etnie romă prin Europa. În 19 decembrie 1989, atunci când va relata despre începutul Revoluţiei de la Timişoara, „New York Times*”* va vorbi despre confruntarea dintre forţele de

[26] Miodrag Milin, *Procesul de la Timişoara. Audierea celor 21 de securişti şi miliţieni inculpaţi (2-15 martie 1990)*, vol. II, Asociaţia Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989 şi Fundaţia Academia Civică, Timişoara–Bucureşti, 2004, p. 733.

[27] *Idem, Procesul de la Timişoara. Audierea celor 21 de securişti şi miliţieni inculpaţi (2-15 martie 1990)*, vol. I, Asociaţia Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989 şi Fundaţia Academia Civică, Timişoara–Bucureşti, 2004, p. 201.

poliţie şi un conducător bisericesc, care a dus la „un protest antiguvernamental de amploare”[28].

5. Acuze de trădare şi securişti lipsiţi de profesionalism

În Procesul de la Timişoara, care a început în 2 martie 1990 şi unde au fost judecaţi, iniţial, 21 de ofiţeri de Miliţie şi Securitate, iar apoi încă patru cadre de conducere din Partidul Comunist Român, agenţii Securităţii au motivat în apărarea lor inclusiv faptul că László Tőkes ar fi fost agent al unor organizaţii străine, deci trădător de ţară. Radu Tinu, fost adjunct al şefului Securităţii Timiş şi ofiţerul desemnat să se ocupe, din partea acestei instituţii, de evacuarea pastorului, va face referire în instanţă la „organizaţii cu caracter iredentist maghiar”[29]. Va fi un dialog cu preşedintele completului de judecată, iar acesta îi va permite lui Radu Tinu să dea toate informaţiile. În acest sens, va invoca faptul că pastorul a semnat o chitanţă, eliberată în urma primirii sumei de 20.000 de lei. Pe această structură a fost construită o întreagă poveste privind activitatea de trădător a lui László Tőkes. Povestea inventată de Securitate este stupidă, iar semnele ei se văd chiar şi la o analiză rapidă, nefiind nevoie de un specialist în intelligence. Nu există nicio dovadă că acea chitanţă a existat şi că a fost semnată de pastor. Putea foarte uşor să fie fabricată de Securitate. Apoi, este posibil ca preotul reformat să fi primit sume de bani de la diverse persoane sau organizaţii, necesare supravieţuirii în condiţiile dificile în care se afla. În niciun caz nu poate fi vorba însă de vânzare de informaţii de niciun fel. Din contră, se făceau eforturi disperate ca opiniile sale să fie date publicităţii. Mai mult, László Tőkes nu avea acces la nicio informaţie cu caracter secret, a cărei dezvăluire să afecteze România, deci nu avea ce „vinde”. Ideile sale erau limpezi şi se refereau la situaţia de oprimare în care se aflau el şi minoritatea maghiară, ca şi cea mai mare parte a locuitorilor din România.

Anul revoluţionar 1989 a avut un caracter complex. El a însemnat prăbuşirea regimurilor comuniste totalitare din ţările Europei Centrale şi de Est, reflectată însă printr-o luptă a cetăţenilor regiunii în favoarea reacordării de drepturi şi libertăţi. Acestea au o gamă largă, de la cele primare: accesul la hrană, bunuri şi servicii de primă necesitate (medicamente, căldură, cel puţin în România) la cele generale, cum este libera exprimare şi libertatea religioasă. Concomitent, a favorizat reluarea unor controverse etnice, statele Europei Centrale şi de Est având de rezolvat situaţii privind minorităţile, care, după cum relevă mulţi cercetători, erau presante, generând, uneori, conflicte sângeroase[30]. Chiar László Tőkes a

[28] Dan Scutaru, *Naşterea „puterii a patra”*, Editura Institutului Revoluţiei Române din Decembrie 1989, Bucureşti, 2011, p. 52.
[29] Miodrag Milin, *op. cit.*, p. 441.
[30] David Fromkin, *The Coming Millennium: World Politics in the Twenty-First Century*, „World Policy Journal”, vol. 10, nr. 1, Spring 1993; Donald L. Horowitz, *Ethnic and Nationalist Conflict*, în Michael T. Klare şi Daniel C. Thomas (editori), *World Security: Challenges for a New Century*, New York: St. Martin's Press, 1994, pp. 175-178; Daniel N.

evoluat ulterior în această direcţie, cea a necesității definirii unui statut clar pentru minoritatea maghiară din România. În 16 decembrie 1989 aspectele etnice şi religioase puteau constitui motivaţii importante pentru demersurile pastorului reformat. Este însă cert că timişorenii veniţi în Piaţa Sfânta Maria în acea seară de 16 decembrie 1989, cea a începutului revoltei populare faţă de regimul comunist, urmăreau categoria largă de drepturi şi libertăţi necesare dezvoltării umane şi fiecărei persoane în parte.

Lucian-Vasile **SZABO**

Nelson, *Hungary and its Neighbors: Security and Ethnic Minorities*, „Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity", 26:2, 1998, pp. 313-330.

Fotografi ai Revoluţiei (III)[1]

We continue the series of interviews that aim at presenting the people who had the courage to capture for eternity priceless vivid accounts of what was really happening during that time in Timisoara, offering thus inestimable testimonies of history. There were days filled with grief, tension and uncertainty. Here are several name of those brave Romanians: Constantin Flondor, one of the most important visual artists from Romania, was, at that time, a teacher and the principal of the Fine Arts High School, and then a professor and the dean of the Faculty of Fine Arts and Design of Timisoara; Petru Teleagă, a design engineer and an avidly passionate and sensitive photographer, in his spare time; Mircea Radu, a projection operator at the film library which was then known as the "Intreprinderea Cinematografica", and an highly skilled amateur filmmaker, member of the C.F.R. Film Club of Timisoara, which was based right in the centre of the city, close to the beautiful city fountain known as the "fountain with fish". He managed to capture the first frames filmed on film footage (from what is known so far), about the events of Timişoara in December 1989. I think that not only the pictures are important, but also the story behind them, as well as the thoughts of those who have assumed a great risk by taking those pictures, when neither the demonstrators nor the authorities wanted to exist evidences that could be used against them.
Key words: Constantin Flondor Petru Teleagă, Mircea Radu, Timişoara, revolution, December 1989, visual documents, photos, film.
Cuvinte-cheie: Constantin Flondor, Petru Teleagă, Mircea Radu, Timişoara, Revoluţie, Decembrie 1989, documente vizuale, foto, film.

Constantin Flondor, artist plastic
(interviu înregistrat în 01.07.2013)

„Întâmplător, ziua de 16 decembrie este şi ziua mea de naştere. Am avut invitaţi la mine acasă, familia cumnatului meu, dr. Radu Străin, şi familia scriitorului Eugen Dorcescu. Locuiesc în zona Gheorghe Lazăr şi casa noastră e în spatele unui bloc de 10 etaje. Am stat de poveşti până pe la ora 1 noaptea. La plecare, pentru soţii Oli Berca şi Eugen Dorcescu am sunat după un taxi. Maşina sosind după câteva minute, taximetristul ne sună, semnalându-ne foarte agitat: «Ce faceţi? De ce nu coborâţi?!» După plecarea musafirilor, ne-am culcat. La un moment dat, noaptea, s-a auzit gălăgie, zgomot, undeva pe stradă. Soţia mea se trezeşte alertată, iar eu o liniştesc cu: «N-o fi numai ziua mea, or mai fi şi alţii care poate petrec». Am aflat pe urmă că demonstranţii treceau pe Str. Gheorghe Lazăr sau Circumvalaţiunii, dar, cum eram în spatele blocului acela mare, sunetele se

[1] Anterior au fost intervievaţi: Ştefan Iordănescu, Ladislau P. Gagyi şi Ion Roman (în *Mass-media, represiune şi libertate*, coordonator Lucian-Vasile Szabo, Editura Gutemberg, Arad, 2010) şi Doinea Benea, Liviu Butoi şi Gheorghe-Martin Copăceanu (în buletinul ştiinţific şi de informare „Memorial 1989", 1(11)/2013, Editura Memorialul Revoluţiei 1989, Timişoara).

percepeau confuz. A doua zi, Dorcescu mi-a spus că n-a fost uşor să ajungă acasă, ei stau undeva pe lângă Calea Girocului şi au străbătut anevoios, pe ocolite, centrul oraşului. Era multă nelinişte, mişcare, demonstraţii spontane şi tot felul de filtre.

Duminică dimineaţa urma să fie vernisajul expoziţiei anuale de artă plastică, la Muzeu, la Secţia de Artă. Expuneam o lucrare-contract cu Consiliul Judeţean de atunci, o pictură cu un măr înflorit la Tescani, jocul era: faci acest contract şi vei beneficia de o adeverinţă ca să-ţi cumperi un TV color! Pe vremea aceea cam aşa mergea. La Muzeu era o oarecare rumoare şi am aflat mai multe. Vine un coleg de breaslă, Szakács Bella, sculptor: «Nu ştii ce s-a întâmplat?» Zic că nu, şi el îmi povesteşte că a fost o răzvrătire, nu glumă. O mişcare puternică anti-Ceauşescu.

La prânz au venit la noi mama şi fratele cu soţia. Ei locuiau deasupra Teatrului de Păpuşi. Nu circula niciun tramvai. Au venit pe jos. Ne-au povestit despre vitrinele sparte şi despre o maşină de pompieri căzută în Bega, pe care au văzut-o când au trecut podul de la Maria. Spre seară, când să plece spre casă, s-au auzit împuşcături. O plecare în aceste condiţii devenea un pericol, aşa că am considerat să înnopteze la noi.

Eram profesor la Liceul de Arte Plastice şi, în perioada aceea, eram liber, deoarece elevilor li s-a dat urgent vacanţă. Aveam nişte cunoştinţe care locuiau în clădirea «Materna». În 20 decembrie am văzut ce se întâmpla în Piaţa Operei, stând în balconul lor. Nu pot să uit momentul în care lumea a îngenunchiat cu faţa către Catedrală şi a spus *Tatăl nostru*. Era de Sfântul Ignat Teoforul. *Teo-for*, purtător de Dumnezeu.

În 21 decembrie am făcut primele fotografii, spre prânz, din balconul prietenilor mei, cu un aparat Zorki. Am surprins cum se aduceau alimente de la diferite întreprinderi şi se împărţeau oamenilor din piaţă. Fiica mea tocmai sosise de la Bucureşti şi a adus din partea a doi critici de artă nişte medicamente, trimise pentru cei care au avut de suferit la Timişoara. Le-a dat celor din balconul Operei, ca să le împartă ei.

În 22 decembrie am fotografiat şi de jos, din mulţime. Unele imagini sunt mai speciale, pentru că am înregistrat câteva mesaje scrise pe foi de hârtie. Erau în zona Parcului Central: «Ceauşescu şi soţia ne-au distrus copilăria!», «Vrem saloane de Crăciun, nu conducător nebun!», «Vrem făină şi mălai şi pe Regele Mihai!».

Înainte de prânz, am văzut un bărbat de vreo 50-60 de ani, pe bicicletă, ţinea ghidonul cu o mână, iar cu cealaltă ţinea un steag decupat – l-am fotografiat. Treceau camioane pline de oameni, toţi foarte bucuroşi. Era şi o mamă care susţinea un băiat rănit, mergea cu o cârjă, avea cam 20 de ani. Ulterior am aflat că era de la trupele antitero. I-am fotografiat. Expresiile lor

erau extraordinare: îngrijorare şi bucurie, amândouă deodată. Această fotografie mi-a publicat-o pictorul Sorin Dumitrescu, împreună cu un articol pe care l-am scris în acele zile: *Dumnezeu este cu noi*.

Când am ajuns acasă, l-am văzut pe Dinescu la televizor! Spre seară am ajuns din nou la Catedrală, unde mulţi oameni puneau lumânări. Erau de la copii la oameni în vârstă. Impresionant! Am făcut o serie de fotografii şi acolo.

Când eram în blocul «Materna», în balcon, fotografiam cu frică, mă gândeam dacă nu cumva într-unul din blocurile din centru e vreun bun ţintaş şi ne ia în vizor. În seara zilei de 22, în apartamentul prietenilor mei s-a tras şi au intrat câteva gloanţe. Din fericire, nu a fost nimeni rănit, doar unul din tablourile lui Tasso Marchini a fost lovit.

În total, în acele zile, am folosit unul sau două filme, pe care le-am developat şi mărit acasă, în baie. Nu cred să fie mai mult de 30 de imagini. Mai întâi am făcut nişte fotografii mici, de probă. Apoi le-am mărit la format A4, poate şi mai mari. Mi le-au tot cerut şi acum am rămas fără ele. Pe cele mici le-am scanat şi le am pe calculator.

La scurt timp, m-am dus la «Helios», galeria de artă din centru, cu fotografia mamei şi a băiatului rănit. Le-am spus că mi-ar plăcea ca acea

fotografie să ajungă la cei din imagine. Nu-i cunoşteam. Ne-am înţeles să o pună în vitrină, am dat şi datele mele, unde mă pot găsi. După o zi sau două am mers la galerie, fotografia nu mai era. Mi-au spus că au venit, au văzut poza şi au luat-o, dar n-au vrut să ia legătura cu mine. De ce ? A rămas un mister.

Au fost nişte zile parcă dăruite de Dumnezeu. Mi s-a părut fabulos. Faptul că acum, după mai mult de 23 de ani, ne întrebăm unde puteam fi şi unde am ajuns, e o altă discuţie."

Petru Teleagă, inginer
(interviu înregistrat în 23.11.2013)

„Lucram la Institutul de Proiectări Timişoara, cunoscut sub numele de IPROTIM, ca inginer proiectant, specialitatea instalaţii electrice.

Am fost şi am rămas un fotograf de duminică, cu mici excepţii: mi-a plăcut să merg pe munte, să ies din atmosfera cenuşie a oraşului. Acolo am întâlnit momente şi locuri deosebite, pe care simţeam nevoia să le imortalizez – aşa s-a născut această pasiune. În clasa a X-a am avut primul aparat de fotografiat, o marcă poloneză. Apoi, la sfârşitul studenţiei, am avut un Zenit, cu care am lucrat mult timp. L-am ţinut până aproape de perioada aparatelor digitale.

La alb-negru mă descurcam singur la developat şi mărit. Diapozitivele le dădeam, la început, la Bucureşti, trimiţându-le prin poştă. La un moment dat, lucrurile n-au mai mers şi atunci am început să mi le developez singur. Locuiesc în centru, într-una din clădirile vechi. Acasă nu aveam laborator. În dormitor făceam întuneric şi lucram pe masa din mijlocul camerei. Asta putea să dureze şi zile, spre disperarea familiei. În 15 tocmai făceam poze, aşa că n-am ştiut ce se petrecea afară. A doua zi un prieten mi-a spus foarte vag că se întâmplă ceva.

16/17 decembrie

Prima dată când am luat contact direct cu evenimentele a fost în noaptea de 16 spre 17 decembrie, când a apărut un grup de manifestanţi în Piaţa Operei, un lucru surprinzător. Erau vreo 15-20 de persoane. Păreau că vor să se pună de acord ce să strige. «Vrem pâine!», dar pâine era la Timişoara. «Carne?», carne mai cumpărai, dacă nu la magazin, atunci la negru. La un moment dat, cineva a strigat: «Vrem libertate!» Şi asta a prins, iar grupul a pornit.

A urmat ziua de duminică, când te simţeai ca într-un viespar. Era un soare de iarnă frumos. În Piaţa Operei se afla neobişnuit de multă lume. Magazinele sparte în noaptea precedentă fuseseră deja reparate.

În ziua de 17 ceva plutea în aer, era o tensiune foarte mare în Piaţă. Niciodată nu ieşise atâta lume, era o mulţime de câteva ori mai mare decât în alte duminici. A apărut o unitate militară, defilând cu drapelul şi fanfara în frunte. În spatele lor veneau câteva rânduri de oameni, unii cu copii pe umeri.

Strigau, ba chiar îi mai şi loveau pe cei din ultimul rând al formaţiunii (câte un şut în fund, nu altceva).

După-masă soarele a intrat în nori, totul s-a făcut cenuşiu şi greu.

S-au spart geamurile la Librăria «Mihai Eminescu». A fost un grup de copii, cam de clasa a IV-a sau a V-a. Aveau nişte ciomege. Erau conduşi de un cetăţean mai scund, pe care mi s-a părut că l-am văzut, după aceea, circulând foarte liniştit prin oraş. El doar le arăta: aicea! Şi ei spărgeau. A fost cam între 14.00 şi 16.00, pentru că mai era lumină. S-au spart vitrinele de la magazinul alimentar, de blănuri, parfumeria etc. Singura care a scăpat a fost vitrina Galeriei «Helios». Când s-a spart la «Palace» şi au început să fluture draperiile, ne-a fost frică să nu le dea cineva foc.

Erau oameni care stăteau în faţa magazinelor care ardeau. Unii intrau şi jefuiau, dar cei mai mulţi se uitau. Erau mai multe categorii de oameni. Ne-a fost frică să nu dea foc şi la blocul nostru. Am strâns actele, le-am pus în nişte plicuri şi ziceam că ne evacuăm cu astea.

Din acea după-amiază am rămas cu imaginea unei gravuri cunoscute în care, într-un colţ al imaginii, probabil, un învăţăcel ridică cortina şi zăreşte mecanismul lumii. Huruitul acestuia ieşise din imagine, plutea peste oraş şi intrase în sufletele noastre.

Seara a început să se audă zgomotul tancurilor. Atunci am simţit că se învârte roata. Atunci am dorit să pozez, dar nu a fost posibil în tensiunea aceea.

De pe Strada Alba Iulia a venit o trupă de militari. Era un ofiţer care le comanda să se oprească, să se desfăşoare în formaţie de trăgători, să ochească. Ei puneau un genunchi la pământ, ocheau şi trăgeau. Au înaintat aşa, treptat, deşi în faţa lor, la început, fuseseră puţini oameni. Majoritatea era spre Catedrală, spre «Violeta». Am spus celor din familie că se trage cu gloanţe oarbe, de manevră. Am văzut nişte oameni întinşi pe jos, am crezut că erau beţi. A apărut un camion cu prelată, cei de pe jos au fost luaţi şi aruncaţi în maşină. Tot nu puteam să cred că fuseseră împuşcaţi.

Soldaţii au oprit un bărbat care trecea pe acolo şi i-au cerut să se culce la pământ. Bărbatul a vrut să explice ceva, dar n-a apucat să termine, pentru că a fost lovit cu patul armei şi doborât dintr-o singură mişcare.

Soldaţii s-au uitat în sus, spre ferestre, unde multă lume stătea la geam. Au strigat: «Înapoi sau trag!»

Noaptea a fost furtuna cu fulgere şi ploaie torenţială, care a spălat sângele de pe străzi.

18 decembrie

A doua zi au fost şedinţele cu condamnarea huliganilor. La IPROTIM s-a făcut pe secţii. Totul a decurs conform planului, mai puţin la Secţia de rezistenţă, unde Claudiu Iordache s-a ridicat şi a protestat, spunând că cei ieşiţi în stradă nu sunt huligani, ci muncitori. A fost ceva de neînchipuit pentru vremurile acelea.

Colegii vorbeau despre o Dacie albă sau poate mai multe, care mergea noaptea prin locurile unde erau demonstranţi şi din care se trăgea în oameni.

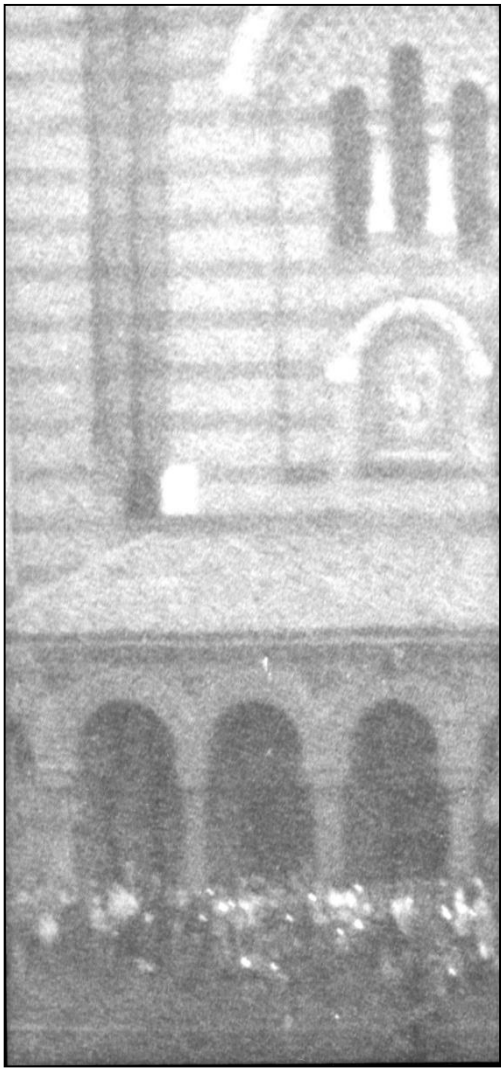

Una din camerele apartamentului dă chiar în Piaţă. Mi-am pus o pătură în cap, m-am dus în partea din spate a încăperii, ca să fiu în umbră faţă de lumina care venea de afară, şi, printre faldurile păturii, am scos aparatul şi am fotografiat prin fereastră copiii care se aflau pe treptele Catedralei. După ce am făcut clic, la câteva secunde s-a tras în ei. N-am văzut cine, pentru că aveam treabă cu aparatul. Norocul meu a fost că aveam film de 27 DIN, altfel n-ar fi ieşit nimic. În 18 am făcut doar două imagini, între 16.30 şi 17.00.

19 decembrie

În 19 nu am fotografiat.

20 decembrie

În 20 am ajuns mai devreme acasă, pe la prânz. A început să vină mulţimea dinspre podul Mihai Viteazu. Pe la 13.30 am fotografiat piaţa, unde armata a fraternizat cu mulţimea. La 14.20, lumea din faţa Operei, balconul, care încă era gol, iar peste vreun sfert de oră deja se umpluse.

Am dat telefon la nişte cunoscuţi din Bucureşti. În timp ce noi le povesteam cu entuziasm ce se întâmpla la noi în oraş, ei, cu un sfert de voce, ziceau: «Nu mai spune, nu mai…», speriaţi doar că ascultau aşa ceva.

21 decembrie

În 21 am fotografiat prin oraş diferite scene din mulţime, detalii. Citind textele de pe pancarte, am fost surprins de câtă inventivitate avea lumea.

22 decembrie

În 22, cunoscuţi şi necunoscuţi ne-au invadat balconul. Mă întrebam dacă o să reziste. Toţi făceau fotografii. În cameră, televizorul era deschis şi se auzea

Dinescu. La un moment dat, cei din balconul Operei au anunţat lumea să plece acasă, că o să înceapă să se tragă. Unii au plecat, alţii n-au plecat. Apoi, la un moment dat, a fost o alarmă aeriană. Întâmplător, m-am uitat la ceas: era ora 23.00. Era evident că Istoria se mişca mai repede decât până acum. La ora 24.00 a început să se tragă din turla Catedralei. Cel puţin aşa am dedus din reacţia celor de la Operă, care au ripostat cu trasoare, se vedeau de unde vin şi încotro se duc. A apărut un TAB, patrula în jurul zonelor verzi, se ducea la Operă, se întorcea la Catedrală, apoi iar la Operă şi tot aşa. Când se îndepărta, mergând spre Operă, începea să se tragă (din Catedrală, dintr-unul dintre blocurile de locuinţe?), când se întorcea în viteză, pe cealaltă parte, ambalând motoarele ca un dulău de pază, focurile se opreau.

Ziua am stat cu jaluzelele trase, iar geamurile dinspre curtea interioară erau baricadate cu piese de mobilier, ca să nu ne vadă cineva de afară şi să ne nimerească. Şi din podul nostru s-a tras sau poate a fost doar un simulator. Zgomotul era diferit de cel al unei arme, mai sec. Pe terasa blocului de vizavi erau nişte oameni în salopete negre. După cum se mişcau, păreau profesionişti. Nu ştiam de care parte sunt.

24 decembrie

În fine, o altă încercare. Bradul de Crăciun era pe balcon şi trebuia adus înăuntru, avea peste 3 m înălţime, în piaţă nu era ţipenie de om, tancurile stăteau de o parte şi de alta a Operei, orientate spre Catedrală, iar soldaţii erau cu degetul pe trăgaci, gata să reacţioneze la orice mişcare."

Mircea Radu, operator proiecţionist şi cineast amator
(interviu înregistrat în 16.09.2010)

„Prin 14 sau 15 decembrie un vecin îmi zice: «Hai să mergem la Maria, la Tőkes, că se întâmplă ceva!» Am trecut cu el pe acolo şi era multă lume.

În data de 16, pe la şase seara, era deja întuneric, am coborât de la etajul IV, unde era Cineclubul C.F.R., şi în stradă, ajungând lângă fântâna cu peşti din centru, am auzit un vacarm, un vuiet de mulţime. M-am gândit că o fi jucat Poli.

Am luat-o spre casă. În drum, trebuia să trec prin Piaţa Maria. Acolo am văzut o mulţime de oameni. M-am întâlnit cu Sergiu Miat. Lumea striga: «Libertate! Libertate!», «Jos Ceauşescu!» M-am alăturat unei coloane care a pornit pe malul apei, pe la «Flora». În grupul acela a început să se strige: «Gorbaciov! Gorbaciov!» Auzisem de *perestroika* şi de mişcarea din perioada respectivă.

Am trecut de Universitate, iar la sensul giratoriu s-a produs o îmbulzeală din cauza firobuzelor blocate acolo. Pe margine, l-am reperat pe unu', Rujoi, de la Consiliul Judeţean sau de la Primărie. Urmărea coloana de pe trotuar. La Hotelul «Continental» mulţimea a luat-o spre Comitetul Judeţean. Coloana se mai subţiase, dar eram totuşi mulţi. În faţă am văzut un cordon de militari. Se auzeau urlete, ţipete, huiduieli. A apărut şi un cordon de tipi îmbrăcaţi în negru, cu scuturi şi căşti albe. Au dat cu gaze lacrimogene şi ne-au împrăştiat în grupuri mai mici. Eu am

luat-o înapoi spre Podul Michelangelo şi Complexul Studenţesc. De precizat că în toată această perioadă nu a existat din partea militarilor o intervenţie directă asupra manifestanţilor. Nu s-au făcut arestări. Cordonul a stat doar în faţa obiectivelor. Era şi un autobuz cu uslaşi, format, cred, tot din miliţieni, dar altfel echipaţi, pe care-i duceau dintr-un loc în altul. Au supravegheat grupurile care s-au retras. I-am văzut şi în staţia de tramvai de la Strada Cluj. Lumea mergea spre cartiere şi striga, dar uslaşii nu au intervenit, nu au ridicat pe nimeni.

A doua zi, în 17 decembrie, am luat de acasă aparatul de fotografiat, un Zenit E, şi m-am întâlnit cu Onuţ Danciu, pe la prânz, la atelierul lui, pe care îl avea pe Strada Narciselor, lângă Parcul Pionierilor. Atelierul era la demisol. Acolo l-am întâlnit şi pe Costi Duma. Am vorbit despre ce era în oraş. Le-am zis că se întâmplă ceva la Comitetul Judeţean.

La un moment dat, s-a auzit un zgomot de tancuri. Zic: «Hai să mergem!» N-au vrut şi m-am dus singur. Am luat aparatul şi m-am îmbrăcat, lăsând doar obiectivul afară. Am discutat ce diafragmă să pun, că nu era timp să măsori expunerea, şi am ieşit. Am făcut 3-4 fotografii, pe un film a/n. Era lume în faţa Comitetului Judeţean. Unul avea un steag. M-am întors în atelier, am scos negativul. Onuţ Danciu a tăiat partea expusă, ca să o developeze. Era o măsură de precauţie pentru situaţia că mi-ar fi luat filmul. Am încărcat, din nou, aparatul şi

am plecat.

Tot în acel subsol locuiau nişte fete. Ieşiseră şi ele în faţa casei ca să vadă ce se întâmplă. Între Podul Decebal şi intersecţie, Strada Narciselor era blocată de câţiva militari, cu câini. Au ieşit nişte poze cu un tip care a vrut să treacă, dar nu l-au lăsat, au asmuţit câinii. Atunci s-a îndreptat un soldat către noi şi a zis: «Băi, dacă nu plecaţi d-aicea, vă bag baioneta în gât!» Am început să strig împreună cu fetele acelea: «Tov. locotenent! Tov. locotenent! Tov. căpitan, ia-l pe nebunul ăsta de aicea!»

Probabil că nu aveau vreun ordin foarte clar, pentru că nu ne-au ridicat, voiau doar să ne intimideze. Se aflau la vreo şase metri şi ne-ar fi putut lua imediat, pentru că aparatul îl aveam la vedere. Atunci au venit şi tancurile, pe care le-am pozat pe malul celălalt. Dincolo de podul mic se produsese o busculadă, un TAB fugărea oamenii care aruncau cu pietre. Am făcut şi atunci câteva cadre. Acolo a fost o victimă, o femeie lovită, probabil, de TAB. A fost oprită o Dacie, una cu număr mic, de trei cifre. Nimeni n-a făcut vreo investigaţie ca să afle a cui era maşina. Apăruse imediat acolo.

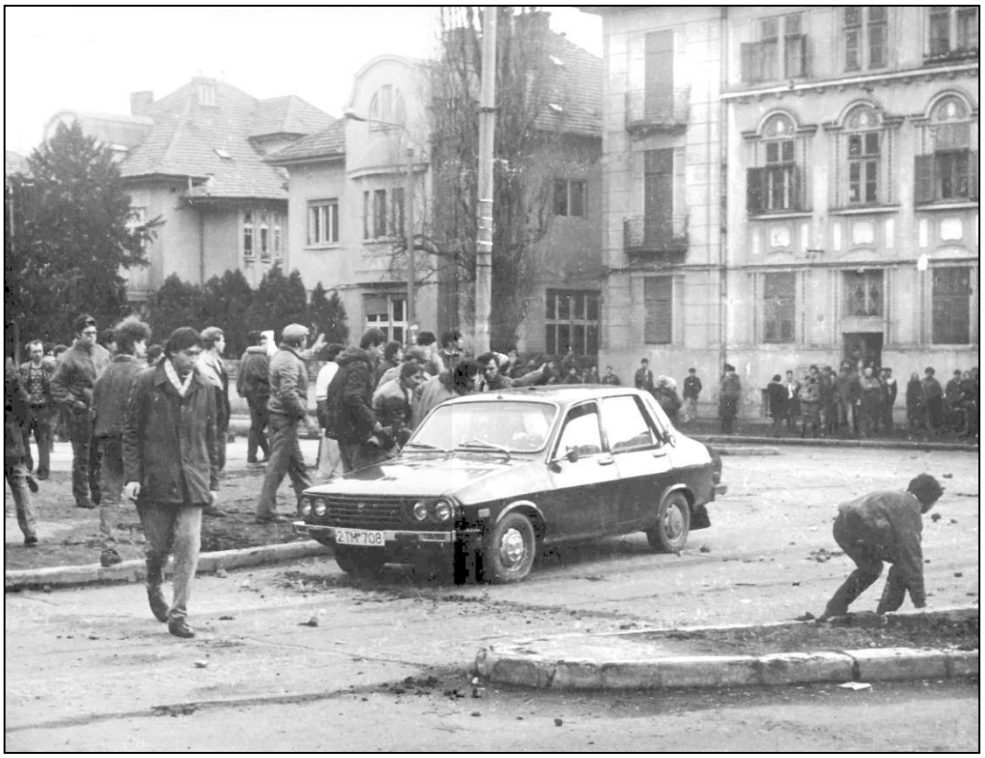

Am revenit în atelier, am dat negativul şi am plecat cu Constantin Duma, prin spate, spre Hotelul «Continental» şi am urcat la Rodica Giurgiu în bloc, deasupra C.E.C.-ului. Din balcon, Duma a făcut acea fotografie în care se vede cum se aruncă cu sticle incendiare într-un TAB. A tras două clişee. El a lăsat aparatele la doamna Giurgiu şi am pornit înspre centru, unde se formase o coloană, care a mers de la Operă la Catedrală. Lumea striga: «Trăiască regele!» şi se cânta *Hora Unirii*. Când a început să se tragă, am fugit de acolo. Era deja întuneric şi nu se mai putea fotografia.

În 18 decembrie, şeful meu, directorul Întreprinderii Cinematografice, m-a chemat la el. În timpul evenimentelor din zilele precedente se spărseseră vitrinele

de afişaj ale cinematografelor, aflate lângă podul de la Maria. Mi-a zis: «Fotografiază ce s-a stricat, ca să avem un document».

Tot în 18 decembrie, au fost cantonaţi nişte militari în sala Cinematografului «Capitol». Nu erau din Timişoara, probabil era o unitate din Buziaş, nu ştiu precis. Au dormit acolo şi tot acolo mâncau. Într-o noapte li s-a adus muniţie şi se auzea zgomotul cum puneau cartuşele în încărcătoare. Era ca un fel de comandament, aflat lângă Comitetul Municipal de Partid. În parcarea cinematografului dinspre parc stăteau maşinile lor, plus o maşină sanitară, o dubiţă.

În data de 18 spre 19 am făcut de pază la Cinematograful «Capitol» şi m-am împrietenit cu unul dintre soldaţi, era tânăr. Militarii s-au dus în Calea Girocului şi, după o vreme, au venit înapoi. Când s-au întors, soldatul cu care vorbisem mi-a arătat boneta plină de tuburi goale: «Uite câte gloanţe am tras!» Zic: «Dar tu mi-ai spus că ai un prieten aici, în Timişoara, dacă l-ai împuşcat?» «Păi, n-am avut încotro, în spatele nostru era lentul cu pistolul în mână.» «Şi ce ai făcut?» «Am tras în aer, apoi ne-a pus să adunăm tuburile, ca să nu rămână.»

În 19 decembrie, în faţa actualei primării, fostul Comitet Municipal de Partid, staţionau forţele de represiune, cu căşti, plus maşini de pompieri. Din clădirea Cinematografului «Capitol», situat vizavi, printr-o fantă a draperiei, am făcut câteva fotografii în care se văd trupele aflate în aşteptare. Acum, dacă stai să te gândeşti, zici că aş fi putut face mai multe cadre, dar atunci îţi era frică şi de colegii de serviciu.

În 20 decembrie, când s-a aflat că muncitorii au ieşit şi vin în coloană spre centru, militarii din cinematograf au traversat strada spre primărie. Un colonel striga la ei: «Băi, arma la piept, nu la ochi, piedica pusă! Nimeni nu trage!» Era o tensiune foarte mare. Au format un cordon între colţul primăriei şi cinematograf, în partea dinspre Catedrală. În partea cealaltă era un TAB. Au luat caravana noastră cinematografică, care avea amplificare audio, au dus-o până în faţa magazinului de îmbrăcăminte şi au pus-o pe trotuar. Soldaţii s-au aliniat în faţă. Colonelul verifica armele fiecărui soldat.

Un ofiţer ne-a spus nouă, celor de la Întreprinderea Cinematografică, că e mai bine să plecăm, că nu se ştie ce se întâmplă. Directorul nostru, Ilie Codreanu, a zis: «Dacă ăştia încep să tragă, pe unde or să fugă oamenii?» Aşa că am deschis intrările la «Capitol», atât uşile din faţă, cât şi pe cele laterale, plus cele de la grădina de vară, pentru ca manifestanţii să poată traversa clădirea şi să iasă pe partea cealaltă, spre parc, să aibă pe unde fugi.

Când s-a apropiat coloana, soldaţii s-au dat la o parte şi atunci au fraternizat cu demonstranţii. Lumea a continuat să înainteze spre Piaţa Operei, urmată de TAB. Acolo era şi tânărul soldat care îmi arătase câte cartuşe a tras. Când m-am apropiat, mi-a zis: «Ai văzut că aţi reuşit?»

Coloana de manifestanţi a intrat în Piaţa Operei pe la Hotelul «Central» şi pe la M.I.U. În faţa Operei, megafoanele erau deja instalate, erau jos, pe suporţi, pe treptele din faţa uşii de la intrarea în clădire. În acel moment, în balcon nu se afla nimeni.

Era în jur de ora 13.00-14.00. Am fugit la Cineclubul C.F.R., aflat în centru, şi am luat aparatul de filmat, Krasnogorskul, cu o rolă de film reversibil. M-am întors imediat şi am filmat din faţa Operei mulţimea care se adunase în piaţă. Am tras doar un cadru de 20 de secunde, pentru că un tip mi-a strigat: «Nu vrem să fim filmaţi!» Un altul, care era lângă mine, a zis: «Gata!» Şi m-a proptit de uşa de la intrarea în Operă: «Cine eşti? Buletinul!» Mă gândisem la aşa ceva şi aveam actele la îndemână. S-a uitat la legitimaţie, a văzut Întreprinderea Cinematografică şi a zis: «E de-al nostru!» Ceilalţi: «Nu vrem să fim filmaţi!» Unu', Duşoiu: «Hai că te scot eu de aici!» Lumea era foarte agitată. Nu puteai să nu faci cum voiau ei, aşa că am pus aparatul în geantă şi am plecat.

În 21 decembrie m-am întâlnit, din nou, cu Costi Duma, pe la 10.00. Am urcat împreună în clădirea Facultăţii de Chimie, actualul Rectorat al Universităţii «Politehnica». Am filmat de acolo mai mult, o rolă întreagă, iar Duma a făcut poze.

În 21 sau în 22 decembrie eram cu Duma în Piaţa Operei, printre manifestanţi şi încercam să filmez, iar el să fotografieze. S-au luat câţiva de noi: «Uite-i pe ăştia, filmează! Cine-s? După ei!» Noi am fugit şi am intrat într-o clădire, lângă magazinul de suveniruri de atunci, «Hermes» se numea. Am urcat la etajul I. Am bătut la o uşă, ne-a deschis şi am intrat. I-am auzit apoi cum ne căutau pe scări cei din stradă: «Unde au dispărut ăştia?»

De la balconul apartamentului respectiv, Duma a făcut nişte fotografii, iar eu am filmat vreo două bobine, cam 6 minute. Locatarii ne tot rugau, «Nu mai fotografiaţi, nu mai filmaţi, că vin ăştia şi ne iau şi pe noi!» Când am ajuns din nou în stradă, am evitat controalele pe care le făceau demonstranţii, pentru că nu ştiam cum au să reacţioneze.

În 22 dimineaţa, pe la 11.00, s-a anunţat că s-a găsit o groapă cu morţi la Cimitirul Săracilor din Calea Lipovei. Am oprit o maşină şi l-am rugat să ne ducă până la cimitir. Acolo am putut lucra liniştiţi. Duma a fotografiat, eu am filmat, dar am şi fotografiat cu Zenitul pe care îl purtam în geanta aparatului de filmat. Oamenii săpau şi scoteau cadavre. Acestea erau dezbrăcate, nu erau puse în sicrie, nici măcar nu erau învelite în cearşafuri. Cearşafurile au fost aduse la deshumare. Îmi pun întrebarea, cine şi cum a ştiut să aducă cearşafuri, coşciuge, atunci, la ora aia, la 11.00, când tocmai îi dezgropau ? Pe film se vede că erau nişte bucăţi de hârtie, nişte etichete puse pe cadavre. Am tras circa o bobină de 16 mm, adică aproape trei minute. În acel moment eram singurii, probabil şi primii, care filmau acolo. Graniţa era încă închisă.

Onuţ Danciu a developat filmele foto la el la laborator, iar eu pelicula cinematografică, asta înainte de Anul Nou. O bobină s-a stricat la developare, pentru că am developat la dublu, iar restul, am zis, nu mai risc. Prima dată le-am văzut în noaptea de Revelion, atunci eram de serviciu la Întreprinderea Cinematografică. Stăteam de pază. Acolo le-am şi proiectat. A fost şi cineva de la TVR şi a filmat pe video nişte secvenţe de pe ecranul de proiecţie. După aceea am lăsat deoparte materialul filmat, pentru că lumea spunea că nu sunt imagini spectaculoase. Filmul pe 16 mm şi negativele foto sunt la mine. O perioadă au fost la Duma, pentru că s-au făcut nişte albume şi o expoziţie la Restaurantul «Palace».

S-au mai pierdut din ele. Acum nimeni nu se mai interesează de acele imagini. Au mai fost de la două televiziuni şi, după ce au văzut materialul filmat, au spus că-i interesează doar de câteva secunde, cel mult un minut.

Am trecut imaginile din Decembrie ’89 pe suport electronic, filmând prin retroproiecţie. Am mai avut şi o copie făcută de Anca Fusariu prin ianuarie ’90, prin telecinema. Am fost atunci cu filmul la Bucureşti. La ea în birou era un tip, care a întrebat: «Sângele, unde este sângele?» I-am zis: «Neică, dacă tu ai fi avut curajul să filmezi atunci când se trăgea, să umbli cu aparatul la vedere, nu cred c-ai fi scăpat!» Pe urmă, Anca Fusariu a făcut un montaj de trei minute şi ceva.

Uneori, dacă măreşti o fotogramă, poţi obţine ce nu a scos aparatul de fotografiat. Nimeni nu s-a arătat interesat de aceste detalii. În total, sunt 25 de minute din perioada aceea. Cu imaginile filmate de mine s-a făcut primul videoclip al cântecului *Timişoara*, al lui Ilie Stepan, pe versurile lui Marian Odangiu.

După ce lucrurile s-au liniştit, prin 23-24 decembrie, am filmat ferestre ciuruite şi locuri de unde credeam că s-a tras.

Ironia este că, peste câţiva ani, cineva a încercat să-mi demonstreze că acele imagini, deşi le filmasem eu, nu ar fi totuşi ale mele.”

Lucian **IONICĂ**

Zilele astrale ale Timişoarei: 15 decembrie 1989 (I)

On December 10th 1989, at the end of the Sunday's service, Pastor László Tőkes informed his parishioners that he was going to be evicted from the church house and called for their support, asking them to gather around the Reformed Church to peacefully witness his eviction that was to take place five days later, on December 15th. Little did Tőkés know that December 15th would be "the dawn of a ten days' sequence of events that would shake one of the most powerful dictatorships in Europe to the core. Ten days after that Friday, Ceauşescu, who, for László Tőkes, was in fact a modern version of Herod Antipas, would end up in front of a firing squad and the Christmas sermon the Pastor had already prepared would be completely changed".
Key words: Revolution, 1989, December 15th, László Tőkes, chronology.
Cuvinte cheie: revoluţie, 1989, 15 decembrie, László Tőkes, cronologie

La sfârşitul serviciului religios oficiat în duminica de 10 decembrie 1989, pastorul László Tőkés şi-a anunţat enoriaşii că urma să fie evacuat din casa parohială şi le-a cerut să se adune în jurul Bisericii Reformate în ziua de 15 decembrie, pentru a asista la această evacuare.[1] Nu ştia Tőkés că ziua de 15 decembrie va fi „începutul a zece zile care vor zgudui până în măduva oaselor una dintre cele mai puternice dictaturi. Zece zile după acea zi de vineri, «Irodul» lui Tőkés, Ceauşescu, va fi în faţa unui pluton de execuţie, iar predica de Crăciun pe care pastorul o pregătise va fi fost schimbată".[2] Posibilitatea organizării unei manifestaţii este luată în calcul de către autorităţile locale, care i-au cerut pastorului să-şi retracteze chemarea, sugerându-i că nu va fi mutat în ziua respectivă.[3]

Pentru că pastorul nu a dat curs acestei cereri, încă de la primele ore ale dimineţii zilei de 15 decembrie, câteva zeci de enoriaşi s-au adunat în faţa Bisericii Reformate: „Întâi câte 3-4, care n-aveau curajul să steie în faţa casei (unde erau poliţiştii în uniformă). Se plimbau prin zonă, intrau în farmacie, ieşeau, intrau în alimentară, ieşeau. La un moment dat, a apărut la geam Tőkés şi atunci toţi cei care erau împrăştiaţi s-au adunat şi l-au întrebat dacă are nevoie de ceva.[4] La apariţia enoriaşilor în faţa locuinţei pastorului, a dispărut paza miliţienilor de la uşă, dar nu pentru mult timp, iar oamenii Securităţii, ce asigurau filajul de la distanţă, i-au raportat ofiţerului de serviciu prezenţa enoriaşilor.[5]

---

[1] Marius Mihoc, *Revoluţia fără mistere*, Timişoara, Editura Almanahul Banatului, 2002, p. 28 (în continuare: Marius Mihoc, *Revoluţia...*).
[2] George Galloway, Bob Wylie, *Prăbuşirea*, Bucureşti, Edit. Irini, 2004, p.113.
[3] Peter Siani-Davies, *Revoluţia română din Decembrie 1989*, Bucureşti, Edit. Humanitas, 2006, p. 88.
[4] Marius Mihoc, *Revoluţia...*, p. 26.
[5] Neculai Damian, *Scânteia vine din văzduh*, Timişoara, Edit. Eurostampa,1999, p. 26.

Fiind informat că în faţa locuinţei pastorului s-au adunat 25-30 de enoriaşi, maiorul Radu Tinu, adjunctul şefului Securităţii Judeţului Timiş, l-a trimis la faţa locului pe lt. Petru Pele, şeful Serviciului I A Informaţii Interne, ce se ocupa de supravegherea preotului, şi, în acelaşi timp, i-a raportat situaţia creată la casa lui Tőkés colonelului Traian Sima, şeful Securităţii Judeţului Timiş.[6]

În jurul orei 10,00 Tinu s-a deplasat în zona Bisericii Reformate, unde a constatat că, pe lângă enoriaşi, s-au adunat şi aproximativ 30 de persoane care se interesau de situaţia pastorului.[7]

Primind informaţii de la ofiţerii trimişi să supravegheze zona, colonelul Popescu Ion, inspector-şef al Inspectoratului Judeţean Timiş al Ministerului de Interne, a constituit o grupă de comandă, din care făceau parte Traian Sima, Deheleanu Ioan, şeful Miliţiei Judeţene şi alte cadre cu funcţii de răspundere din cadrul inspectoratului. În acelaşi timp, Popescu l-a informat pe ministrul de Interne, Tudor Postelnicu, despre evenimentele de la Timişoara şi despre măsurile luate.

Timişorenii care călătoreau cu tramvaiele înspre şi spre gară, văzând oameni adunaţi la capătul Străzii Timotei Cipariu, îi rugau pe vatmani să reducă viteza tramvaielor, crezând că este vorba despre un accident de circulaţie. În scurt timp, cei care trec prin Piaţa Maria află despre situaţia pastorului Tőkés şi, o parte dintre ei, din curiozitate, se reîntorc în piaţă.[8]

În jurul orelor 12,00, secretarul II al Ambasadei S.U.A., Denis Curry, însoţit de o ziaristă de la Ambasada Marii Britanii la Bucureşti – urmăriţi în permanenţă de către organele de filaj ale Securităţii locale – au încercat să ia legătura cu pastorul Tőkés. Potrivit declaraţiilor ofiţerilor de Miliţie, Denis Curry nu a reuşit să ia legătura cu Tőkés[9], în schimb, Árpad Gazda mărturiseşte că diplomatul american a vorbit cu pastorul, la uşa locuinţei, în limba engleză.[10] Un lucru este cert, după plecarea diplomatului, miliţienii au fost retraşi de la uşa pastorului.

După-masă numărul persoanelor din faţa bisericii ajunge la peste 100, iar comportamentul trecătorilor oscilează între curiozitate şi nedumerire: „Oamenii veneau, priveau nedumeriţi în dreapta, stânga, puneau o întrebare, două, mai toţi îşi continuau drumul, cei care rămâneau, să spunem nucleul masei umane, fiind format

---

[6] Arhivele Memorialului Revoluţiei,Timişoara, (în continuare: A.M.R.T.), Declaraţia lui Radu Tinu din 12.01.1990, p. 1.

[7] *Ibidem.*

[8] Alex Mihai Stoenescu consideră că este vorba de ora 11,15, fără să precizeze sursa de informare.(Alex Mihai Stoenescu, *Cronologia evenimentelor din decembrie 1989*, Bucureşti, Edit. RAO, 2009, p.48)

[9] Alesandru Duţu, *Revoluţia din 1989. Cronologie*, Bucureşti, Edit. Institutului Revoluţiei Române din Decembrie 1989, 2006, p.97; vezi şi Radu Tinu,*Timişoara...no comment*, Bucureşti, Edit. Paco, 2000, p.22)

[10] Marius Mihoc, *Revoluţia...,* p.26

din 70-80 de persoane."[11] Pe măsură ce orele treceau, pe lângă enoriaşii bisericii au venit mai mulţi credincioşi baptişti şi penticostali. La propunerea secretarului Comitetului Municipal P.C.R., Ion Rotărescu, primarul Petru Moţ a trimis mai mulţi activişti de partid la Biserica Reformată, pentru a vedea ce se întâmplă în faţa locuinţei lui Tőkés.[12]

Spre seară numărul celor adunaţi în spirit de solidaritate cu pastorul reformat creşte şi, pentru a da o anumită semnificaţie protestului, se aprind lumânări. Momentul îl va impresiona şi pe pastorul baptist Petru Dugulescu, care, contrar practicilor cultului, îi va permite unui credincios să cumpere lumânări de la o biserică ortodoxă şi să le împartă celor prezenţi în faţa locuinţei lui Tőkés: „În 15 decembrie, înainte de lăsarea serii, unul din tinerii de la biserica noastră mi-a cerut încuviinţarea să meargă la Biserica Ortodoxă din Piaţa Sinaia, foarte aproape, să cumpere lumânări. Peste zece minute s-a întors şi mi-a arătat un mare pachet de lumânări. Le-a împărţit celor prezenţi. Era un tablou feeric, neobişnuit pentru o ţară comunistă"[13]. Peste ani şi scriitorul Daniel Vighi rememorează acest episod: „Era spre seară când am ajuns, pe la cinci, cinci şi jumătate... era o chestie care m-a izbit prin asemănarea sa cu ceea ce se întâmplase cu vreo două-trei săptămâni mai înainte în Piaţa Venceslav din Praga, ceea ce arată o anumită comunicare: lumânări aprinse, aceleaşi atitudini, acelaşi tip de protest mut. Imediat m-a dus gândul, vezi, asta e, într-un fel, o atitudine care arată că zidul pe care Ceauşescu îl făcea, de izolare, nu era eficient. Acelaşi model protestatar şi imaginile aduceau cu cele de la televiziunea sârbă, de la jurnalele lor de actualităţi, care pătrundeau în Timişoara."[14]

Fiind informat de către col. Sima că spre seară, în faţa bisericii erau 300-400 de credincioşi cu lumânări aprinse, gen. mr. Gianu Bucurescu, adjunct şef al ministrului de Interne, a dispus ca Securitatea să nu intervină şi să lase această situaţie în seama Miliţiei, Departamentului Cultelor şi Consiliului Popular Timiş.[15]

Văzând că numărul celor adunaţi în faţa locuinţei creştea mereu odată cu lăsarea serii, Tőkés a deschis fereastra şi le-a vorbit în limba română celor prezenţi: „Dragi creştini! Noi nu am făcut nimic rău. Noi am propovăduit credinţa şi acum ei vor să ne evacueze. Probabil că astăzi nu vor acţiona, dar mâine o vor face."[16] Prin strigăte, mulţimea şi-a manifestat solidaritatea cu pastorul şi l-a asigurat că nu îl

---

[11] Titus Suciu, *Reportaj cu sufletul la gură*, Ediţia a III a, Timişoara, Edit. SAOL, 2009, p.21

[12] Neculai Damian, *op.cit.*, p.29

[13] Mariana Cernicova-Bucă, *Timişoara 1989: vocile oraşului*, Timişoara, Edit. Eurostampa, 2014, p. 65

[14] Miodrag Milin, *Timişoara în revoluţie şi după*, Timişoara, Edit. Marineasa, 1997, p. 21

[15] A.M.R.T.,Declaraţia lui Traian Sima din 03.01.1990, p.3

[16] Miodrag Milin, *Timişoara 15 – 21 decembrie '89*, Timişoara, 1990, p.16 (în continuare: Miodrag Milin, *Timişoara 15-21 decembrie*...)

vor părăsi şi îl vor apăra în faţa autorităţilor. Nu peste mult timp, auzind că în stradă se cântă „Deşteaptă-te, române!", pastorul a ieşit din nou la geam spunându-le celor din faţa locuinţei că, deşi îi plac cântecele patriotice, nu crede că este momentul şi locul să se cânte. Fiind în grupul celor din stradă împreună cu un coleg de serviciu, Victor Burghelea, tehnician la ELBA, îşi aminteşte cu o firească emoţie secvenţa respectivă: „La un moment dat, de jos se înfiripă, destul de timid, dar se înfiripă, un «Deşteaptă-te, române!». După a doua strofă, parohul se adresează mulţimii, sfătuind-o să nu cânte astfel de cântece, nu că nu i-ar plăcea şi lui, dar este periculos şi pentru el şi pentru mulţime. Se aud «Nu vă lăsăm!», «Nu vă lăsăm!». Nu-mi vine **să crede** ceva nemaipomenit. Mai rămân cu colegul meu şi apoi mă îndrept spre casă, unde îi povestesc soţiei şi fiului."[17]

La adăpostul întunericului mulţimea devine mai agitată, având loc şi altercaţii între protestatari – numărul lor depăşeşte cifra 1000[18] – şi forţele de supraveghere şi intervenţie. Văzând că un om mai în vârstă, ce era târât de doi civili spre o maşină Dacia, striga după ajutor, regizorul Ştefan Iordănescu a intervenit, izbindu-l pe unul cu capul în grilajul de fier al Magazinului „Progresul" şi lovindu-l în faţă pe celălalt. Gestul curajos al tânărului regizor a fost urmat de intervenţia mulţimii, care „ca la un semnal, a început să-i lovească pe securişti: i-au călcat în picioare.[19] La scurt timp, în colţul bisericii, un tânăr „se lupta cu alţi doi, mai în vârstă. Unul dintre „civili", mai mic, în jur de 25 de ani, într-o geacă gri, îmblănită, tuns scurt şi îngrijit, încerca să-i pună cătuşele adolescentului, pe care l-a smuls dintre lume, trăgându-l de cap şi de păr.[20] Şi în acest caz, mulţimea a intervenit, l-a eliberat pe tânăr, iar pe agresor l-a târât până în faţa roţilor unui tramvai care staţiona. Mai mult, câţiva protestatari au sărit în vagon, la cabina vatmanului şi au vrut să pornească tramvaiul pentru a-l călca pe agresor. Acesta a fost salvat prin intervenţia unui coleg mai voinic care l-a tras de pe şina de tramvai şi l-a scos din mijlocul mulţimii, episod descris de Simion Popescu, muncitor la I. J. T. L. Timişoara: „Mulţimea a năvălit pe agresor, scoţând puştiul din mâinile lui. L-au căclat pur şi simplu, umplându-l de sânge. Câţiva l-au târât apoi până în faţa roţilor tramvaiului care staţiona, cu direcţia spre gară. Alţii au sărit în vagon, la cabina vatmanului şi au vrut să pornească, să-l calce pe cel pus jos în lume. Îl ţineau pe linie, de cap şi de picioare. Spre norocul lui, un individ masiv, voinic, tot cu o căciulă de iepure, a reuşit să-l tragă de picioare afară, căutând să scape prin faţa tramvaiului de lume, sărind gardul din staţie amândoi; s-au postat peste drum, în faţa alimentării. Deşi în stare de şoc... păreau ameninţători, ţinând ceva sub haine."[21]

---

[17] Marius Mioc, *Revoluţia din Timişoara. Aşa cum a fost*, Timişoara, Edit. Brumar, 1997, p. 49

[18] *Timişoara 16 – 22 decembrie 1989*, Timişoara, Edit. Facla, 1990, p.50

[19] Miodrag Milin, *op. cit.*, p.18

[20] *Ibidem*, p.18 – 19

[21] *Ibidem*

Fiind informat încă din cursul zilei de către secretarul cu probleme de propagandă Vasile Bolog, primul-secretar Radu Bălan s-a deplasat seara în Piaţa Maria, pentru a vedea situaţia creată la locuinţa lui Tőkés.[22] Întors în sediul Judeţenei de Partid, Bălan i-a raportat situaţia secretarului C.C. al P.C.R., Emil Bobu şi în acelaşi timp i-a trimis pe primarul Petru Moţ şi pe secretarul Rotărescu la locuinţa lui Tőkés. Aceştia s-au deplasat la locuinţa lui Tőkés, i-au dat asigurări că nu va fi evacuat şi i-au promis că îi vor realiza şi celelalte doleanţe: aprovizionarea cu lemne, punerea geamurilor sparte şi asistenţă medicală pentru soţia gravidă.[23] Conţinutul acestor negocieri este confirmat şi de către inginerul Bela Sepssy: „Seara, pe la 9-10, a venit acolo şi primarul Moţ şi încă cineva. Aceştia au discutat cu Tőkés în poarta casei. Au făgăduit că a doua zi vor fi înlocuite geamurile sparte ale casei, că Edit va putea fi consultată de medici (era gravidă). Verbal au făgăduit că Lásló nu va fi evacuate dar când mulţimea a vrut ca această făgăduială să fie făcută în scris au refuzat. Nu au am auzit în 15 decembrie scandări politice. Unii oameni aveau lumânări aprinse.[24]"

La discuţii au participat şi cinci reprezentanţi ai celor din stradă. Aceştia trebuiau să comunice mulţimii că s-a ajuns la un acord şi să-i îndemne să plece acasă. Conform celor stabilite, Árpad Gazda a vorbit mulţimii în limba maghiară, din uşa bisericii, iar inginerul Istvan Ion în limba română: „Oameni buni, aici primarul Petre Moţ şi Rotărescu au făcut nişte făgăduieli. Hai să le dăm şansa să demonstreze că au spus lucruri adevărate. De aceea vă roagă şi domnul Tőkés să mergeţi acasă. De mâine să veniți să vedeți dacă s-au ținut de cuvânt. Dacă nu, fiecare din voi să mai aducă şi vecinii, pentru că aici se întâmplă o nedreptate."[25]

După acest apel, la miezul nopţii mulţimea s-a împrăştiat.

---

[22] A.M.R.T., Declaraţia lui Radu Bălan din 23.02.1990, p.1

[23] Marius Mioc, *Revoluţia...*, p.27

[24] *Ibidem*, p. 40

[25] *Ibidem*

Cronologia zilei de 15 decembrie 1989 [26]

05,30
În faţa casei parohiale în care locuia pastorul László Tőkés s-au adunat 30 – 35 de enoriaşi. La apariţia enoriaşilor, a dispărut paza miliţienilor de la uşă, iar oamenii Securităţii ce asigurau filajul de la distanţă au raportat ofiţerului de serviciu prezenţa enoriaşilor.
08,30
Radu Tinu, adjunctul şefului Securităţii Judeţului Timiş este informat că în faţa locuinţei lui László Tőkés din strada Timotei Cipariu, nr.1, s-au adunat 20 - 25 de persoane care afirmă că îl păzesc pe Tőkés pentru a nu fi evacuat din locuinţă.Tinu îl trimite la faţa locului pe lt. col. Petru Pele, şeful serviciului ce se ocupa de supravegherea preotului.
09,30
Radu Tinu îl informează pe Traian Sima, şeful Securităţii Judeţului Timiş despre situaţia de la casa lui Tőkés.
09,45
Radu Tinu ajunge în strada Timotei Cipariu şi constată că pe lângă cei 20-30 de enoriaşi ai Bisericii Reformate s-au adunat încă 20-35 de persoane care se interesau de situaţia preotului. Din ordinul lui Sima, Radu Tinu rămâne în zonă pentru a supraveghea situaţia.
10,00
Gen. Nuţă Constantin, adjunct al ministrului de Interne şi şef al Inspectoratului General al Miliţiei, îi solicită informaţii despre situaţia apărută la Biserica Reformată inspectorului şef al Inspectoratului Județean Timiş al Ministerului de Interne, col. Popescu Ion. Acesta îl asigură că totul este sub control.
11,00-11,30
Secretarul II al Ambasadei SUA, Denis Cury, însoţit de o corespondentă de presă de la Ambasada Marii Britanii la Bucureşti a încercat să ia legătura cu pastorul Tőkés.
14,30
La propunerea secretarului Comitetului Municipal P.C.R., Ion Rotărescu, primarul Municipiului Timişoara, Petru Moţ a trimis mai mulţi activişti de partid la Biserica Reformată pentru a vedea ce se întâmplă în faţa locuinţei lui Tőkés.
14,45
Radu Tinu îi raportează col.Gheorghe Raţiu, şeful Direcţiei I din Ministerul de Interne, despre situaţia creată în faţa casei lui Tőkés.
16,00
Radu Bălan a fost informat de către secretarul cu pro6 bleme de propagandă, Vasile Bolog, că în faţa casei pastorului reformat se aflau aproximativ 100 de persoane, care erau paşnice.
16,00

---

[26] *Enciclopedia Revoluției din Timișoara 1989.Vol. I Cronologia și victimele Revoluției*,coordonator Lucian Ionică,Edit. Memorialul Revoluției 1989,Timișoara ,2014, p.35-37

Nuţă Constantin l-a contactat telefonic pe col. Deheleanu Ion, interesându-se despre situaţia lui Tőkés. Deheleanu s-a deplasat în zonă, unde a constatat că „erau circa 50-80 persoane, în special femei în vârstă, cărora pastorul le spunea să plece acasă". Raportându-i această situaţie lui Nuţă, acesta i-a cerut să fie prudent: „să se descurce Securitatea că este treaba lor".

18,00

În faţa casei lui Tőkés, cei 300-400 de credincioşi adunaţi au aprins lumânări. Sima a raportat această situaţie gen. mr. Gianu Bucurescu, adjunct şef al ministrului de Interne, care i-a ordonat să nu intervină şi să lase această situaţie în seama Miliţiei, Departamentului Cultelor şi Consiliului Popular Timiş.

18,20

Tőkés comunică celor prezenţi în faţa locuinţei că urmează să fie evacuat a doua zi. Mulţimea îl asigură că îl va sprijini şi se va opune evacuării, iar pastorul le mulţumeşte celor prezenţi.

19,00

Radu Bălan merge în Piaţa Maria şi constată că cei adunaţi aveau lumânări aprinse şi erau paşnici.

19,30 – 20,00

Tőkés a ieşit la geam şi le-a mulţumit celor din stradă în limba română şi maghiară. Mulţimea a cântat „Deşteaptă-te, române!". Pastorul le-a spus că, deşi îi plac cântecele patriotice, nu crede că este momentul şi locul să se cânte.

21,00

În faţa locuinţei lui Tőkés erau peste 1000 de oameni cu lumânari aprinse în mână.

21,00-21,25

În colţul bisericii, un tânăr este luat din mulţime de doi „civili" şi tras spre linia de tramvai, din intersecţie. Mulţimea a intervenit, l-a eliberat pe tânăr şi l-a târât până în faţa roţilor unui tramvai pe civilul care încercase să-i pună cătuşe tânărului.

22,00

Radu Bălan îi raportează lui Emil Bobu, secretar al C.C. al P.C.R. despre situaţia creată la locuinţa lui Tőkés, iar acesta îi cere să ia măsuri pentru împrăştierea manifestanţilor din zona respectivă.

22,30 – 23,00

Din ordinul lui Bălan, Petru Moţ şi Rotărescu Ion, secretar cu probleme oragnizatorice al Comitetului Municipal P.C. R. se deplasează la locuinţa lui Tőkés şi îi dau asigurări că nu va fi evacuat şi îi promit că se vor rezolva şi celelalte doleanţe: aprovizionarea cu lemne, punerea geamurilor sparte şi asistenţă medicală pentru soţia gravidă.

21,00 – 23,00

În diferite zone ale Pieţei Maria au loc altercaţii între protestatari şi forţele de supraveghere şi intervenţie (securişti şi miliţieni).

23,30 – 24,00

După ce promisiunile primarului Moţ sunt comunicate celor aflaţi în faţa locuinţei pastorului, aceştia se împrăştie.

Prof. dr. Dumitru **TOMONI**

OPINII ŞI ATITUDINI

Simpozion ştiinţific internaţional la Timişoara.
„25 de ani după: Ce am visat? Cum ne-am trezit?”

Între 1 şi 3 decembrie 2014, la Timişoara, şi-a desfăşurat lucrările un simpozion ştiinţific cu genericul de mai sus. Organizatorii evenimentului au fost Fundaţia Academia Civică (preşedinte – doamna Ana Blandiana), Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei de la Sighet, Asociaţia „Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989” din Timişoara (preşedinte – Traian Orban; vicepreşedinte – Gino Rado), cu susţinerea financiară a Consiliului Judeţean Timiş.

Prima zi a simpozionului a fost consacrată vizitelor de documentare la monumentul Rezistenţei anticomuniste din Banat (Pădurea Verde) şi la monumentele dedicate Revoluţiei din Decembrie 1989. Am vizitat Memorialul Revoluţiei[1], după care am vizionat două filme documentare: „Noi nu murim!” de Gabriel Burza (2004) şi „Videogramele unei Revoluţii” de Harun Farocki (Germania) şi Andrei Ujică (România, 1992).

Lucrările conferinţei au debutat în dimineaţa zilei de marţi, 2 decembrie 2014, cu un mesaj de salut din partea doamnei Ana Blandiana, preşedinte al Fundaţiei Academia Civică. „Este deja o tradiţie, a subliniat doamna Ana Blandiana, ca în fiecare an, în decembrie, să ne convocăm la Timişoara pentru a raporta despre ce am reuşit să facem în vederea elucidării adevărului despre Revoluţia din Decembrie 1989 din România”.

Un alt mesaj de salut a fost prezentat de domnul Traian Orban, preşedintele Asociaţiei Memorialul Revoluţiei. Domnia sa a menţionat că se împlinesc 25 de ani de la Revoluţia din Decembrie 1989, declanşată în Timişoara, dar multe evenimente desfăşurate atunci mai rămân încă neelucidate sau sunt distorsionate cu bună ştiinţă.

Cu un mesaj de salut s-a adresat celor prezenţi şi domnul Teodor Stanca, preşedintele Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici din România, filiala Timiş. Mesajul dumnealui, de fapt, a fost un fel de „introducere în temă”. Asta pentru că, aşa cum a spus domnul Teodor Stanca, în rezultatul Revoluţiei din 1989 „a căzut un tiran, dar nu o tiranie”. Deţinuţii politici au susţinut tinerii revoluţionari, i-au lăsat pe aceştia să se exprime, a continuat oratorul. Dar, zice domnul Teodor

[1] Despre vizita de documentare în Timişoara vezi articolul cu acelaşi titlu, în curs de apariţie pe acest site.

Stanca, în timpul aşa-numitei revoluţii puterea politică a fost preluată de eşalonul doi şi trei al Partidului Comunist Român (P.C.R.). Deţinuţii anticomunişti, oameni vii, au ieşit din puşcăriile comuniste şi au povestit la ce chinuri au fost expuşi. Mesajul anticomunist a fost însuşit şi de revoluţionarii din Decembrie 1989, însă, remarcă cu uimire domnul Teodor Stanca, pe lângă aspectele pozitive, a apărut „o profesie" specială – „revoluţionar cu merite deosebite". Care ar fi acestea? – se întreba domnul Teodor Stanca. În plus, spune domnia sa, numărul „revoluţionarilor" a sporit considerabil. În urma ultimelor alegeri prezidenţiale, a continuat conferenţiarul, într-un partid politic (P.S.D. – A. P.) au început reglările de conturi, în cadrul cărora domnul Ion Iliescu a zis: „Dacă nu făceam eu revoluţia [în decembrie 1989 – A. P.], voi [cei care-l criticau – A. P.] nu aţi fi putut spune aşa ceva!" Şi mulţi dintre revoluţionari au sărit să-l apere pe Ion Iliescu. În încheiere, domnul Teodor Stanca le-a adresat celor prezenţi întrebarea dacă jertfele anticomunismului au fost zadarnice.

În replică, între altele, domnul Traian Orban a spus că în România nu a fost un Proces împotriva comunismului, proces ce ar fi condamnat crimele comise de regimul totalitar comunist.

Chiar din mesajele de salut a devenit clar că problemele Revoluţiei din Decembrie 1989 sunt complexe, că există diverse interpretări ale evenimentului (Revoluţie sau aşa-zisa revoluţie, numărul participanţilor la Revoluţie: „Puţini am fost, mulţi am rămas", frază rostită de un participant la Revoluţie, prezent la Simpozion etc.).

În cadrul primei sesiuni de comunicări, moderate de domnul Traian Orban, primul vorbitor a fost Edward Kanterian, originar din România (tatăl – român de origine armeană, mama – româncă de origine germană), stabilit cu familia la Bruxelles, profesor la una din universităţile din Marea Britanie, doctor în filozofie. Domnul Edward Kanterian a făcut o expunere succintă a teoriei marxiste referitoare la societatea umană în comunism. Susţinătorii teoriei comuniste din Occident, spune domnul Edward Kanterian, consideră că în U.R.S.S. şi alte state comuniste, de fapt, nu a fost comunism, ci o caricatură a acestuia. În polemicile avute cu reprezentanţii curentului de gândire comunistă, domnul Edward Kanterian aduce ca exemplu o parabolă: un constructor s-a obligat să construiască o clădire rezistentă la cutremur. A construit-o în conformitate cu toate rigorile domeniului; a fost cutremur şi clădirea s-a surpat, a căzut. Aşa s-a întâmplat şi cu comunismul în U.R.S.S. şi în alte state est-europene. După mai multe exemple de aplicare a terorii în scopuri politice în România şi în alte state comuniste, în încheiere, domnul Edward Kanterian a spus: „Karl Marx şi Friedrich Engels au gândit să creeze o societate fără constrângere şi violenţă; în realitate, însă, în mod paradoxal, comunismul, în practică, a însemnat constrângere şi violenţă".

Următorul vorbitor, domnul Romulus Rusan, directorul Centrului Internațional pentru Studiul Comunismului, a analizat critic „Raportul Voyame" – un document datat octombrie 1989 şi redactat de un avocat elveţian, Joseph

Voyame, expert al ONU, referitor la încălcarea drepturilor omului în România ceauşistă[2].

Simpozionul a continuat cu discursul domnului prof. univ. dr. Roman Wyborski (Universitatea din Katowice), care a expus comunicarea *Un sfert de veac: Între Securitate şi Solidaritate*, despre experienţa polonezilor în lupta pentru democraţie şi libertate (în anul 1989).

Tânărul istoric din Praga, Filip Šisler, a prezentat comunicarea *Evenimente din Cehoslovacia din 1989 văzute de diplomaţi români de la ambasada de la Praga.* La baza discursului au stat documentele din arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României – rapoartele ambasadorului român de la Praga. Analiza documentelor, în opinia domnului Filip Šisler, demonstrează că diplomaţii români au studiat mişcarea disidenţilor cehi şi slovaci, situaţia minorităţilor naţionale din Cehoslovacia, în special cea a maghiarilor; a fost urmărită atent vizita la Praga a dictatorului Nicolae Ceauşescu din 17 mai 1989 (o singură zi) şi discuţiile purtate de acesta cu Gustáv Husák, preşedintele Cehoslovaciei. Curios, spune domnul Filip Šisler, cei doi lideri comunişti nu au discutat situaţia politică de ultimă oră din blocul statelor socialiste. Studiul prezentat de domnul Filip Šisler demonstrează că diplomaţii români au acordat o atenţie sporită evenimentelor din Cehoslovacia din ziua de 17 noiembrie 1989, ziua când s-au împlinit 50 de ani de la decizia de la München. În concluzie: studiul a demonstrat că diplomaţii români au cunoscut bine situaţia din ţara de reşedinţă, însă nu s-au încumetat să îi facă recomandări dictatorului din Bucureşti.

În comunicarea prezentată de domnul Viorel Marineasa s-a pus întrebarea: „Ce a avut marele Baudrillard cu Timişoara”? Jean Baudrillard (1929-2007) a fost un scriitor şi sociolog francez, marcat puternic de războiul din Algeria, om cu viziuni de stânga (marxiste). Domnul Viorel Marineasa a afirmat că, alături de alţi intelectuali străini, Jean Baudrillard a negat Revoluţia din Timişoara, a negat existenţa morţilor în Revoluţie etc. Oare de câţi morţi este nevoie, a întrebat oratorul, pentru ca Revoluţia să fie recunoscută? Atâţia câţi au fost oare nu au fost de ajuns?

Un set de subiecte, consacrate Revoluţiei din Decembrie 1989, au fost abordate de domnul Dragoş Petrescu (titlul comunicării: *Decembrie 1989 – Revoluţia de la Timişoara: evenimente sângeroase şi adevăruri contradictorii*) şi de domnul Dumitru Tomoni (titlul comunicării: *Timişoara în Decembrie 1989. Revoluţie populară sau complot extern?*). Din ideile lansate de autori: Revoluţia din Decembrie 1989 din Timişoara a fost o revoltă scurtă (între 16 şi 22 decembrie), sângeroasă (1100 de morţi), contestată. După 22 decembrie forţele de

---

2 http://www.memorialsighet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=997%3Aanalele-sighet-x-anii-1973-1989-cronica-unui-sfarsit-de-sistem-romulus-rusan-raportul-voyame&catid=59%3Ao-carte-pe-zi& Itemid = 167&lang=en.

ordine din România au intrat sub controlul Frontului Salvării Naţionale (F.S.N.). Revoluţia din România face parte din revoluţiile anticomuniste sângeroase (alături de cele din Albania şi Iugoslavia), spre deosebire de cele „negociate" (exemplul Poloniei şi al Ungariei) şi de cele paşnice (exemplul Bulgariei). Revoluţia din Timişoara s-a datorat unui „complot extern" (S.U.A. şi U.R.S.S.) cu comando-uri pregătite în Ungaria, cu „turişti" din Republica Moldova [o remarcă: Republica Moldova nu exista, era încă U.R.S.S., cu cetăţeni ai U.R.S.S., inclusiv români basarabeni, bucovineni etc.]. S-a vorbit despre efectul „adevărurilor contradictorii". Ceva mai târziu, în timpul dezbaterii, unii din revoluţionari au contestat unele din tezele lansate, în special pe cele legate de străinii veniţi la Timişoara. „Nu au fost străini", a fost concluzia lor.

Domnul Romeo Bălan, fost procuror militar, anchetator al crimelor din Decembrie 1989 de la Timişoara, a vorbit despre *Victimele revoluţiei* (aşa e titlul comunicării), victime de după 22 decembrie 1989, care, în Timişoara, au fost mai puţine decât în alte oraşe ale României. În opinia autorului comunicării, în Timişoara, după 22 decembrie, au fost 20 sau 22 morţi. La timpul respectiv, pe domnul Romeo Bălan l-a interesat cine au fost victimele şi cine au fost ucigaşii. Procurorul Romeo Bălan a constatat: victimele de la Timişoara nu pot fi scoase din contextul general pe ţară; au fost omorâţi oameni simpli, obişnuiţi, iar cei care au tras au fost militarii. Totul s-a produs în contextul unor zvonuri alarmiste, venite de la aceeaşi sursă. Au fost cazuri, spune domnul Romeo Bălan, când militarii au tras în militari. Victimele de după 22 decembrie 1989 nu pot / nu trebuie contabilizate vechiului regim ceauşist, a fost concluzia vorbitorului.

Următorul conferenţiar a fost domnul Lucian-Vasile Szabo. Tema discursului: *Anchetarea răniţilor în spitalele timişorene în Revoluţia din Decembrie 1989*. Autorul comunicării spune că în zilele Revoluţiei, în spitalele în care erau oameni răniţi în Revoluţie, au venit anchetatorii şi au interogat răniţii. Legitimitatea anchetărilor a fost mimată: în prezenţa unui medic, anchetatorul se interesa, la prima vedere, de circumstanţele incidentelor. În realitate, anchetatorii erau interesaţi dacă răniţii au participat personal la evenimente, dacă cunosc anumite persoane etc., adică întrebările erau specific securiste.

Conf. univ. dr. Cristina Petrescu a vorbit despre *Comunismul din România între istorie şi memorie*, despre diversele feluri de memorii colective, referitoare la comunism, în unele cazuri – contradictorii. –

Au urmat discuţii. Din ideile lansate am reţinut:

– „A fost oare Revoluţie la Baia Mare? Dar la Sighet? Nu, nu a fost. Bucureştiul dormea [în timp ce la Timişoara Revoluţia era în desfăşurare – A. P.]. Pe 21 decembrie 1989 la Bucureşti s-a scandat: „Ceauşescu-România / Stima noastră şi mândria!" [teză ce a fost respinsă imediat de cei din sală – A.P.];

– o încercare de periodizare a Revoluţiei: între 16 şi 20 decembrie – revoltă populară; între 20 şi 22 decembrie – revoluţie anticomunistă; după 22 decembrie – instalarea noii puteri (F.S.N., Iliescu);

– László Tőkés nu este un simbol al Revoluţiei timişorene; cu toate acestea, lui i s-a conferit ordinul „Steaua României” (2009); când astfel de ordine şi autenticilor veterani ai Revoluţiei, români de origine?
– Revoluţia din Decembrie 1989 – o revoluţie neterminată… etc.

Pe data de 3 decembrie 2014 au continuat lucrările simpozionului. Primul vorbitor a fost domnul dr. Alexandru Gussi, care a expus comunicarea *Momentul 1989 între ruptură şi continuitate* (despre istorie şi memorie, cu referire la subiectul simpozionului).

Doamna Anneli Ute Gabanyi (Germania) a vorbit despre *Problema Basarabiei în contextul Revoluţiei Române din 1989,* iar autorul acestor rânduri despre *Anul 1989: lupta românilor basarabeni pentru identitatea naţională*[3].

După subiectele basarabene s-a revenit la cele bănăţene. Domnul Florian Mihalcea a vorbit despre *Primele luni ale anului 1990 la Timişoara* (s-a referit şi la „Proclamaţia de la Timişoara” – document lansat pe data de 12 martie 1990, din balconul Operei din Timişoara, iniţiat de George Şerban. Documentul cerea, între altele, declararea zilei de 16 decembrie 1989 zi naţională de luptă împotriva comunismului, iar la punctul 8 cerea ca niciun membru al nomenclaturii comuniste sau fost securist să nu aibă dreptul de a lucra în funcţii publice timp de 10 ani[4].

Domnul Daniel Vighi, scriitor, revoluţionar, co-autor al „Proclamaţiei de la Timişoara”, a expus comunicarea *Timişoara – un sfert de veac de la Revoluţie* (despre „o uşoară frustrare” a oamenilor la curgerea timpului; timişorenii au avut speranţe, dar, pe parcurs, s-au simţit minţiţi, înşelaţi; timişorenii nu au reprezentanţi în organele centrale ale puterii etc.). Prof. univ. dr. Smaranda Vultur (Universitatea de Vest, Timişoara) a vorbit despre *Revoluţia din 1989 – profil memorial*. Distinsa profesoară, pe care am avut onoarea s-o cunosc prima dată în oraşul Kyten din Bulgaria, în cadrul unui simpozion de istorie orală, s-a referit la semnificaţia monumentelor ridicate în memoria victimelor Revoluţiei din Decembrie 1989 din Timişoara.

Doamna conf. univ. dr. Brânduşa Armanca (Timişoara) a analizat starea de lucruri în mass-media românească (titlul comunicării – *Presa românească în derivă. Cine repară busola presei?*). A fost o prelegere interesantă, multe subiecte abordate de doamna Brânduşa Armanca sunt valabile şi pentru Republica Moldova: baronii de la TV, lipsa unui sindicat al ziariştilor, care să le apere drepturile, dispariţia jurnalismului de teren, locul şi rolul blogherilor în mass-media etc.).

Domnul dr. Cristian Vasile (Bucureşti, Institutul „Nicolae Iorga”) a vorbit despre *Istoricii români şi Revoluţia din Decembrie 1989. Iluzii, percepţii şi reprezentări istoriografice*. Domnul dr. Cristian Vasile a analizat cartea cunoscutului istoric Apostol Stan, *Revoluţia română văzută din stradă*[5]. Specialist

---

[3] Cât mai curând posibil, textul comunicării va fi trimis organizatorilor simpozionului pentru a fi utilizat cum vor considera dumnealor şi va fi plasat pe acest site.

[4] http://ro.wikipedia.org/wiki/Proclama%C8%9Bia_de_la_Timi%C8%99oara.

[5] Apostol Stan, *Revoluţia română văzută din stradă*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2007.

notoriu în istoria revoluţiilor burgheze din Europa, inclusiv România, domnul Apostol Stan „a coborât în stradă”, adică a mers în mijlocul evenimentelor din Decembrie 1989, din Bucureşti, şi a participat la Revoluţie, despre care, apoi, a scris cu talentul şi experienţa unui istoric de meserie, a subliniat domnul Cristian Vasile.

Istoricul francez Thierry Wolton, cunoscutul autor al volumului *Roşu-brun – răul secolului*, a fost prezent la simpozion cu comunicarea *Un nou război rece (Rusia – Occident), cauze şi consecinţe* [despre politica agresivă promovată de Vladimir Putin faţă de Ucraina independentă, despre posibilităţile Occidentului de a opri agresiunea etc.].

În cadrul simpozionului a fost lansat un plic, tipărit de Poşta Română, consacrat împlinirii a 25 de ani de la căderea regimului comunist, care are imaginea monumentului „Cortegiul sacrificaţilor”, de Aurel Vlad, pe fundalul Memorialului de la Sighetu Marmaţiei. Pe plic este aplicat timbrul „Sighet – România. Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei”.

Au fost lansate, de asemenea, două volume: *Enciclopedia Revoluţiei din Timişoara 1989*[6], precum şi Buletinul ştiinţific şi de informare „Memorial 1989”, nr. 2/2014[7].

În timpul lucrărilor conferinţei am fost anunţaţi că Universitatea de Vest din Timişoara i-a oferit doamnei Ana Blandiana titlul onorific „Doctor Honoris Causa” pentru realizări deosebite în domeniul literaturii. Felicitări cordiale doamnei Ana Blandiana!

Felicitări organizatorilor Simpozionului[8]!

Anatol **PETRENCU**

---

[6] *Enciclopedia Revoluţiei din Timişoara 1989,* Volumul I: *Cronologia şi victimele Revoluţiei,* coordonator Lucian Ionică, Editura Memorialul Revoluţiei 1989, Timişoara, 2014, 335 p.; *Enciclopedia Revoluţiei din Timişoara 1989,* volumul II: *Documente ale Revoluţiei*, autori: Romeo Bălan, Gino Rado, Editura Memorialul Revoluţiei 1989, Timişoara, 2014, 489 p.

[7] „Memorial 1989”, Buletin ştiinţific şi de informare, nr. 2 (14), Editura Memorialul Revoluţiei 1989, Timişoara, 2014, 207 p.

[8] Vezi, de asemenea: Cristian Vasile, „25 de ani după: Ce am visat? Cum ne-am trezit?”//http://www. Lapunkt.ro/ 2014/12/06/25-de-ani-dupa-ce-am-visat-cum-ne-am-trezit/.

Biserica şi idealurile Revoluţiei din Decembrie 1989

În decembrie 2014 se împlinesc 25 de ani de la Revoluţia Română începută la Timişoara, care a cuprins, în numai câteva zile, toată ţara. Momentele trăite de toată suflarea românească în zilele fierbinţi ale lunii Decembrie 1989 au fost atât de cutremurătoare, încât nu vor fi uitate niciodată. După aproape jumătate de secol de dictatură comunistă atee, în care a fost decimată elita românească – miniştri, ofiţeri, oameni de cultură, profesori, medici, ingineri, ţărani cu dragoste faţă de valorile naţionale, slujitori ai Bisericii – după aproape cincizeci de ani de îngrădire a libertăţii, de cenzură şi de promovare a cultului deşănţat al personalităţii, dominaţi de frică în faţa organelor represive ale statului, de lipsa alimentelor, a căldurii, a medicamentelor, a carburanţilor şi de imposibilitatea deplasării în ţările democrate, a renăscut, dintr-o dată, speranţa revenirii noastre la o viaţă nouă, care să le ofere tuturor oamenilor bucuria de a trăi într-o societate normală, axată pe respectarea libertăţii şi demnităţii umane, a tradiţiilor, istoriei şi credinţei fiecărui cetăţean al acestei ţări.

Idealurile Revoluţiei au fost udate, din păcate, cu sângele a mii de eroi martiri, peste o mie dintre ei plătind cu viaţa pentru curajul de a se ridica împotriva dictaturii comuniste şi a unui clan incapabil, incompetent şi imoral, menţinut la putere de organele unui stat securist opresiv şi de o camarilă care acaparase, practic, toate structurile societăţii şi toate instituţiile româneşti[1].

Bucuria de a fi răsturnat de la putere acel regim totalitar, inuman, criminal şi antiromânesc, care a călcat în picioare, zeci de ani, valorile noastre naţionale şi bisericeşti, a pus stăpânire, la finalul anului 1989 şi la începutul celui următor, pe toată ţara.

Biserica noastră ortodoxă, asemenea celorlalte confesiuni şi culte, s-a alăturat, cu sporită nădejde, idealurilor măreţe ale Revoluţiei, nu puţini preoţi implicându-se activ în vâltoarea evenimentelor şi a demonstraţiilor de stradă, împreună cu enoriaşii lor[2].

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a adresat, chiar în zilele fierbinţi ale Revoluţiei, un mesaj de adeziune Consiliului Frontului Salvării Naţionale, în care arăta că Biserica noastră „se află alături de popor în aceste momente cruciale şi îşi exprimă întregul ei ataşament faţă de programul şi acţiunile Frontului Salvării Naţionale, menite să asigure triumful libertăţii şi demnităţii tuturor fiilor patriei". Mesajul preciza că, în timpul dictaturii comuniste, şi Biserica „a fost supusă unor presiuni şi limitări", dar a reuşit să păstreze „vie conştiinţa de neam" şi să promoveze „valorile lui nemuritoare". „Faţă de trista situaţie din trecut

[1] A se vedea: *Sfârşitul negurilor dictaturii*, editorial în revista „Altarul Banatului", Timişoara, nr. XXXIX, iulie-decembrie 1990, nr. 4-6, 1989, pp. 3-7.

[2] A se vedea: Preot dr. Ionel Popescu, *Preoţi timişoreni luptători în Revoluţia din Decembrie 1989*, în „Învierea", Timişoara, anul XX, nr. 23 (483), marţi, 1 decembrie 2009, p. 2; Idem, *Preoţi arădeni luptători în Revoluţia din Decembrie 1989*, în „Învierea", anul XX, nr. 24 (474), marţi, 15 decembrie 2009, p. 2.

– se arăta în continuare –, ne dăm seama ce dar dumnezeiesc s-a revărsat asupra înţelepciunii şi curajului eroicilor fii şi fiice ai poporului român, care, cu preţul vieţii, pun temelii trainice adevăratei dezvoltări libere şi democratice a naţiunii noastre".

Biserica exprima, de asemenea, hotărârea de a reconstrui „sanctuarele istorice strămoşeşti, biserici şi mănăstiri, victime ale buldozerelor tiranului Ceauşescu", de a zidi „noi biserici în atâtea şi atâtea cartiere" şi de a serba „în linişte şi bucurie sfintele noastre sărbători creştineşti..."[3].

Sfântul Sinod a adresat apoi un cuvânt pastoral[4] „către cler, mănăstiri şi toţi binecredincioşii creştini români", îndemnându-i pe fiii şi fiicele Bisericii noastre la „reînnoire spirituală şi reconciliere, adică împăcare". Darul redobândit al libertăţii trebuie folosit „pentru a ne lepăda de tot ceea ce a fost fals şi rău în cuvintele şi faptele noastre din anii dictaturii" [...], pentru a condamna „cultul idolatru al personalităţii dictatorului [...], precum şi dictatura ateistă şi antireligioasă [...] care, prin teroare, a ridicat minciuna la rang de adevăr".

Părerea de rău a membrilor Sfântului Sinod pentru teama de a se opune deschis dictaturii este exprimată astfel: „Drept aceea, cerem iertare lui Dumnezeu şi vouă, preaiubiţi fii sufleteşti, pentru toate declaraţiile noastre publice şi pentru pastoralele noastre, prin care am fost obligaţi să vă spunem că ne bucurăm de deplină libertate religioasă, în timp ce asupra Bisericii se exercitau multe presiuni şi îngrădiri de tot felul". Dacă există vreo scuză faţă de această atitudine – se arată mai departe – , atunci nu poate fi decât aceea de a alege „între un rău mai mic, adică vorbirea aceasta forţată, artificială, nesinceră, şi un rău mai mare, adică refuzul statului ateu de a autoriza recunoaşterea preoţilor, funcţionarea şcolilor teologice, publicarea de cărţi de cult şi de teologie, restaurarea de biserici şi mănăstiri, construirea de noi edificii bisericeşti, relaţiile ecumenice, internaţionale, publicarea unei vaste literaturi, prin care au menţinut conştiinţa că originile şi sufletul culturii româneşti şi al continuităţii româneşti sunt de natură creştină"[5].

Deşi acest lucru nu a fost totdeauna vizibil, intenţia slujitorilor Bisericii a fost, în anii grei ai dictaturii comuniste şi ceauşiste, de a asigura „continuitatea istorică, vizibilă" a Bisericii, „de a păstra credinţa strămoşilor şi părinţilor noştri, de a vă boteza copiii, de a vă cununa tinerii, de a vă înmormânta morţii, de a vă întreţine în suflete flacăra credinţei şi speranţa într-o eliberare a poporului de sub dictatura ceauşistă. Mărturia păstrării credinţei – se arată în cuvântul pastoral – s-a văzut în strigătul spontan al poporului credincios din timpul recentei Revoluţii: „Dumnezeu este cu noi!", „Biserica este cu noi" şi „Binecuvintează, părinte, pe cei ce luptă acum pentru libertate!".

---

[3] *Mesajul de adeziune al Bisericii Ortodoxe Române la Consiliul Frontului Salvării Naţionale*, în revista „Mitropolia Banatului", Timişoara, anul XXXIX, iulie-decembrie 1989, nr. 4-6, p. 8.

[4] *Cuvânt pastoral al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române către cler, mănăstiri şi toţi binecredincioşii creştini români*, *Ibidem,* pp. 9-11.

[5] *Ibidem,* p. 10.

Cuvântul pastoral al Sfântului Sinod subliniază nevoia de a folosi darul sfânt al libertăţii pentru a promova binele naţiunii, îndeamnă la iertare, reconciliere şi unitate, la evitarea războiului şi a duşmăniei, la promovarea educaţiei religioase a tinerilor şi a adulţilor, dar şi la reluarea operei de caritate creştină în spitale, orfelinate, aziluri de bătrâni, închisori şi în armată[6].

Ideea şi, totodată, nevoia de renaştere spirituală, de înviere la o viaţă nouă a poporului român este subliniată şi în alte articole publicate în presa bisericească a zilelor Revoluţiei. Această transformare începe cu „lacrimile pocăinţei, pocăinţă nu numai pentru ceea ce am făcut rău fiecare dintre noi în anii dictaturii, ci şi pentru binele pe care am fi putut să-l facem şi nu l-am făcut, de teamă prea multă sau din credinţă prea puţină, din inimă prea mică sau din comoditate prea mare!". Pe lângă pocăinţă, pentru a ajunge la renaştere spirituală este nevoie şi de „o examinare autocritică eliberatoare, care însemnează o negare a ceea ce a fost marcat de făţărnicie în cuvintele şi atitudinile noastre din anii dictaturii [...], de mărturisirea lui Dumnezeu, negat din teamă sau conformism în anii de ateism [...], de mărturisirea durerii ascunse a Bisericii, dincolo de cuvintele false, adesea dictate de alţii şi acceptate cu prea mare uşurinţă de noi, prin care se afirma «deplina libertate» religioasă a ei"[7].

Împreună cu toată Biserica noastră, Arhiepiscopia Timişoarei şi Caransebeşului s-a conectat imediat la aspiraţiile şi idealurile Revoluţiei începute la Timişoara, înscriindu-se în rândul instituţiilor care au sprijinit financiar cunoscutul fond „Libertatea 1989", destinat ajutorării familiilor revoluţionarilor răniţi ori ucişi. Astfel, din textul unei telegrame redactată şi semnată chiar de către mitropolitul Nicolae Corneanu şi adresată „Studiourilor centrale de radio, Televiziunii române libere" şi Comitetului Judeţean Timiş al Frontului Salvării Naţionale, aflăm că Centrul Eparhial a depus în amintitul fond suma de un milion de lei. „Alte sume vor fi depuse în continuare de fiecare parohie în parte. Dumnezeu să primească jertfa celor căzuţi pe altarul patriei şi să încununeze cu biruinţă deplină lupta celor care au alungat dictatura şi au redat ţării libertatea mult dorită"[8].

Pe de altă parte, peste oraşul-martir Timişoara s-a revărsat un val internaţional de simpatie, numeroase parohii şi episcopii din străinătate – catolice, luterane, calvine, neoprotestante etc. – organizând colecte în alimente, haine, medicamente şi bani, pe care le-au trimis în Banat şi în toată ţara. Nenumărate au fost, apoi, scrisorile şi mesajele de solidaritate primite din străinătate, din rândul cărora fac parte şi cele adresate mitropolitului Nicolae Corneanu de către Conferinţa pentru Pace, Biserica Reformată din Franţa, dar şi din partea unor familii ori persoane. Pentru edificare, redăm telegrama familiei Dorina şi Karli

---

[6] *Ibidem.*

[7] Protos. Daniel Ciobotea, *Puterea lacrimilor sincere*, în revista „Vestitorul Ortodoxiei Româneşti", Bucureşti, anul I, decembrie 1989, p. 4. A se vedea şi revista „Mitropolia Banatului", nr. 4-6/1989, pp. 11-12.

[8] Arhiva Arhiepiscopiei Ortodoxe a Timişoarei, dosar A5, doc. nr. 5062 şi 5063/1989 (în continuare A.A.O.R.T.).

Nowak din Germania, care a şi trimis, de altfel, câteva transporturi de ajutoare pentru mitropolie, parohii, spitale şi Seminarul Teologic din Caransebeş. „Cu puterea rugăciunii – se spune în această telegramă – suntem alături de martirii de la Timişoara şi de familiile lor, mulţumind lui Dumnezeu pentru minunea mântuirii poporului Său. Sărbători fericite, pace pe pământ şi în România noastră dragă!”[9].

„În această perioadă fundamentală a istoriei României – îi scria mitropolitului nostru un preot din Franţa – Vă adresez simţămintele mele de pace şi prosperitate pentru poporul din Banat şi Vă asigur de solidaritatea şi frăţietatea mea”[10].

Klemens Ernst Meyer, credincios evanghelic din Hamburg, Germania, a obţinut adresa mitropoliei noastre de la preotul român din oraş, Miron Dan, şi a trimis o scrisoare emoţionantă la Centrul Eparhial, datată la 23 decembrie 1989, împreună cu o sumă de bani. Impresionat de nevoile şi greutăţile existente în Timişoara şi în ţară, el a pus la dispoziţia arhiepiscopiei suma de bani donată spre a fi folosită, „după cum se socoteşte”, pentru activităţile sociale. „Vă salut din inimă pe Dumneavoastră şi eparhia – se arată în scrisoare – din Hamburg/Germania, cu speranţa că pacea va reveni curând în ţara Dumneavoastră şi tuturor oamenilor le va fi mai bine. Vă doresc o sărbătoare a Crăciunului în pace deplină şi un bun an 1990! Dumnezeu să ocrotească ţara Dumneavoastră!”[11].

La acestea se adaugă alte sute de mesaje încurajatoare şi de solidaritate venite din străinătate şi din ţară, cum a fost cel al Eparhiei Armene din România, semnat de arhiepiscopul Dirayr Mardichian.

Şeful Bisericii Armene din România arată că „poporul român, dându-şi martiriul său de sânge, pe altarul dezrobirii şi libertăţii, a dobândit dezideratul suprem al sensului existenţei sale prin abolirea pentru totdeauna a dictaturii”. În numele Bisericii pe care o conduce, transmite „un adânc şi pios omagiu pentru toţi cei căzuţi pe câmpul de luptă la Timişoara, Bucureşti şi în toate oraşele ţării” şi precizează că toate comunităţile armene din Bulgaria şi din România „îşi vor aduce imediat contribuţia prin donaţii materiale, ajutoare medicale...”. De asemenea, pentru martirii căzuţi în zilele Revoluţiei a fost oficiată o slujbă de pomenire în Bulgaria, la 24 decembrie 1989, o astfel de slujbă urmând a avea loc şi în catedrala Bisericii Armene din Bucureşti, duminică, 31 decembrie 1989[12].

Un mesaj impresionant a primit mitropolitul Nicolae din partea Parohiei Timişoara Ronaţ: „În amintirea Crăciunului 1989, când Dumnezeu a primit în braţele Sale copiii României, credincioşii Parohiei Ronaţ şi întârziaţii colindători, care n-au putut străbate printre gloanţe, în seara ajunului, vă urează acum «La mulţi ani» (mai buni) 1990”[13].

---

[9] A.A.O.R.T., dos. A5, doc. nr. 5035/27 decembrie 1989.

[10] Pr. Philippe Lavroche, Vancresson, Franţa, A.A.O.R.T., dos. A5, doc. nr. 5101/29 decembrie 1989.

[11] *Ibidem*, doc. nr. 367/31 ianuarie 1990 (traducere Ionel Popescu).

[12] *Ibidem*, doc. nr. 42/29 decembrie 1989.

[13] Dosar A5/1990, doc. neînregistrat, poartă rezoluţia „Se va mulţumi, † Nicolae”.

Revoluţia din Decembrie 1989 s-a aflat şi în atenţia Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului. Astfel, la deschiderea şedinţei plenare a acestui for eparhial, ţinută în luna decembrie a anului 1990, mitropolitul Banatului arăta că, în anul care se apropie de sfârşit, „eparhia noastră s-a străduit să fie la înălţimea cerută de noul climat de libertate în care am intrat graţie eroilor ce au pecetluit cu sângele lor această libertate, eroi de care îndeosebi noi, ca fii ai Bisericii, nu trebuie să uităm niciodată; sigur că în toată perioada ce s-a scurs, întreaga Biserică Ortodoxă Română a trebuit să facă faţă unor obstacole, dar, cu toate acestea, a căutat să-şi împlinească misiunea". Una din realizările importante obţinute de Biserică în anul 1990, datorată noului climat de libertate, „câştigată prin sângele eroilor căzuţi în decembrie trecut", este reintroducerea religiei în şcoală, după atâţia ani de dictatură comunistă[14].

Revista mitropolitană „Altarul Banatului" consemnează, pentru posteritate, manifestările emoţionante organizate la Timişoara întru pomenirea eroilor-martiri ai Revoluţiei din Decembrie 1989.

Astfel, sub genericul „Aleasă cinstire martirilor revoluţiei româneşti", redacţia informează cititorii că „redeşteptarea la viaţă a întregului popor român", prin Revoluţia din '89, „rămâne în memoria meleagurilor noastre ca cel mai elocvent act de voinţă şi demnitate [...]. Ne vom reaminti mereu, cu emoţie şi profundă durere, de morţii noştri, de acei eroi-martiri care au înfruntat cu piepturile goale braţul înarmat al tiraniei ucigaşe. Lor le suntem datori mereu cu o privire în urmă, cu un gând pios de recunoştinţă, cu rugăciunile noastre smerite pentru odihna sufletului lor candid, ca martiri ai neamului românesc"[15].

Prima „adunare solemnă de comemorare a martirilor Revoluţiei" la Timişoara a avut loc în ziua de 12 ianuarie 1990, în prezenţa a „zeci de mii de locuitori de toate vârstele şi preocupările, de toate confesiunile şi religiile existente pe aceste meleaguri, cu lumânări aprinse şi sufletele cernite de durere", care au umplut Piaţa Victoriei, de la Operă şi până în incinta catedralei mitropolitane.

Mitropolitul Nicolae, împreună cu mulţi preoţi şi diaconi, a oficiat parastasul pentru eroii-martiri ai Revoluţiei, după care, atât el, cât şi reprezentanţii autorităţilor de stat, ai celorlalte culte şi confesiuni, au evocat, între altele, jertfa celor pomeniţi, precum şi „recunoştinţa noastră, a celor de azi, ca şi a generaţiilor viitoare, faţă de cei ce şi-au jertfit viaţa pentru victoria acestor idealuri sacre".

În ziua de 3 februarie 1990 a fost organizat un alt moment solemn la Timişoara, la împlinirea a 40 de zile de la jertfa eroilor-martiri. De data aceasta, slujba de pomenire s-a ţinut în Cimitirul Eroilor, cu participarea corului elevilor Seminarului Teologic din Caransebeş, dirijat de preotul profesor Nicolae Belean, directorul şcolii. Cuvântul comemorativ a fost rostit de mitropolitul Nicolae Corneanu, care a subliniat că „eroii s-au jertfit pentru libertatea şi demnitatea întregului nostru popor", şi a îndemnat la „rugăciunea pentru odihna sufletului celor căzuţi şi, deopotrivă, la fapte demne de idealurile lor".

---

[14] A.A.O.R.T., *Proces-verbal al Adunării Eparhiale din decembrie 1990,* p. 88.

[15] „Altarul Banatului", Timişoara, anul I (40), ianuarie-februarie 1990, nr.1-2, pp.113-114.

Acest moment impresionant a fost urmat de un alt parastas, oficiat în faţa catedralei mitropolitane de către profesorii Seminarului Teologic din Caransebeş, „în aceeaşi atmosferă de pioasă reculegere a tuturor celor prezenţi". După slujba de pomenire a fost depusă o coroană de flori în locul unde au căzut eroii timişoreni, seceraţi de gloanţe, şi o placă comemorativă având încrustat pe ea numele eroului Sorin Leia, împuşcat, la 18 decembrie 1989, pe treptele catedralei. După cuvântul comemorativ rostit de preotul profesor Sorin Cosma, corul seminarului a susţinut „un mănunchi de imnuri religioase şi patriotice, iar elevii Alexandru Bande şi Dumitru Popa au recitat versuri compuse de către ei, în memoria eroilor revoluţiei".

Festivitatea comemorativă a luat sfârşit cu rugăciunea „Tatăl nostru...", rostită în genunchi şi în comun de întreaga asistenţă îndoliată, aşa cum s-a întâmplat adesea în zilele Revoluţiei[16].

Raportul general al secţiilor Centrului Eparhial, prezentat Adunării Eparhiale în şedinţa din 6 decembrie 1990, consacră mai mult spaţiu Revoluţiei din Decembrie 1989. Prima remarcă făcută în acest raport este că 1990 a reprezentat pentru Biserica Ortodoxă Română şi pentru eparhia noastră „primul an al libertăţii depline de manifestare [...], după mai bine de 40 de ani de oprimare şi marginalizare din partea unui regim totalitar şi ateu". Sunt evidenţiate apoi condiţiile vitrege în care şi-a derulat Biserica misiunea înainte de 1989 şi măsurile luate de autorităţile comuniste pentru scoaterea ei din viaţa socială. Se precizează, totodată, că „ierarhii, clericii şi slujitorii Bisericii au căutat şi au reuşit, în bună parte, să menţină aprinsă în sufletele credincioşilor flacăra credinţei, să insufle în conştiinţa enoriaşilor apartenenţa la Biserica strămoşească, să propovăduiască Evanghelia Mântuitorului Iisus Hristos", uneori chiar cu preţul unor compromisuri făcute tocmai în acest scop. Scandările tinerilor şi ale copiilor ieşiţi în stradă la Revoluţie, „Există Dumnezeu!" şi „Dumnezeu este cu noi!", sunt o dovadă a păstrării credinţei, urmare misiunii Bisericii[17].

Efectele schimbării din Decembrie 1989 s-au făcut simţite în viaţa Bisericii încă de la începutul anului următor. De pildă, au fost reînnoite toate organismele bisericeşti (Adunarea Eparhială, Adunarea Naţională Bisericească, Consiliul Naţional Bisericesc), s-a reintrodus religia în şcoli, a fost reînfiinţată Asociaţia Creştin-Ortodoxă „Oastea Domnului", interzisă de regimul comunist ateu, şi alte asociaţii bisericeşti (ale tinerilor, studenţilor, femeilor creştin-ortodoxe). Pentru împlinirea nevoilor pastoral-misionare au fost reactivate unele episcopii, au fost aleşi titulari în scaunele episcopale vacante, s-au înfiinţat noi posturi de episcopi vicari şi arhierei vicari, au fost reînfiinţate facultăţile de teologie din Cluj-Napoca şi Iaşi şi a fost reluată activitatea social-filantropică a Bisericii în spitale, orfelinate, cămine de bătrâni, penitenciar etc. Spre a putea susţine această misiune, în eparhia noastră a fost necesară crearea a trei posturi de

[16] *Ibidem*, pp. 113-114.
[17] A.A.O.R.T., *Raportul general de activitate pe anul 1990*, în volumul special cu lucrările Adunării Eparhiale pe anul 1990, p. 9.

preot la Catedrala Mitropolitană, pe care au fost numiţi clerici cu experienţă pastorală, a căror activitate s-a desfăşurat exclusiv în cadrul amintitelor instituţii.

Sub aspect caritativ-filantropic menţionăm, de asemenea, grija Centrului Eparhial pentru răniţii din timpul Revoluţiei, mitropolitul Nicolae şi preoţi din Timişoara efectuând vizite în spitalele unde erau internaţi, prilej cu care le-au oferit daruri de Crăciun, Anul Nou şi Bobotează[18].

În anul 1991, la Catedrala Mitropolitană au continuat slujbele de pomenire a eroilor şi martirilor neamului, căzuţi în Revoluţia din Decembrie 1989, fiind organizate, totodată, concerte religioase dedicate acestui moment important al istoriei noastre. La finalul anilor 1990 şi 1991, Centrul Eparhial s-a implicat activ în organizarea manifestărilor comemorative ce au avut loc la un an şi la doi ani de la Revoluţie[19]. La toate aceste acte de cinstire a eroilor şi martirilor Revoluţiei a participat şi mitropolitul Nicolae Corneanu. După oficierea slujbelor de pomenire în faţa Catedralei Mitropolitane, ierarhul timişorean, însoţit de preoţi şi de diaconi, precum şi de numeroşi revoluţionari şi credincioşi, pleca în procesiune până la cimitirul eroilor şi la cel al săracilor din Calea Lipovei, unde slujbele continuau şi aveau loc depuneri de coroane.

Împlinindu-se cinci ani de la Revoluţie, Adunarea Eparhială, întrunită în şedinţă de lucru la 4 decembrie 1994, la care a participat şi revoluţionarul Lorin Fortuna, a adoptat următoarea declaraţie: „Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Timişoarei, întrunită astăzi, 4 decembrie 1994, pentru a analiza activitatea bisericească din eparhie, găseşte potrivit şi ca o datorie de conştiinţă să aducă acum, în preajma împlinirii a cinci ani de la Revoluţia din Decembrie 1989, prinos de recunoştinţă pentru martirii şi eroii care, cu piepturile goale, au înfruntat represiunea comunistă, pentru ca noi, astăzi, să ne putem bucura de libertate şi să ne redobândim demnitatea. În acelaşi timp, nu-i putem uita pe toţi aceia care, pe parcursul lungilor ani de regim comunist, au fost încarceraţi, deportaţi, schingiuiţi şi ucişi, pe fraţii noştri din Basarabia, Bucovina şi Ţinutul Herţei, înstrăinaţi de neamul căruia îi aparţin, deodată cu teritoriile răpite de la trupul ţării de către Imperiul Sovietic, pe fratele nostru, Ilie Ilaşcu, şi pe cei împreună cu el închişi la Tiraspol.

Revoluţia Română a încercat să schimbe situaţia în care a ajuns ţara şi poporul român şi, de aceea, Biserica i s-a alăturat, susţinându-i idealurile şi menţinându-se pe direcţiile marcate de acest crucial eveniment. Astfel a fost posibil ca Biserica să-şi poată redobândi autonomia faţă de puterea lumească, lucru ce trebuie apărat şi susţinut, în continuare, de toţi slujitorii şi credincioşii ei, mai ales că şi acum există tendinţa de a o folosi în alte scopuri decât cele care îi sunt proprii.

Totodată, constatăm cu regret că, deşi este socotită una din instituţiile fundamentale ale societăţii, Bisericii încă nu i s-a redat locul cuvenit, nu este reprezentată în forurile legislative, nu i-au fost retrocedate bunurile luate în mod abuziv etc.

---

[18] *Ibidem*, pp. 9-14.

[19] *Raport general al Adunării Eparhiale pe anul 1991*, p. 15.

De asemenea, ne exprimăm profunda îngrijorare faţă de neajunsurile în care se zbate majoritatea populaţiei ţării, lipsa unei protecţii sociale corespunzătoare, concomitent cu proliferarea corupţiei, de la cele mai înalte straturi ale societăţii până la cele de mai jos. Criza socială şi materială prin care trecem este dublată de cea morală, încă mai gravă, toate la un loc impunând măsuri hotărâte, în luarea cărora Bisericii îi revine un rol determinant.

Aspectele acum arătate şi numeroase altele, care caracterizează societatea noastră actuală, nu le putem trece cu vederea şi, tocmai de aceea, socotim că Biserica, prin reprezentanţii ei, clerici şi mireni, are datoria să le dea în vileag şi să ia poziţie, având în vedere consecinţele negative ce decurg de aici în plan social şi material, nu în ultimul rând, în plan spiritual"[20].

Declaraţia Adunării Eparhiale sintetizează, cum nu se poate mai bine, momentele grele prin care a trecut poporul român până în Decembrie 1989, adresând un emoţionant cuvânt de recunoştinţă faţă de eroii-martiri care şi-au jertfit viaţa pentru recuperarea adevăratelor valori ale Bisericii şi ale neamului nostru românesc.

Demnă de subliniat este, de asemenea, poziţia exprimată de forul eparhial cu privire la misiunea Bisericii în contextul nou apărut după Revoluţie, misiune orientată îndeosebi spre cultivarea în societate a spiritualităţii creştine autentice şi promovarea, cu timp şi fără timp, a valorilor creştine şi morale, pervertite de regimul comunist ateu vreme de peste patru decenii.

La fel de importantă şi, totodată, extrem de actuală este solicitarea membrilor Adunării Eparhiale ca Biserica să nu rămână pasivă faţă de problemele cu care se confruntă credincioşii şi societatea, în general, ci de a lua atitudine atunci când constată că există derapaje de la idealurile Revoluţiei şi pericolul revenirii în viaţa noastră a minciunii şi a corupţiei, a xenofobiei şi a discriminării, a nedreptăţii şi a intoleranţei etnice sau religioase şi, mai grav, al întoarcerii la tiranie şi la dictatură.

Consecventă acestor principii ale democraţiei, pentru care şi-au dat viaţa eroii-martiri din Timişoara şi din alte oraşe ale ţării, Biserica bănăţeană a fost mereu alături, în ultimii douăzeci şi cinci de ani, de idealurile Revoluţiei, sprijinind în mod constant, atât material, cât şi spiritual, organizaţiile revoluţionarilor şi îndeosebi Memorialul Revoluţiei, amenajat în oraşul nostru martir.

Astfel, Centrul Eparhial a participat la înfiinţarea capelei ctitorite întru cinstirea şi pomenirea eroilor-martiri, sub patronajul Sfântului Ierarh Iosif cel Nou de la Partoş şi al Sfântului Gerard, ocrotitorul catolicilor din Banat. Ansamblul pictural din vechea capelă (Str. E. Ungureanu nr. 8) a fost realizat cu suportul financiar al eparhiei noastre, iar pentru cel din capela actuală au fost alocate, de asemenea, fonduri băneşti[21].

---

[20] *Procesul-verbal al Adunării Eparhiale pe anul 1994*, semnat de mitropolitul Nicolae Corneanu şi de secretarul acestei adunări, protopopul Gheorghe Sutac.

[21] Lucian-Vasile Szabo, *O revoluţie, un Memorial...,* Asociaţia Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989, Editura Partoş, Timişoara, 2010, p. 85.

Acum, când se împlinesc douăzeci şi cinci de ani de la Revoluţia Română şi îi comemorăm pe toţi eroii, martirii şi ostaşii români care şi-au jertfit viaţa pe altarul redobândirii demnităţii şi al libertăţii, al recuperării valorilor naţionale, morale şi bisericeşti, îndreptăm un gând pios de recunoştinţă spre aceşti confraţi ai noştri, aşa cum nota mitropolitul Nicolae Corneanu în cartea de aur a Memorialului Revoluţiei, la 7 august 2000: „Dumnezeu să-i pomenească pe cei care au făcut sacrificiul suprem în Decembrie 1989”[22], completat şi de episcopul Daniil Stoenescu al românilor din Serbia: „Se cântă precum Crinii Mărturiei (cf. podobiei Psalmului 80) – durerea, jalea şi plânsul neamului românesc pentru eroii-martiri ai Revoluţiei Române, începută la Timişoara, pentru a căror odihnă ne rugăm Domnului Dumnezeului nostru şi a căror memorie binecuvântată se păstrează pentru generaţiile viitoare în acest «Memorial» (2 decembrie 2002)”[23].

Preot dr. Ionel **POPESCU**

[22] *Ibidem*, p. 171.
[23] *Ibidem*, p. 184.

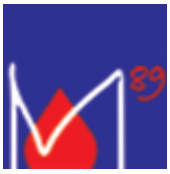

COLAJE DE CELULOID

Mărturii privind existența teroriștilor în Decembrie 1989

"Diversion" became, on the one hand, a toxic formula for the public opinion and, on the other hand, a lapidary and puerile explanation of what had been explained so far. Despite the fact that there are special units prepared for such tactics and strategy and equipped with the necessary technology, the same as the anti-terrorist fight squads are, nobody gave a reliable and satisfying justification in relation to the necessity of their intervention, at that time, or just a brief but accurate information on whether they identified and defeated the enemy.

Although immediately after the Revolution, the magistrates who were held responsible in finding the truth, have officially claimed that that there were no terrorists, but only a state of general confusion which provoked the clashes between the Security and the Army and which resulted in numerous deaths and wounded persons particularly after the 22nd of December 1989 when the presidential couple (Nicolae and Elena Ceauşescu) had fled and could no longer give orders and the control the State was at the hand of the people through that Revolutionary Committee which was born overnight on the ramp of the Free National Television and Palace Square. Among the balcony leaders there were a few communist dissidents and military opponents of the dictator, who managed to set up, years before the onset of the events, well-organized anti-Ceauşescu cells. Hence the well-known idea of a coup d'état, as claimed even by Nicolae Ceauşescu, during his fatal trial from Târgovişte.

Keywords: diversion, terrorists, Arabs, badges, Army.
Cuvinte-cheie: diversiune, teroriști, arabi, legitimaţii, Armată.

Execuţia rapidă a soţilor Ceauşescu a fost motivată de organizatorii procesului-fulger prin pericolul în care se afla ţara, o stare de război civil, cu trupe loiale dictatorului, precum şi prin imixtiunea armatei, iminentă din partea marii puteri sovietice, dar nu numai. Erau prea multe victime (pentru unii prea puţine). Cine le făcea? În mod logic, şefii celor două Ministere, de Interne şi al Apărării, aflate într-o discordie binecunoscută, creată de beneficiile securiştilor comparativ cu cele ale militarilor, care dădeau ordine, după 22 decembrie. Ar trebui şi ei să răspundă, aşa cum trebuiau să fie condamnaţi toţi membrii Comitetului C.C. al P.C.R., cei care au participat la ultima teleconferinţă decisivă a şefului de stat, Nicolae Ceauşescu, persoane cu influență asupra preşedintelui R.S.R. şi cu drept de decizie.

După o documentare amplă privind identificarea făptaşilor, respectiv confirmarea/infirmarea prezenţei teroriştilor plătiţi, reiese că au fost identificate

asemenea elemente înarmate. De tras au tras Armata, Securitatea şi Miliția, cu victime atât din rândul civililor, cât şi din cadrul acestor forţe. Ponderea statistică diferă de la un oraş la altul, raportat la evoluţia şi tipul evenimentelor, pe locaţii, de la debutul Revoluţiei la Timişoara până la continuarea acesteia spre sfârşitul lui decembrie, în celelalte oraşe-martir din care s-au desprins fragmente orale de istorie recentă.

Dacă gen. (r) Dan Voinea, fost procuror general al secţiei Parchetelor Militare, declara, în anul 2000, că pe teritoriul României nu au fost teroriști, nu a fost prins niciun terorist adevărat şi nu aceştia au tras şi au ucis, la întrebarea: „Au existat teroriști?", generalul Constantin Lucescu, consilier juridic al şefului Armatei României, a fost prima personalitate militară care recunoaşte existenţa şi amestecul teroriştilor în Revoluţia Română din Decembrie 1989: „Teroriştii au existat, într-adevăr. Aceştia erau arabi, iar faptul că au dispărut se datorează ameninţărilor. Şefii lor au spus că, dacă nu îi vom lăsa să plece, îi vor omorî pe toţi românii care le vor ieşi în cale în afara graniţelor. Acţiunile de atunci ale Armatei, pe fondul unui război informaţional, electronic şi chiar armat, s-au purtat, la un moment dat, alandala, militarii trăgând unii în alţii. Chiar şi aşa, nu se poate explica cum mulţi dintre cei morţi au fost împuşcaţi cu precizie în cap", concluzionează col. (r) Constantin C. Gomboş în cartea *Noi, cei din Calea Lipovei*.

Parchetul Militar consideră că, între 22-24 decembrie 1989, Armata nu a avut un for singular de comandă. Pe de o parte, ordona generalul Ștefan Guşă, iar pe de altă parte, ordinele zburau spre soldaţi pe unde hertziene, prin televizor şi de la balconul din Piaţa Palatului.

22 Decembrie 1989, Bucureşti, Piaţa Palatului (înregistrare-document)

Ion Iliescu (de la balcon): – ... şi-n numele colegilor şi toată echipa, vă mulţumesc şi vă rog să ne lăsaţi să ne organizăm!

Masa de manifestanţi: – Uraaaa!...

Ion Iliescu: – Vă rugăm!... Vă rugăm să sprijiniţi organele de ordine publică ca să păzim tot ceea ce este scump nouă, care aparţine poporului! Îi las microfonul domnului Mazilu, care vă va spune două vorbe...

Dumitru Mazilu: – Concetăţeni, acum o oră am ieşit din puşcărie!... Am scris raportul despre drepturile voastre... la Naţiunile Unite, care a fost difuzat în toată lumea. Şi-am spus că-n România este o tiranie odioasă, iar tiranii criminali erau adulaţi printr-un cult de o dezgustătoare vulgaritate! Avem datoria să ne unim! Întâi, vă rog să mă ascultaţi, să păstrăm un minut de reculegere pentru toţi martirii neamului: martirii Timişoarei, martirii capitalei, martirii ţării, să păstrăm un minut de reculegere, dragi concetăţeni, pentru toţi cei ce-au suferit, linişte pentru morţii noştri! Concetăţeni, avem datoria să ne organizăm! Steagul ţării trebuie să fie cel care a fost dintotdeauna, fără niciun fel de semne. România! Rămâne România!

Manifestanţii: – Uraaaa!...

Dumitru Mazilu: – Concetăţeni, ţara noastră n-a fost niciodată comunistă. O clică totalitară ne-a asuprit 45 de ani şi ne-a umilit. A făcut să suferim după ultimul stalinist al lumii. Mamutul care ţinea în corpul său cadavrele naţiunii. Să terminăm cu toţi cei care au slujit tirania! România! România! România!... Noi suntem

români!... Trăiască România!... Concetăţeni, vă adresez următoarea rugăminte: Fiţi foarte atenţi! Concetăţeni, păziţi sediile Securităţii! Opriţi arderea documentelor care dovedesc crimele şi fărădelegile desăvârşite de tiran! Să nu scape! Păziţi aeroporturile, organizaţi-vă! Semnul nostru să fie acesta, să se vadă! Să se vadă că suntem cei care vrem ca România să renască liberă şi demnă!

În studioul Departamentului Informativ al TVR Libere (22.12.1989, înregistrare din arhivă)

– Sunt comandantul Unităţii de Blindate, locotenent-colonel Oană**,** şi-am primit misiunea nobilă de apărare a Televiziunii Române, misiune nobilă pentru care cer sprijinul întregii populaţii din zonă, să mă ajute pentru a îndeplini această misiune sacră.

Teodor Brateş (alături de colegi, civili, revoluţionari, ofiţeri): – Stimaţi telespectatori, întrerupem, pentru puţin timp, transmisia din Piaţa Palatului, vom relua transmisia, în momentul în care vor fi aduse la cunoştinţa naţiunii hotărârile luate de Comitetul Salvării Naţionale. Permiteţi-ne, în continuare, să citim ştirile externe, sunt extrem de importante! (...) Sperăm cu toţii, din inimă sperăm să fie autentică, să fie o ştire adevărată, cum se spune. „La Sibiu au încetat luptele. Armata a preluat totul sub control" (n. n. – Sibiul a fost oraşul unde psihoza teroriştilor făcea ca orice civil să fie ridicat de pe stradă, maltratat, arestat şi dus la bazin şi unde se scotocea în podurile clădirilor, de unde se trăgea după terorişti, iar Armata trăgea cu tunul în casele oamenilor, după inamici).

Arestat politic de la Jilava în studiou (membru al Mişcării pentru Democraţie şi Reforme contra lui Ceauşescu)**:** – ... ieri după-masă am fost târât în dubele Securităţii cu cei aproape 2000 de luptători de stradă şi am fost duşi în închisoarea Jilava. Aici, în tot cursul nopţii, au intrat maşini pline cu răniţi şi cu arestaţi. Au fost aici, în închisoarea Jilava, copii de la 12 ani până la 16-18 ani. Răniţi, cu picioarele rupte, cu capetele sparte. Numai sânge s-a scurs pe culoarele şi prin celulele închisorii Jilava. Numai după acest scurt timp, astăzi, acum o oră, mai bine zis, în fuga maşinii, am ajuns în acest studiou, ca să-mi exprim mirarea şi bucuria nespusă pentru acest moment, în care ne găsim. Nu ne închipuiam noi, cei de-acolo, din Jilava, că evenimentele se scurg cu atâta viteză. Este minunat! Trăim clipe istorice. Şi, de aceea, eu regret că, până acum, nu am putut participa, în aceste ultime ore, şi nu sunt suficient de informat asupra a ceea ce s-a petrecut cu organizarea politică a ţării, dar vreau să anunţ, pe această cale, că în România acţiona, de la începutul anilor '80, în subteran, în clandestinitate, o mişcare care s-a numit Mişcarea pentru Democraţie şi Reforme, care a fost condusă de un comitet compus din ţărani, muncitori şi intelectuali. De aceea, eu profit acum de această ocazie şi îi rog pe toţi membrii acestui comitet care-l compun, miile de cetăţeni din toate judeţele ţării, care, în clandestinitate, au activat şi-au contribuit la destabilizarea politică, în primul rând, a ţării şi-a regimului dictatorial Ceauşescu, de asta este vorba, să contribuim, în continuare, aşa cum s-a făcut apelul, să acţionăm de aşa manieră, încât să obţinem victorie după victorie. Nu cu atâta calm cum văd că se recomandă aci de tovarăşii noştri, de domnii noştri, colegii noştri,

cum să le zic, ci cu o viteză destul de accentuată. Vom mai continua discuţiile pe această linie. Mai profit acum de un singur lucru. Fiind specialist în probleme de ape şi-am auzit aici, în studiou, că s-a ridicat problema apei potabile, eu rog toţi colegii mei din Direcţiile de Gospodărie Judeţene, orăşeneşti (municipale) şi comunale, care au în exploatare asemenea instalaţii de apă, să vegheze cu toată stricteţea asupra calităţii apei. Nu este greu, este simplu, am învăţat cu toţii cum trebuie făcut acest lucru. Numai să fie înlăturaţi cei care vor intenţionat să facă rău şi să distrugă populaţia localităţilor. Vă mulţumesc foarte mult!

Teodor Brateş (crainic): – Facem apel... În urmă cu câteva secunde, în subsolurile Televiziunii, a fost găsită o bombă, din fericire, a fost dezamorsată de specialişti, de genişti. S-ar putea să mai existe şi alte asemenea încărcături...!

Bucureştean, tatăl unui tânăr ucis, din studioul TVR: – Băiatul meu, Ionescu Radu Alexandru, şi prietenul său, Vlad Radu, în vârstă de 17 şi respectiv 21 de ani, printr-un act de curaj nestăpânit, s-au aşezat în faţa tancurilor pentru a le opri din marşul lor împotriva populaţiei care manifesta paşnic pentru libertate şi democraţie, cerând pedepsirea celor care au dus ţara de râpă. În prezent, băiatul este mort la Spitalul de Urgenţă. Moartea i-a fost cauzată de tancurile care l-au sfârtecat, trecându-i peste abdomen! Pe corp poartă urmele unor împunsături de baionetă. Prietenul lui este în ghips până la gât, fiind în comă. Români, astăzi trăiţi clipa fericită când lanţurile tiraniei au fost aruncate. De aceea, trebuie să fiţi recunoscători acestor tineri din toate oraşele ţării, care şi-au dat viaţa pentru idealul nostru de libertate. Să nu uitaţi exemplul lor, care, prin jertfa lor, ne-au îmbărbătat pe noi, cei mai în vârstă, pe care frica, timp de 24 de ani, ne-a legat de mâini şi de picioare şi ne-a închis gurile! Consider că cei care conduc acuma destinele ţării au datoria să ordone funeraliile naţionale şi să ia măsuri pentru cinstirea memoriei lor! În euforia acestui moment să nu ne uităm morţii! Români, cer pedepsirea exemplară a celor vinovaţi şi declaraţi criminali de ţară! Rog ca cei de la Spitalul de Urgenţă să ia urgent măsuri necesare pentru a ne putea îngriji morţii! În prezent, aceştia zac pe culoarele morgii, aşteptând Procuratura, pentru a ne da aviz de îmbălsămare şi introducere în camere frigorifice. Vă mulţumesc!

Teodor Brateş (crainic TVR): – Condoleanţe acestui părinte! Trăim cu toţii durerea lui, care este şi durerea noastră, a tuturor oamenilor cinstiţi din această ţară. Aşa merită eroii noştri, doliu naţional! Funeraliile naţionale. Poftiţi! „Libertatea românească” – ziar al Frontului Renaşterii Naţionale! Uitaţi ce titluri puteţi citi acum: *Primele ore ale libertăţii*; *Cinste vouă!* Comunicat: „Radiodifuziunea este în pericol, poate elementele criminale vor încerca şi la televiziune! Este absolut necesar să apărăm aceste instituţii vitale şi nu pot fi apărate decât de popor. Aşa cum a demonstrat poporul, în ziua de astăzi. Numai prin voinţa lui, prin lupta lui, aceste instituţii pot fi apărate. Facem apel la dumneavoastră, la toţi cetăţenii capitalei, să ieşiţi în stradă, să apăraţi instituţiile vitale ale poporului! Să împiedicăm pe criminali să acţioneze! Facem, din nou, apel la armată, să acţioneze cu toată fermitatea! Aşa cum generalii şi-au luat angajamentul în faţa poporului. Mai puţine vorbe, fapte! Să fie apărată democraţia!”

Petre Popescu (alt crainic TVR): – Tot în cursul serii, vă vom anunţa componenţa Comitetului de Salvare Naţională şi primele hotărâri pe care le-a adoptat.
Teodor Brateş: – Stimaţi cetăţeni ai României, v-am informat că pe adresa Televiziunii soseşte un neîncetat flux de telegrame. Una dintre ele... nu numai una, multe dintre ele ne-au produs o puternică emoţie. Dar vrem să citãm acum o telegramă de la Timişoara, oraşul-martir, acolo unde s-a reaprins scânteia care a declanşat mişcarea revoluţionară care a dus astăzi la dispariţia dictaturii în România. Iată conţinutul acestei telegrame: „Întreaga suflare a Timişoarei se află pe străzi, purtând drapelul României, pancarde şi steaguri. În Piaţa Teatrului Naţional, pe întreaga esplanadă, până la Catedrală, zeci şi zeci de mii de oameni, tineri şi vârstnici, sunt prezenţi la această mare demonstraţie. Ei ascultă cu entuziasm cursul evenimentelor din ţară... Ne umăresc deci şi pe noi. Ascultă chemările la ordin, disciplină, la unitate. Şi acţionează în acest spirit. Mii şi mii de participanţi aprind lumânări în memoria celor răpuşi în zilele trecute, unităţi ale alimentaţiei publice se străduiesc să asigure aprovizionarea normală cu alimente, apă minerală, lapte, pâine şi alte produse. Veştile din Bucureşti, urmărite la Radio şi la Televiziune, sunt recepţionate cu mare entuziasm. Se scandează: «Ţara e cu noi! Trăiască România liberă! Jos tirania! Jos trădătorii! Armata e cu noi!»... În rândul participanţilor se numără militari şi ofiţeri ai forţelor noastre armate."
Ion Caramitru (actor, lider revoluţionar): – Un moment! Un comunicat important: Nicolae Ceauşescu, călăul poporului nostru, se află pe aeroportul din Titu şi încearcă să fugă!... Acum e la Titu! Cei care sunt în preajmă să ia măsuri să-l prindă! Să-l prindă pe ticălos!
Mircea Dinescu: – Faceţi un apel! Să nu fugă peste hotare!
Gen. Mihai Chiţac: – Unităţile militare care sunt în zonă să răspundă la chemarea noii orientări politice, în acest scop!
Prof. univ. Petre Roman (lider revoluţionar): – Să nu permită ca dictatorul să nu fie judecat! Să-l prindem pentru a fi judecat!
Gen. Mihai Chiţac: – În acest scop, ăăă...
Petre Roman: – Ordon militarilor...!
Gen. Mihai Chiţac: – Ordon militarilor din Garnizoana Titu...
Petre Roman: – ... din Aeroportul Titu...
Gen. Mihai Chiţac: – ... din Aeroportul Titu...
Petre Roman: – ... să nu permită...
Gen. Mihai Chiţac: – ... şi Comandamentului Aviaţiei Militare să ia măsurile ce se impun!
Petre Roman: – Să nu permită decolarea!
Gen. Mihai Chiţac: – Să nu permită decolarea!

Probleme puse de războiul electronic

Războiul electronic este şi el parte importantă din diversiunea creată, după cum afirmă col. (r) ing. Andrei Păsăreanu (în „Toţi vor puterea (2)", în emisiunea cu Dan Diaconescu, „În direct la OTV", episodul 8, „Teroriştii" – material realizat de revista „Lumea"): „Dar aici, sus, la mine, stătea unul,

Solomon Dumitru, fost angajat la Ambasada din Rusia. Venit după aceea, când s-au stricat un pic relaţiile cu Rusia, era şi un comunist, mă rog, fusese pe la cadre, prin Braşov, comunist convins şi, în mod sigur, era, cred eu, agent al KGB. Şi-aici la mine, sus, acolo, la el, dacă o să vedeţi –când ieşim afară v-arăt – ăsta a avut montat, în mod sigur, un astfel de simulator de tragere. Ca să creeze în zonă larma, zgomotul respectiv de tragere. La colţ, acolo, era unitatea lui colonelul Oană, acum general de tancuri, care era cu două tancuri şi două transportoare ca să apere Televiziunea pe după gratii, îi cunoşteam pe băieţi, discutasem cu ei, atunci am discutat cu Oană, când a venit aici, la început, pe 22, i-am spus pe unde trebuie, ce pericol ar fi, mă rog. Şi toată noaptea, eu, pe 22 noaptea, nu, pe 23, am plecat de-aici, pentru că pe 22 se întâmplase ce v-am spus, îmi găurise pe-aici gemurile şi, mă rog, şi eram cu nepotul şi-am plecat la cuscru-miu, acolo, în centru. Şi n-a rămas nimeni în casă. Şi toată noaptea s-a tras simulat asupra, în zonă, şi băieţii de-acolo, militarii, au crezut că asupra lor. Şi au deschis focul asupra casei, asta, şi-au împuşcat pe-acolo, pe sus, geamurile, au împuşcat şi la mine, în colţ, acolo a tras – v-arăt acu' – cu AG-ul şi mi-au distrus geamul şi biblioteca. Şi, pe urmă, în a doua zi, dimineaţa, după 23, eu încă nu venisem, au pătruns în casă, pe-aici, pe scară, au aruncat uşa în aer şi au intrat în interior, crezând că de-aici s-a tras. Au intrat în interior, nu era nimeni. Când ne-am dus la geam, după ce am venit şi eu... «Păi, nu de-aici, domnule, de sus!» Şi-acolo era acest Solomon. Care, în mod sigur, a avut un simulator, pus de ruşi. Solomon, în '90, a plecat, adică în '90 a murit subit. Ca să mă trezesc pe scări, cu cineva care-l ducea cu o pătură, nu era mort, era în comă, un băiat şi o fată, care erau de vreo 30 şi ceva de ani, i-am întrebat: «Ce-i cu voi? Cine sunteţi?» «Suntem nişte nepoţi, suntem studenţi, unchiul...» nu ştiu ce. Ca după două, trei zile, să vină adevăratul nepot să spună: «N-avem, domnule, în Bucureşti niciun fel de nepot şi studenţi şi de-astea! Eu sunt singurul nepot, de la Braşov am venit aici.» Deci a dispărut ca orbul. Da, el era cu ruşii în legătură. Adică de la ruşi. Eu cred că ruşii au venit, tot ăia care au venit şi l-au luat, un bărbat şi o femeie, erau din personalul ruşilor. Sau din reţeaua lor. (...) De toată activitatea terestră, care s-a întâmplat aici, teroristă, provocatoare, s-a ocupat Rusia. De activitatea aeriană, care era cu mijloace deosebite, s-au ocupat americanii. Împreună au stabilit chestia asta. Ca Ceauşescu să fie înlăturat cu forţa, pentru că el nu cedează altfel. Planurile fiind deja dinainte făcute, de Serviciile Secrete, şi-au împărţit sarcinile. Ce se gândea cineva că, dacă era problema să se pătrundă în România, veneau americanii de undeva? De unde să vină? Nu era niciun picior de american! Ruşii aveau sarcina asta. Şi se cunosc câţi au fost în România, atunci, turişti, câţi ruşi au intrat. Asta nu-i poveste cu cei care au intrat. Aici au intrat foarte multe maşini cu bărbaţi, turişti, în România. Deci ei aveau sarcina asta. Şi toată provocarea asta, de a-i folosi nu numai pe cei care vin de-afară, şi reţeaua din interior, care a fost reactivată, că ea fusese trecută pe linie moartă, că la noi lupta serviciilor secrete era împotriva KGB-ului."

Conform generalului Niculae Spiroiu, fost ministru al Apărării Naţionale între 1989-1994: „După 22 decembrie 1989, categoric nu s-a acţionat corect

pentru anihilarea acţiunilor de diversiune a teroriştilor şi nici nu se putea, în acele condiţii. Armata nu fusese pregătită şi nu avea calificarea pentru asemenea misiuni şi nu dispunea de dotarea necesară. Unele mijloace de diversiune – formaţiuni de elicoptere şi avioane, grupări de nave la litoral – procesate holografic, cu toate caracteristicile de ţintă reală, au fost produse IT de înaltă performanţă, pe care nu şi le putea permite decât o mare putere tehnologică şi spaţială. S-a tras cu tunul de pe tanc după «teroriști», în clădiri de patrimoniu, la îndemnul unor civili din stradă (n. n. – îndeosebi la Sibiu, unde multe case au fost complet distruse). Diversioniştii nu se combat cu tancul. A acţionat şi teama freudiană, valabilă şi la militari, când nu ştiu cu cine luptă. De aici decizii aberante, cu victime din propriile rânduri şi dintre civili."

În ordinul de zi nr. 303/25.12.1989 al R 17 Rachete Reşiţa este consemnat: pe data de 24.12.1989 a căzut la datorie, apărând unitatea împotriva bandelor teroriste şi pentru a asigura victoria Revoluţiei, soldatul Brânză Constantin şi au fost răniţi sergent major Budică Dan, sergent major Barbu Cristian şi soldaţii Popic Imre şi Paraschiv Sava. În ordinul de zi nr. 304/26.12.1989 este consemnat: la data de 25.12.1989 au căzut la datorie locotenent major Poptelecan Ioan, locotenent major Tamaş Radu, soldat Lupea Daniel şi au fost răniţi locotenent Pasăre Ion, maistru militar Todor Dănuţ, soldat Otu Ioan şi soldat Ocoş Petru. În ordinul de zi 305/27.12.1989: căzut la datorie soldat Rovineanţu Remus. (cf. col. (r) Constantin C. Gomboş în *Noi, cei din linia întâi*).

Diversiune s-a încercat şi în Cluj. Magistratul Tit Liviu Domşa (autorul unor lucrări privind evenimentele), fost procuror militar, concluzionează: „Din cercetările pe care eu le-am făcut şi care au fost continuate apoi de cei care le-au continuat, a rezultat un lucru foarte clar: în Cluj, în orice parte a Clujului, acolo unde au existat conflicte între militari şi manifestanţi, alte forţe care să folosească arma, decât cele ale M.Ap.N., nu au fost."

Dar diversiunea a fost pusă la cale şi în acest judeţ, după cum reiese clar din declaraţia desprinsă din acelaşi documentar al TVR, dată de col. (r) Ioan Pop – comandantul Batalionului Trupelor de Securitate din Şomcuta Mare: „Diverse telefoane, pe care le primeam de la reşedinţa judeţului, mă chemau insistent să scot efectivele din unitate şi să vin cu ele în Baia Mare, pentru că, pe parcursul nopţii din 22 spre 23, se aşteaptă ca oraşul să fie atacat... «De cine?» – am întrebat cu insistenţă. Nu mi s-a dat niciun fel de răspuns. Văzând că lucrurile nu sunt foarte concrete, am solicitat să mi se transmită o notă telefonică scrisă, pentru că eu, pe poveşti, nu pot să scot un soldat pe poartă. Mai ales în situaţia foarte delicată în care se găsea întreaga ţară. Această notă telefonică nu mi s-a transmis, în schimb, mi s-a cerut să cer aprobare persoanelor superioare, dacă există această posibilitate, pentru a folosi aceste efective, pe care ei le cereau să le trimită la reşedinţa judeţului Baia Mare. Şi, ca urmare a insistenţelor mele, am reuşit. Probabil că sunt printre puţinii din ţară care am dobândit acest lucru, am reuşit să obţin această notă telefonică – există document scris – , s-a obţinut o notă telefonică de la reşedinţa judeţului, din partea oamenilor care, la acea dată (n. n. –

22. 12. 1989, ora 14.21-15.00, cf. înregistrării video cu masa de protestatari, insert pe vocea subiectului care mărturiseşte), conduceau destinele judeţului şi cu acceptul comandantului Brigăzii de la Cluj, de-atunci, colonelul Mihalache, între timp ajuns general destoinic, deci am primit această aprobare. (Sonor cu înregistrare de arhivă, manifestanţii fluieră, protestează... «Huoooo!») Să dizloc, pe timpul nopţii de 22 spre 23, la reşedinţa judeţului Baia Mare, 120 de oameni. Fac următoarea precizare: eu, la acea oră, sau unitatea avea, în municipiul Baia Mare, în jur de 175 de militari, care erau în diverse dispozitive. Pentru paza şi apărarea unor obiective ale judeţului, subunităţi de intervenţie de rezervă la Inspectoratul Judeţean al Ministerului de Interne şi alte efective, care făceau pază şi ordine în municipiul Baia Mare, pe timp de pace, nu la război... (Manifestanţii cântă Hora Unirii şi flutură steagul României, cf. insertului cu înregistrarea de atunci, care acoperă vocea subiectului care vorbeşte). Ei, aceste efective nu le-au folosit, dimpotrivă, le-au grupat într-o clădire la Inspectoratul Judeţean (n. n. – imagine-insert peste voce, datând din 23.12.1989, ora 5.20, în birou, întruniţi cei din comitetul revoluţionar), deci 175 de oameni, care au fost scoşi din dispozitiv de peste tot, şi s-a cerut să trimit pe alţii din unitate, pentru că cei din Baia Mare nu prezintă încredere, deşi erau aceiaşi oameni, adică tot ai mei. Şi, pe bună dreptate, din acel moment, am considerat că este, într-adevăr, o mare măgărie ce se pune la cale şi nu se justifică, sub nicio formă, să trimit aceste efective, pe timpul nopţii, la reşedinţa judeţului. Deci, practic, mi-am asumat o răspundere absolut imensă şi am anulat ordinul pe care l-am primit atât de la eşaloanele superioare, cât şi solicitarea de la organele locale, de la acea dată, din municipiul Baia Mare. Din acel moment, a început balamucul. Am verificat pe diverse căi ce se întâmplă, practic. Şi-am constatat că din localitatea Şomcuta şi până în Baia Mare, din ordinul fostului maior Tătaru, fostul şef al Gărzilor Patriotice din judeţul Maramureş, care era comandantul militar, atunci, al judeţului considerat... (s-a autointitulat în această postură), s-au organizat baraje în fiecare localitate, din Şomcuta până în Baia Mare, împotriva atacului iminent din partea Unităţii Militare din Şomcuta. Vreau să fac sublinierea: deci mie mi s-a cerut, la modul elegant, normal, firesc şi de discuţie, să vin cu aceste efective în municipiul Baia Mare, când închideam telefonul, se ieşea în balcon, la Comitetul Judeţean, şi se spunea că: «Acum am vorbit în Şomcuta şi iese unitatea şi vine şi ne atacă!»... Adică vă daţi dumneavoastră seama ce mare măgărie s-a pus la cale?"

Cine erau teroriştii, până la urmă?

Din interviurile pe care le-am realizat cu revoluţionari care s-au remarcat, de exemplu, în Bucureşti, reiese că au fost teroriştii, într-adevăr, printre studenţii arabi. Raymond Luca (fost reprezentant S.S.P.R. şi al românilor din diaspora) susţine că şi el a participat la prinderea unui grup de arabi care trăgea din incinta unei clădiri de lângă Televiziune, tineri străini, pe care i-au dezarmat, controlat, găsindu-se asupra lor mai multe legitimaţii, inclusiv de la Ministerul Afacerilor Externe (în zona Televiziunii au fost multe persoane împuşcate fix în cap, printre care şi timişoreanul Adalbert Bozsoki, în 27.12.1989). Respectivii arabi au fost predaţi, intervievatul mi-a declarat că nu ştie care a fost soarta acestora, dar nu

exclude posibilitatea ca respectivii să fi ajuns printre cadavrele pe care le-a văzut grămadă, unul peste celălalt (unii mai tuciurii) mai târziu, în vâltoarea evenimentelor. Nu cunoaştem dacă aceştia au fost sub efectul unor droguri, aşa cum s-a vehiculat în unele cazuri din ţară, mai ales în capitală. Tot Raymond Luca mi-a declarat că a găsit pe stradă, în Bucureşti, gloanţe de calibru foarte mic, de la un pistolet de poşetă, care nu putea proveni decât din afară, folosit îndeosebi de spioni.

La Braşov, de asemenea, au fost martori chiar de la pensiuni, unde au fost închiriate camere de mai mulţi studenţi arabi, în zilele de foc ale Braşovului, după cum se poate afla din documentarul-serial al Mariei Petraşcu, care a avut ca sursă de informare recepţionista unui hotel (la poalele muntelui, respectiv în zona Râşnovului), în zona de lupte armate.

Cine i-a contractat pe aceşti terorişti şi când li s-a ordonat să intre în luptă? Amiciţia dintre Nicolae Ceauşescu şi liderul luptător libanez, col. Muammar al-Gaddafi (printr-o lovitură de stat militară a înlăturat monarhia, în septembrie 1969, fiind comandant al Revoluţiei ce a dus la proclamarea Republicii Arabe Libiene), ar putea fi răspunsul. Este evident că cetăţenii arabi (Siria, Liban etc.) se aflau dinainte pe teritoriul României, sub identitatea unor studenţi (şi nu numai, dacă luăm în calcul fenomenul „turiştilor cumpărători" din Uniunea Sovietică de atunci, cu maşini Lada), fapt ce reiese şi din registrele de trafic la frontiere, cu intrările în ţară şi ieşirile dincolo de frontiere. Şi mai ştim că arabii şi ţările latine sunt vechi consumatori de arme ruseşti.

Mass-media a fost scena unor dezvăluiri chiar şi după 14 ani de la evenimente. Dumitru Burlan (fost ofiţer de Securitate, în rezervă – Filaj) afirma la Dan Diaconescu în direct: „Să nu văd şi eu un terorist prins şi condamnat! Îmi pare rău, de asemenea, că au trecut atâţia ani şi mulţi dintre colegii mei şi, în special, şefii mei nu au curajul sau nu cunosc de ce anume ei se feresc să spună ceea ce ştiu. De asemenea, mai vreau să mai fac o precizare, în sensul că şi cadrele din Departamentul Securităţii Statului, mulţi dintre ei au decedat. Au fost omorâţi, au fost schingiuiţi, familiile noastre au avut foarte mult de suferit pentru nişte probleme pe care nu le-am făcut. Şi, ca orice altă instituţie, pentru că am avut şi noi victimele noastre, am observat că, din partea colegilor mei, care sunt în conducerea asociaţiei ofiţerilor în rezervă şi în retragere, nu au făcut mai nimic pentru foştii noştri colegi, care au căzut la datorie în '89. (...) Şi, când generalul Vlad s-a dus să-l atenţioneze pe Militaru, au avut o discuţie între ei şi, cum mi-a zis mie generalul Militaru, i s-a propus de către Militaru lu' Vlad să treacă şi el de aripa lui Militaru. De aia cred eu că... Nicolae Ceauşescu n-a mai părăsit nici el, nici ea, sediul Comitetului Central, pe 21 noaptea. A stat şi-a dormit şi-a mâncat. I se aducea mâncare, că eu asta treabă o aveam, atunci, cu personalul de deservire, să se gătească ceea ce trebuie, la sector, la reprezentare, să i se aducă mâncare, personalul să fie prezent. Pentru că, vă daţi seama, Nicolae Ceauşescu, neplecând toate zilele acelea, de când a venit din Iran, el a stat la sediul Comitetului Central, acolo trebuia să i se aducă toate, să i se facă toate."

Fragment din arhivă – „Noaptea generalilor"

Gen. Nicolae Militaru (în direct, din studioul TVR Liberă): – Opriţi măcelul! Dacă s-a făcut crimă până acum, opriţi-o!
Gen. Iulian Vlad (discutând la telefon): – Au intrat în ţară şi vin spre Bucureşti două escadrile sovietice de elicoptere. Ştiţi ceva?...
Dumitru Burlan (responsabil cu filajul şi protecţia familiei Ceauşescu): – Toate problemele legate de aceste grupuri, de grupul respectiv, care nu era pe placul lui Nicolae Ceauşescu, generalul Iulian Vlad le-a păstrat pentru el. Şi nu s-a dus să raporteze mai departe.
Ion Iliescu: – Doi dintre ei, dintre cei care au avut discuţii în Marele Stat Major, l-au turnat la Securitate. A intrat în cercetare. Lucrurile au şi evoluat în aşa fel, încât noi am şi întrerupt, ulterior, legăturile din cauza aceasta... Din păcate, noi n-am avut şansa să avem o revoluţie de catifea, noi n-am avut şansa ca, aşa cum s-a petrecut în toate celelalte ţări, conducerea politică de-atunci să înţeleagă că ceva nu merge, că ceva trebuie să se schimbe şi s-a deschis calea unor acţiuni politice care să favorizeze... În legătură cu adevărul şi adevărurile, eu cred că adevărul fundamental este faptul că s-a produs această schimbare radicală. Revoluţia română a produs şi pierderi de vieţi omeneşti. Sigur că familiile celor care au pierit sunt preocupate, frământate şi oamenii vor să ştie cine e de vină. Cine e de vină? Este viaţa.

În acest context, trebuie menţionat: generalul Nicolae Militaru, adversar al lui Nicolae Ceauşescu, i se adresase unui subaltern, în timpul evenimentelor: „La război se mai şi moare!”... Se întâmpla după carnagiul de pe o şosea din Bucureşti, în care echipajul unui tanc trimis în misiune a fost prins în ambuteiaj, lichidat, carbonizat, iar trupurile batjocorite de unii trecători. Cine avea de câştigat din acest „joc cu terorişti”?
Dumitru Burlan: – Dumneavoastră să ştiţi că eu am fost propus de două ori să devin revoluţionar. Mi s-a propus aici, la Hotelul „Intercontinental”, la etajul 17, să mi se dea certificat de revoluţionar. Pentru că cei care împărţeau certificatele de revoluţionar, pe bani, de exemplu, eu am fost adus aci de către unul de la Caraş-Severin, Stoichescu Nicolae, el a venit şi-a luat acel certificat de revoluţionar şi-a cumpărat un televizor şi i l-a dat cetăţeanului respectiv şi i s-a dat acest certificat, pentru că avea nişte firme şi vroia să fie scutit de impozite...
Gen. (r) Mircea Chelaru: – Fenomenul de aşezare a societăţii româneşti era departe de a se fi clarificat, era momentul în care spaima unor rafturi teritoriale era amplificată de o zvonistică foarte bine pusă la punct, de fapt, poate, acelaşi scenariu, să nu uităm că Iugoslavia avea intrare, să nu uităm că era un scenariu general, global, dacă doriţi, sau continental de eliminare a consecinţelor Păcii de la Trianon. Ceea ce, ulterior, s-a şi întâmplat. Cehoslovacia s-a disociat, Iugoslavia a fost nimicită, singurii rămaşi ca beneficiari ai consecinţelor victoriei, în Primul Război Mondial, ai Tratatului de la Trianon, era... România. Un lucru care era extrapolat în politicile ascunse, subterane ale guvernelor interesate pentru spaţiul Transilvaniei. Nu mai puţin adevărată era ideea că se vehicula realizarea unei Moldove mari. Pe de-o parte, dinspre noi către răsărit, pe de altă parte, dinspre răsărit către Carpaţi. Toate acestea creau nişte paralizii, bineînţeles

paralizii decizionale, nu au permis unui guvern foarte eterogen şi unei conduceri politice timide, pentru că n-avea legitimitatea în spate, mai ales că îşi trăiau vinovăţiile faţă de ce ştiau că au făcut înainte. Căutau să şteargă urmele. Căutau să-şi creeze o altă imagine. Să-şi proiecteze o altă personalitate. O personalitate publică. Ei, în contextul acesta, România a mers, din inerţie şi pe baza măsurilor populiste de consum excesiv, pe cedarea sau, dacă doriţi, vânzarea pe nimic a unor facilităţi... unii pe putere, alţii pe dividende, alţii pe tot ce a prevalat în sistemul comunist 45 de ani, că era – slavă Domnului! – , alţii să pună mâna direct, reţineţi, pe informaţii pentru şantaj. Ulterior, în acea vreme, se căuta caseta integrală a filmării execuţiei lui Ceauşescu, făcută de către un individ care a luat drumul, ulterior, prin Italia şi a ajuns pe TV 5, ne miram toţi cum de ăia au caseta şi noi nu, vândută pe o sumă frumuşică de vreo 500.000 de franci francezi, lucru aflat, ulterior, în calitatea pe care am avut-o de şef al Direcţiei de Contraspionaj din Serviciul Român de Informaţii.

(Din Fond AMR – seria „Mărturii pentru trecut – Conspiraţia Securităţii”, documentar la Dan Diaconescu, emisiunea „În direct la OTV”, coproducţie cu revista „Lumea”; realizator Marian Oprea – iulie, 2004, cu colaborarea lui Paul Cozighian, filmul „Nu avem dreptul să uităm” şi „Toţi vor puterea – Sfârşitul începutului”, episodul 11.)

Liza **KRATOCHWILL**

Statutul și normativele privind viața studenților din Centrul Universitar Timișoara între 1956-1959

This work presents the situation of the Romanian students in the communist period, particularly from 1956 to 1959. The study gives relevant information on the communist legislation that governed the higher education in Romania, as well as on the rights of students and the student activities, and, at the same time, it focuses on the status of foreign students in Romania.

The youth was very important for the communist authorities who treated it with special attention because it represented not only an important tool of manipulation but also possible challenger of the system. The system wanted to transform it into a strong supporter of the line promoted by the communist regime. A special attention was paid to the problem of ideological education of students and to the formation of a worldview concept under the influence by Marxist-Leninist ideology, as the youth was deemed to be the future missionaries of the party.

The higher education responded through its organization and its content to the specific problems posed by the construction of socialism in the vision of the communist regime.

Key words: higher education, youth, activities, Romanian Labour Party.

Cuvinte-cheie: învățământ superior, tineret, activități, Partidul Muncitoresc Român.

1. Tineretul Român și activitățile culturale

Tineretul a reprezentat o preocupare pentru Partidul Muncitoresc Român (în continuare, P.M.R.). Educarea acestuia era o sarcină deosebit de importantă a tuturor celor care ocupau funcţii în instituţiile de învăţământ, precum şi în partid şi în organizaţiile acestuia. În viziunea autorităților comuniste, instituţiile de învăţământ superior erau deschise pentru cetăţenii Republicii Populare Române (R.P.R.) şi aveau ca scop pregătirea de cadre superioare, capabile să-şi însuşească ştiinţe şi tehnici avansate, înarmate cu o bună cunoaştere a teoriei marxist-leniniste, fiind total devotate cauzei construirii socialismului şi apărării păcii.

Instituţiile de învăţământ superior din R.P.R. aveau stabilite următoarele ţinte: să asigure pregătirea specialiştilor necesari economiei naţionale, ştiinţei şi culturii, cu o înaltă calificare; să îmbine teoria cu practica construirii socialismului în R.P.R.; să asigure educaţia ideologică şi politică a studenţilor şi a cadrelor didactice, pe baza învăţăturii marxist-leniniste, să asigure ridicarea continuă a calificării profesionale a cadrelor didactice din instituţiile de învăţământ superior; să

valorifice contribuţia adusă ştiinţei, literaturii, artei de oamenii de ştiinţă, litere şi artă din R.P.R., precum şi contribuţiile nevalorificate sau intenţionat ascunse de regimul burghezo-moşieresc; să studieze planurile de învăţământ şi programele de curs şi să facă Ministerului Învăţământului propuneri pentru îmbunătăţire; să întocmească cursuri, manuale şi material didactic ajutător, care să corespundă cerinţelor ştiinţei, culturii, tehnicii înaintate; să realizeze lucrări de cercetare ştiinţifică, care să contribuie la rezolvarea celor mai importante probleme ale construirii socialismului în R.P.R. şi la promovarea ştiinţei, tehnicii, culturii; să popularizeze cuceririle ştiinţei, tehnicii şi culturii.

Pentru a duce la îndeplinire aceste sarcini conducerile instituţiilor de învăţământ superior trebuiau să colaboreze cu organizaţiile obşteşti care activau în cadrul acestora. Ministerul Învăţământului conducea, îndruma şi controla întreaga activitate didactică, metodico-ştiinţifică şi administrativ-gospodărească în instituţiile de învăţământ superior, ce depindeau de Ministerul Învăţământului[1].

Studenţii puteau să urmeze cursurile, fără deosebire de naţionalitate, rasă sau sex, să dea examen de admitere, la disciplinele stabilite de Ministerul Învăţământului[*]; să ceară consultaţii de la cadrele didactice; să se adreseze organelor de conducere ale facultăţii pentru rezolvarea unor probleme, inclusiv personale; să participe la cercuri ştiinţifice; să primească bursă de stat, legitimaţie şi carnet de student.

Studenţii erau obligaţi să-şi însuşească profund şi sistematic teoria marxist-leninistă şi cunoştinţele de specialitate; să-şi ridice necontenit nivelul ideologic-politic şi tehnico-ştiinţific; să respecte regulamentul de ordine interioară, să îndeplinească în mod conştient şi cu înalt simţ al datoriei toate formele activităţii didactice; după absolvirea instituţiei de învăţământ superior să lucreze acolo unde cereau necesităţile statului; să plătească taxa şcolară în condiţiile stabilite de Hotărârea Consiliului de Miniştri al R.P.R.[2].

Felul în care tinerii îşi petreceau timpul liber avea o mare importanţă în educarea sănătoasă a acestora[3]. Educarea tineretului şi studenţilor români era făcută în strânsă legătură cu directivele venite din partea Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice (U.R.S.S.). Sub semnul întăririi solidarităţii internaţionale şi al dezvoltării legăturilor prieteneşti cu tineretul din U.R.S.S., China şi celelalte ţări de

---

[1] Arhivele Naționale Direcția Județeană Timiș (în continuare A.N.D.J.T.), Fond *Institutul Politehnic din Timişoara*, d. 131/1956, f. 28.

[*] Nu dau examen de admitere absolvenţii şcolilor medii care au obţinut diplomă de onoare în condiţiile stabilite de Ministerul Învăţământului, dreptul de a fi admis pe baza acesteia se menţinea numai pentru anul în care candidaţii au absolvit şcoala medie, după expirarea acestui termen erau obligaţi să dea examen. Cei cu diplomă de onoare aveau dreptul în învăţământul superior doar în procent de 30% din numărul locurilor planificate, în cazul în care procentul era depăşit, se instituiau discuţii ştiinţifice conform profilului facultăţii respective, în scopul selecţionării celor 30%.

[2] *Ibidem*, ff. 44-46.

[3] „Scânteia", Anul XXVII, Nr. 4165, 26 martie 1958, p. 2.

democraţie populară, cu tineretul şi studenţii iubitori de pace din întreaga lume, se sărbătoreau Ziua Mondială a Tineretului şi Săptămâna Internaţională a Studenţilor.
Se organizau adunări festive și programe artistice, la care participau atât studenții, cât și reprezentanți ai partidului. De exemplu, în 10-17 noiembrie 1956, cu ocazia sărbătoririi Zilei Mondiale a Tineretului şi a Săptămânii Internaţionale a Studenţilor la Bucureşti, a luat cuvântul Ion Iliescu, preşedintele Comitetului de organizare al Asociaţiilor Studenţeşti din R.P.R., secretar al Comitetului Central al Uniunii Tineretului Muncitoresc (U.T.M.). În centrele universitare au luat cuvântul studenţi sau absolvenţi, membri ai biroului regional al Uniunii Tineretului Comunist (U.T.C.).
În acea săptămână în „Scânteia tineretului" s-au publicat materiale privind viaţa şi activitatea tineretului şi studenţilor din U.R.S.S., China, ţările de democraţie populară, materiale despre viaţa şi condiţiile grele de învăţătură ale studenţilor din ţările capitaliste, îndeosebi ale studenţilor, fii ai oamenilor muncii, materiale despre viaţa grea şi condiţiile grele de învăţătură ale studenţilor din ţara noastră pe timpul regimului burghezo-moşieresc, în comparaţie cu situaţia studenţilor în regimul democraţiei populare, precum şi materiale privind activitatea Federaţiei Mondiale a Tineretului Democrat (F.M.T.D.) şi a Uniunii Internaţionale a Studenţilor (U.I.S.) etc[4].
Rezoluţia Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din 27-29 decembrie 1956 a luat în discuţie îmbunătăţirea nivelului de trai, dar şi a învăţământului românesc[5]. La Plenară, Pavel Ţugui a criticat atitudinea intelectualilor din România, deoarece mulţi se aflau încă sub influenţa ideologiei burgheze.
În zilele de 10 şi 11 ianuarie 1957 a avut loc Plenara a doua a Comitetului Central al U.T.M. Aceasta avea în vedere şi luarea unor măsuri de îmbunătăţire a muncii politico-educative în rândul studenţilor. La această plenară a luat parte şi Nicolae Ceauşescu, membru al Biroului Politic al Comitetului Central al P.M.R. Plenara chema organele şi organizaţiile U.T.M. din instituţiile de învăţământ superior să pună în centrul activităţii lor munca de educaţie politică, ideologică a studenţilor pentru educarea comunistă, patriotică şi internaţionalistă a viitorilor specialişti şi tehnicieni, să îndrume şi să sprijine activitatea asociaţiilor studenţeşti, mobilizându-i pe toţi studenţii la învăţământ, la muncă mai intensă ştiinţifică, obştească, culturală, artistică, sportivă, la rezolvarea problemelor gospodăreşti şi de asistenţă socială studenţească.
Plenara considera că toate organele şi organizaţiile U.T.M. trebuiau să desfăşoare o susţinută muncă politică în campania pentru alegerile de deputaţi în Marea Adunare Națională (M.A.N.), explicând tineretului politica partidului pentru ridicarea continuă a nivelului de viaţă al poporului[6], în realitate se transmitea exact

[4] A.N.D.J.T., Fond *Uniunea Tineretului Comunist*, d.19/1956, ff. 53-54.
[5] *Rezoluţia Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din 27-29 decembrie 1956*, în „Scânteia", Anul XXVI, Nr. 3796, 6 ianuarie 1957, p. 1.
[6] *În urma măsurilor stabilite de Plenara Comitetului Central al P.M.R. din 27-29 decembrie 1956*, în „Drapelul roşu", Anul XIV, Nr. 3752, 15 ianuarie 1957, p. 1.

ce se dorea să se cunoască în vederea atingerii scopurilor propuse. În cursul zilei de 13 ianuarie 1957 a avut loc o şedinţă a cadrelor didactice de la catedrele de ştiinţe sociale din facultăţile timişorene, care s-au întrunit pentru a dezbate documentele Plenarei din 27-29 decembrie 1956 a Comitetului Central al P.M.R. Expunerea asupra Rezoluţiei Plenarei a fost susţinută de I. Varadi, secretar al comitetului regional de partid[7].

Comitetul Central al U.T.M. analiza activitatea cercurilor ştiinţifice studenţeşti de ştiinţe sociale şi regulamentul lor de funcţionare. Împreună cu Ministerul Învăţământului propunea măsuri pentru îmbunătăţirea activităţii acestora, fiind organizate vizite ale studenţilor în alte centre universitare, precum şi cluburi şi colective sportive[8].

Ministerul Învăţământului a luat o serie de măsuri în vederea asigurării unei mai mari operativităţi în munca de conducere şi gospodărire a instituţiilor de învăţământ superior.

Din 1 ianuarie 1957 se constituie la universităţi şi instituţii de învăţământ superior „Fondul instituţiei", care urma să fie folosit pentru stimularea şi dezvoltarea cercetărilor ştiinţifice ale cadrelor didactice, premierea celor mai buni studenţi la învăţătură, precum şi dezvoltarea altor activităţi legate de ridicarea şi îmbunătăţirea continuă a nivelului învăţământului superior. Tot începând cu 1 ianuarie 1957 s-a stabilit ca toate taxele şcolare să rămână la dispoziţia unităţilor de învăţământ superior[9].

Instituţiile de învăţământ superior erau chemate să pregătească nu numai specialişti cu o înaltă calificare, ci şi lucrători devotaţi fără limite cauzei construirii socialismului. Instituţiile de învăţământ superior din U.R.S.S. acordau o atenţie extrem de mare problemelor educaţiei ideologice a studenţilor, formării unei concepţii juste, marxist-leniniste despre lume. Munca în cercurile ştiinţifice avea o mare însemnătate educativă, totul fiind controlat de partid, ceea ce era important pentru activitatea viitoare a studenţilor în producţie[10].

Studiul individual era baza activităţii studentului de la cursurile de fără frecvenţă. Însuşirea temeinică a materiei era asigurată numai printr-o muncă planificată, susţinută şi consecventă, muncă ce începea cu primele zile ale anului şcolar. Planul calendaristic eşalona volumul materiei pe săptămâni. Respectarea lui era o condiţie necesară pentru asigurarea succesului în munca individuală[11].

Au fost construite şi amenajate spaţii noi de învăţământ pentru: Institutul de Mine din Petroşani, Institutul de Petrol şi Gaze din Bucureşti, Institutele Agronomice din

---

[7] *Cuvântul profesorilor de ştiinţe sociale*, în „Drapelul roşu", Anul XIV, Nr. 3752, 15 ianuarie 1957, p. 1.

[8] *Măsuri privitoare la îmbunătăţirea activităţii tineretului*, în „Drapelul roşu", Anul XIV, Nr. 3775, 7 februarie 1957, p. 1.

[9] *Crearea „Fondului Instituţiei" în unităţile de învăţământ superior*, în „Scânteia", Anul XXVI, Nr. 3800, 11 ianuarie 1957, p. 3.

[10] *Rolul cadrelor didactice în munca de educare a studenţilor*, în „Drapelul roşu", Anul XIV, Nr. 3978, 8 octombrie 1957, p. 2.

[11] A.N.D.J.T., Fond *Institutul Politehnic din Timişoara*, d. 105/1957, f. 1.

Bucureşti şi Iaşi, Institutul Pedagogic din Timişoara, Institutul Politehnic din Iaşi, Institutul Tehnic din Galaţi[12].

Învăţământul superior constituia una din verigile principale ale sistemului de învăţământ al statului. Pentru partid avea un rol important în participarea la construirea socialismului. Prin reforma din 1948 au fost înfiinţate noi instituţii de învăţământ superior, în concordanţă cu ţelurile statului, au fost lărgite cele existente. Unităţile de învăţământ superior au fost profilate în vederea satisfacerii nevoilor economiei naţionale în continuă creştere şi în vederea realizării revoluţiei culturale. S-a dat învăţământului un conţinut realist ştiinţific, fiind legat de nevoile de producţie. Pentru a asigura formarea unei concepţii ştiinţifice despre lume şi societate, s-a introdus în învăţământul superior predarea ştiinţelor marxist-leniniste. Instituţiile de învăţământ superior şi-au deschis porţile pentru fiii clasei muncitoare şi ai ţărănimii muncitoare. Muncitorii, tehnicienii, activiştii din producţie, pe care vitregia regimurilor trecute i-a lipsit de posibilitatea de a face studii superioare, au putut frecventa cursurile facultăţilor datorită sprijinului material ce le-a fost acordat.

În ridicarea nivelului învăţământului superior, un mare rol l-a avut folosirea experienţei învăţământului din U.R.S.S.

P.M.R. era preocupat de realizarea unei legături mai strânse a învăţământului superior cu industria, transporturile, agricultura, comerţul şi cu sectorul social-cultural; îmbunătăţirea predării ştiinţelor sociale în instituţiile de învăţământ superior; îmbunătăţirea compoziţiei sociale a studenţilor (peste 50% – muncitori şi ţărani); se urmărea ca fiii de muncitori şi ţărani să ajungă la 70-75%; îmbunătăţirea activităţii educative în rândul studenţilor; ridicarea continuă a calificării cadrelor didactice şi îmbunătăţirea condiţiilor lor de muncă şi de trai; îmbunătăţirea bazei materiale, a activităţii administrative şi a conducerii instituţiilor de învăţământ superior.

Ministerul Învăţământului şi Culturii a elaborat până la 1 octombrie 1957 proiectul de lege referitor la organizarea şi funcţionarea învăţământului superior din R.P.R. Anul universitar a început la 1 octombrie şi se compunea din două semestre. Organizaţiile de partid din instituţiile de învăţământ superior aveau sarcina să mobilizeze corpul didactic şi pe studenţi în scopul ridicării necontenite a nivelului învăţământului superior. Pentru a stimula calificarea cadrelor didactice Ministerul Învăţământului şi Culturii, de comun acord cu Ministerul Finanţelor, a propus Consiliului de Miniştri o completare a sistemului de salarizare, ţinând seama de titlurile ştiinţifice ale cadrelor didactice, începând cu 1 ianuarie 1959[13].

La 28 iunie 1957, ora 12.00, în amfiteatrul Institutului Pedagogic Timişoara a avut loc şedinţa care a prelucrat Hotărârea C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri cu privire la îmbunătăţirea învăţământului superior. C. Popa, directorul adjunct al Institutului

---

[12] *Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. şi Consiliului de Miniştri cu privire la îmbunătăţirea învăţământului superior*, în „Scânteia”, Anul XXVI, Nr. 3942, 26 iunie 1957, p. 1.

[13] *Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R. cu privire la îmbunătăţirea învăţământului superior*, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3891, 27 iunie 1957, pp. 1-3.

Pedagogic, a citit textul. Au participat la discuţie: conf. Victor Iancu; asistent S. Abraham; asistent N. Reghiş; prof. N. Apostolescu, decanul Facultăţii de Filologie; lector Ştefan Bojin; Ştefan Binder, şeful catedrei de limbi străine[14].

La Institutul de Medicină a avut loc o adunare care a luat în discuţie îmbunătăţirea învăţământului superior, îmbunătăţirea muncii de educaţie şi a condiţiilor de trai ale studenţilor. Adunarea a combătut atitudinea lui I. Cotăescu, care a manifestat o tendinţă de minimalizare a rolului pe care îl au organizaţiile de partid în problemele muncii ştiinţifice, a conducerii de către partid a organizaţiilor de masă[15].

Hotărârea cu privire la învăţământul superior a fost primită cu o vie satisfacţie. Pentru studenţii de la facultăţile de medicină s-a hotărât să se facă un stagiu de 1-2 ani de practică în clinică şi spitale. Norma medie pe săptămână era de 2-6 ore curs şi seminar, pentru profesori şi conferenţiari. Se propunea eliminarea supraîncărcărilor inutile[16].

Admiterea studenţilor în anul I, pentru anul universitar 1958-1959, se făcea pe bază de concurs, atât la învăţământul cu frecvenţă, cât şi la învăţământul fără frecvenţă. Se puteau prezenta la concursul de admitere în instituţiile de învăţământ superior cu frecvenţă toţi cetăţenii R.P.R. care îndeplineau următoarele condiţii:

– Au promovat examenul de maturitate (absolvire) al unei şcoli medii de cultură generală, examenul de diplomă al unei şcoli medii tehnice sau examenul de stat al unei şcoli pedagogice, au absolvit o facultate muncitorească sau o şcoală tehnică ce funcţiona în condiţiile H.C.M. nr. 1434/1956, cu durata de studii de 4 ani.

– absolvenţii şcolilor tehnice de maiştri sau maiştri din producţie, care au absolvit o şcoală tehnică echivalentă cu şcoala tehnică de maiştri, prin ordinul Ministerului Învăţământului şi Culturii nr. 39681/1957.

– Se puteau prezenta la concursul de admitere absolvenţii cu examen de bacalaureat ai fostelor licee teoretice, industriale sau comerciale.

– absolvenţii şcolilor tehnice.

– absolvenţii şcolilor pedagogice.

Conform prevederilor Hotărârii P.M.R. şi ale Consiliului de Miniştri al R.P.R. cu privire la îmbunătăţirea învăţământului superior nr. 1003 din iunie 1957, ale Decretului nr. 188/1953, precum H.C.M. nr. 1434/1956 se primeau în instituţiile de învăţământ superior la cursuri de zi, fără un alt concurs: fiii de muncitori, de ţărani muncitori, muncitori şi maiştri recrutaţi de întreprinderi. Se primeau la învăţământul fără frecvenţă din instituţiile de învăţământ superior, fără a se prezenta la concursul de admitere, absolvenţii şcolilor tehnice de muncitori calificaţi. Ei se puteau înscrie pe baza recomandării ministerului de care depindea întreprinderea, dacă aveau un stagiu în producţie de cel puţin 2 ani. Înscrierea la concursul de admitere se făcea: între 15 august/14 septembrie – pentru învăţământul cu frecvenţă; între 25 august/24 septembrie – pentru învăţământul fără frecvenţă.

---

[14] *Plenara cadrelor didactice ale Institutului Pedagogic*, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3893, 29 iunie 1957, p. 1.

[15] *Problemele învăţământului în dezbaterea adunării generale de alegeri la Institutul de Medicină*, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3982, 12 octombrie 1957, p. 3.

[16] *Ibidem,* p. 1.

Candidaţii la concursul de admitere în instituţiile de învăţământ superior dădeau probe la următoarele discipline:
La Facultatea de Matematică-Fizică a universităţilor şi a Institutului Pedagogic Timişoara, la Facultatea de Construcţii, de Construcţii Feroviare, Drumuri şi Poduri, Electromecanică, Minieră, Electronică şi Telecomunicaţii, Electrotehnică, Electrotehnică şi Energetică, Exploatarea Zăcămintelor de Ţiţei şi Gaze, Geologie Tehnică, Hidrotehnică, Îmbunătăţiri Funciare şi Organizarea Teritoriului Agricol, Instalaţii şi Utilaj (de construcţii), Industrie Uşoară, Maşini şi Utilaj Petrolifer, Mecanică, Mecanizarea Agriculturii, Metalurgie, Mine se dădeau probe la:
Algebră şi trigonometrie – scris şi oral
Geometrie plană şi în spaţiu – scris şi oral
Fizică – scris şi oral
La Facultăţile de Chimie, Chimie Industrială, Tehnologia Produselor Alimentare şi Tehnica Pescuitului, Tehnologia şi Chimizarea Ţiţeiului şi Gazelor se dădeau probe la:
Matematică – scris şi oral
Chimie – scris şi oral
Fizică – scris şi oral
La Facultatea de Arhitectură şi Urbanism se dădeau probe la:
Matematici – scris şi oral
Fizică – scris şi oral
Desen – două probe practice
Probele de desen sunt eliminatorii şi preced celelalte probe.
La Facultăţile de Agricultură, Agricultură şi Zootehnie, Horticultură, Silvicultură se dădeau probe la:
Ştiinţele naturale (botanică, zootehnie) – scris şi oral
Chimie – scris şi oral
Matematici – oral
La Facultatea de Ştiinţe Naturale (cu excepţia secţiei de biologie – secundar geografie), precum şi la secţiile de biologie: botanică, biologie, zootehnie, din cadrul Facultăţilor de Ştiinţe Naturale şi Geografie, se dădeau probe la:
Anatomie şi fiziologia omului – scris şi oral
Bazele darwinismului, botanică şi zootehnie – scris şi oral
Chimie
La Facultatea de Geologie-Geografie, precum şi la secţiile de biologie-secundar geografie, geografie-secundar biologie, geografie-fizică, geologie, din cadrul Facultăţilor de Ştiinţe Naturale-Geografie, se dădeau probe la:
Ştiinţe naturale (botanică, zoologie şi bazele darwinismului) – scris şi oral
Geografie fizică şi economică a R.P.R. – scris şi oral
Geografie fizică generală
La Facultăţile de Filologie – secţiile de limba şi literatura română, limba şi literatura română-secundar limba şi literatura germană, limbi orientale, teoria literaturii, critică literară şi folclor, precum şi la Facultatea de Istorie sau la secţiile de istorie din cadrul Facultăţilor de Filologie, de filologie, filozofie şi istorie, de filologie şi istorie, la secţia

de limba şi literatura maghiară-secundar limba şi literatura română, din cadrul Universităţii „C. I. Parhon”, se dădeau probe la:
Limba şi literatura română – scris şi oral
Limba străină respectivă (engleză, franceză, germană, latină, maghiară) – scris şi oral
Istoria României – oral
Pentru limbile italiană, spaniolă şi limbi clasică – proba pentru limba străină se dădea la limba franceză sau latină. Pentru limba maghiară, la una din limbile străine menţionate, la alegere.
La Facultatea de Filozofie şi la secţiile de filozofie şi pedagogie-secundar limba şi literatura română, din cadrul Facultăţilor de Filozofie şi Istorie, se dădeau probe la:
Limba şi literatura română – scris şi oral
Istoria României – scris şi oral
Psihologie – oral
La Facultăţile de Ştiinţe Juridice şi secţia de ştiinţe juridice din cadrul Facultăţii de Economie Politică şi Ştiinţe Juridice se dădeau probe la:
Limba şi literatura română – scris şi oral
Istoria României – scris şi oral
Constituţia Republicii Populare Române – oral
La Facultăţile de Medicină, Stomatologie şi Medicină Veterinară se dădeau probe la:
Anatomie şi fiziologia omului – scris şi oral
Zoologie şi bazele darwinismului – scris şi oral
Chimie – scris şi oral
Fizică – oral
La Facultăţile de Farmacie se dădeau probe la:
Baza mică şi bazele darwinismului – scris şi oral
Chimie – scris
Fizică – scris
La facultăţile din cadrul Institutului de Ştiinţe Economice şi Planificare (economie politică şi planificare, finanţe, credit şi evidenţă contabilă, comerţ şi statistică), precum şi la secţia de economie politică, din cadrul facultăţii de economie politică şi ştiinţe juridice, se dădeau probe la:
Istoria României – oral
Geografie – scris şi oral
Matematică – aritmetică şi algebră – scris
Constituţia R.P.R. – oral
Pentru secţia de merceologie din cadrul Facultăţii de Comerţ, în locul probelor de geografie se dădea o probă scrisă de chimie şi o probă orală de fizică. La secţia de economia comerţului exterior se dădea examen scris şi oral la una din limbile rusă, franceză, germană, engleză, după alegerea candidatului.
La Institutele de Artă Teatrală şi Cinematografică, Arte Plastice şi Conservator se dădeau probe la:
Limba şi literatura română – scris şi oral
Probe practice pe specialităţi
Probele practice sunt eliminatorii şi preced celelalte probe la:

Anatomie şi fiziologia omului – scris
Limba şi literatura română – scris
Probe practice
Pentru învăţământul superior fără frecvenţă, concursul de admitere se organiza numai în instituţiile de învăţământ superior unde exista secţia fără frecvenţă respectivă. Probele la concursul de admitere în învăţământul fără frecvenţă sunt aceleaşi ca pentru învăţământul de zi[17].
La Institutul Agronomic aveau dreptul să urmeze cursurile cetăţenii R.P.R., absolvenţi ai şcolilor medii, fără deosebire de naţionalitate, rasă sau sex. Se susţineau examene la: ştiinţele naturii (botanică, zoologie, geologie şi biologie), fizică-chimie, matematică şi limba română. Studenţii care şi-au îndeplinit majoritatea îndatoririlor prevăzute în planul de învăţământ cu calificativul „Foarte bine", iar celelalte îndatoriri cu calificativul „Bine" şi au susţinut proiectul de diplomă cu calificativul „Foarte bine" primeau diplomă de merit.
Cei care au obţinut diplomă de merit se bucurau, de preferinţă, de următoarele drepturi:
– de a fi numiţi în posturile vacante din specialitatea respectivă, în instituţiile de învăţământ superior şi institutele de cercetări ştiinţifice.
– de a fi admişi ca aspiranţi în instituţiile de învăţământ superior.
– de a fi trimişi la studii peste graniţe sau în delegaţii ştiinţifice.
Pentru a asigura un înalt nivel calificativ procesului de învăţământ, pentru a dezvolta la studenţi deprinderea muncii individuale şi aplicarea practică a cunoştinţelor obţinute, la Institutul Agronomic Timişoara se stabileau următoarele forme de activitate:
– cursuri (prelegeri) ţinute de profesori şi conferenţiari
– consultaţii
– seminarii, lucrări practice de laborator, cabinete, ateliere, întâlniri de experienţă şi proiecte, sub conducerea profesorilor, conferenţiarilor, lectorilor şi asistenţilor.
– practică pregătitoare şi practică de producţie.
– lucrări şi proiecte de diplomă.
– munca individuală a studenţilor.
Anul şcolar se împarte în două semestre: primul semestru începe la 1 septembrie şi se termină la 24 ianuarie şi al doilea începe la 7 februarie şi se termină la 30 iunie.
Vacanţa – de iarnă: 25 ianuarie-6 februarie
– de vară: 1 iulie-31 august
Facultatea este o unitate didactică-ştiinţifică şi administrativă, care cuprinde catedre ce realizează pregătirea studenţilor şi aspiranţilor, aflată sub conducerea decanului[18]. În Institutul Agronomic din Timişoara se găseau organizaţii obşteşti, care cuprindeau studenţi şi cadre didactico-ştiinţifice şi tehnico-administrative care activau pe bază de programe şi statute proprii[19]. Limba rusă în acest institut superior se preda fără cărţi, folosindu-se doar un suport mare pentru litere mobile, din care se compuneau articole

[17] A.N.D.J.T., Fond *Institutul Politehnic Timişoara*, d. 37/1958, ff. 11-19.
[18] Idem, Fond *Institutul Agronomic din Timişoara*, d. 31/1953, ff. 2-9.
[19] *Ibidem*, f. 11.

de lectură, unele luate din cărţi oficiale, iar altele compuse de studenţi cu ajutorul profesorilor[20].

Studenţii înscrişi în anul I, care nu se prezentau la cursuri până în 5 octombrie, erau exmatriculaţi. Erau exceptaţi numai studenţii care absentau motivat, cu aprobarea dată de decanate, până la 5 octombrie. Actele celor care nu au reuşit la concursul de admitere erau restituite în termen de 3 zile de la afişarea rezultatelor. Media de admitere generală se obţinea prin adunarea notelor de la toate probele (scrise, orale şi practice) şi se împărţea rezultatul obţinut la numărul acestor probe[21]. La finalul facultăţii se stabileau teme pentru proiecte de licenţă, la care se adăuga şi un examen de stat. Pentru Institutul Politehnic din Timişoara, studenţii pregăteau la proiectele de licenţă următoarele teme: Pod metalic, Pod de Lemn, Bloc de locuinţe, Gară pentru Timişoara, Pilon de radio, Linie de transport energie electrică, Pod metalic peste Bega, Garaj auto, Sală de sporturi pentru Timişoara, Fabrică de ciment[22]. Examenele de stat erau parte integrantă din procesul de învăţământ şi aveau ca scop verificarea cunoştinţelor fundamentale pe baza concepţiei marxist-leniniste despre lume. Prin urmare, la institutele politehnice şi tehnice examenul de stat consta în susţinerea unui proiect de diplomă.

La universităţi, institute pedagogice, institute de ştiinţe economice, medico-farmaceutice, agronomice, de educaţie fizică şi de arte, examenul de stat consta din susţinerea unei lucrări de diplomă ca primă probă şi din două probe la 2-3 discipline stabilite prin planurile de învăţământ. La Facultatea de Mecanizarea Agriculturii examenul de stat consta din susţinerea unui proiect de diplomă şi a unui examen de ştiinţe sociale. La institutele de arte lucrarea de diplomă consta, în general, din prezentarea unei creaţii originale după specificul institutului, pregătită în cursul ultimului an de studiu. Probele examenului de stat erau orale. Pentru anumite obiecte, se stabileau în planurile de învăţământ, probele orale puteau fi completate cu probe practice[23]. La sesiunea de stat din septembrie 1959 la Şcoala Pedagogică de Învăţământ din Timişoara s-au prezentat 35 de candidaţi, dintre care 24 cu examen de diferenţe la şcoală medie de cultură generală şi la şcoală pedagogică, iar 11 candidaţi cu restanţe de la şcolile pedagogice din Timişoara şi Arad[24].

În sesiunea de examene se vedeau roadele muncii unui semestru sau a unui an[25]. Taxele pentru studenţi erau stabilite în funcţie de categoria socială, în funcţie de venit. Taxa şcolară stabilită pe baza venitului (salar plafon) era de 600 de lei[26], la care existau reduceri în funcţie de anumite prevederi ale regulamentului instituţiei superioare.

---

[20] Idem, d. 9/1949, f. 2.
[21] Idem, d. 31/1953, ff. 20-21.
[22] Idem, Fond *Institutul Politehnic din Timişoara*, d.135/1959, f. 6.
[23] *Ibidem*, f. 26.
[24] Idem, d. 63/1957, f. 75.
[25] *Studenţii în examene – examene frumoase*, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3758, 22 ianuarie 1957, p. 3.
[26] A.N.D.J.T., Fond *Institutul Politehnic din Timişoara*, d. 1/1956, f. 1.

Pentru veniturile agricole era stabilită o taxă de 2400 de lei anual. Pentru fiecare categorie socială era stabilită o anumită taxă[27].

Pentru studenţi se aplicau o serie de sancţiuni şi exmatriculări pentru diverse abateri de la regulamentele instituţiilor de învăţământ superior. Una din cauzele exmatriculării era numărul mare de absenţe nemotivate. În cazul îmbolnăvirii studenţilor, aceştia trebuiau să aducă la secretariatul facultăţii la care studiau certificatul medical eliberat de Policlinica Studenţească. Pe baza aceastuia se anula decizia de exmatriculare. Orice sancţiune a studenţilor era comunicată părinţilor prin Sfaturile Populare.

Alte abateri care erau sancţionate: neîndeplinirea atribuţiilor pentru cei numiţi responsabili cu anumite sarcini; responsabilii erau sancţionaţi pentru tolerarea unor abateri din partea studenţilor aflaţi în subordine sau nu urmăreau pregătirea studenţilor, fapt ce atrăgea după sine scăderea nivelului disciplinar; atitudini de indiferenţă faţă de pregătirea specială; dovezi neserioase pentru motivarea absenţelor; întârzieri repetate la cursuri sau manifestări obligatorii; neatenţia la ore; lipsa de interes; note slabe la pregătirea specială, obţinerea calificativului de insuficient la 3 materii[28]. Sancţionarea cu mustrare scrisă atrăgea după sine şi reţinerea bursei pe un număr de zile prevăzut de Instrucţiunile Ministerului Învăţământului. Sancţiunile constau şi în excluderea de la pregătirea specială.

Exista şi o mustrare severă cu avertisment. Sancţiunile constau în: observaţie, mustrare, mustrare severă cu avertisment. Acestea erau trecute, la cererea decanatelor, de către secretariate în carnetele de student. Conform Regulamentului de Ordine Didactică al institutului de învăţământ superior, aprobat de Ministerul Învăţământului cu ordinul nr. 19 din 1 ianuarie 1954, capitolul IV, articolul 28, decanatul prezenta către rector propuneri pentru aplicarea măsurilor disciplinare studenţilor[29]. Pentru abateri, studenţilor le erau aplicate şi alte sancţiuni, precum: evacuarea din cămine, ridicarea bursei pe 30 de zile sau pe un termen mai mic sau mai mare, suspendarea definitivă a bursei, suspendarea scutirii la taxa de cămin sau la regia cantinei[30].

Sancţiunile cu mustrare scrisă sau cu avertisment trecute în carnetul de student se puteau anula în cazul în care studentul adopta un comportament disciplinar în viitor. De exemplu, studenţilor Axinte Benedict, Epure Marius, Drăghici Ioan, Capra Gheorghe, Galea Mircea şi Manolescu Dumitru, de la Institutul Politehnic, în 14 noiembrie 1957 le-a fost anulată sancţiunea[31]. Exmatricularea se făcea şi în cazul unor condamnări penale pentru abateri grave de disciplină. Este cazul studenţilor Aurel Păuna, Baghiu Aurel, Barth Friederich, Muţiu Caius, Stanca Teodor etc., de la Institutul Politehnic, care au fost exmatriculaţi, după cum reiese din procesul-verbal nr. 124 din 3 decembrie 1956[32]. Existau tabele cu studenţii exmatriculaţi, făcute în funcţie de originea socială a

[27] *Ibidem*, f. 20.
[28] Idem, d.143/1957, ff. 8-11.
[29] *Ibidem*, ff. 16-18.
[30] Idem, d.174/1958, f. 102.
[31] *Ibidem*, f. 20.
[32] *Ibidem*, f. 23.

studenţilor în cauză: muncitorească, colectivişti, ţărani săraci, ţărani mijlocaşi, funcţionari, mici meseriaşi, preoţi, comercianţi, burghezi, chiaburi.
De exemplu, în 16 aprilie 1957, situaţia cu privire la exmatriculările studenţilor, în funcţie de originea socială, de la Institutul Politehnic din Timişoara, centralizată de şeful Serviciului de Cadre, Izsak Leopold, era următoarea:
Exista o centralizare clară cu privire la exmatriculările studenţilor din cadrul Institutului Politehnic din Timişoara[33].

ORIGINEA SOCIALĂ	NR. STUDENŢILOR EXMATRICULAŢI
Muncitorească	5
Colectivişti	1
Ţărani săraci	4
Ţărani mijlocaşi	12
Mici meseriaşi	3
Preoţi	4
Comercianţi	1
Burghezi	3
Chiaburi	1
Funcţionari	21

Se aplicau sancţiuni şi mustrări pentru personalul institutului, în caz de abateri disciplinare[34].
Decanul Facultăţii de Filologie, N. Apostolescu, afirma în 1957 că 68% din studenţii promovaţi au obţinut calificativul „Foarte bine", iar 85% au fost integralişti. Tot acesta preciza că toate cadrele didactice ale Facultăţii de Filologie din Timişoara întâmpinau alegerile pentru M.A.N. prin activitate ştiinţifică şi socială. Fiecare cadru era cuprins în planul ştiinţific al institutului cu studii ca: *Rolul cuvântului ca material de creaţie artistică*, la care lucra conferenţiar V. Iancu; *Vocabularul mineritului din Valea Jiului* al lui I. Onu; *Istoria învăţământului german în Banat* a lui Ş. Binder etc. În ce priveşte activitatea socială, s-au ţinut mai multe conferinţe în cadrul filialelor Asociaţiei Române pentru Legături cu Uniunea Sovietică (A.R.L.U.S.) şi Societăţii pentru Răspândirea Ştiinţei şi Culturii (S.R.S.C.), în cadrul cursurilor organizate de sindicatele Operei şi Teatrului din Timişoara etc., precum şi conferinţe ţinute la cercul de filologie, înfiinţat pe lângă facultate, unde au fost ţinute, până acum, două conferinţe, una tratând o problemă de istoria limbii literare române şi o problemă de dialectologie germană[35].

Cristina **TUDOR**

---

[33] A.N.D.J.T., Fond *Institutul Politehnic Timişoara*, d. 165/1957, f. 6.
[34] Idem, d. 35/1957, f. 8.
[35] *Facultatea de Filologie din Timişoara întâmpină cu succese în muncă alegerile pentru Marea Adunare Naţională* în „Drapelul roşu", Anul XIV, Nr. 3768, 3 februarie 1957, p. 3.

BIBLIOGRAFIE:

IZVOARE

a) Arhive
A.N.D.J.T., Fond *Uniunea Tineretului Comunist.*
A.N.D.J.T., Fond *Institutul Politehnic din Timişoara.*
A.N.D.J.T., Fond *Institutul Agronomic din Timişoara*.

b) Presă
„Drapelul roșu”, 1957, 1958, 1959.
„Scânteia”, 1957, 1958, 1959.

BIBLIOGRAFIE SPECIALĂ:

A avut loc a doua Spartachiadă de vară a tineretului, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3819, 2 aprilie 1957.
Adunarea absolvenţilor Institutului Agronomic, în „Drapelul roşu”, Anul XVI, Nr. 4386, 3 martie 1959.
Antonovici V., *Studenţii în practică,* în „Drapelul roşu”, Anul XVI, Nr. 4541, 5 august 1959.
Cămin nou pentru studenţi, în „Drapelul roşu”, Anul XV, Nr. 4281, 1 octombrie 1958.
Crearea „Fondului Instituţiei” în unităţile de învăţământ superior, în „Scânteia”, Anul XXVI, Nr. 3800, 11 ianuarie 1957.
Cuvântul profesorilor de ştiinţe sociale, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3752, 15 ianuarie 1957.
Deschiderea cursurilor la Timişoara, în „Scânteia”, Anul XXVII, Nr. 4336, 3 octombrie 1958.
Deschiderea cursurilor Universităţii Populare, în „Drapelul roşu”, Anul XVI, Nr. 3978, 8 octombrie 1957.
„Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3801, 12 martie 1957.
„Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3821, 4 aprilie 1957.
„Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3334, 18 aprilie 1957.
„Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3978, 8 octombrie 1957.
„Drapelul roşu”, Anul XV, Nr. 4282, 2 octombrie 1958.
„Drapelul roşu”, Anul XV, Nr. 4284, 4 octombrie 1958.
Facultatea de Filologie din Timişoara întâmpină cu succese în muncă alegerile pentru Marea Adunare Naţională, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3768, 3 februarie 1957.
Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri cu privire la îmbunătăţirea învăţământului superior, în „Scânteia”, Anul XXVI, Nr. 3942, 26 iunie 1957.

Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R. cu privire la îmbunătăţirea învăţământului superior, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3891, 27 iunie 1957.
Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R. cu privire la reorganizarea mişcării de cultură fizică şi sport din R.P.R., în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3896, 3 iulie 1957.
Hotărârea Comitetului Central al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R. privind îmbunătăţirea învăţământului seral şi fără frecvenţă de cultură generală şi superior, în „Scânteia”, Anul XXVIII, Nr. 4469, 11 martie 1959.
În urma măsurilor stabilite de Plenara Comitetului Central al P.M.R. din 27-29 decembrie 1956, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3752, 15 ianuarie 1957.
Învăţământul Politehnic, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3826, 10 aprilie 1957.
La deschiderea noului an universitar, în „Scânteia”, Anul XXVII, Nr. 4336, 3 octombrie 1958.
Măsuri privitoare la îmbunătăţirea activităţii tineretului, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3775, 7 februarie 1957.
Plenara cadrelor didactice ale Institutului Pedagogic, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3893, 29 iunie 1957.
Popa Ioan (student, anul II la Institutul de Medicină Timişoara), *Studenţii pe ogoarele patriei dragi*, în „Drapelul roşu”, Anul XVI, Nr. 4518, 9 iulie 1959.
Problemele învăţământului în dezbaterea adunării generale de alegeri la Institutul de Medicină, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3982, 12 octombrie 1957.
Rădoi M. (rector al Institutului Politehnic Timişoara), *Institutul Politehnic din Timişoara în anii de după reforma învăţământului*, în „Drapelul roşu”, Anul XVI, Nr. 4361, 6 ianuarie 1959.
Rădoi M., *La începutul de an universitar*, în „Drapelul roşu”, Anul XVI, Nr. 4590, 2 octombrie 1959.
Rezoluţia Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din 27-29 decembrie 1956, în „Scânteia”, Anul XXVI, Nr. 3796, 6 ianuarie 1957.
Rolul cadrelor didactice în munca de educare a studenţilor, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3978, 8 octombrie 1957.
„Scânteia”, Anul XXVII, Nr. 4161, 12 martie 1958.
„Scânteia”, Anul XXVII, Nr. 4165, 26 martie 1958.
Studenţii în examene - examene frumoase, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3758, 22 ianuarie 1957.
Ştiri din facultăţi, în „Drapelul roşu”, Anul XVI, Nr. 4409, 1 martie 1959.
Ţunea Alexandra, *Studenţii, constructori*, în „Drapelul roşu”, Anul XVI, Nr. 4541, 5 august 1959.
Un nou laborator pus la dispoziţia studenţilor, în „Drapelul roşu”, Anul XIV, Nr. 3797, 7 martie 1957.

Relațiile Republicii Socialiste România în domeniul turismului internațional cu țările comuniste în perioada 1969-1972

This study brings to light the agreements and conventions that the Socialist Republic of Romania has entered into from 1969 to 1972 with other countries from the communist bloc. The role of these agreements was to highlight the importance of building the socialism, in the first place, and then the history and cultural heritage of the visited country. As attracting foreign tourists represented a valuable source of income for the regime in Bucharest, the communist authorities focussed their attention on entering into numerous cooperation agreements in the field of tourism with other countries that followed the same direction. Romania's entry into the tourist circuit implied not only a series of investments made by the authorities but also their involvement in attracting partners in the field. This was the period when the industry enjoyed its maximum liberalization without being strictly controlled and ideologized.
Key words: international tourism, agreement, convention, tourism traffic, socialism.
Cuvinte-cheie: turism internațional, acord, convenție, trafic turistic, socialism.

Odată cu deschiderea politică a României spre Occident, de la începutul anilor '60, a prins contur ideea dezvoltării turismului internaţional, văzut ca o sursă deloc de neglijat de fonduri valutare. Acest lucru presupunea şi un efort de modernizare şi extindere a spaţiilor de cazare, pregătirea unui personal calificat şi o amplă campanie publicitară.

Folosirea timpului liber al muncitorilor ca un instrument al „educaţiei socialiste" în România a reprezentat o variantă pentru puterea comunistă încă din anii 1950. Activităţile turistice aveau un rol important în „umplerea" eficientă a timpului liber al muncitorilor. Turismul de plăcere sau de iniţiere în „frumuseţile patriei" era folosit ca un instrument de educare a muncitorilor în spiritul ideilor comuniste. În acelaşi timp, facilităţile de care beneficiază muncitorii în anii 1950-1960 determină apariţia fenomenului „turismului de masă" şi al „turistului modern" în spaţiul românesc.

Trecerea la economia planificată a cuprins și turismul. Un rol important în dezvoltarea turismului intern și internațional l-a avut dezvoltarea economico-socială, care a dus la creșterea populației şi a veniturilor pe cap de locuitor, precum și la reducerea zilei de lucru.

În privința turismului internațional se urmărea atragerea străinilor spre țara noastră, iar în acest scop se aveau în vedere: extinderea reţelei de valorificare a acţiunilor turistice şi intensificarea activităţii agenţiilor de turism; îmbunătăţirea informării publicului prin publicitate; cunoaşterea amănunţită a pieţei turistice internaţionale, studiindu-se motivaţiile turiştilor străini în alegerea destinaţiei de vacanţă, preferinţele şi dorinţele acestora în timpul concediilor, precum şi evoluţia tarifelor şi preţurilor, pentru a fi în măsură să se menţină competitivitatea ofertei

turistice româneşti[1]; dezvoltarea, în continuare, a relaţiilor turistice cu ţările cu care aveam vechi legături turistice şi lărgirea ariei geografice a relaţiilor turistice cu alte zone – America Latină, Extremul Orient, Australia, Noua Zeelandă, ţările arabe etc.; dezvoltarea relaţiilor turistice cu asociaţii şi organizaţii obşteşti; diversificarea şi introducerea de noi acţiuni în oferta turistică românească; încheierea de contracte-cadru, de lungă durată, cu ţări sau firme turistice partenere, în concordanţă cu politica de investiţii şi cu dezvoltarea bazei materiale[2].

În cadrul Ministerului Turismului, s-a înfiinţat şi organizat Întreprinderea „Publiturism", specializată în propagandă şi reclamă turistică, destinată mai ales să satisfacă nevoile de propagandă externă: edita şi tipărea almanahuri, agende, albume, calendare, afişe, broşuri, pliante etc[3]. S-a înfiinţat Editura pentru turism, având ca sarcină principală editarea revistei „România pitorească".

Pentru creşterea atractivităţii în staţiunile montane si litorale, cât şi pentru prelungirea utilizării capacităţilor turistice în afara vârfului de sezon s-au organizat, în cursul anilor 1968-1969, Festivalul „Cerbul de Aur" la Braşov – cu perioada de desfăşurare în luna februarie – şi Festivalul de muzică uşoară „Mamaia", cu perioadă de desfăşurare la sfârşitul lunii august[4].

Pentru distracţia şi informarea turiştilor s-a înfiinţat „Radio Vacanţa", care transmitea, în perioada estivală, în patru limbi: română, franceză, engleză, rusă. Realizarea de către organismele turistice a acestor ultime obiective a fost posibilă şi ca urmare a faptului că s-au implicat Ministerul Culturii şi Radiodifuziunea Română.

În 1970 a luat fiinţă „Agenţia Comturist", cu scopul desfacerii cu plata în valută a mărfurilor din import – mărfurile erau procurate prin contracte de consignaţie, iar preţurile practicate erau la nivelul celor din ţările cu activitate turistică dezvoltată, stimulând turiştii să-şi cheltuiască astfel aici valuta disponibilă, procurându-şi, în acelaşi timp, mărfurile cu care erau obişnuiţi – ţigări, băuturi, cosmetice[5].

Ulterior – pentru creşterea încasărilor valutare – s-a luat măsura ca şi cetăţenii români posesori de valută legal procurată (prin muncă în exterior) să-şi poată procura de la „Comturist" mărfuri de import.

Dezvoltarea circulaţiei turistice interne, cât mai ales a celei internaţionale, în perspectivă, necesita alocarea pentru turism a unor surse importante ale economiei naţionale. În construcţia bazei tehnico-materiale se aveau în vedere câteva criterii de orientare care au cuprins: dezvoltarea capacităţilor de pe litoral, prin crearea de noi staţiuni pe toată coasta mării, în special în partea sudică. Litoralul urma să devină cea mai importantă zonă turistică a ţării. S-a acordat o

---

[1] Filip Pațac, *Istoria comerțului și turismului*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2009, p. 110.
[2] *Ibidem*, p.111.
[3] *Ibidem*, p.112.
[4] *Ibidem*, p. 113.
[5] *Ibidem*, p.114.

atenţie deosebită completării bazei materiale existente cu dotări de agrement, necesare în vederea asigurării folosirii timpului liber, independent de starea vremii[6]. De asemenea, se urmărea diversificarea reţelei de alimentaţie, prin constituirea unor unităţi cu specific românesc şi a unor tipuri de unităţi cu profil culinar, potrivit cu cerinţele turiştilor: restaurante-pensiune, restaurante cu autoservire, unităţi cu profil dietetic, bufete etc.; dezvoltarea capacităţii din staţiunile balneo-climaterice – cu baze de tratament; dezvoltarea întregii baze materiale din restul ţării, care să permită o mai mare circulaţie pentru folosirea, pe perioade cât mai lungi, a capacităţilor, reducând influenţa negativă a sezonalităţii.

Se urmărea dezvoltarea serviciilor şi a agrementului, care să facă plăcută şederea turiştilor, precum și procurarea de mijloace de transport adecvate transportului şi activităţilor cu turişti, urmărindu-se calitatea, competitivitatea în raport cu baza materială şi serviciile oferite de către ţările tradiţional turistice, eficienţa economică etc.[7]

Istoria turismului din România în perioada comunistă are şi o periodizare specifică, momentul de trecere de la o relativă libertate către un turism controlat şi ideologizant fiind înregistrat de abia către sfârşitul anilor 1970. Cu toate acestea, se poate constata că şi în anii 1980 se înregistrează încă un număr crescând de turişti străini şi unul din ce în ce mai mare de turişti români, ce îşi petrec concediul prin mijloace individuale.

În domeniul turismului Republica Socialistă România a încheiat convenții de colaborare, în primul rând, cu vecinii săi, țările din blocul socialist, dar și cu țări democratice, atât din Europa, cât și din afara acestui spațiu.

Astfel, întâlnim publicată în Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România, partea I, nr. 104 din 27 septembrie 1969, Hotărârea nr. 1853 din 24 septembrie 1969, prin care Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România a hotărât aprobarea Convenției dintre guvernul Republicii Socialiste România și guvernul Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, încheiată la București, la 21 iulie același an. Se stipulează scopul încheierii acestei convenții ca fiind „dorința de a asigura popoarelor celor două țări cele mai bune condiții pentru a cunoaște realizările construcției socialiste, monumentele istorice, culturale și naturale din cele două țări”[8].

Convenția menționează faptul că respectă recomandările Conferinței Organizației Națiunilor Unite privind turismul și călătoriile internaționale de la Roma din 1963[9].

Această convenție a fost încheiată prin împuterniciții Alexandru Sobaru, președintele Oficiului Național de Turism al Republicii Socialiste România, și

[6] *Ibidem*, p.115.
[7] *Ibidem*, pp. 115-116.
[8] Colecția de legi și decrete, 1969/III, 1 iulie-30 septembrie, Hotărârea nr. 1853 din 24 sept. 1969, p. 133.
[9] *Ibidem*.

Dușan Nejkov, adjunctul secretarului federal pentru economie din partea vecinilor noștri[10].

Convenția, prin articolele de la unu la opt, desemnează obligațiile ambelor părți de a acorda o atenție pentru „dezvoltarea colaborării dintre organismele oficiale de turism din cele două țări”[11]; se angajau „să încurajeze și să faciliteze călătoriile în grup și individuale (...) în vederea creșterii continue a volumului schimburilor turistice”[12]; acordau atenție și „turismului automobilistic, turismului de tineret, vizitelor la rude, turismului în tranzit”[13], motiv pentru care „asociațiile automobilistice pun la dispoziția turiștilor români și iugoslavi materiale de informații și propagandă turistică”[14]; implicarea părților în „îmbunătățirea drumurilor internaționale, a căilor ferate, rutiere, fluviale și aeriene”[15]; părțile se obligau „de a organiza excursii de grup și individuale și pentru turiștii din terțe țări”[16], nu doar pentru cetățenii din cele două țări semnatare ale convenției. Cele două țări vecine aveau un important obiectiv comun, acela fiind fluviul Dunărea, care reprezenta un important punct turistic și de agrement.

Articolul 10 al convenției obligă părțile implicate „să facă schimb de experiență și informații în domeniul construcțiilor și amenajărilor turistice, al calificării profesionale a cadrelor și în domeniul activității unităților economice turistice”[17].

În scopul realizării acestei convenții „se va înființa o comisie mixtă”, care se va întruni, la propunerea uneia dintre părți, iar întrunirile comisiei vor avea loc alternativ în fiecare dintre cele două țări[18].

Inițial, această convenție era valabilă pe o perioadă de 5 ani, cu posibilitatea de prelungire automată, de fiecare dată, pe perioade de câte 5 ani, în cazul în care nu era denunțată de niciuna dintre părți cu 6 luni înainte de expirarea perioadei de valabilitate[19].

Un pas important în domeniul turismului internațional l-a făcut Republica Socialistă România la 13 mai 1971, când a semnat, la București, Acordul privind cooperarea reciprocă în domeniul turismului în regiunea balcanică. Ocazia încheierii acestui acord a fost cea de-a IV-a Conferință a organismelor oficiale de turism din țările balcanice, unde s-au reunit reprezentanții guvernelor Republicii

[10] *Ibidem*, p. 134.
[11] *Ibidem*, art. 1, p. 134.
[12] *Ibidem*, art. 2, p. 134.
[13] *Ibidem*, art. 3, p. 134.
[14] *Ibidem*, art. 8, p. 135.
[15] *Ibidem*, art. 4, p. 134.
[16] *Ibidem*, art. 6, p. 134.
[17] *Ibidem*, art. 10, p. 136.
[18] *Ibidem*, art. 11, p. 136.
[19] *Ibidem*, art. 12, p. 136.

Populare Bulgaria, Regatului Greciei, Republicii Socialiste România, Republicii Turcia și Republicii Socialiste Federative Iugoslavia[20].

Toate părțile implicate erau de acord „să ia toate măsurile necesare în vederea dezvoltării și promovării turismului în țările balcanice”[21], cu scopul „creșterii traficului turistic între ele și atragerii turiștilor din țările terțe”[22].

Pentru a putea fi îndeplinite obiectivele propuse se alcătuia o comisie formată „din câte trei reprezentanți numiți de guvernele fiecărei părți contractante”[23]. Comisia „se va întruni o dată pe an”[24], pe rând, „în fiecare dintre țările contractante, la o dată asupra căreia delegațiile vor cădea de comun acord”[25].

Pentru a putea comunica mai ușor se vorbea în limba franceză sau engleză[26], de observat este faptul că se apela la o limbă de circulație internațională, având în vedere faptul că în zona balcanică erau și țări care nu făceau parte din blocul comunist.

Perioada de valabilitate a acestui acord era de 5 ani din momentul intrării lui în vigoare, iar retragerea din acord se făcea cu un preaviz de 6 luni[27]. Prin articolul 10 al acordului se lăsa posibilitatea aderării și altor state balcanice, „guvernul oricărui stat balcanic care nu a semnat prezentul acord va putea să adere la el la 30 de zile după intrarea în vigoare a acordului”[28].

Republica Socialistă România încheie la București, la 16 iunie 1972, un Tratat de colaborare în domeniul turismului cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste[29], acesta fiind o continuare a Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală semnat la 7 iulie 1970[30].

Acest acord de colaborare avea ca scop „crearea celor mai bune condiții pentru dezvoltarea turismului”[31], turism ce era văzut ca „unul din factorii adâncirii legăturilor de prietenie și cunoașterii mai bine a vieții popoarelor celor două state”[32].

Pentru încheierea acordului fiecare guvern al celor două state era reprezentat de câte un împuternicit: din partea Republicii Socialiste România era Ion Cosma, ministrul Turismului, iar din partea U.R.S.S. Serghei Sergheevici

---

[20] Colecția de legi și decrete, 1971/III, 1iulie-30 septembrie, Decretul nr. 258 din 21 iulie 1971, p. 83.
[21] *Ibidem*, art. 1, p. 84.
[22] *Ibidem*.
[23] *Ibidem*, art. 3, p. 84.
[24] *Ibidem*, art. 4, p. 84.
[25] *Ibidem*, p. 85.
[26] *Ibidem*, art. 5, p. 85.
[27] *Ibidem*, art. 9, p. 86.
[28] *Ibidem*, art.10, p. 86.
[29] Colecția de legi și decrete, 1972/III, 1iulie-30 septembrie, Decretul nr. 933 din 11 august 1972, p. 164.
[30] *Ibidem*.
[31] *Ibidem.*
[32] *Ibidem*.

Nikitin, șeful Direcției Generale pentru Turism Internațional de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S.[33]

Scopul declarat al acestui acord era acela de „cunoaștere reciprocă de către cetățenii celor două state a realizărilor în domeniul economiei, dezvoltării sociale, științei și culturii, precum și a monumentelor istorice, frumuseților naturale, tradițiilor istorice și culturale”[34], observându-se clar ideea că, în primul rând, turiștii trebuiau să observe „binefacerile” socialismului și, mai apoi, ceea ce intra în patrimoniul național.

Articolul al doilea al acordului stipula că dezvoltarea turismului internațional trebuia făcută „pe baza egalității în drepturi și a avantajului reciproc”[35], dorindu-se „o colaborare permanentă și strânsă între organele guvernamentale, precum și între alte organizații și instituții care se ocupă cu problemele turismului internațional”[36].

Între cele două țări trebuia să existe „un schimb sistematic și permanent de experiență și specialiști”[37], un ajutor reciproc „în problemele privind colaborarea și calitatea de membru în organizațiile turistice internaționale”[38].

Acordul încheiat cu țara de la est este primul în care se menționează că fiecare stat „permite deschiderea unui birou de informații turistice la Moscova și respectiv la București”[39], acest fapt demonstrează apropierea de Rusia sovietică și dorința noului conducător de a menține bune relații cu statul de la răsărit.

Înțelegeri separate între cele două țări necesitau a fi încheiate, deoarece trebuiau reglementate „toate decontările și plățile în legătură cu aplicarea acordului”[40], precum și „organele guvernamentale pentru turism internațional ale celor două state”[41], în scopul realizării acordului.

Se punea problema apariției unor divergențe în legătură cu aplicarea și interpretarea acordului, acestea se puteau rezolva „prin convorbiri directe între organele guvernamentale pentru turism internațional”, iar la nevoie se apela la canalele diplomatice[42].

Acordul se încheia pe o perioadă de cinci ani și se va prelungi automat, de fiecare dată, pentru încă cinci ani, dacă niciuna dintre părți nu îl denunța printr-o înștiințare făcută cu șase luni înainte[43].

O lună mai târziu, Republica Socialistă România se orientează spre vest și încheie la București, la 12 iulie 1972, o Convenție privind colaborarea în domeniul

---

[33] *Ibidem*, p. 165.
[34] *Ibidem*, art. 1, p.165.
[35] *Ibidem*, art. 2, p.165.
[36] *Ibidem*, art. 4, p.166.
[37] *Ibidem*, art. 5, p.166.
[38] *Ibidem*, art. 6, p.166.
[39] *Ibidem*, art. 7, p. 166.
[40] *Ibidem*, art. 8, p. 167.
[41] *Ibidem*, art. 9, p. 167.
[42] *Ibidem*, art. 11, p. 167.
[43] *Ibidem*, art. 12, p. 168.

turismului cu Republica Democrată Germană[44]. Această convenție este încheiată după ce, în prealabil, fusese încheiat, la 12 mai 1972, un Tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală între cele două țări[45].

Scopul acestei convenții a fost acela „de a dezvolta și întări în continuare relațiile de prietenie frățească”[46], „să asigure cât mai bune condiții pentru cunoașterea reciprocă a realizărilor construcției socialiste, a monumentelor istorice, culturale și naturale”[47] și „dezvoltarea în continuare a relațiilor turistice”[48].

Din partea celor două țări au fost împuterniciți dr. Mihai Părăluță, adjunct al ministrului Turismului din Republica Socialistă România, și dr. Volkmar Winkler, adjunct al ministrului Transporturilor din Republica Democrată Germană[49].

Turismul între cele două țări trebuia făcut prin „călătorii în grup și individuale organizate prin intermediul birourilor de turism ale celor două state”[50], pentru a putea fi vizitate obiectivele turistice, dar și „cu prilejul unor manifestări naționale și internaționale cu caracter cultural și sportiv, expoziții, târguri și alte reuniuni”[51].

Părțile implicate încurajează „dezvoltarea turismului de tineret, turismului automobilistic și a acțiunilor specializate pe profesii”[52], în acest scop, birourile de turism trebuie „să pună la dispoziția turiștilor materiale de informare și propagandă turistică în limbile română și germană”[53]. Cele două state sprijineau reciproc înființarea de birouri de informații turistice pentru o mai bună colaborare în domeniul turismului[54].

Beneficiile materiale rezultate din această convenție prin schimbul de turiști se făceau în conformitate cu Acordul de plăți, aflat deja în vigoare între cele două state implicate în acest acord[55].

Obiectivele convenției erau puse în aplicare având și concursul înțelegerii dintre Ministerul Turismului din țara noastră și Ministerul Transporturilor din Republica Democrată Germană[56], precum și prin schimbul permanent de informații dintre organele de stat pentru turism din cele două țări[57].

---

[44] Colecția de legi și decrete, 1972/IV, 1 octombrie-31 decembrie, Decretul nr. 1237 din 14 octombrie 1972, p. 32.
[45] *Ibidem*.
[46] *Ibidem.*
[47] *Ibidem.*
[48] *Ibidem*, p. 33.
[49] *Ibidem.*
[50] *Ibidem*, art. 2, p. 33.
[51] *Ibidem.*
[52] *Ibidem*, p. 34.
[53] *Ibidem*, art. 4, p. 34.
[54] *Ibidem*, art. 6, p. 35.
[55] *Ibidem*, art. 7, p. 35.
[56] *Ibidem*, art. 9, p. 35.
[57] *Ibidem*, art. 10, p. 36.

Ca și în cazul celorlalte acorduri încheiate, și această convenție are o valabilitate de cinci ani cu prelungire, în cazul în care nu este denunțată în scris cu șase luni înainte de expirarea termenului de valabilitate[58].

Despre convenția cu Republica Democrată Germană din 1972 din domeniul turismului este amintit faptul că a fost înregistrată la Secretariatul Organizației Națiunilor Unite, în conformitate cu articolul 102 al Cartei Națiunilor Unite[59].

Un alt acord încheiat de țara noastră în domeniul turismului a fost cel cu Republica Populară Polonia, la București la 20 octombrie 1972[60]. Ca și în cazul altor acorduri privind turismul, scopul acestuia a fost „de a întări continuu prietenia și colaborarea între poporul român și poporul polonez și de a contribui la crearea celor mai bune condiții pentru cunoașterea realizărilor construcției socialiste, monumentelor istorice, culturale și naturale din cele două țări”[61]. Acordul a fost încheiat prin împuterniciții Ion Cosma, ministrul Turismului din partea Republicii Socialiste România, și dr. Wlodzimierz Reczek, președintele Comitetului General pentru Cultură Fizică și Turism din partea Republicii Populare Polonia[62].

Părțile implicate în acordul de colaborare se angajau „să încurajeze și faciliteze dezvoltarea și lărgirea schimburilor turistice între cele două țări”[63], „să încurajeze și să faciliteze călătoriile în grup și individuale”[64], „să încurajeze turismul de tineret, turismul automobilistic și acțiunile specializate pe profesii”[65], dar și „să încurajeze și să faciliteze dezvoltarea turismului individual neorganizat”[66], iar acest lucru apare stipulat pentru prima dată în acordurile cu statele comuniste.

Fiecare dintre cele două state se angajau, prin birourile de turism, să pună la dispoziția turiștilor „materiale de propagandă și informare turistică”[67], precum și pentru „organizarea de expoziții, schimburi de filme, schimburi de ziariști și alte acțiuni asemănătoare”[68]. Părțile contractante au hotărât să ia măsuri pentru „realizarea unui schimb sistematic de experiență și informații”[69] și să autorizeze „înființarea, pe bază de reciprocitate, a unui birou de informații turistice român la Varșovia și a unui birou de informații turistice polonez la București”[70].

---

[58] *Ibidem*, art. 13, p. 36.
[59] *Ibidem*, art. 14, p. 36.
[60] Colecția de legi și decrete, 1973/I, 1 ianuarie-31 martie, Decretul nr. 108 din 7 februarie 1973, p. 42.
[61] *Ibidem*.
[62] *Ibidem*, p. 43.
[63] *Ibidem*, art. 2, p. 43.
[64] *Ibidem*.
[65] *Ibidem*, p. 44.
[66] *Ibidem*.
[67] *Ibidem*, art. 3, p. 44.
[68] *Ibidem*.
[69] *Ibidem*, art. 6, p. 45.
[70] *Ibidem*, art. 7, p. 45.

Acest acord între cele două țări se reînnoia din cinci în cinci ani, în cazul în care niciuna dintre părți nu îl denunța cu cel puțin șase luni înainte de expirarea termenului[71].

În această perioadă toate acordurile încheiate în domeniul turismului au avut loc cu ocazia primirii vizitelor, de către conducătorul Nicolae Ceaușescu, ale omologilor săi din țările comuniste, deoarece se observă faptul că toate au fost încheiate la București.

Turismul în România socialistă a fost un fenomen complex, ce a avut repercusiuni la nivel economic, ideologic şi social. Astfel, pe lângă faptul că turismul a fost un mijloc de propagandă şi coerciţie folosit de regim în relaţia cu supuşii săi – cetăţenii statului socialist, turismul a produs mutaţii semnificative la nivelul identităţilor şi mobilităţii sociale.

Loredana **TĂNASIE**

Bibliografie:

1. Colecția de legi și decrete, 1969/III, 1 iulie-30 septembrie.
2. Colecția de legi și decrete, 1971/III, 1 iulie-30 septembrie.
3. Colecția de legi și decrete, 1972/III, 1 iulie-30 septembrie.
4. Colecția de legi și decrete, 1972/IV, 1 octombrie-31 decembrie.
5. Colecția de legi și decrete, 1973/I, 1 ianuarie-31 martie.
6. Filip Pațac, *Istoria comerțului și turismului*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2009.

[71] *Ibidem*, art.10, p. 46.

Norme de comportament în comunism

The citizens of the Socialist Republic of Romania had to follow a set of strict rules gathered up in the code of ethics and conduct. These rules have been adopted by the 11th Congress of the RCP (*Romanian Communist Party*) in 1981 and published under the title: *Code of principles and rules governing the communists' work and lifestyle as well as the socialist ethics and equity*. This set of rules referred to how the "new man" should be and what behaviour he/she must adopt in the society as well as in his/her external relationships with workers' unions and parties from the other countries. At the international level, the communist had to militate for the eradication of racism, colonialism and neo-colonialism as well as for the abolishment of imperialist policies of domination and oppression of other peoples and for the observance of every country's national identity. The fight for Peace entailed not only the creation a better and more equitable world but also the creation a new kind of humanism which prioritized the man, ensuring the happiness and well-being of every citizen.
Key words: Communism, socialism, socialist ethics and equity, party, Romanian Communist Party.
Cuvinte-cheie: Comunism, socialism, etică şi echitate socialistă, partid, P.C.R.

Cetăţenii Republicii Socialiste România trebuiau să respecte un set de norme de etică şi comportament riguros elaborate. În acest sens, în 1981, sub egida Editurii Politice a apărut broşura care conţinea *Codul principiilor şi normelor muncii şi vieţii comuniştilor, ale eticii şi echităţii socialiste*, stabilite la cel de-al XI-lea Congres al P.C.R.-ului. Toate acestea serveau la „făurirea unui om cu o conştiinţă înaintată şi înalte trăsături morale, promovării unor raporturi noi între oameni, afirmării depline în toate sferele vieţii sociale a principiilor eticii şi echităţii socialiste"[1]. Obligaţia comuniştilor era de a promova „principiile eticii şi echităţii socialiste, relaţiile de colaborare şi întrajutorare tovărăşească, de solidaritate, stimă, încredere şi respect reciproc"[2]. Ideologia părea corectă şi echitabilă, însă nu era pusă în aplicare corect, iar cei care aveau funcţiile decisive în partid erau departe de a se comporta ei înşişi după tiparele croite de ei.

În document se menţionează că necesitatea acestor norme porneşte de la faptul că în orânduirea socialistă a fost lichidată definitiv exploatarea capitalistă, a omului de către om, punându-se bazele pe proprietatea socialistă, care presupune egalitatea tuturor, deci implicit implementarea normelor de comportament, „care să devină codul muncii şi vieţii, îndrumar de conduită în societate al comuniştilor, al tineretului revoluţionar, al tuturor oamenilor muncii"[3].

Încă de la primul punct aflăm că „datoria fundamentală a membrilor de partid, a membrilor Uniunii Tineretului Comunist este de a servi cu credinţă cauza partidului şi a poporului, de a pune tot ce au mai bun, întreaga lor energie, capacitate de muncă şi pricepere în slujba înfăptuirii Programului Partidului Comunist Român de făurire a

[1] *Codul principiilor şi normelor muncii şi vieţii comuniştilor, ale eticii şi echităţii socialiste,*Editura politică, Bucureşti 1981, p.5
[2] *Idem,* p.17.
[3] *Idem,* p. 6.

societăţii multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism”[4], astfel că fiecare cetăţean trebuia să pună pe primul plan atât dezvoltarea materială şi spirituală a ţării, cât şi afirmarea naţiunii pe plan internaţional.

O altă îndatorire a membrilor de partid şi ai U.T.C.-ului era să aprofundeze materialismul dialectic şi istoric şi Programul Partidului Comunist Român, să cunoască politica internă şi externă a partidului şi statului, documentele şi hotărârile partidului şi chiar să contribuie la elaborarea acestora. Elevii aveau incluse în programa şcolară aşa-zisele ore de informare politică şi de cunoaştere a Constituţiei României, în care li se predau noţiuni marxist-leniniste şi erau informaţi ce a mai făcut tovarăşul Nicolae Ceauşescu, ba mai mult, ei aveau şi temă de casă să conspecteze din ziare, din documente de partid diferite subiecte politice. La nivel de instituţii, fabrici şi uzine, toţi angajaţii membri de partid aveau periodic şedinţe politice, pentru care se pregăteau rezumând şi ei diferite articole din presă şi broşuri cu acte şi legi comuniste. Sarcinile de serviciu în raport cu funcţia fiecăruia trebuiau îndeplinite cu abnegaţie, fără nicio ezitare, iar în ceea ce privea disciplina de partid, se garanta că ea va fi respectată de către toţi membrii, indiferent de poziţia în societate sau de funcţia îndeplinită.

Democraţia în comunism însemna respectarea normelor şi regulilor muncii de partid, conducerea colectivă a întreprinderilor, fermelor agricole, organizaţiilor şi instituţiilor, precum şi discutarea tuturor problemelor doar într-un cadru organizat. Partidul era văzut ca „o unitate de monolit” cu meniri istorice de conducător al ţării pe calea socialismului şi a comunismului şi întreaga naţiune era chemată la întărirea relaţiilor dintre partid şi mase. Cu alte cuvinte, democraţie însemna un singur partid conducător, cu majoritatea cetăţenilor înscrişi în el, fără posibilitatea de a avea o altă opţiune politică. Membrii de partid aveau sarcina de a lupta împotriva risipei, a neglijenţei în păstrarea şi administrarea bunurilor din avutul obştesc, a furturilor de orice fel, a delapidării şi a oricăror sustrageri de bunuri din avuţia naţională. De asemenea, membrii de partid trebuiau „să manifeste o grijă deosebită pentru buna gospodărire a pământului, a apelor, pădurilor, a tuturor avuţiilor şi frumuseţilor naturale ale patriei”[5], să se implice în acţiuni de protejare a mediului înconjurător şi să lupte împotriva degradării lui. Munca era considerată nu numai o datorie fundamentală, ci şi una de onoare. A da informaţii persoanelor străine era considerat act de trădare atât a partidului, cât şi a ţării, şi chiar un afront adus intereselor întregii naţiuni. De fapt, relaţiile de orice fel cu străinii erau interzise, era o problemă să fii membru de partid şi să fii vizitat chiar şi de rude care, din anumite motive, trăiau în altă ţară (emigrări, schimbarea graniţelor, nereveniri după detenţia în diferite lagăre în urma războaielor mondiale). Toţi aceşti străini erau priviţi cu scepticism, ca duşmani ai comunismului, „democraţiei” şi proprietăţii de stat. O altă îndatorire a comuniştilor era militarea pentru relaţii de prietenie şi bună înţelegere între toţi oamenii muncii: români, maghiari, germani, iar lista se oprea aici, chiar dacă numărul minorităţilor din România era, ca şi acum, mult mai mare.

Comunistul, duşman neîmpăcat al individualismului mic-burghez, al oricărei manifestări de egoism, trebuia să corespundă unui portret moral impecabil: corect, cinstit,

[4] *Idem*, p.7.
[5] *Idem*, p.13.

sincer, principial, curajos, modest, critic şi autocritic faţă de lipsuri şi neajunsuri, plin de iniţiativă, intolerant la ipocrizie, falsitate şi minciună. El trebuia să combată orice încercare de inducere în eroare a organelor superioare, a tovarăşilor de lucru, manifestările de abuz de putere, tendinţele de trafic de influenţă, mentalităţile lumii capitaliste, precum şi sustragerea de la îndatoriri şi răspunderi, „să militeze ca în fiecare colectiv să se instaureze un climat favorabil promovării oamenilor în exclusivitate după contribuţia proprie la înfăptuirea politicii partidului, la îndeplinirea planului de dezvoltare economico-socială a ţării, după comportarea şi atitudinea lor politică şi morală”[6]. Se cerea combaterea promovării cadrelor pe criterii subiective, favorizante, ale nepotismului, servilismului şi ale carierismului. Persoanele din câmpul muncii trebuiau să ducă o adevărată „luptă” pentru promovarea spiritului revoluţionar, a noutăţilor, precum şi împotriva inerţiei, birocraţiei, rutinei şi a conservatorismului şi să fie capabile să-l caracterizeze pe fiecare membru de partid din colectivitatea din care făceau parte.

O îndatorire aparte a comunistului era şi lupta împotriva tendinţei de căpătuială, a parazitismului, înşelătoriei, speculei şi mitei, de asemenea, împotriva obţinerii de venituri ilicite, însuşirii unor bunuri prin abuz şi pe căi necinstite. Omul care servea partidul trebuia să se opună teoriilor idealiste, prejudecăţilor mistice şi oculte, superstiţiilor. El trebuia să combată gândirea şi mentalităţile retrograde, ura, dispreţul faţă de om, îngâmfarea, aroganţa şi să lupte pentru explicarea şi înţelegerea ştiinţifică a fenomenelor naturii, „pentru înarmarea temeinică a oamenilor muncii cu concepţia materialist-dialectică despre lume şi viaţă”[7].

Normele de etică priveau şi relaţiile de răspundere în ceea ce priveşte familia, morala socialistă, respectul, egalitatea, afecţiunea şi încrederea între soţi. Familia era considerată cea dintâi şcoală răspunzătoare de creşterea şi educarea copiilor în spiritul comunist al preţuirii muncii, al devotamentului faţă de patrie, popor, partid şi cauza socialismului.

În ultimele paragrafe se menţiona cultivarea sentimentelor de dragoste „fierbinte” faţă de ţară, de demnitate naţională, dar şi de respect faţă de alte popoare, pentru întărirea relaţiilor de prietenie şi solidaritate cu partidele comuniste şi muncitoreşti, promovarea colaborărilor frăţeşti cu popoarele celorlalte ţări socialiste, necesitatea întăririi solidarităţii cu forţele progresiste, antiimperialiste din lume, cu mişcările de eliberare naţională, dar şi cu popoarele care şi-au dobândit recent independenţa. Un adevărat comunist trebuia să militeze pentru lichidarea rasismului, colonialismului şi neocolonialismului, a politicilor imperialiste de dominare şi asuprire a altor popoare, pentru respectarea demnităţii naţionale a fiecărui popor. Lupta pentru pace presupunea făurirea unei lumi mai bune şi mai drepte, crearea unui nou umanism, care pune pe primul plan omul, asigurând fericirea şi bunăstarea fiecărui cetăţean, care, astfel, se ridica pe o treaptă superioară de cunoaştere.

Simona **MOCIOALCĂ**

---

[6] *Idem*, p. 20.
[7] *Idem*, p. 24.

BIBLIOTECA REVOLUŢIEI

Cati Daşcău, ***Teză la istorie***, Editura Waldpress, Timişoara, 2014, 183 p.

The book authored by Prof. Cati Daşcău is a collection of personal reflections emerging from the author's insights as well as from her students' opinions and perceptions of the Romanian Revolution of December 1989. What impresses most beyond its content is that these memories have been preserved with so much care for a quarter of a century. Structured into three parts, the collection of memories ends with some valuable conclusions and attachments.
Key words: Cati Daşcău, Revolution, communism, Nicolae Ceauşescu.
Cuvinte-cheie: Cati Daşcău, Revoluţie, comunism, Nicolae Ceauşescu.

Cartea profesoarei Cati Daşcău este o colecţie de reflecţii personale, precum şi ale elevilor, despre cum au perceput ei Revoluţia din 1989. Ce impresionează, dincolo de conţinut, este faptul că aceste lucrări au fost păstrate cu atâta grijă timp de un sfert de secol. Structurată pe trei părţi, colecţia de amintiri se încheie cu câteva concluzii şi anexe.

Încă de la început, autoarea ne dezvăluie contextul ultimului început de an şcolar comunist, deschidere la care a participat la Timişoara şi tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

15 septembrie 1988. O zi ploioasă, gri, ca toate cele din acea perioadă şi totuşi o zi prevestitoare de ceva... Elevi, profesori, muncitori, adunaţi în Piaţa Operei, cu pancarde, lozinci şi steguleţe... Vine o ploaie care distruge totul, steguleţele de hârtie se înmoaie, materialele textile se udă şi se fleşcăiesc, tovarăşul nu mai vine şi întâlnirea se planifică undeva într-o sală. Dascălii sunt apoi convocaţi în curtea unei fabrici, unde urma să vină tovarăşul. Episodul se reia, din nou pregătiri, lozinci, pancarde şi o altă ploaie care distruge materialele de propagandă. Dar şcoala nu începe cu lecţii, cum am crede noi, elevii nici măcar nu intră, timp de câteva săptămâni, în sediul şcolii. Prioritară pentru sistem este efectuarea practicii agricole. Elevii participă la culesul roadelor în I.A.S.-uri şi C.A.P.-uri, culegând ardei şi cartofi mari şi frumoşi, cum nu se găseau pe piaţă. Mai spre iarnă erau strânse şi rămăşiţele de ştiuleţi rămase în urma combinelor şi era vai de cel care, din neatenţie, nu vedea vreunul ascuns printre buruieni. Procesul de învăţământ se reia pentru scurt timp şi iar se fac pregătiri de propagandă, cu prilejul zilei tovarăşului, pe 26 ianuarie. Nimeni nu bănuia atunci că va fi ultima lui aniversare. Filmările care urmau să fie transmise la televizor se

făceau cu mult timp înainte, elevii şi profesorii stăteau zile în şir în frig pentru doar câteva minute sau secunde, ce urmau să fie prezentate de la Timişoara. La şcoală era frig, acasă la fel, lumina se lua des, aşa că unele ore nu se mai puteau ţine. Profesorii de istorie participau la tot felul de întruniri, schimburi de experienţă şi erau torturaţi cu întrebări de genul: „Cum folosiţi Cuvântarea tovarăşului sau Plenara C.C. al P.C.R. în lecţiile de istorie?" Şi aşa s-a ajuns la iarna lui 1989. Orele au decurs la fel de gri, de la televiziunile şi radiourile străine adia parcă un vânt de libertate şi venea vacanţa... „Numai că în loc de vacanţă, a urmat... o Revoluţie."[1]

Evenimentele s-au derulat cu repeziciune, a urmat spaima teroriştilor, un trimestru II început cu întârziere şi, la vremea tezei la istorie, elevii primesc, spre surprinderea lor, o lecţie care nu este în manual: „Revoluţia din Decembrie 1989". „Nu le-a venit să creadă, dar am citit în ochii lor, parcă se aşteptau să aibă ocazia de a spune tot ce ştiau despre Revoluţie. Aşa că elevii unui liceu din Timişoara şi, poate, şi alţii au scris o pagină de istorie, o pagină despre un eveniment pe care au avut ocazia să-l trăiască cu adevărat (...). Mi-am dat seama că nu au fost nişte simple lucrări. Au fost scrise cu multă responsabilitate şi aproape toate se încheiau cu speranţa pe care cu toţii şi-au pus-o în victoria Revoluţiei, în urmările ei benefice asupra întregii lor vieţi. Unii au dat şi soluţii pentru o Românie viitoare."[2] Dar „Epoca de aur" a lăsat urme adânci şi în vocabularul elevilor, care, încă după câteva luni de la căderea sistemului, simţeau nevoia să se exprime în stil propagandistic: „Trăiască România liberă!", „Cinste Eroilor căzuţi pentru libertate, dreptate şi adevăr!".

Partea a doua a cărţii se deschide cu o ghicitoare celebră: „Aş mânca, dar n-am făină, / Aş citi, dar n-am lumină, / M-aş plimba, dar n-am benzină, / Ghici ghicitoarea mea, / În ce epocă era?"

Urmează fragmente din lucrările elevilor despre regimul comunist. Unii au abstractizat, vorbind mai mult la modul general despre cum era regimul totalitar: „Cu câţiva ani înainte de Revoluţia din 1989, situaţia din România devenise tragică. Populaţia trăia în condiţii foarte grele. Acestea au dus la izbucnirea Revoluţiei, care ne-a adus mari bucurii, dar şi mari supărări." „Manifestanţii s-au săturat de acest regim dictatorial, de această viaţă plină de mizerie şi, cum spun alţii, le-a ajuns cuţitul la os."[3] „Această Revoluţie a început din cauza nerespectării drepturilor omului."[4]

Generaţia Facebook merită să ştie că viaţa în comunism a fost deosebit de grea, iar majoritatea acestor fragmente, precum şi cele ce vor urma, sunt scrise cu maturitate şi concizie de tineri de numai 14-15 ani, aflaţi în clasa a IX-a! O imagine palpabilă a vieţii în comunism se desprinde şi din alte lucrări: „Lipsa de libertate, lipsa de alimente, magazinele goale şi, când venea ceva în vreun magazin, erau cozi şi pentru ce stăteai la cozi? – pentru 200 g de salam! Când veneai acasă de la serviciu, nu găseai mâncare în frigider, pe masă, nu era cald în cameră, era 6-10 grade temperatura. Când să deschizi televizorul, se lua curentul. Copiii, când veneau iarna de la şcoală,

[1] Cati Daşcău, *Teză la istorie*, Editura Waldpress, Timişoara, 2014, p.13.
[2] *Ibidem*, p.16.
[3] *Ibidem*, p. 19.
[4] *Ibidem*, p. 20.

învăţau îmbrăcaţi şi, când venea seara, se lua curentul şi nu mai puteau învăţa. Programul la televizor era dedicat celor doi tirani şi era scurt, de două ore."[5] „În România, în ultimii ani, criza de alimente şi de alte bunuri materiale a crescut, dar şi calitatea lor a scăzut. Locuitorilor de la oraşe li s-a introdus cartelă, cu care îşi luau alimentele: unt, carne, ulei etc., care nu erau suficiente nici măcar jumătate de lună. Şi pâinea a fost introdusă tot pe cartelă. De ce, oare, pâine neagră, când din ţară se exportau în diferite ţări tone de grâu? Pentru că cei de la judeţ raportau la P.C.R. că la hectar s-au scos 8000 kg, pe când, în realitate, erau în jur de 3000-4000 de kg la ha (...). Transportul în comun era prost organizat, astfel că oamenii trebuiau să aştepte în frig mult timp până să vină tramvaiul, troleul sau autobuzul. De câte ori venea în vizită la Timişoara Nicolae Ceauşescu, muncitorii şi elevii erau scoşi pe traseu şi în Piaţa Operei, ca să-l aclame ca cel mai iubit fiu al poporului, care dădea numeroase indicaţii."[6] „România a fost distrusă de ambiţia dictatorului, care a lansat-o într-o industrializare forţată, în construcţii de care se putea lipsi, în paralel cu neglijarea agriculturii, ca urmare a emigrării de la sat la oraş, a rămas forţa de muncă îmbătrânită. În şcoli erau obligatorii studiile politico-ideologice, la loc de frunte fiind operele lui Nicolae Ceauşescu şi ale tovarăşei Elena Ceauşescu – academician, doctor, inginer cu 4 clase. Populaţia a fost constrânsă să trăiască în minciună, foame, frig, lipsa celor mai elementare drepturi. Mulţi din fiii acestui popor, luându-şi câmpii, au încercat, cu preţul chiar al vieţii, să-şi găsească libertatea pe alte meleaguri."[7] „Lipsea carnea din măcelării şi preparatele din carne (...). Laptele şi brânzeturile, dacă veneau, erau puţine şi nu ajungeai totdeauna la ele. Laptele era degresat, fiind aproape ca apa. Untul era margarină şi îl primeai în cantitate de 50 de g lunar pe persoană. Untul de calitate, brânza, smântâna erau pentru export. Mulţi dintre copiii de vârsta mea nu ştiau ce-i ăla caşcaval sau unt de calitate şi alte specialităţi din lapte. Produsele de carne erau de proastă calitate, cu adaos de soia. În aprozare nu găseai aproape nimic, nu cartofi, nu zarzavaturi, nu fructe. Toate fructele şi legumele de calitate mergeau la export. Confecţiile din magazine erau din materiale de cea mai proastă calitate şi un croi mizerabil. Încălţămintea era numai din imitaţie de piele, din fâş, cea din piele era exportată. Oamenilor le era interzis să-şi manifeste nemulţumirile faţă de ce se întâmplă în ţară, iar cei care aveau curajul să o facă erau ridicaţi de securişti, bătuţi şi condamnaţi (...). Ţăranilor li s-a luat pământul şi erau obligaţi să lucreze în C.A.P.-uri pentru 2-300 de lei, iar produsele agricole pe care trebuiau să le primească le aşteptau cu anii. Pe lângă toate acestea, Ceauşescu dorea să-i extermine, demolându-le casele şi satele. Deşi populaţia trăia într-o mizerie cruntă şi oprimată de securişti, Ceauşescu se plimba în ţări străine, îşi construia palate luxoase, toate pe spinarea poporului, care lucra în schimburi de 10-12-14 ore, chiar şi duminicile, şi primea un salariu mic."[8]

Pentru alt elev de clasa a IX-a este limpede ce lipsuri au condus la declanşarea Revoluţiei: „Nu era pâine, lapte, trebuia să te scoli la ora 5 dimineaţa pentru a primi 2

[5] *Ibidem*, p. 20.
[6] *Ibidem*, p. 21.
[7] *Ibidem*, p. 22
[8] *Ibidem*, pp. 28-29.

litri, carne nu era deloc, pui nu primisem de un an de zile, nu cunoşteam bananele, portocale nu văzusem de mult (...). Nu erau conserve de peşte, conserve de carne, pateu, pufuleţi, biscuiţi, nu aveam ouă, nu aveam Dero. Nu aveam mazăre, nu aveam cartofi, nu era varză, nu era sfeclă, nu era spanac, castraveţi, nu erau fructe, nu erau flori, ele se găseau la particulari cu 8, 10, chiar 15 lei firul de garoafă."[9] Acelaşi elev continuă apăsat şirul „nu-urilor", amestecând lucruri mărunte cu obiecte de valoare, într-o răbufnire sinceră, care arată frustrarea şi neajunsurile pe care le-a trăit: „În farmacii nu erau medicamente, nu am văzut vată de vreo doi ani. La fotograf nu erau filme, hârtie fotografică. Nu erau baterii Elba, nu erau frigidere, nu erau congelatoare, nu erau maşini de spălat, nu erau becuri de lanternă, nu erau maşini de cusut, nu erau mixere, nu erau maşini de carne, nu erau maşini de măcinat cafea, nu erau radiouri, televizoare, telefoane, nu erau scobitori, nu erau termometre, nu se găseau broaşte de uşă, chei yale, nu erau piese de bicicletă, nu erau caiete de şcoală, cărţi, coperţi nu se găseau, nu era sticlă pentru geamuri şi multe, multe altele!"

Un elev de clasa a X-a observă, printre altele, că „prăjiturile nu erau dulci, prăjituri cu frişcă nu se găseau şi ciocolata era ştearsă de pe registru"[10].

Un şcolar mai optimist se arăta „încântat" de ideea raţionalizării alimentelor, căci măcar în acest fel ajungea să cumpere produsul respectiv: „Era bine la raţie, pentru că, stând la coadă, drept să spun, la pui n-am ajuns decât o singură dată!"[11] Acest citat arată, de asemenea, cât de implicaţi şi disperaţi erau până şi copiii să asigure alimentele necesare supravieţuirii familiei.

O altă lucrare aduce în discuţie zilele de duminică, care de multe ori erau ca toate celelalte zile ale săptămânii: „Duminicile şi chiar sărbătorile legale oamenii erau chemaţi la lucru, iar noi, elevii, trebuia să mergem la şcoală, să strângem iarba sau hârtiile din jurul şcolii, ca să nu mergem la biserică."[12]

Redăm câteva rânduri dintr-o teză elaborată metodic, pe subpuncte: „3. lipsa maculatoarelor şi a unor cărţi din librării. La început de trimestru trebuia să treci în fiecare zi pe la librărie, ca să-ţi cumperi caiete şi tot ce trebuie pentru acel trimestru."[13] Aşadar, până şi procurarea rechizitelor şcolare era o problemă serioasă.

Într-o altă teză remarcăm tristeţea unui şcolar, pentru un motiv care astăzi pare absolut banal: „Îmi amintesc, cu regret, că în clasele mici îmi plăcea foarte mult tenisul de masă, dar ce folos, că nu se găseau mingi!"[14] Despre activităţile şi îndatoririle obligatorii ale elevilor un tânăr scrie: „În loc să învăţăm, trebuia să adunăm sticle şi borcane, să strângem zdrenţe şi hârtie, plante medicinale, frunze pentru viermii de mătase, toate pentru şcoală."[15]

---

[9] *Ibidem,* pp. 25-26.
[10] *Ibidem,* p. 34.
[11] *Ibidem,* p. 36.
[12] *Ibidem,* p. 38.
[13] *Ibidem,* p. 40.
[14] *Ibidem,* p. 45.
[15] *Ibidem,* p. 47.

Citind atent lucrările, aflăm alte gânduri, alte neajunsuri: „Tinereţea mea tânjea după o muzică bună, dar emisiunile de la radio erau spre a lăuda pe cei doi *grijulii părinţi ai ţării*, iar muzica românească era şi ea o metodă de a lăuda conducătorul ţării. În librării era plin de *Cuvântările* tovarăşului N. Ceauşescu. Ele cuprindeau tot felul de *sfaturi părinteşti*, pe care le dădea *un om cu experienţă*, apoi o listă cu depăşiri de plan (tot mincinoase), apoi iar angajamente de depăşire a altor planuri de producţie (...). Cel mai dureros lucru al acestor ani a fost faptul că la examenul de admitere la treapta I nu am fost admisă, ci am fost respinsă la câteva sutimi şi m-am simţit nedreptăţită. Căci aşa era în învăţământ: cei cu bani îşi trimiteau copiii la licee de unde ieşeau cu o meserie la care nu se munceşte mult, dar se câştigă, iar ceilalţi trebuiau să-şi trimită copiii la licee industriale cu profile metalurgice sau la licee de construcţii."

În partea a treia, care începe cu sloganul: „Nu vă fie frică, Ceauşescu pică!", sunt redate mărturiile elevilor despre Revoluţie: oprirea tramvaielor, lumea adunată la casa parohială a lui László Tőkés, demonstraţiile din oraş, reprimarea sângeroasă şi bucuria victoriei finale.

În loc de concluzie, autoarea face o trimitere la liceeni de astăzi şi se întreabă dacă aceştia şi-au împlinit sau nu visurile.

În anexe găsim câteva lozinci scandate la Revoluţie şi amintite şi de elevi: „Ceauşescu vinovat / Pentru morţii din Banat!"; „Soldaţi, / Voi pe cine apăraţi?"; „Jos tiranul, papucarul!"; „M-am născut în Scorniceşti / Ca să fac ghete / Şi-am venit la Bucureşti / Ca să dau decrete"; „Vrem saloane de Crăciun, / Nu conducător nebun!"; „Vom lupta, vom câştiga!"; „Ultimului stalinist / Îi va fi sfârşitul trist!"; „Ceauşescu, fii boier, / Fă la fel ca Honecker!"; „Am scăpat de datorii, / Nu avem din ce trăi!"; „Ceauşescu, cine eşti? / Un tiran de Scorniceşti!"; „Ceauşescu, nu uita, / Vrem pantofi din pielea ta!"; „Timişoara-n sânge, / Tot poporul plânge!"; „Cizmele poporului, / Din pielea tiranului!"; „Nu plecăm acasă, / Morţii nu ne lasă!"; „Jos cu Ceauşescu! / Jos cu ceauşismul! / Jos cu Prinţişorul! / Trăiască libertatea! / Trăiască tot poporul!"; „Ceauşescu şi soţia / Ne-au distrus copilăria!".

Au fost vremuri grele, de lipsuri materiale, în care tinerii şi părinţii lor nu se puteau bucura pentru multe lucruri. Chiar dacă, în multe situaţii, statul le asigura cetăţenilor o locuinţă sau un serviciu, lipsa alimentelor de bază, a hainelor, economia la căldură, apă caldă, benzină, făceau viaţa deosebit de grea. De fapt, în niciuna din aceste lucrări nu se face referire la ce asigură statul comunist, toate tezele sunt încărcate cu sentimentele de apăsare pentru grijile vieţii de zi cu zi. În comunism nu erau alternative, oamenii nu aveau nici ce să cumpere, nici ce să facă în timpul liber. Până şi mersul la biserică era limitat de împrejurări.

Simona **MOCIOALCĂ**

Costel Balint, *Ziua de mâine a început ieri*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2009, 198 p.

Turma marelui urs (The Army of the Great Bear) is the distinctive and original title of a book that has nothing to do with zoology but with the recent history of Europe, Romania and, why not, the history of the entire world. Although it is explicitly brought up and mentioned in just two chapters, "The Great Bear" is in fact a ubiquitous character throughout the entire book. How did it bring its influence to bear on the former communist countries? Was it successful in breaking the old saying: Old habits die hard, and if so, how did it do it? How did the Romanians live in the 80's? How were they controlled and supervised? How did they come to stand up and challenge the regime which kept them under poverty and terror? All these questions as well as many more find their answers in the 198 pages of this outstanding book.

Key words: The Romanian Communist Party, Securitate, Revolution, Mihail Gorbaciov, Nicolae Ceauşescu, László Tökés, U.S.S.R., Poland, Romania, Valea Jiului, Braşov, Bucharest, Timişoara.
Cuvinte-cheie: Partidul Comunist Român, Securitate, Revoluţie, Mihail Gorbaciov, Nicolae Ceauşescu, László Tökés, U.R.S.S., Polonia, România, Valea Jiului, Braşov, Bucureşti, Timişoara.

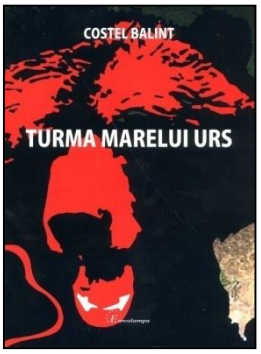

Costel Balint este un autor care, cu *Turma marelui urs*, comite deja a 11-a faptă. Nu una penală, singura de acest gen, de altfel, a fost cea din Decembrie 1989, când a avut îndrăzneala să se opună unui regim falimentar şi distructiv, fiind etichetat şi tratat de către comunişti ca „huligan", „derbedeu", „element declasat" etc., etc., precum toţi cei ce au ieşit pe străzile Timişoarei să manifesteze contra lui Ceauşescu şi a regimului pe care acesta îl reprezenta şi îl perpetua de 25 de ani.

Titlul ales de autor este unul insolit, aşa cum ne-a obişnuit el de câţiva ani încoace. Astfel, dacă la început cititorul ştia exact în ce va fi iniţiat: *1989. Timişoara în decembrie* (1992), *Lumină şi speranţă. Timişoara 1989* (1994), *Revoluţia Română* (1995), odată cu ultimele patru cărţi, titlul începe să se ambiguizeze: *Ziua de mâine a început ieri* (2009), ducând, ulterior, cititorul chiar spre o pistă falsă: *1989. Ieri informator, azi colaborator* (2011), *1989. Maşina de scris* (2012), *Visul american. 1001 de nopţi în nisip* (2013). Uluiala cititorului este cu atât mai mare cu cât dezmeticirea are loc chiar din primele rânduri. Iată, în cele ce urmează, câteva mostre spicuite chiar de la începutul ultimelor cărţi ale lui Costel Balint:

„Cred că nu exagerez dacă afirm că nici Adolf Hitler, nici Iosif Vissarionovici Stalin, nici alţi despoţi, de-a lungul istoriei, nu au reuşit să controleze

cu atâta eficienţă, să cunoască şi să intimideze o colectivitate umană de proporţia unei naţiuni ca Nicolae Ceauşescu."[1]

„România anului 1989 se prezintă ca o ţară sumbră, cu un popor subminat fizic de patru ani de «alimentaţie raţională», adus în pragul disperării de interminabilele cozi la alimentele de bază, îndobitocit de lecturarea lozincilor patriotice şi terorizat psihic de omniprezenţa poliţiei politice, temuta Securitate."[2]

„Ieri, România şi-a închis graniţele cu Ungaria şi Iugoslavia şi, după ce M.I. şi M.Ap.N. au deschis focul asupra unei masive demonstraţii în Timişoara, omorând câţiva oameni, în acest sfârşit de săptămână oraşul a fost închis."[3]

„11 septembrie 2011! O primă ştire, formulată destul de ambiguu, care nu lasă să se întrevadă dimensiunile reale, punea omenirea în faţa unei realităţi crude. Cu siguranţă, catastrofa avea să marcheze un început din multe puncte de vedere!..."[4]

Revenind la volumul de faţă, „marele urs", deşi numit şi pomenit explicit doar în primul capitol, *De la Vatican – Karol Vojtyla*, şi în capitolul *Dezastrul sistemului comunist*, este omniprezent, de fapt, pe tot parcursul cărţii. Asta pentru că „marele urs", nu alb, din păcate, ci brun mai spre roşu, este un acronim puţin... prescurtat. În spatele lui se ascunde, nu foarte tare, un întreg regat, al dictaturii la scară macro-cosmică, urmat, în turmă, de celelalte ţări în care s-a instaurat comunismul, nu cu laba... ci cu cizma! Dintre toate elementele componente ale „turmei" comuniste, România a fost, din păcate, cel mai vajnic apărător al său.

Politica „iute" a U.R.S.S.-ului (a se citi cuvântul şi în regim gastronomic!) se mai edulcorează în anii '80, pentru că îşi fac simţită prezenţa şi influenţa şi alte „turme", din Europa sau mai de pe alte continente. „Desigur, evenimentele anului 1989 au reprezentat încununarea unui proces complex, ale cărui începuturi pot fi plasate în anii '70, atunci când liderii ţărilor din Europa Centrală şi de Est s-au angajat, prin actul final al CSCE, să respecte standardele privind drepturile şi libertăţile civice, în schimbul unei colaborări economice mai ample cu Occidentul. În următorii ani, acest fapt le-a îngreunat regimurilor comuniste exercitarea despotismului absolut în lupta împotriva opoziţiei din ţările satelit ale Uniunii Sovietice. Un rol extrem de important l-a jucat, de asemenea, modificarea politicii americane faţă de Uniunea Sovietică în timpul guvernării lui Ronald Reagan în S.U.A. – trecerea de la doctrina *containment* (a înfrâna) la *rollback* (a da înapoi) – ca urmare a recunoaşterii Uniunii Sovietice drept subiect cu drepturi egale al politicii internaţionale, dar şi «imperiu al răului», care, cu ajutorul comuniştilor locali, înrobeşte popoarele cândva libere.

---

[1] Costel Balint, *Ziua de mâine a început ieri*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2009, p. 7.
[2] Costel Balint, *1989. Ieri informator, azi colaborator*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2011, p. 11.
[3] Judy Dempsey, „Financial Times", 19 dec. 1989, în Costel Balint, *1989. Maşina de scris*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2012, p. 5.
[4] Costel Balint, *Visul american. 1001 de nopţi în nisip*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2013, p. 9.

Un alt moment important a fost alegerea lui Karol Wojtyla ca papă şi, strâns legată de aceasta, intensificarea pe arena internaţională a criticilor aduse bazelor ideologice ale comunismului. Li s-a adăugat – inclusiv ca urmare a intervenţiei în Afganistan şi a amestecului în treburile Poloniei în perioada «Solidarităţii» – pierderea «superiorităţii morale» pe care Uniunea Sovietică o deţinea în ochii unei părţi din opinia publică a lumii occidentale încă din perioada războiului din Vietnam. Circumstanţele amintite au fost însoţite de declinul progresiv al economiei sovietice (totodată al statelor satelit).

Factorii de mai sus au silit elitele politice ale Uniunii Sovietice să caute soluţii noi, care – implicând pierderi relativ reduse – să-i permită statului lor să-şi menţină poziţia cea mai puternică în arena internaţională şi să creeze bazele ieşirii din criza economică. Acestei misiuni era menită să-i servească noua linie politică a Kremlinului, susţinută prin numele lui Mihail Gorbaciov, care, la scurt timp după alegerea sa în funcţia de secretar general al C.C al P.C.U.S., a anunţat *perestroika, glasnost* şi *uskorenie*."[5]

Din nefericire, edulcorarea iniţiată de U.R.S.S. nu reuşeşte să pătrundă şi în „bucătăria" lui Ceauşescu, atât de bine păzită de vajnica Securitate. Securitatea românească a cunoscut, de altfel, mai multe etape, în care i s-a schimbat stăpânul, dar nu şi năravul, pe care şi l-a amplificat pe măsura intensificării austerităţii impuse de Ceauşescu. Înfiinţată în 30 august 1948, prin decret, Direcţia Generală a Securităţii Poporului (D.G.S.P.) a funcţionat sub această denumire până în 1951, când, prin Decretul 50/30 martie, Securitatea nu mai este a poporului, ci a statului, după cum indică noua denumire. „La 20 septembrie 1952 s-a înfiinţat Ministerul Securităţii Statului, ca organ independent de Ministerul de Interne; D.G.S.S. a trecut sub comanda noului minister. La 7 septembrie 1953 Ministerul Securităţii Statului a fuzionat cu Ministerul de Interne. Ministerul de Interne a fost restructurat la 11 iulie 1956 şi divizat în Departamentul Securităţii (DS) şi Departamentul Internelor (DI) (...)."[6]

Prin decretul 710/22 iulie 1967 se înfiinţează Departamentul Securităţii Statului (DSS), care se va subordona Consiliului Securităţii Statului (CSS). Consiliul Securităţii Statului se va subordona iniţial, la rândul său, Ministerului de Interne, exceptând perioada 4 aprilie 1968-9 aprilie 1972, când va funcţiona independent. „DSS a moştenit structura avută de DS, cu unele modificări făcute în iunie 1973, şi a păstrat-o până la desfiinţarea sa din 30 decembrie 1989."[7]

Trecerea Securităţii Statului sub „tutela" Partidului Comunist Român a fost una dintre cele mai abile mişcări ale lui Nicolae Ceauşescu, care i-a dat o poleială menită să le inoculeze românilor ideea că, de acum înainte, ei vor fi la adăpostul partidului, supraveghetor al acţiunilor unei Securităţi controversate, despre care Ceauşescu însuşi declara în anul 1968, când a văzut lumina tiparului noul Cod Penal: „Nu mai e un secret pentru nimeni că de-a lungul anilor s-au comis abuzuri. Codul

[5] Costel Balint, *Turma marelui urs,* Editura Eurostampa, Timişoara, 2014, pp. 7-8.
[6] *Ibidem,* p. 32.
[7] *Ibidem,* p. 37.

Penal trebuie să asigure respectarea cu stricteţe a legislaţiei socialiste, astfel ca nimănui să nu i se mai permită să încalce legea şi să comită astfel de acte. Principala sarcină pentru aplicarea legislaţiei îi revine partidului."[8]

Dar Securitatea a rămas „aceeaşi Mărie, dar cu altă pălărie" şi cosmetizată pe alocuri, deoarece „Schimbările nu au lichidat birocraţia terorii, ci au înlocuit controlul restrictiv cu unul prescriptiv. Spaima inoculată de către Securitate timp de două decenii a făcut ca diferenţa să nu fie deloc sesizată de către populaţie"[9].

Toate cele 6 direcţii principale ale Departamentului Securităţii Statului serveau, în fapt, unei singure direcţii: menţinerea terorii în rândul românilor prin cele mai variate metode de supraveghere şi control, cu instituirea celor mai subtile metode de tortură, fizică şi psihică, urmate de privarea de libertate sau chiar de moarte.

„Încă din anii '70 a fost lansată o amplă campanie antispionaj, menită să-i convingă pe cetăţeni că în ţară s-au adunat agenţi din întreaga lume, care pândesc secretele de stat. Se făcea tot posibilul ca străinii sosiţi în România să aibă cât mai puţine ocazii de a cunoaşte cetăţeni care nu trecuseră prin instructajul corespunzător. Mai mult chiar, în scopul izolării cetăţenilor de lumea exterioară, au fost interzise ascultarea posturilor de radio şi lectura ziarelor. Pentru a-i identifica mai uşor pe eventualii instigatori, începând cu primăvara anului 1978 Securitatea strângea, descria şi depozita mostre ale caracterelor tuturor maşinilor de scris!"[10] S-a ajuns, astfel, la o situaţie ce friza ştiinţifico-fantasticul, în care „potrivit şefului serviciilor româneşti de spionaj, Ion Pacepa, care a fugit din ţară prin Viena spre S.U.A., la sfârşitul anilor 70', autorităţile controlau, permanent sau sporadic, aproximativ 90% din societate, prin dispozitivele de ascultare montate în case şi birouri. Acestui control îi erau supuse şi notabilităţile din partid şi din guvern"[11].

Anii '80 au fost la fel de prolifici. Pentru Securitate, desigur! Nici urmă de *perestroika*, lucru constatat şi de diplomaţii polonezi, la care Costel Balint face, de mai multe ori, referire pe parcursul primului capitol al cărţii sale: „Observând cu atenţie evenimentele din România, diplomaţii polonezi erau convinşi că Ceauşescu a respins, fără echivoc, calea *perestroika*. Prin acţiunile sale generase tensiuni cu Ungaria, cu Iugoslavia şi izolarea de Occident. În ţară domnea un voluntarism economic absolut în îndeplinirea, fără comentarii, a ordinelor şi disponibilitatea faţă de superiori, distrugător faţă de economie. Era adâncit de practica generală a numirii, în cele mai importante funcţii, a membrilor familiei Ceauşescu şi Petrescu (familia Elenei). La nivelurile inferioare erau obligatorii îndeplinirea fără comentarii a ordinelor şi disponibilitatea faţă de superiori."[12]

Nu doar economia suferea îngrozitor în România, ci şi agricultura, cu care România se mândrise vreme îndelungată. Ceauşescu declanşase un proces distructiv sistematic, impunându-şi şi aici elucubraţiile, convins fiind că prin „scamatoriile"

[8] *Ibidem*, p. 27.
[9] *Ibidem*, p. 28.
[10] *Ibidem*, pp. 15-16.
[11] *Ibidem*, p. 16.
[12] *Ibidem*, p. 17.

sale producţia agricolă va atinge cote de neimaginat. „Încercând să crească randamentul, prin acţiunile lor [Ceauşescu şi consilierii săi, n.n.] au dus la o şi mai mare ruinare (un exemplu poate fi ordinul preschimbărilor păşunilor montane în terenuri arabile, fapt care a generat lipsa furajelor pentru animale, sau stropirea manuală a plantelor de câmp, în locul folosirii unor instalaţii corespunzătoare de irigare). Probabil că cea mai dureroasă lovitură dată satului românesc a fost anunţarea, în 1988, a aşa-numitei sistematizări. Ea presupunea demolarea gospodăriilor individuale şi înghesuirea locuitorilor a mai mult de jumătate din sate (aproximativ 8000) în blocuri cu mai multe etaje. Apoi a apărut planul naţionalizării complete a agriculturii din România. Ţinând cont că, înainte de începerea sistematizării, gospodăriile ţărăneşti individuale, care deţineau oficial numai 12% din areal, furnizau 60% din producţia de lapte, 44% din cea de carne şi 56% din cea de legume, era un plan menit să ducă, în perspectivă scurtă, la declinul profund al producţiei agricole."[13]

„Veşnicia s-a născut la sat", iar nimicnicia la Bucureşti, prin Scorniceşti. Criminalul plan de sistematizare a satelor, care ar fi ucis, odată cu satele, şi specificul nostru naţional, a stârnit reacţii în alte ţări. „Motivul apariţiei unei noi tensiuni pe linia Varşovia-Bucureşti au fost zvonurile despre intenţia de lichidare, în cadrul programului de sistematizare, a celor trei sate din Bucovina, locuite, în mare majoritate, de reprezentanţi ai minorităţii poloneze. Polonezii i-au solicitat ajutorul în această problemă chiar preşedintelui Wojciech Jaruzelski. (...) Satele poloneze din Bucovina nu erau singurele a căror soartă îngrijora opinia publică din Polonia. Planul de sistematizare anunţat de Ceauşescu în martie 1989, care presupunea, de fapt, desfiinţarea a aproximativ 8000 de sate româneşti, bulversase opinia publică şi în alte numeroase ţări ale Europei de Vest. În cadrul iniţiativei unor organizaţii nonguvernamentale occidentale, o serie de sate din Franţa şi Belgia îşi declaraseră ajutorul."[14]

Îngrădirea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti a fost dublată, în anii '80, de o serie de restricţii care vizau toate necesităţile omeneşti ale unui minim de subzistenţă decentă şi, la urma urmei, civilizată. Românii ieşeau, încet-încet, din era îndestulării şi intrau în cea a privării. În anii '70 viaţa sau, mai precis, vieţuirea românilor era încă un prilej de continuă stupefacţie prin prisma comparaţiei, aflăm din paginile cărţii lui Costel Balint. „După cum amintea corespondentul de atunci al PAP la Bucureşti, Maciej Kuczewski, comparativ cu rafturile goale de care erau pline magazinele poloneze, pieţele şi magazinele româneşti apăreau ca o oază de bunăstare şi lux. Erau accesibile tuturor varietăţi de carne şi mezeluri şi fructe, brânzeturi şi peşte. Îmbrăcămintea şi produsele cosmetice erau oferite, ca prin minune, la preţuri identice cu ale produselor româneşti. Magazinele de accesorii casnice erau pline de mobile, covoare, obiecte sanitare etc. În cinematografe erau proiectate cele mai noi filme vestice. Asistenţa sanitară era gratuită, nu existau probleme legate de înscrierea copilului la creşă sau grădiniţă, iar taxele erau fixate la cel mai mic nivel (pentru o

[13] *Ibidem*, pp.14-15.
[14] *Ibidem*, pp. 24-25.

lună de grădiniţă se plăteau 19 lei, însemnând contravaloarea unui prânz la restaurant). În şcoli copiii erau aşteptaţi cu caiete şi manuale gratuite. Ceea ce îl putea uimi puternic pe un călător din Polonia era faptul că nu se aştepta la coadă nici pentru locuinţă, nici pentru telefon, lucru care în Polonia reprezenta o normă."[15]

Deşi Ceauşescu se lăudase în cadru oficial în anul 1981 cu restituirea tuturor datoriilor externe, se pare că se obişnuise într-atât cu strângerea curelei românilor, încât o aplica mai departe, chiar cu mai mult sârg. „În următorii ani a început să se remarce printr-o ingeniozitate din ce în ce mai mare în inventarea metodelor de a face economii. Era vizat, în primul rând, combustibilul. Când ningea puternic era interzisă circulaţia cu automobile particulare. Separat de această restricţie, maşinile proprietate personală puteau circula în funcţie de numărul de înregistrare, potrivit sistemului par/impar, din două în două duminici. Cu maşina de serviciu nu se putea ieşi în afara judeţului. A fost redusă frecvenţa de circulaţie a transportului în comun, în schimb, la sate s-a ordonat înlocuirea transportului auto cu tracţiunea animală. În final, a fost restricţionată drastic comercializarea combustibilului la staţiile de benzină. Pe de altă parte, pentru a economisi energia electrică, a fost emis un decret care interzicea folosirea într-o încăpere a mai mult de un bec de 40 de waţi. (...) S-a început reducerea presiunii gazului furnizat către locuinţe. Iarna caloriferele erau pornite doar câteva ore zilnic. Din păcate, aceste economii au fost însoţite de scumpiri dureroase. Într-o perioadă scurtă de timp, de la începutul anilor '80, preţurile cărnii şi mezelurilor au crescut real cu peste 100%, deşi oficial se anunţase o scumpire de «doar» 35%. În ciuda scumpirilor, multe produse alimentare, atât de provenienţă internă, cât şi externă, au dispărut de pe rafturile magazinelor sau apăreau foarte rar. De foarte multe ori erau înlocuite de «experimente» culinare, cum ar fi şunca de soia. Preţurile hainelor, medicamentelor şi serviciilor au crescut şi ele foarte mult. În acelaşi timp, în căutarea mult doritei valute puternice, autorităţile au încercat să crească la maxim exportul mărfurilor româneşti în Occident, reducând, în acest fel, oferta şi aşa mizeră din ţară."[16]

Toate aceste condiţii precare de viaţă au condus la răbufniri ale românilor, care încercau să o scoată, cumva, la capăt cu Securitatea cea temută, riscându-şi libertatea şi punându-şi în pericol viaţa. A fost, mai întâi, în 1977 o Vale a Jiului, transformată într-o Vale a Plângerii, iar apoi protestele s-au repetat, cu o mai mare frecvenţă: în Maramureş în 1983, la Cluj şi la Iaşi în 1986 şi, după doar un an, la Braşov.

Greva minerilor din Valea Jiului este tratată, ca şi revolta muncitorilor din Braşov, în subcapitolul *Mişcări premergătoare Revoluţiei din 1989*. Frapează, în ambele situaţii, cifrele. „La întâlnirea cu Ceauşescu numărul minerilor era de peste 35.000 din 90.000 de mineri care lucrau la minele din zonă. Nu toţi minerii veniseră ca să dialogheze cu şeful statului, ci, ca întotdeauna în astfel de situaţii, unii veniseră din curiozitate ori purtaţi de val..."[17]

---

[15] *Ibidem*, p. 12.
[16] *Ibidem*, pp. 12-13.
[17] *Ibidem*, p. 65.

Aflat în mijlocul minerilor protestatari, simţindu-se vulnerabil şi incapabil fiind să admită o altă realitate decât cea pe care şi-o construise, Ceauşescu îşi va arăta involuntar, cu această ocazie, şi o altă faţă, pe care niciun conducător de stat, fie el comunist sau nu, nu este dispus să o dezvăluie celor din jur, chiar dacă sunt acoliţii sau adversarii săi: „Epuizat de discursul său penibil şi sec, de atmosfera tensionată, în care nu se simţea în siguranţă, când părăseşte platforma de unde le vorbise grevi̦ştilor, Ceauşescu are chiar un moment de slăbiciune fizică, sprijinindu-se de unul dintre oamenii săi, ca un om bătrân şi bolnav”[18].

De la curajul la linşajul minerilor a fost doar un pas. Care a urmat după paşii făcuţi de Ceauşescu spre Bucureşti. Din nou, cifrele vorbesc: „Bilanţul reprimărilor a fost următorul: au fost interogaţi cel puţin 600 de mineri, au fost întocmite 150 de dosare, au fost internaţi la psihiatrie 50 de protestatari, 15 grevişti au fost condamnaţi la închisoare între 2 şi 5 ani cu muncă corecţională, dar s-a făcut şi puşcărie propriu-zisă. Aceştia erau, de fapt, deţinuţi politici. Au fost deportaţi 300 de grevişti consideraţi periculoşi. Au fost trimişi în şomaj 4000 de mineri, pretextul constituindu-l absenţa de la lucru. Câteva sute de familii au fost mutate din zonă.”[19]

Dacă Revoluţia din 1989 de la Timişoara a izbucnit ca urmare a strângerii masive a rândurilor timişorenilor în jurul unui grup de protestatari din faţa casei pastorului reformat László Tőkés, la Braşov procesul a fost invers şi s-a soldat, din nefericire, cu un eşec. „La ora 11:00 [15 nov. 1987, n.n.] protestatarii au luat hotărârea de a merge la sediul Comitetului Judeţean al P.C.R. pentru a-şi cere drepturile. La ieşirea din întreprindere, majoritatea protestatarilor ezită şi se retrag, astfel încât coloana care iniţiază marşul către Comitetul Judeţean de Partid este alcătuită din circa 400 de oameni (câţi mai rămăseseră din cei 4000 care îşi manifestaseră nemulţumirea în interiorul intreprinderii). Groaza şi frica de represalii au pus stăpânire pe majoritatea muncitorilor.”[20]

Revolta muncitorilor de la Întreprinderea de Autocamioane din Braşov a pornit de la nemulţumirile materiale şi a luat aceeaşi turnură din timpul Revoluţiei din Decembrie 1989, dar i-a lipsit susţinerea şi, poate, nu era nici momentul cel mai potrivit... „Revendicările au fost, iniţial, de natură financiară, economică şi socială, ele devenind politice doar după ce protestatarii s-au radicalizat şi au iniţiat coloana de demonstranţi pe străzile oraşului.”[21]

Pe acelaşi fond de nemulţumiri, suportate încă doi ani de populaţie, a izbucnit la Timişoara şi Revoluţia din Decembrie 1989. A existat însă o componentă nemaiîntâlnită la niciunul din protestele precedente, şi anume cea religioasă, din care s-a născut solidaritatea interconfesională, dublată, inevitabil, de cea etnică. Indiferent de vocile care strigă, în cor sau individual, că Revoluţia a fost dirijată cap coadă, spontaneitatea ei este de netăgăduit. Credincioşii adunaţi în faţa casei parohiale a lui

[18] *Ibidem*, p. 66.
[19] *Ibidem*, p. 67.
[20] *Ibidem*, pp. 69-70.
[21] *Ibidem*, p. 69.

László Tökés doreau, din proprie iniţiativă şi fără a fi dirijaţi de cineva, să îşi apere preotul.

Costel Balint trece în revistă, într-un întreg capitol, planurile concepute şi, unele, chiar aplicate de Securitatea din Timişoara pentru a-l compromite pe László Tőkés, devenit indezirabil din 1987 pentru autorităţile comuniste, contra cărora vorbise, în nenumărate rânduri, la posturile de radio străine, apărând drepturile minorităţii maghiare şi condamnând aceeaşi sistematizare a satelor, mai ales a celor populate de maghiari.

Iată care sunt ele, într-o enumerare foarte succintă, păstrând ordinea autorului ce le-a notat şi inventivitatea autorilor ce le-au gândit:

1. „Compromiterea artificială, dirijată, a pastorului timişorean, înscenându-i-se unele legături amoroase cu o femeie de o moralitate dubioasă (...)."
2. „Izolarea regizată a pastorului de prieteni, cunoscuţi, foşti colegi, enoriaşi, rude, prin manevre meschine, prin scrisori anonime."
3. „Destrămarea artificială şi dirijată a grupului său de credincioşi prin crearea unor disensiuni, amplificarea celor existente, lansarea de calomnii, cultivarea eventualelor neînţelegeri existente în cadrul comunităţii bisericeşti."
4. „Declararea ca indezirabile a persoanelor străine care-l vizitează pe pastor, este tot o forţă de descurajare şi timorare ce s-a folosit, combinată cu altele (...)."
5. „Avertizarea pastorului, măsură care se opera numai cu aprobarea şefului Securităţii, în prezenţa unor persoane cu diverse funcţii administrative (nepolitice), ca şi cum aceştia şi-ar fi manifestat dezacordul şi indignarea legitimă faţă de «abuzurile» sale."
6. „Punerea preotului în «dezbatere politică» (măsură mai severă), cu participarea unei numeroase asistenţe, constituite din enoriaşi, vecini, prieteni, cunoştinţe, un grup compact de salariaţi – toţi membri de partid – de la o anumită întreprindere, aflată prin vecinătatea parohiei, şi oameni adunaţi cu japca, la nevoie, din stradă."
7. „Se mai prevedea alternativa «influenţării pozitive» a pastorului, prin conceperea unui cadru destinat a-l face să renunţe la activităţile sale stânjenitoare pentru autorităţile ţării şi să evite, vezi, Doamne, unele neplăceri de ordin personal, cât şi pe cele care ar fi putut să-i afecteze familia."
8. „Recrutarea lui ca informator al organelor de Securitate, acceptarea de a furniza date despre cei apropiaţi lui: colegi şi enoriaşi."
9. „Scoaterea preotului din ţară, într-o manieră «elegantă», prin ameninţări, intimidări, şicane, chiar prin agresiuni fizice. Trebuia determinat să părăsească România din proprie iniţiativă, pentru a se salva şi pentru a-şi proteja familia."
10. „Internarea lui într-o unitate de neuropsihiatrie, respectându-se legislaţia."
11. „În fine, o ultimă variantă, cea in extremis (cuprinsă şi ea în dosar), prevedea două posibilităţi de soluţionare a cazului: <A> deferirea în justiţie a pastorului sub acoperirea unei fapte penale, în niciun caz de natură politică sau cu nuanţe politice, şi <B> suprimarea lui printr-un banal accident de circulaţie sau, mă rog, putea să alunece de pe un acoperiş vechi, nereparat de mai multe decenii."[22]

[22] *Ibidem*, pp. 78-84.

Din toate ingredientele enumerate a ieşit o reţetă devenită, ulterior, un cocktail... Molotov: câte puţin din 2, 3, 4, 7 şi 11, culminând cu procesul de evacuare a lui László Tőkés din casa parohială, evacuare ce urma să fie pusă în aplicare în 18 decembrie 1989.

Revoluţia din Timişoara îşi are, alături de răniţi şi morţi, şi arestaţii ei, unii prinşi în toiul unor evenimente curente şi absolut inofensive pentru sistem, cei mai mulţi, în schimb, strigând contra lui Ceauşescu şi a regimului în faţa casei parohiale de pe Strada Timotei Cipariu, în faţa Comitetului Judeţean al P.C.R., în pieţele şi pe străzile oraşului, unde au manifestat.

Trăind evenimentele pe viu şi având şansa să rămână aşa până la capăt, Costel Balint îşi prezintă experienţa-limită în capitolul *Arestaţii din Timişoara din Decembrie 1989*.

Costel Balint este arestat în apropiere de „Clinicile Noi", cum numesc timişorenii Spitalul Municipal din Timişoara, împreună cu trei tineri, doi băieţi şi o fată. Va ajunge într-o celulă de 4/4, în care sunt comasaţi în jur de 50 de oameni. Atmosfera sau, mai degrabă, lipsa de atmosferă devine un calvar. „După o nouă triere, sub aceeaşi ploaie de lovituri, suntem scoşi în curtea M.I., la aer. Se făcuse dimineaţă. Ziua a intrat în drepturile ei firești. Eram în curtea «instituţiei», o coloană de vreo şaizeci de oameni bine bătuţi, cu mâinile la ceafă. Aerul rece de afară ne mai alina durerile fizice şi sufleteşti. La circa cinci metri în faţa coloanei, «protectorii» ne studiau ca pe nişte animale ciudate."[23]

După o noapte interminabilă petrecută în arestul Miliţiei Judeţene, autorul va fi îmbarcat în dubă pentru a lua drumul penitenciarului. Ce urmează aminteşte de filmele neorealiste italiene, dar decorul, recuzita, regizorii (aici fiind mai mulţi!) şi actorii sunt... româneşti sadea! „Suntem urcaţi în dubă sub nelipsita ploaie de lovituri. Într-o înghesuială de nedescris, urc penultimul, ultimul fiind un cerşetor pletos, cu ambele picioare retezate de la genunchi. Sunt sfătuit să îl ţin în braţe. Scena mi se pare grotescă [chiar era!, n.n.], abia mă mai ţin pe picioare. Duba porneşte încet, spre o destinaţie necunoscută."[24]

Claustrarea din penitenciar va constitui pentru autor o altă tortură, pentru că îi amplifică nesiguranţa zilei de azi, a celei de mâine, precum şi a celor ce vor urma. „Eram aproape convins că au loc execuţii chiar acolo, în penitenciar. În acele clipe, mă simţeam, cu adevărat, pierdut. Nu făcusem nimic rău, nu am spart vitrinele, nu am dat foc la nimic, am strigat «Libertate!»."[25]

Libertatea clamată începe să îşi piardă concreteţea, va rămâne ea, oare, doar un cuvânt frumos, „strigat" într-o seară de decembrie? „Mă tot întreb ce se va întâmpla cu mine. Voi mai ajunge, vreodată, să mă bucur de libertate?"[26]

Lumea exterioară începe să se facă simţită şi în celulele arestaţilor. Autorul este măcinat de aceleaşi sentimente, care ating paroxismul în momentul în care află

[23] *Ibidem*, pp. 164-165.
[24] *Ibidem*, p. 165.
[25] *Ibidem*, pp. 166-167.
[26] *Ibidem*, p. 168.

că vor fi eliberaţi. Celula cu pereţii ei pare mai sigură decât ieşirea într-un univers guvernat, începând din 16 decembrie, de legea fărădelegii. „Seara coboară, dar de afară vuietul mulţimii nu mai conteneşte. În celule, dezolare, frică şi neîncredere. Din nou, uşa celulei se deschide cu acelaşi zgomot care te scoate din minţi. În celulă pătrunde un civil scund, care ne anunţă că trebuie să ne pregătim de plecare, vom fi eliberaţi. La auzul acestui ultim cuvânt, rămân mut de emoţie, dar îmi revin şi refuz să cred cele spuse de civil. Sunt convins că ne vor muta sau... Nu vreau să gândesc mai mult. Conversaţia cu cel care ne-a servit micul dejun începe să prindă contur. Doamne, numai de nu ne-ar împuşca ca pe nişte câini! (...) Sunt clipe de real dramatism, mulţi tineri spun că ei nu vor să părăsească celula, deoarece erau convinşi că vor fi împuşcaţi. Primul grup este chemat afară. M-am hotărât să plec cu primul val."[27]

Primul contact cu mulţimea care îi aşteaptă pe arestaţii eliberaţi este bulversant pentru Costel Balint. Deşi nu a zăbovit foarte mult în penitenciar, relaţia cu exteriorul s-a rupt, lucru ce se resimte şi în percepţia asupra evenimentelor ulterioare arestării. Gaura din steag este, simultan, şi o gaură în timp, de aceea autorul nu poate pricepe absenţa stemei, cu care a crescut şi care era, până nu demult, contopită cu drapelul. „Maşina se opreşte, de afară se aud urale şi strigăte de bucurie. Cobor ca un copil ordonat, cu steagul alb în mână, aşa cum i-am promis civilului la plecare. Nu apuc să cobor bine din dubă, că mă trezesc luat pe sus, sărutat şi îmbrăţişat; nu îmi dau seama ce se întâmplă, sunt zeci de oameni care se bucură şi strigă «Libertate, libertate!». Mă simt, totuşi, singur în vulcanul care clocoteşte. Lacrimile îmi curg, brăzdându-mi obrajii. Sunt liber, trăiesc, dar nu pot înţelege de ce steagul României nu are stemă. Cineva, din mulţime, îmi oferă un drapel, tot fără stemă, şi eu îi spun că vreau unul cu stemă, nu unul găurit..."[28]

În cronologia Revoluţiei un loc de frunte îl ocupă... ocuparea, în 20 decembrie 1989, a Balconului Operei şi a Consiliului Judeţean al P.C.R. şi constituirea Frontului Democratic Român, denumire propusă de către Lorin Fortuna, primul protestatar ce a pătruns în Operă şi preşedintele ales al frontului.

Întâlnirea protestatarilor cu Constantin Dăscălescu, trimis, împreună cu Emil Bobu, la Timişoara de către Elena Ceauşescu, este memorabilă, la fel cum memorabil este şi curajul lui Ion Savu, unul dintre membrii Frontului Democratic Român, care, în sala de şedinţe a Comitetului Judeţean „(...) îi cere lui Dăscălescu, în numele protestatarilor, demiterea guvernului, demiterea lui Nicolae Ceauşescu! «Eşti nebun?!» l-a întrerupt, de-a dreptul paralizat, Dăscălescu. După ce se termină cu revendicările protestatarilor, Dăscălescu îi spune lui Savu: «Te fac răspunzător de tot ce se va întâmpla. Dacă cei de jos vor intra, soldaţii din clădire vor trage, pentru că ăsta e ordinul»."[29] De altfel, Ion Savu îşi asumă integral răspunderea pentru faptele sale şi nu se ascunde sub un anonimat ce ar fi fost, oricum, doar unul de foarte scurtă

[27] *Ibidem*, p. 177.
[28] *Ibidem*, pp. 178-179.
[29] *Ibidem*, pp. 156-157.

durată. Din Balconul Judeţenei de Partid îşi declină identitatea şi le mărturiseşte protestatarilor că are trei copii, amplificând, astfel, pericolul ce-l pândea.

Tot la Consiliul Judeţean, câteva ore mai târziu, va avea loc o scenă similară. Doar protagoniştii ei sunt alţii: Cornel Pacoste, Radu Bălan şi Lorin Fortuna. „Fortuna: «Veniţi atunci în balcon să anunţaţi demiterea lui Ceauşescu!» Radu Bălan rămâne «interzis», fără replică. Palid şi speriat, Cornel Pacoste încearcă «să dreagă busuiocul», spunând: «Cum credeţi voi că acest lucru este posibil? Faceţi jocul străinilor, în special al U.R.S.S.-ului... Malta... împărţirea lumii... americanii în Panama... ruşii la noi!» – suna ca o lecţie de învăţământ politic...”[30]

În Bucureşti Revoluţia a început prin Baricada de la „Intercontinental”, redată în capitolul ce încheie cartea, episod dramatic, unde împuşcăturile au fost concurate de tancuri. Nu mai puţin tragică a fost soarta grupei de militari U.S.L.A. – Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă, UM 0620, din cadrul Direcţiei Securităţii Statului – condusă de şeful de Stat Major al unităţii, colonelul Gheorghe Trosca, care a fost măcelărită în 23 decembrie 1989 „în faţa sediului Marelui Stat Major al Armatei sub acuzaţia de terorism, cadavrele au fost batjocorite, mutilate şi lăsate să putrezească în stradă; de altfel, întreaga unitate fusese acuzată de a fi aparţinând categoriei «teroriste», deşi, cu efectivul complet, se afla consemnată în propria cazarmă (...)”[31]. Ca la Aeroportul Băneasa, „vânătorii” de terorişti au ajuns să fie ei vânaţi.

„Turma marelui urs” s-a împuţinat şi mai mult după Decembrie 1989. Iar el, „marele urs”, mai solitar ca niciodată, îşi caută disperat, în ultima vreme... urma. Dar asta este o pagină de istorie mult prea recentă, care nu face obiectul recenziei de faţă...!

Adina **HORNEA ABRUDA**

[30] *Ibidem*, pp. 158.
[31] *Ibidem*, p. 45.

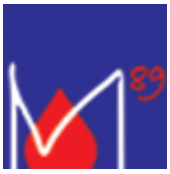

ARTĂ ŞI CULTURĂ

Revoluţie, cărţi şi autori la „Orizont”. Ultimele apariţii editoriale ale Memorialului Revoluţiei din Timişoara

On December 12th 2014, at the “Horizon” Hall, the „Memorialul Revolutiei” Association presented through the authors’ voices, the latest issues, including books, studies and magazines. Coming off the press, the *Encyclopaedia of the Romanian Revolution of December 1989*, was in fact the crowning with success of an ambitious project developed and carried out by the personnel and collaborators of our association. Gathering two volumes, this encyclopaedia presents the chronology and the victims of the Revolution, and as well as the documents of the Romanian Communist Party. Other important publications were “*Revolution of 1989 in the Timisoara Hospitals”* and the 15th issue of the scientific and information bulletin of our Association.
Key words: the „Memorialul Revolutiei” Association, “Horizon” Hall, Cornel Ungureanu, Gheorghe Clitan, Lucian Ionică, Lucian-Vasile Szabo, Romeo Bălan, Titus Suciu, Vasile Bogdan, Costel Balint, Traian Orban, Gino Rado, Romanian Revolution, Timisoara, encyclopaedia, bulletin, hospitals.
Cuvinte-cheie: Memorialul Revoluţiei, Sala „Orizont”, Cornel Ungureanu, Gheorghe Clitan, Lucian Ionică, Lucian-Vasile Szabo, Romeo Bălan, Titus Suciu, Vasile Bogdan, Costel Balint, Traian Orban, Gino Rado, Revoluţia Română, Timişoara, encicolopedie, buletin, spitale.

Comemorarea Revoluţiei din Decembrie 2014 a fost mai efervescentă ca oricând. Cei 25 de ani post-decembrişti ne-au dat prilejul să facem o retrospectivă atât a celor 7 zile ale Revoluţiei, cât şi a celor câteva mii de zile care s-au scurs de atunci. Lăudată de cei conştienţi de (pre)facerile pe care le-a adus, înjurată de cei nostalgici, Revoluţia constituie, indubitabil, o pagină de istorie recentă de neşters.

Memorialul Revoluţiei din Timişoara s-a lăsat, şi el, contaminat de efervescenţa de care vorbeam, transmiţând-o, la rândul său, mai departe. În 12 decembrie 2014 (ceva mai devreme decât în anii trecuţi!), la Sala „Orizont”, au fost lansate ultimele apariţii editoriale ale Memorialului Revoluţiei, în prezenţa autorilor şi a publicului interesat de tematica în discuţie. Ne-am bucurat, ca de fiecare dată, că lansarea a fost demarată de preşedintele Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Timişoara, omul de litere şi de cultură Cornel Ungureanu.

Ce a adus nou evenimentul de la „Orizont”? Alături de buletinul ştiinţific şi de informare, care poartă deja numărul 14, Memorialul Revoluţiei a reuşit să scoată de sub tipar o *Enciclopedie a Revoluţiei din Timişoara*. În cele 824 de pagini, câte

însumează cele 2 volume ale enciclopediei Revoluţiei din oraşul-erou, un „Heldenstadt", cum se autointitulează cu mândrie „omologul" Timişoarei, Leipzigul, sunt surprinse trei „felii importante" ale „bucăţii" de istorie recentă, „ein Stück Zeitgeschichte", cum ar spune vecinii noştri mai dinspre Vest: cronologia şi victimele ei (vol. I) şi documente ale Revoluţiei (vol. II).

Volumul I a apărut sub coordonarea omului de litere şi de film Lucian Ionică, căruia i-a revenit o sarcină nu tocmai uşoară, deoarece „a încerca să faci o selecţie, să cauţi o ordine şi o logică a faptelor este foarte dificl şi poate chiar riscant", afirmă Lucian Ionică chiar în al său *Cuvânt înainte*. Dar se merită şi este chiar imperios necesar, pentru că, subliniază (co)ordonatorul cărţii de faţă, care, iată, nu doar coordonează, dar urmăreşte să instituie şi o ordine în şirul evenimentelor, al actanţilor lor şi al cunoştinţelor şi sentimentelor noastre, (supra)vieţuitorii de după ei: „Decembrie 1989 a fost un moment unic în viaţa noastră şi în istoria oraşului nostru. Atunci au murit oameni, în locuri unde astăzi ne plimbăm liniştiţi. Treptat, memoria acelor zile se va restrânge la o ceremonie de comemorare. Nu cred că este suficient să-i omagiem numai în vorbe, ocazional. În amintirea gestului lor suprem, trebuie să încercăm să obţinem o mai bună înţelegere a ceea ce s-a întâmplat atunci. O formă a recunoştinţei noastre, dar şi a celor ce vor veni este cunoaşterea detaliată a acelei încleştări în care unii au devenit eroi, unii au fost participanţi, iar alţii, simpli spectatori."

Până să ajungă o carte pipăibilă, nu doar o simplă variantă electronică de „coborât" de pe internet, o carte cu coperţi lucioase şi vii din toate punctele de vedere, cu file maculate doar de cerneala tipografică, *Enciclopedia Revoluţiei din Timişoara* a fost un veritabil proiect, al cărui fir „s-a înfiripat" în anul 2012, între

Memorialul Revoluţiei din Timişoara şi Facultatea de Ştiinţe Politice, Filosofie şi Ştiinţe ale Comunicării de la Universitatea de Vest, iar „colectivul de redactare este alcătuit din autori care au mai cercetat această tematică, publicând în decursul timpului cărţi şi articole, care cuprind contribuţii valoroase. Ei sunt: Costel Balint, Romeo Bălan, Vasile Bogdan, Gino Rado, Titus Suciu, Lucian-Vasile Szabo şi Dumitru Tomoni", precizează Lucian Ionică, subliniind şi aportul personalului de la Memorial, „o echipă competentă, care a pus suflet în a asigura, din punct de vedere logistic, buna desfăşurare a proiectului. Ea este alcătuită din Alina Bânciu, Eugen Gheorghioiu, Loredana Tănasie şi Cristina Tudor".

Pentru a lua o gură de „Orizont" şi a intra în atmosfera lansării, este suficient să începem cu rememorarea cuvintelor, puţine dar esenţiale, ale gazdei noastre, Cornel Ungureanu: „Există atâtea cărţi scrise de membri importanţi ai Uniunii Scriitorilor, de colegii noştri, de Muzeul Revoluţiei, încât cei 25 de ani cred că sunt întâmpinaţi *la modul cel mai curat cu putinţă*. Sigur că aceste cărţi sunt, deopotrivă, istorie şi cultură, sunt, deopotrivă, ale Timişorii şi ale ţării."

Coordonator, de asemenea, dar nu al cărţii, ci al proiectului, deci al „cauzei", nu al „efectului", Gheorghe Clitan, decanul Facultăţii de Ştiinţe Politice, Filosofie şi Ştiinţe ale Comunicării de la Universitatea de Vest, şi-a exprimat bucuria că doi dintre colegii săi, Lucian Ionică şi Lucian-Vasile Szabo „sunt foarte activi pe acest tărâm", dar şi regretul vis a vis de evenimentul studiat, (re)memorat şi comemorat: „Cred că pentru memoria a ceea ce s-a întâmplat acum 25 de ani n-am făcut decât foarte puţin din ceea ce se poate face. (...) Eu cred în această colaborare şi cred că universitarii pot face acuma ceea ce poate atunci n-au făcut, dar este foarte important că această legătură există şi că ea instituţional funcţionează".

Cele două volume ale enciclopediei au implicat „un volum" mare de date şi informaţii, o „documentaţie adunată la Memorialul Revoluţiei în aceşti 25 de ani, de când existăm noi ca asociaţie. Şi suntem foarte bucuroşi că dumneavoastră, prin ceea ce scrieţi, combateţi atât de multe curente şi atât de multe păreri şi atât de multe manipulări de presă referitoare la Revoluţia Română, care a schimbat destinele României", a precizat Traian Orban, preşedintele Memorialului Revoluţiei, idee întărită şi de Gino Rado, vicepreşedintele instituţiei şi director al Editurii Memorialul Revoluţiei 1989: „Sigur, eu mă bucur că reuşim să editǎm, să scriem, că ne aducem contribuţia puţin la echilibrarea a ceea ce înseamnă scrieri despre Revoluţie, pentru că vedem că se scrie foarte mult, scriu foarte mult cei care au fost de partea cealaltă a baricadei, încă după 25 de ani se spun multe neadevăruri, şi avem datoria noastră noi, cei din Timişoara, cel puţin, să încercăm să contracarăm acest lucru prin a lucra cât mai obiectiv în documentarea şi cercetarea pe care o realizăm la Memorialul Revoluţiei".

Adevărul nu se lasă însă aflat foarte uşor, sunt încă obstacole în calea lui, deoarece „din păcate, nici după 25 de ani nu avem acces la toate documentele din acea perioadă şi din această cauză, sigur, mai sunt lipsuri, va mai fi nevoie de completări, dar uşor-uşor, de-a lungul anilor următori, sperăm să avem un acces cât mai complet, dacă se poate, auspra documentelor din acea perioadă. Ştim cu toţii că

parte din documente atunci au fost distruse şi atunci este cu atât mai greu să încercăm să scriem ceva foarte bine documentat despre acele momente foarte grele din istoria ţării noastre", a punctat Gino Rado

Dacă tot s-a scris atât de mult despre Revoluţie şi, implicit, despre revoluţia de la Timişoara, se iscă, firesc, întrebarea de ce mai era necesară încă „o cărare" pe un teren deja bătătorit. Răspunsul ni-l oferă Lucian Ionică: „Eu cred că era momentul potrivit să apară o asemenea lucrare, pentru că ea este o altfel de lucrare decât ce a apărut până acuma. Îşi propune să fie o sinteză cât se poate de obiectivă, realizată după rigorile cercetării ştiinţifice, şi încearcă să ofere un conţinut extrem de divers, care există în multe alte lucrări, într-o formă cât mai accesibilă, sintetică, atât pentru cei care vor să se informeze despre ce s-a întâmplat în Timişoara timp de 7 zile în Decembrie '89, cât şi pentru cei care vor să cerceteze, să afle mai mult despre acele evenimente".

Redactarea unei enciclopedii este un demers cu mult mai mai anevoios decât a unei cărţi, pentru că datele şi informaţiile cuprinse într-o lucrare de asemenea natură şi anvergură trebuie să fie cât mai exacte, nu trebuie să existe nimic romanţat. Lucrările de la care s-a pornit pe traseul *Enciclopediei Revoluţiei de la Timişoara* au servit de jaloane. Jaloane care ajută, dar de care poţi să te izbeşti şi să rămâi împotmolit. „Dificultatea pe care noi am întâmpinat-o a fost aceea că lucrările publicate până acuma au fost redactate în forme diferite, din perspective diferite, uneori cu scopuri diferite, şi am întâlnit destule date care sunt contradictorii sau am întâlnit spaţii albe, neclare sau confuze şi sigur că aceste lucruri au trebuit într-un anumit fel abordate deschis, frontal", a precizat, în acest sens, Lucian Ionică.

Modalitatea de lucru adoptată a deconspirat-o Vasile Bogdan, realizator de emisiuni TV, coautor, alături de Titus Suciu, al volumul *Candelă împotriva timpului*, publicat în 2011 la editura Memorialului Revoluţiei, care cuprinde peste 60 de interviuri despre Revoluţia Română din Decembrie 1989 şi este dublat de serialul televizat cu acelaşi nume. „Ne-am împărţit în zile şi toţi am urmărit evenimentele care s-au petrecut în ziua care a fost repartizată. Lui Titus Suciu şi mie ni s-au repartizat ultimele 3 zile, pentru că sunt acele zile ale balconului, ale balcoanelor, care erau deosebit de interesante. (...) Ceea ce a fost important este faptul că eram grupaţi în jurul timpului, secundei, minutului. Nu ne mai interesa fapta în sine, cât ne interesa când s-a întâmplat fapta în sine. Şi de aceea o să găsiţi aici mai multe variante asupra momentului exact în care s-a petrecut un anumit eveniment, pentru că erau enorm de multe variante, luptam şi cu timpul, care, la o asemenea distanţă, din ce în ce mai mare, se întoarce peste, şi, în felul acesta, am avut foarte mult de cercetat, de căutat, am avut şi dispute între noi, dar, până la urmă, a ieşit această variantă."

Experienţa interviurilor luate de la revoluţionari, rude ale victimelor, oameni de cultură pentru aprinderea *unei candele împotriva timpului* (peste 60!) şi-a pus amprenta asupra lui Vasile Bogdan, care a atras atenţia „că rămâne momentul uman şi asta este foarte important, adică aceasta e Revoluţia de la Timişoara şi cea de la Bucureşti şi întreaga Revoluţie Română a fost făcută de un efectiv de oameni.

Dincolo de scenarii, dincolo de tot felul de poveşti care se vehiculează, au fost oameni care au murit, au fost oameni care au fost răniţi, au fost oameni care au fost acolo şi au fost cu toată căldura şi cu toată dorinţa lor şi cu toate aspiraţiile pe care le-au avut în momentul respectiv. Ce s-a întâmplat ulterior, asta deja este altceva, nu mai este istorie. Ceea ce s-a întâmplat în acele zile însă a fost o istorie frumoasă, curată şi care merită să o omagiem ca atare".

Ca orice enciclopedie, şi cea de faţă nu este imuabilă, ci perfectibilă, după cum a evidenţiat tot Lucian Ionică: „Nu avem pretenţia că le-am rezolvat. Noi am încercat să facem o sinteză a ceea ce se ştie şi cât se ştie în momentul de faţă, pentru a fi, în acelaşi timp, o sinteză, dar şi un start, un punct de pornire pentru noi cercetări, care să ducă la aflarea răspunsului la multele întrebări care au rămas încă în suspensie."

Referindu-se la aportul pe care şi l-a adus la redactarea volumului II al enciclopediei, procurorul Romeo Bălan a precizat că s-a angrenat „în calitate de jurist, fost procuror la vremea respectivă, în timpul Revoluţiei, şi ulterior, şi implicat activ în urmărirea penală în procesele desfăşurate. [...] Experienţa de jurist şi de participant la urmărirea penală şi judecarea cauzelor care au ajuns pe rolul instanţelor mi-au permis să pot să îmi aduc contribuţia la selectarea, împreună cu domnul Rado, a documentelor importante. Sigur, ele au fost obţinute în special în cadrul dosarelor penale instrumentate, n-au fost la cunoştinţa publică până acum, acum au fost publicate pentru prima dată într-un volum, integral, atât cele provenite de la vechiul partid comunist, cele de la Armată, cele de la Miliţie, cele de la Securitate, cât şi documentele noii puteri înfiinţate în Timişoara şi ale comisiei guvernamentale care a funcţionat la Timişoara cu privire la evenimente, toate strânse într-un volum în condiţii grafice deosebite".

În ciuda lacunelor care există, lacune inevitabile în contextul în care Securitatea avea tot interesul să şteargă cât mai mult urmele cu care îşi „marcase" teritoriul şi toată forţa să o facă, „se poate face o imagine, sunt documente importante, pentru cine este interesat să le studieze, pot oferi o imagine clară a intenţiei statului totalitar de a folosi toate mijloacele pe care le-a avut la dispoziţie, Securitate, Miliţie, Armată, toate mijloacele pentru a se menţine, şi, deşi nu s-au recuperat toate documentele, pentru că o bună parte au fost distruse, selecţia lor pe unităţile, să zicem emitente, poate crea o imagine generală a ceea ce s-a întâmplat atunci", a reliefat procurorul Romeo Bălan.

Închei prezentarea *Enciclopediei Revoluţiei din Timişoara* cu cuvintele de final ale lui Lucian Ionică, sperând că cele de mai sus vor incita la lectură şi, de ce nu, la meditaţie: „Este de datoria noastră, a celor care am fost în Timişoara în acele zile dramatice, de a păstra vie memoria momentului în care frica a dispărut din noi. Nu avem voie să uităm jertfa zecilor de oameni care au pierit împuşcaţi pe străzile oraşului doar pentru că doreau libertate. Iar amintirea lor trebuie să rămână nestinsă. Doar aşa îi putem cinsti cu adevărat pe eroii noştri."

Un alt volum lansat la „Orizont" îi aparţine jurnalistului Lucian-Vasile Szabo, care abordează o temă pe care a mai atins-o şi în 2013, în *Sindromul Timişoara 1989: adevăr şi imaginar: strategii de comunicare mediatică într-o*

realitate explozivă. Pe parcursul a 200 de pagini, Lucian-Vasile Szabo reconstituie, în *Revoluţia din 1989 în spitalele timişorene*, tabloul celor mai importante unităţi spitaliceşti ale oraşului implicate în operaţiunea de preluare şi îngrijire a răniţilor, acompaniată, din păcate, de multe ori, de cea de interogare asiduă a răniţilor, tablou compus din doar 3 culori: roşul sângelui vărsat, negrul morţii şi al doliului, precum şi albul halatelor. Un caz aparte îl constituie Spitalul Militar, care „a avut un rol nefast în Revoluţie, cel puţin în faza de reprimare, din 16 până în 22 decembrie 1989”[1], precizează Lucian-Vasile Szabo.

Autorul ne dezvăluie, în cuvântul său înainte, intitulat succint *Despre victime şi criminali*, cum a procedat pentru a rămâne cât mai obiectiv şi imparţial cu putinţă: „Ca metodă de cercetare am folosit analiza documentelor şi cea de conţinut, contextualizând, de fiecare dată când a fost necesar, pentru a înţelege faptele. Am avut la dispoziţie declaraţiile victimelor şi ale opresorilor (uneori câte patru sau cinci de persoană), jurnalele de luptă ale unităţilor militare şi ale Ministerului de Interne, adrese, note şi o mulţime de documente medicale, toate aflate în arhiva Asociaţiei Memorialul Revoluţiei 1989 Timişoara”. [2]

Prezent la lansarea cărţii, Lucian-Vasile Szabo s-a referit la dezideratele pe care le-a atins prin finalizarea cercetării sale, în ciuda dificultăţilor întâmpinate, pentru că Revoluţia din stradă s-a mutat pe holurile şi paturile de spital, unde s-a dat, în continuare, o luptă între anchetatorii securişti, zeloşi întru aflarea „drumului” parcurs de răniţi până la spital, şi răniţii înşişi, care au făcut tot posibilul să ascundă motivele ce i-au animat să iasă în stradă (mulţi dintre ei manifestaseră împotriva regimului în momentul împuşcării), când nu au fost deja sedaţi de către medici, nu pentru vreo operaţie chirurgicală, ci „contra” operaţiunii de anchetare: „Referitor la cartea mea despre spitale, sunt foarte bucuros că am reuşit, în cel puţin două capitole, să lămuresc nişte lucruri, este vorba despre capitolul despre evidenţe şi ştergerea urmelor, pentru că s-a pomenit ceva mai devreme aicea, sigur, multe documente n-am ajuns la ele, nu sunt publice, este foarte greu să ajungem la ele, iar altele au fost distruse. În 22 decembrie 1989, după fuga lui Ceauşescu, echipa de represiune prezentă la Timişoara, la Ministerul de Interne Timiş, se ocupa cu arderea documentelor, la ordinul colonelului Ghircoiaş, maiorul Gelu Popovici, în principal, s-a ocupat cu ştergerea, cu arderea unor astfel de documente, dar şi alte persoane.

Din fericire, Securitatea nu a reuşit să înlăture toate urmele incriminatoare, chiar dacă a acţionat cu tot „profesionalimsul” de care a fost capabilă, „anumite lucruri au putut fi aflate, există declaraţii, există documente, iar eu, în toată munca aceasta, m-am ţinut doar de documente, doar de acele elemente care provin din dosarele înaintate instanţei sau din dosarele de cercetare, unele nefiind înaintate instanţei, m-am ţinut de declaraţiile, cele mai multe consemnate în faţa unui

[1] Lucian Vasile-Szabo, *Revoluţia din 1989 în spitalele timişorene,* Editura Memorialul Revoluţiei 1989, Timişoara, 2013, p. 67.
[2] Lucian Vasile-Szabo, *op. cit,* p. 6.

procuror, pentru că doar aşa putem să aflăm ceea ce s-a întâmplat", a mai precizat Lucian-Vasile Szabo.

Revoluţia din spitalele din Timişoara nu a însemnat doar anchetare şi intimidare a răniţilor. Securitatea nu a furat doar vieţi, ci şi cadavre, fapta abominabiă fiind inclusă în investigaţiile făcute de autor: „Un alt capitol important mi se pare mie e cel în care am făcut o descriere, pas cu pas, a Operaţiunii «Trandafirul» şi a Acţiunii «Vama», este operaţiunea prin care morţii Timişoarei au fost încărcaţi într-un tir frigorific, duşi la Bucureşti şi arşi. Am reuşit să reconstitui tot acest traseu, pas cu pas, punct cu punct, şi este o satisfacţie enormă să poţi să faci astfel de lucruri".

Din nefericire, după 25 de ani de la evenimentele Revoluţiei, adevărul este încă în penumbră, ca să rămânem în registrul unuia din titlurile capitolelor cărţii, *Lumini şi umbre la Spitalul Militar*, pentru că „evoluţia societăţii româneşti nu a favorizat nici aflarea adevărului, nici procese corecte pentru a determina cu exactitate ceea ce s-a întâmplat la Timişoara în perioada 15-22 decembrie 1989"[3].

Şirul lansării de la „Orizont" se încheie cu buletinul ştiinţific şi de informare al Memorialului Revoluţiei, ajuns la numărul 14, unde, alături de articolele şi studiile dedicate Revoluţiei din 1989 şi comunismului care i-a precedat, şi-au găsit un loc binemeritat artişti consacraţi sau în curs de consacrare. Prima categorie este reprezentată de Herma Köpernik-Kennel, scriitoare şi pictoriţă din Germania, îndrăgostită iremediabil de România pre- şi post-decembristă, care a abordat comunismul şi ceauşismul la modul... naiv (pictural vorbind!), şi de Suzana Fântânariu, graficiană timişoreană şi nu numai, a cărei perspectivă asupra Revoluţiei se clădeşte din... uşă, cu toate semnificaţiile pe care le iscă această imagine. Ambele expoziţii pot fi vizitate, alături de cele itinerante, la Memorialul Revoluţiei. Al treilea nume este unul masculin şi vine dinspre sculptură. Este vorba de Eugen Barzu, tot timişorean, autorul monumentului Coloana Eroilor Revoluţiei, a cărui inaugurare o prezint în paginile revistei de faţă.

Adina **HORNEA ABRUDA**

[3] Lucian Vasile-Szabo, *op. cit,* p. 5.

De la Timişoara la Berlin în câţiva paşi.
Coloana Eroilor Revoluţiei faţă în faţă cu Zidul Berlinului.

Placed on November 5th 2014 in the courtyard of the „Memorialul Revolutiei" Association not far from the fragment of the Berlin Wall, the Column of the Revolution Heroes, creation of sculptor Eugen Barzu from Timisoara, was consecrated by the prelates of the Archdiocese of Timişoara and the Metropolitan Church of Banat, in the presence of local officials, on the 16th of December 2014, on the occasion of the commemoration of the 25th anniversary since the Romanian Revolution of December 1989.
Key words: Column of Revolution Heroes, „Memorialul Revolutiei" Association, Eugene Barzu, Eugen Dogariu, Nicolae Robu, Ionel Popescu, Marcel Tolcea Traian Orban.
Cuvinte-cheie: Coloana Eroilor, Revoluţie, Memorialul Revoluţiei, Eugen Barzu, Eugen Dogariu, Nicolae Robu, Ionel Popescu, Marcel Tolcea, Traian Orban.

În numărul din decembrie 2014 al buletinului nostru publicam un interviu cu artistul plastic timişorean Eugen Barzu, autorul monumentului Coloana Eroilor Revoluţiei, definit de artistul însuşi ca „o unitate umană ascendentă către cer şi eternitate".

Amplasată în 5 noiembrie 2014 în curtea Memorialului Revoluţiei, nu departe de fragmentul de Zid al Berlinului, Coloana Eroilor Revoluţiei obligă ochiul privitorului să se ridice tot mai sus, într-un salt, parcă, perpetuu, de la o cruce la alta.

Ridicarea unui monument este un eveniment cu o semnificaţie specială. Monumentul „nu răsare" din pământ, precum o plantă, ci este, iniţial, gândit şi simţit, apoi creat cu sudoare, ce se prelinge, de multe ori, pe fruntea artistului sau umezeşte mâinile ce mânuiesc dalta. Naşterea unui monument urmează după un travaliu lung şi istovitor. Răsplata pentru artist este dublă: una imediată, iar alta cu bătaie mai lungă. Prima se numeşte inaugurare. Este momentul mo(nu)mentului. Oamenii iau contact cu monumentul într-un cadru festiv, din care nu lipsesc, de multe ori, clericii, ce-i conferă evenimentului, prin slujba de sfinţire a monumentului şi prin puternicele rugăciuni, o dimensiune sacră. Simţim cu toţii, artist şi ne-artişti, că monumentul primeşte o a doua viaţă, precum un copil trecut prin sfânta taină a Botezului.

A doua răsplată se numeşte posteritate. Artistul rămâne viu, o prezenţă impalpabilă sau, mai precis, palpabilă prin textura şi semnificaţiile creaţiei sale.

Coloana Eroilor Revoluţiei a urmat acelaşi tipic. Monumentul a fost sfinţit în ziua de 16 decembrie 2014, cu prilejul comemorării a 25 de ani de la revolta timişorenilor împotriva lui Nicolae Ceauşescu şi a criminalului său regim.

A luat cuvântul, după slujba de sfinţire, părintele Ionel Popescu, vicar administrativ la Arhiepiscopia Timişoarei şi preot paroh la Parohia Timişoara, care a subliniat că *crucea-monument*, cum frumos o denumeşte, reunind într-un cuvânt compus atât opera de artă, cât şi semnificaţiile ei, a fost înălţată de către Memorialul Revoluţiei „spre aducere aminte şi pentru generaţiile viitoare, întru

pomenirea, pentru totdeauna, a jertfei fraţilor noştri şi a surorilor noastre, care au căzut sub gloanţele din Decembrie ’89”.

Părintele Ionel Popescu s-a referit, în continuare, la „colaborarea extrem de frumoasă şi de rodnică” pe care Mitropolia Banatului şi Arhiepiscopia Timişoarei au întreţinut-o, de-a lungul timpului, cu Memorialul Revoluţiei, colaborare ce se va perpetua. Dar *crucea-monument*, a subliniat părintele Popescu, nu este doar un prilej de rememorare, ci şi „o mărturie a luptei timişorenilor pentru libertate, pentru demnitate, pentru eliberarea de sub un regim comunist ateu, un regim fără Dumnezeu”.

Traian Orban, preşedintele Memorialului Revoluţiei şi iniţiatorul acestui proiect, demarat după ce „domnul Eugen Barzu a venit la Memorialul Revoluţiei cu o machetă a acestui monument şi ne-a întrebat **ce facem** pentru Decembrie 2014”, a completat cele spuse de părintele Ionel Popescu, punctând asupra solidarităţii etnice şi confesionale din timpul Revoluţiei, când „alături de români, au murit numeroşi etnici maghiari, germani, sârbi, au fost, totodată, ortodocşi, catolici şi reformaţi”, şi insistând asupra importanţei gesturilor noastre creştine, pentru că „este bine să facem, din când în când, o rugăciune pentru aceşti martiri ai

Timişoarei”.

Marcel Tolcea, jurnalist şi om de cultură timişorean, a cuvântat din perspectiva unui colaborator cu „vechi state” al Memorialului Revoluţiei, ce „trebuie să fie un loc în care nu doar în Decembrie să ne amintim de cei ce s-au jertfit în 1989”. Ceea ce a şi fost, este şi va fi! Nu o spunem doar noi, o spune tot Marcel Tolcea, pentru care Memorialul Revoluţiei este „casa neuitării noastre”.

Încă un monument dedicat Revoluţiei şi Eroilor săi este binevenit, este de părere Marcel Tolcea, „pentru că Timişoara încă nu are destule locuri în care 1989 să fie prezent viu, să fie prezent ca un fel de memento al faptului că oamenii care atunci au îndrăznit să se ridice împotriva unui regim abject şi criminal şi ateu au spus că există Dumnezeu şi au strigat pentru libertate".

Referindu-se la rolul primordial al monumentului sculptorului Eugen Barzu, cel de rememorare, Marcel Tolcea trage un semn de demarcaţie între uitare şi iertare, ades confundate: „Exerciţiul memoriei – de fapt, grecii aveau două muze ale memoriei – este exerciţiul care nu ne lasă fiinţa să moară. Noi putem să iertăm, dar iertarea nu are nimic cu memoria, ea are sau este legată de ceea ce se cheamă dimensiunea noastră creştină".

Evenimentele de la Memorialul Revoluţiei, cum ar fi vizitele personalităţilor, expoziţiile, lansările de carte, întâlnirile cu artişti şi scriitori, constituie „modul nostru umil şi cât se poate de firesc de a le spune celor care s-au jertfit atunci că jertfa lor nu a fost în zadar", a precizat, în încheierea cuvântului său, Marcel Tolcea.

Ne-au onorat cu prezenţa la sfinţirea Coloanei Eroilor Revoluţiei oficialităţile noastre locale, respectiv prefectul judeţului Timiş, Eugen Dogariu, şi primarul Timişoarei, Nicolae Robu.

Pentru prefectul Eugen Dogariu important este să-i spunem „Nu!" uitării şi să acţionăm în slujba ideilor care i-au animat pe timişoreni acum 25 de ani: „Vreau să le mulţumesc tuturor celor care, alături de domnul preşedinte Orban, păstrează vie amintirea acestor oameni, ne readuc aminte, de fiecare dată, că datorăm ceva cuiva. Nu numai prezenţa monumentelor este cea care contează. Acţiunea noastră trebuie să conteze şi trebuie să aibă în vedere, de fiecare dată, că acum 25 de ani sau în Decembrie 1989 s-a murit pentru nişte idei. Ceea ce noi facem trebuie să ducă mai departe aceste idei, iar astfel vom reuşi să ne aducem respectul pentru aceşti oameni."

Primarul Nicolae Robu a dorit să îşi exprime respectul atât pentru eroii care au murit, cât şi pentru supravieţuitorii Revoluţiei, eroi şi ei: „Avem, cu toţii, o datorie de onoare, ca la această aniversare să le aducem omagiul nostru celor ce şi-au dat viaţa pentru ca noi să putem fi astăzi liberi şi să ne arătăm respectul faţă de cei care au supravieţuit, fiind răniţi în timpul Revoluţiei şi având şansa să-şi salveze viaţa, şi tuturor celor care, într-un fel sau altul, s-au expus şi au contribuit la victoria superbă a acelei lupte pentru libertate."

Referindu-se la oraşul pe care îl conduce, primarul Nicolae Robu a subliniat că „Timişoara are motive să se mândrească cu multe lucruri din istoria sa, dar, fără îndoială, momentele din acel Decembrie 1989 sunt printre cele mai pline de glorie şi ele trebuie să rămână în istoria poporului român, în minţile şi în sufletele noastre, ale tuturor".

Adina **HORNEA ABRUDA**

Gânduri printre rânduri. Coloana Eroilor Revoluţiei „reclădită” de autor

These lines are attempting to give some answers to several “*Whys*” brought out by any piece of art that enchants the public’s eyes: in this case, the piece of art is represented by the monument of the sculptor Eugen Barzu from Timisoara. To paraphrase William Shakespeare, “The rest is nothing but ….. interpretation”. What would be really the art if we couldn’t see it in its infinite ways and shapes?
Key words: Column of Revolution Heroes, the cross, '89, Eugen Barzu.
Cuvinte-cheie: Coloana Eroilor Revoluţiei, cruce, ’89, Eugen Barzu.

„Monumentul apare ca un efort îndelungat, în urma multor ani care s-au scurs de la evenimentele din ’89. Iată, sărbătorim 25 de ani de atunci, mă aflu în dublă calitate, de autor al acestui monument, al acestei mărturii, ca un modest semn de omagiu, de preţuire a memoriei, pentru jertfa celor ce au participat atunci, în Decembrie ’89, şi au plătit cu viaţa lor dreptul nostru de a fi acum aici şi de a putea face chiar asemenea monumente.

Spuneam că mă aflu în dublă calitate: şi de autor al acestui monument, ca artist, dar şi de participant la acele evenimente din ’89, ca simplu cetăţean al Timişoarei, de aceea trăiesc o puternică emoţie, generată de amintirile acelor momente, am şi acum vii în memorie şi în ochii interiori ai conştiinţei evenimente, imagini, scene, sunete, precum şi sentimente pe care le-am trăit atunci.

Acest monument îl percep ca pe o datorie personală, de conştiinţă, mai ales, pentru cei ce nu mai sunt alături de noi şi, ca atare, nu fac decât un gest de reverenţă şi recunoştinţă în această dublă calitate pe care o am.

Elementul de bază ce constituie acest monument este *crucea*. Desigur, poate apărea întrebarea de ce *crucea* şi nu o altă formă sau un alt simbol. De ce *crucea*? Deoarece acea unitate umană am perceput-o atunci ca efect şi senzaţie, provenite de la acea mulţime – pentru că a fost o masă mare, o mulţime de zeci de mii de oameni strânşi în spaţiul dintre Catedrală şi Operă, vorbesc de acest spaţiu, unde am participat şi eu –, am perceput-o ca un ansamblu, ca un tot, ce formează

împreună o singură unitate, un singur semn, pe care îl asociez, mai ales simbolic, cu semnul *crucii*, ca semn şi simbol al jertfei supreme, pe care Eroii-Martiri au plătit-o. *Cruce,* pentru că este un simbol şi semn vizual extrem de puternic, din punct de vedere artistic, plastic, având, totodată, şi conotaţia şi simbolistica creştină de jertfă şi victorie a vieţii asupra morţii. Practic, martirii noştri, eroii noştri, au murit în sens fizic, dar ei au învins această moarte prin viaţa pe care au generat-o în conştiinţa şi memoria noastră.

De ce *crucile* suprapuse, crescând înspre cer? Pentru că această masă am concluzionat-o ca fiind o sumă de energii, care s-au adunat, în dorinţa lor de eliberare, şi urcă ascendent către celest, către ce este sus, superior, pur, mai nobil şi uman pentru toată omenirea.

Acesta este motivul pentru care le-am clădit, practic, una peste alta, sub forma unei coloane, unde sunt îmbrăţişate pe segmente, totul amintind, cumva, şi de această înfrăţire, îmbrăţişare, într-o deplină unitate umană. Înălţate în acest fel, sugerează, prin clădirea uneia asupra alteia, ideea unei coloane menite să facă legătura între ceea ce este jos cu ceea ce este sus, într-o continuă ascensiune."

Eugen **BARZU**

Fotografia la ea acasă.
Vernisaj şi prezentare de... album la Memorialul Revoluţiei

On the same date, December 16th 1989, once with the consecration of the Column of Heroes, the „Memorialul Revolutiei" Association of Timisoara organised the opening of an exhibition and the presentation of a photo album. This time our events were focused on the photography which is somehow interlaced with architecture.
Key words: Mihai Botescu, Marcel Tolcea, Paul Vereş, Robert Şerban, Traian Orban.
Cuvinte-cheie: Mihai Botescu, Marcel Tolcea, Pavel Vereş, Robert Şerban, Traian Orban.

Dezvelirea Coloanei Eroilor Revoluţiei a fost urmată de un dublu eveniment foto: vernisarea unei expoziţii şi prezentarea unui album. Două evenimente, un singur autor. Este vorba de arhitectul timişorean Mihai Botescu, care „trădează", din când în când, arhitectura cu fotografia. Din care trădare ies ambele câştigate (şi autorul, pe deasupra!), pentru că imaginile prezentate pe simeze şi în album nu fac altceva decât să celebreze... arhitectura.

A participat acelaşi public, care nu a trebuit decât să urce, din curtea Memorialului Revoluţiei, spre stânga, un etaj, la „Galeria '89", lăsând afară frigul şi pătrunzând în căldura exterioară şi, mai ales, interioară, pe care o emană fotografiile arhitectului Mihai Botescu.

Despre circumstanţele fericite care au dus la evenimentele de faţă a vorbit cine era cel mai îndreptăţit să o facă, respectiv Traian Orban, preşedintele Memorialului Revoluţiei: „Am cunoscut munca domnului arhitect, am văzut fotografii pe care dânsul le-a făcut pentru monumentele eroilor, pe care le-am realizat în primii ani. Ulterior, am văzut că are o serie de fotografii de circa 20-30 de ani, de când face şi artă fotografică, şi l-am rugat pe domnul arhitect Mihai Botescu să facem un album. Sincer să vă spun, iniţial eram... aveam emoţii, oare vom putea să şi facem ceea ce ne-am propus? Dar am găsit la domnul arhitect Mihai Botescu bunăvoinţa, înţelegerea şi satisfacţia că munca dânsului va fi cunoscută şi prin acest album. Eu îi mulţumesc domnului arhitect Mihai Botescu că a colaborat cu noi, a montat aceste minunate fotografii în acest spaţiu, în această «Galerie '89», şi vreau să-i mulţumesc şi domnului Pavel Vereş, care a folosit fotografiile procesate, a făcut tehnoredactarea şi a conceput acest album şi, desigur, domnului Robert Şerban, care a inclus în acest album nişte texte pe care i le-am solicitat."

Robert Şerban este, de altfel, cel care a vorbit despre ochii fotografului, nu mai mulţi decât doi, dar versaţi în a prinde pe retină, iar apoi în aparat, inefabilul ce le scapă neiniţiaţilor: „Ne ştim oraşul şi, chiar dacă suntem îndrăgostiţi de el, şi suntem îndrăgostiţi de el, nu-l vedem întotdeauna aşa cum îl vede un fotograf profesionist, cum îl vede un om ce ştie să privească, ce ştie să aştepte şi ştie să vadă

momentul în care îi fură oraşului acea imagine. Arhitectul Botescu a făcut un lucru teribil, uitaţi-vă în album şi o să fiţi fermecaţi!”

Deşi limbajul fotografic este universal, coordonatele albumului nu pot fi înţelese decât prin accesul la limba în care sunt prezentate. De aceea, vorbim despre „o carte care are o ediţie şi în limba germană, exclusiv în limba germană, mai are o ediţie în limba engleză, asta pentru că doctorul Orban s-a gândit că ar fi păcat ca cei care ne vizitează – şi să sperăm că vor fi tot mai mulţi – să nu poată desluşi, dincolo de fotografii, şi micile indicii ale locurilor în care s-a murit, ale locurilor în care se trăieşte ale acestui oraş de care ne bucurăm astăzi”, a precizat Robert Şerban.

Expoziţia arhitectului Mihai Botescu i-a prilejuit lui Marcel Tolcea o privire spre trecut, consecutivă privirii aruncate spre fotografiile expuse, un trecut care nu prea excela în cromatică, după cum ştim cu toţii, cei ce-am fost parte integrantă din tablourile vivante ale acelor timpuri: „Înainte de a intra în acest spaţiu, eram un personaj cu memoria unui deceniu odios. În clipa în care am păşit în acest spaţiu, am devenit un personaj care avea luxul normalităţii, de a privi lumea cu un ochi senin, de a se bucura de realitatea înconjurătoare, de a vedea frumosul acolo unde, înainte de 1989, nici nu visam să ajungem vreodată.”

Lipsa culorilor era concurată de absenţa libertăţii şi, în acele momente parcă fără de sfârşit – cel puţin asta a fost senzaţia până în Decembrie 1989! – nu ştiam care doare mai tare: „În clipa în care m-am transfigurat într-un asemenea privitor, mi-am dat seama că atunci, în momentele acelea din 1989, din Decembrie, noi eram, de fapt, într-o imensă închisoare, într-o închisoare care era o închisoare prin graniţe, nu puteam să ieşim, era o închisoare prin ideologie, nu puteam să citim nimic din ceea ce era diferit de noi, era o închisoare prin griul şi urâtul vieţii cotidiene, de fiecare zi, în care culoarea şi tonurile pastelate erau aproape interzise sau erau rezervate numai unor anumite persoane, era o închisoare, pentru că nu puteam să vorbim şi ne cenzuram până şi cele mai mici emoţii.”

Revenind la arhitectul Mihai Botescu, Marcel Tolcea l-a caracterizat drept „unul dintre ultimii frecventatori ai antichităţii sau, dacă se poate spune aşa, unul dintre ultimii arhitecţi *apolinici*, care preferă experimentului un lucru care a fost creditat şi care este aşezat în ceea ce se cheamă armonie şi linişte interioară”. Ca un veritabil *apolinic* – constatarea este cât se poate de pertinentă, fiind aprobată chiar

de autor – arhitectul Mihai Botescu poate fi portretizat doar în câteva cuvinte, pe care Marcel Tolcea le-a găsit cu „prestidigitaţia" minţii, „cuvinte ce i se potrivesc perfect sau se potrivesc perfect cu aceste imagini: armonie, echilibru, linişte, surpriza descoperirii mereu a unui detaliu, şi aste este bine, asta ţine de gena fotografului, fotograful este un vânător care îl pândeşte pe cocoşul de munte sau pe ursul grizzly să apară exact într-o fracţiune de secundă, pentru că fotografiile ţin şi de o lungă aşteptare sau, pur şi simplu, potrivire acolo unde ochiul nu vede lucruri neobişnuite".

Apolinic prin filiaţie, arhitectul Mihai Botescu este, în acelaşi timp, posesorul „unei atitudini clasice şi al unei poetici ce ţine de paradigma unui tip de intelectualitate aproape interbelică", vine, în completarea propriei idei, Marcel Tolcea. Într-adevăr, într-o lume citadină românească, a cărei arhitectură s-a încărcat, de câtva timp încoace, de oţel şi sticlă, arhitectul şi fotograful Mihai Botescu iscă şi revelează frumuseţea şi simplitatea unei arhitecturi ce nu se va demoda nicicând.

Virtuţile „curative" ale autorului şi ale expoziţiei sale le-a remarcat tot Marcel Tolcea, apropiind muzica de fotografie, într-o sinestezie plenară: „Şi am să închei spunând că personajul principal, aşa cum îi şade bine oricărui artist fotograf, sau personajele principale sunt cam trei: lumina, în primul şi în primul rând, pacea interioară sau un tip de stare interioară pe care fotograful îl transmite în peisajele noastre şi capacitatea ca noi să simţim că facem parte din acel peisaj, din acea stare şi din acel echilibru care ne lipseşte şi pe care îl căutăm. Nu ştiu dacă exagerez spunând că este o terapie aproape de o muzică liniştită, pe care eu o simt aproape fizic şi, dacă în această muzică rezonăm, atunci nu facem altceva decât, la rândul nostru, să ne transformăm în ceva în care mereu am dorit să fim."

Ca un prolog la interviul ce urmează, redăm scurta caracterizare pe care şi-a făcut-o arhitectul Mihai Botescu la „vernisajul-lansare" sau „lansarea-vernisaj" (depinde cărui eveniment îi acordăm întâietate, într-o cronologie absolut aleatorie!), precum şi propriei expoziţii: „Le mulţumesc vorbitorilor, domnului Tolcea, în special, care m-a caracterizat foarte bine. Deci nu sunt un fotograf ademenit de experienţe facile. Din contră, doresc exprimarea cât se poate de plastică, poate perioada interbelică îmi este mai apropiată decât cea contemporană.

Legat de lansarea acestui album, ideea a fost să facem şi o expoziţie. Pentru mine ceea ce apare pe pereţii acestei săli a constituit şi constituie, de fapt, un cadru mai mult decorativ. Deci nu există imagini din timpul Revoluţiei, sunt, pur şi simplu, să zic, peisaje: peisaje naturale, peisaje urbane. Am făcut o selecţie, bineînţeles, foarte subiectivă, deci am ales din arhiva mea fotografică imagini care să fie... iniţial am vrut să fie, efectiv, numai natură, fiind un pasionat de natură, un montagnard înrăit – nu prea mai pot să merg pe munte – , dar, până la urmă, am făcut ce am făcut şi tot pe la arhitectură am ajuns, cu un detaliu, cu interioare!"

Adina **HORNEA ABRUDA**

Despre „clădirea” unui album şi a unui vernisaj. De vorbă cu „unul dintre ultimii arhitecţi apolinici”

This interview reveals a very ... picturesque story. One of the founder members of „Memorialul Revolutiei” Association and, at the same time, one of the outstanding architects of Timişoara speaks about the beginnings, about the pleasure to gaze and capture everything that enchanted your eyes, about an exhibition and a photo album somehow intertwined within the same event in the same location.
Key words: „Memorialul Revolutiei” Association, Mihai Botescu, architecture, photography, Timişoara, monuments, Revolution.
Cuvinte-cheie: Memorialul Revoluţiei, Mihai Botescu, arhitectură, fotografie, Timişoara, monumente, Revoluţie.

Spaţiul revistei nu ne permite, din păcate, să includem întreg CV-ul autorului albumului *Timişoara, oraşul libertăţii româneşti*. Dar din el, aşa comprimat cum este, răzbate clar amprenta, asupra oraşului şi asupra altor locuri din România, a omului, arhitectului şi fotografului timişorean Mihai Botescu, care se dezvăluie, cu sinceritate şi eleganţă, în interviul ce urmează.

Studii:
1969 – Absolvent al Institutului de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu” din Bucureşti
1981 – Cursuri post-universitare la Institutul de Arhitectură din Bucureşti privind aspecte ale dezvoltării urbane şi noi metode de cercetare în activitatea de proiectare

Activitatea profesională:
1970-1999 – Arhitect la Institutul de Proiectări IPROTIM Timişoara
1971-1972 – Asistent universitar la Facultatea de Arhitectură din cadrul Institutului Politehnic Timişoara
1990-1993 – Director tehnic la S.C. IPROTIM S.A. Timişoara

Principalele lucrări realizate:
1970-1971
– Spitalul Clinic Judeţean, colaborator arhitectură (realizat)
– Motel 120 de paturi la Surduc, jud. Timiş – proiect
1972-1974
– Biblioteca Universităţii din Timişoara – 600.000 de volume şi 350 de locuri în sălile de lectură (realizată)
1974-1975
– Restaurant şi grădină de vară, 600 de locuri, „Faleza Bega”, Menţiune specială, Uniunea Arhitecţilor, 1979 (realizat)
– Spitalul de bolnavi neuropsihici de la Găvojdia, jud. Timiş (realizat)

1975-1977
– Casa de Cultură a Tineretului din Drobeta-Turnu Severin, judeţul Mehedinţi, Premiul Uniunii Arhitecţilor, 1981 (realizată)
1977-1980
– Pasaj pietonal, Piaţa Operei din Timişoara (realizat)
– Amenajarea zonei centrale a oraşului Timişoara (realizată)
1989
– Remodelarea pieţei centrale a oraşului Timişoara (realizată)
1990-1991
– Biserica Ortodoxă Parohială Timişoara, Str. Ştefan cel Mare (realizată), prezentată la Bienala de la Veneţia în 1991 şi la expoziţia „Spaţiul sacru în modernitate", Veneţia, dec. 1992-ian. 1993, selecţionată de Royal Institute of British Arhitecture pentru o expoziţie itinerară în Germania (München, febr.-mart. 1993), Anglia, Grecia, Vatican
1992-1993
– Biserica Parohială Ortodoxă Buziaş, jud. Timiş (realizată),prezentată la expoziţia „Spaţiul sacru al modernităţii", la cererea specială a organizatorilor, selecţionată de RIBA pentru o expoziţie itinerantă
– Biserica Ortodoxă Parohială din Piaţa Dacia, Timişoara (realizată), prezentată la Bienala de Arhitectură de la Veneţia în 1996
1993-1994
– Secţia de politraumatologie 60 de paturi, „Casa Austria" de la Timişoara (realizată), inaugurată în 2003
1995 – 1999
– Extinderea Bibliotecii Centrale Universitare din Timişoara, capacitate depozit 800.000 de volume, 300 de locuri de lectură (realizată)
– Biserica Parohială Ortodoxă de la Moldova Nouă, jud. Caraş-Severin (în construcţie)
– Mănăstirea Ortodoxă Română din Cebza, jud. Timiş (în construcţie corp chilii, anexe şi paraclis)
1999-2000
– Biserica Parohială Greco-Catolică, Str. Gh. Doja, Timişoara (realizată)
2001
– Portal capelă la Mănăstirea „Sf. Maria" din Radna, jud. Arad (realizat)
– Biserica Ortodoxă Parohială din Căpâlna, jud. Bihor (proiect)
2004
– Documentaţie pentru obţinerea Avizului Comisiei Monumentelor pentru „Casa Baraj" de la nodul hidrotehnic Coştei, jud. Timiş
– Centrul de îngrijire medicală „Sf. Elena" din Ciacova, jud. Timiş (realizat)
2007
– Extindere şi amenajare imobil, Str. Memorandului Nr. 84, în vederea amenajării Centrului de Îngrijire Paleativă „Sf. Iosif" din Timişoara
2010
– Centrul de Îngrijire şi Asistenţă bolnavi cronici din Bacova, jud. Timiş

Participări, premii şi menţiuni – concursuri naţionale de arhitectură şi sistematizare:

1979 – Restaurant şi grădină de vară, 600 de locuri, „Faleza Bega", menţiunea specială a Uniunii Arhitecţilor
1981 – Casa de Cultură a Tineretului din Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinţi, Premiul Uniunii Arhitecţilor

Realizări în domeniul fotografiei:
1983 – Participare la expoziţia naţională „Ambientul arhitectural ", Cluj-Napoca, Premiul I şi menţiune
1987 – Participare la ilustrarea lucrării *Mică monografie urbanistică* a arhitectului Mihai Opriş, Editura tehnică, 1987
1989-1990 – Participare la expoziţia naţională de fotografie „Contra lumină", Timişoara, trei premii la secţia de fotografie alb negru şi diapozitiv
1993 – Autor, împreună cu arh. Hortensia Botescu, al lucrării *Timişoara – secvenţeurbanistice,* editată de Ministerul Lucrărilor Publice şi al Amenajării Teritoriului,Bucureşti
1993 – Colaborare cu Centrul Cultural Francez la lucrarea *Grands Hotels de Parisd'Europe centrale et orientale,* editată de Ministere des Affaires Etrangeres, Franţa
1993 – Autor al albumului omagial al Universităţii Politehnice Timişoara*, Ambient arhitectural,* editat cu ocazia aniversării a 75 de ani de la înfiinţarea Şcolii Politehnice timişorene
1995 – Realizarea fotografiilor cu lucrări de arhitectură românească prezentate în pavilionul românesc la Bienala de Arhitectură de la Veneţia, Ediţia 1996
1996 – Editarea de cărţi poştale (Timişoara) împreună cu Centrul Cultural Francez (în urma unui concurs de fotografii cu imagini din Timişoara)
1998 – Realizarea monografiei „Székely László", fotografii Mihai Botescu, text Szekernyés János.
2002 – Participarea cu fotografii la lucrarea *Timişoara între paradigmă şi parabolă,* împreună cu catedra de germanistică de la Universitatea de Vest, lector Eleonora Pascu
2002-2003 – Ilustrarea pliantelor de prezentare ale Asociaţiei Memorialul Revoluţiei din Timişoara
2004 – Participarea la ilustrarea lucrării *Timişoara, istoria unui oraş european* de Petru Ilieşu, Fundaţia Timişoara
2007 – Participarea la ilustrarea volumului *Timişoara monografie urbanistică,descoperiri recente care au impus corectarea istoriei urbanistice a Timişoarei* al arhitectului Mihai Opriş, Editura Brumar, 2007
– Participarea la ilustrarea lucrării *România, secvenţe de arhitectură din sec XIX până în prezent*, apărută cu ocazia expoziţiei cu acelaşi nume la Wiener

Städtischen Versicherung AG, Viena, editor Adolph Stiller, arh. Ştefan Ghenciulescu, arh. Luminiţa Machedon
2013-2014 – Realizarea, împreună cu graficianul Pavel Vereş, a albumului *Timişoara, oraşul libertăţii româneşti*, editat de Asociaţia Memorialul Revoluţiei din Timişoara
– Realizarea, împreună cu arhitectul Mihai Opriş, a lucrării *Arhitectura istorică din Timişoara*, Editura Tempus, 2014

Implicarea dumneavoastră în viaţa Asociaţiei Memorialul Revoluţiei nu este nouă. Aţi participat, în aprilie 1990, ca unul dintre membrii fondatori, la „naşterea" Memorialului Revoluţiei, care şi-a propus să păstreze vie Revoluţia din Decembrie 1989 şi pe ai săi eroi. Cum aţi ajuns să fiţi copărtaş la această frumoasă întâmplare „neîntâmplătoare"?

În primele luni ale anului 1990, angajat, la data aceea, în cadrul IPROTIM, am ajutat, împreună cu alţi colegi, la instituirea Asociaţiei Memorialul Revoluţiei, ajutor menţinut în promovarea diverselor acţiuni ale asociaţiei pe o perioadă îndelungată.

Drumul dumneavoastră spre arhitectură a fost unul direct sau sinuos, precum volutele?

Deja la sfârşitul liceului (prin anii 1960-1961) am frecventat cursurile unei Universităţi Populare de Artă, cochetând chiar cu ideea de a da admitere la Institutul de Arte Plastice. Părinţii m-au adus cu picioarele pe pământ, punându-mă în contact cu un arhitect, ce mi-a dezvăluit, atât cât am priceput eu, la data aceea, cât de interesantă şi frumoasă este profesia de arhitect.

Sunteţi unul dintre arhitecţii reprezentativi ai Timişoarei, oraş care v-a prins, iremediabil, în mrejele lui, dovadă şi fotografiile din emblematicul album ***Timişoara, oraşul libertăţii româneşti****. Ce amprentă v-aţi pus asupra peisajului arhitectural timişorean?*

Sunt şi-mi exersez profesia de arhitect în Timişoara din 1970. Până în 1999 în cadrul fostului Institut de Proiectări (IPROTIM) şi, de atunci, în firma proprie. Am realizat, desigur, multe lucrări, care şi-au lăsat, într-o anumită măsură, o amprentă asupra oraşului: în 1978-1979 am participat la realizarea amenajării Pieţei Operei (pasajul subteran pietonal), pentru ca în anul 1989 să reamenajez întreaga Piaţă a Victoriei (eliminarea circulaţiei auto şi a tramvaiului, dalarea şi pietonizarea pieţei). Am realizat şi o serie de clădiri, în special în domeniul social şi cultural (spitale, biblioteci, biserici etc.), precum şi lucrări de restaurare şi reabilitare a unor clădiri vechi, unele monumente istorice şi de arhitectură.

Când şi cum s-a iscat fascinaţia dumneavoastră pentru fotografie şi în ce relaţie se află fotografia cu arhitectura în cadrul existenţei dumneavoastră?

Pasiunea pentru fotografie o am încă din timpul facultăţii, iar fotografia am considerat-o şi o apreciez, şi în prezent, ca un adjutant al profesiei, fiind important „a imortaliza" diverse etape ale unei construcţii sau a surprinde importantele edificii, ce pot deveni nu atât sursa de inspiraţie, cât exemple remarcabile de cum trebuie să realizezi o bună arhitectură.

Câte expoziţii de fotografie puteţi număra până la cea de faţă, de la „Galeria ’89”?

Am participat la mai multe saloane de artă fotografică şi înainte, şi după anul 1989, atât timp cât mi-am putut acorda pentru această activitate. Nefiind un „profesionist”, în sensul că această pasiune nu mă susţine material, am reuşit totuşi să particip şi să am propriile expoziţii de fotografie, majoritatea axate pe tematica de arhitectură, în ideea cunoaşterii şi promovării unor arhitecţi importanţi sau a unei şcoli de arhitectură (expoziţia foto dedicată arhitectului Székely László în 1999, arhitectului Hans Fackelmann în 2014 şi realizarea fotografiilor cu arhitectura nouă timişoreană, prezentată în cadrul Bienalei de Arhitectură de la Veneţia din 1996).

Fotografiile care compun expoziţia dumneavoastră nu sunt grupate în jurul unei teme, ci surprind „sufletul” naturii, cu copacii şi florile ei, al munţilor, bisericilor, clădirilor, precum şi al oamenilor, care ne poartă pe o rută imaginară: Timişoara, Caraş-Severin, Transilvania şi, mai departe, Graz, Paris, Istanbul, Petra (Iordania). Cum reuşiţi să captaţi sau capturaţi (cred că ambele verbe ar fi potrivite!) anima a tot ce ne înconjoară?

Oricât de frumoasă poate fi o casă, natura (un pom, un nor pe cer, o floare sau un munte în zare etc.) este mult mai apropiată de sufletul nostru, numai să ai „ochi” să o observi şi plăcere să o priveşti! Sunt un mare iubitor de tot ce poate oferi natura, în tot ce are ea mai nealterat de mâna neîndemânatică a omului. Sunt un pasionat al drumeţiilor montane şi-al satelor de munte, unde încă mai poţi găsi mostre de arhitectură rurală de mare valoare.

*Revenind la album, **Timişoara, oraşul libertăţii româneşti** este un titlu incitant, care îndeamnă şi chiar obligă la interogaţii. Ce libertate sau, mai precis, ce libertăţi i-a adus Timişoara, după Decembrie 1989, omului şi arhitectului Mihai Botescu?*

Desigur, ca în multe domenii, anul 1989 a adus pentru noi, breasla arhitecţilor, libertatea practicării meseriei, fără constrângeri şi „indicaţii”, fără ingerinţa politicului, a partidului unic, atotştiutor. Acest lucru devine vizibil în lucrările noi de arhitectură realizate după 1990, care au o dinamică şi expresivitate ce o apropie de producţia de arhitectură din ţările dezvoltate. Totodată au început să fie ridicate o serie de edificii de cult a căror abordare era aproape imposibilă înainte de 1989.

Aţi ales să deschideţi albumul foto cu imaginea monumentului „Sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul”, ridicat de sculptoriţa şi pictoriţa bucureşteană Silvia Radu în piaţeta cu acelaşi nume a Timişoarei. De ce?

Monumentul „Sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul” transmite mesajul clasic al victoriei binelui împotriva răului, a Revoluţiei împotriva dictaturii comuniste. După părerea mea (care poate fi una subiectivă), lucrarea Silviei Radu este una dintre cele mai reuşite din seria monumentelor dedicate Revoluţiei Timişorene din Decembrie 1989. Am avut şi plăcerea de a întocmi proiectul pentru soclul statuii (realizat de sculptorul Ştefan Călărăşanu) după o idee a Silviei Radu.

Timişoara îşi dezvăluie, progresiv şi concentric, frumuseţea în album printr-o delimitare a oraşului pe zone şi cartiere. Ni se perindă în faţa ochilor Piaţa Unirii, Piaţa Libertăţii, Piaţa Victoriei, Piaţa Traian, Piaţa Küttl, zona Hotelului „Continental". Monumentele, bisericile, clădirile, frontoanele, porţile şi interioarele din aceste centre de greutate ale oraşului sunt prefaţate de câte un monument din cele 12 dedicate Revoluţiei. De ce aţi recurs la această manieră de prezentare ilustrată a oraşului şi cum consideraţi că au schimbat aceste monumente „faţa" Timişoarei?

Am ţinut mult la prezentarea monumentelor Revoluţiei în contextul urbanistic şi arhitectural al oraşului, punând în valoare, prin imagine, atât monumentul în sine, cât şi cadrul ambiental în care acesta este amplasat, cele două aspecte (obiect şi cadru) susţinându-se unul pe altul. Menţionez că un aport substanţial la realizarea albumului *Timişoara, oraşul libertăţii româneşti* l-a avut pictorul şi graficianul Pavel Vereş, cel care a pus în pagină cu mult profesionalism textele şi imaginile albumului.

Aţi surprins cu aparatul foto Piaţa Unirii, unul dintre cele mai iubite locuri ale oraşului atât de timişoreni, cât şi de străini, nu numai ziua, ci şi noaptea, în plină ceaţă. Cum potenţează cele două elemente imaginea fotografică?

Piaţa Unirii este, într-adevăr, cea mai valoroasă şi frumoasă piaţă istorică timişoreană, marcată de monumente istorice şi de arhitectură, majoritatea de secol XVIII, predominant fiind stilul baroc de sorginte austriacă.

Imaginea pieţei permite realizarea de fotografii expresive, aproape pe toată durata zilei, cât şi în toate anotimpurile. Lumina de noapte este o intervenţie recentă a edililor, în încercarea de a pune în valoare clădirile şi monumentul central

al pieţei („Monumentul Sfintei Treimi”), dar instalaţia de iluminat este încă perfectibilă. Unul din secretele fotografiilor reuşite este de a te afla la locul şi momentul potrivit, dar aceasta presupune, pe lângă puţin noroc, şi multă perseverenţă.

În Decembrie 1989, la Revoluţie, Timişoara a fost survolată „la greu” de elicoptere care supravegheau tot ce mişcă în oraş, spre spaima trecătorilor, dar şi a locatarilor. Aţi inserat în album o fotografie aeriană ca-n poveşti a Pieţei Victoriei, un veritabil caleidoscop miniatural de case, copaci şi peluze, întretăiat, din loc în loc, de oameni minusculi. Cum aţi reuşit să survolaţi Timişoara la o asemenea altitudine?

Imaginea de ansamblu a Pieţei Victoriei este realizată din lanternoul Catedralei Mitropolitane Ortodoxe, unde am avut curiozitatea şi plăcerea de a urca de câteva ori, înălţimea (cca 80 m) permiţând o vedere panoramică a întregului oraş.

Ce vă deranjează la arhitectura Timişoarei şi ce pericole consideraţi că o pândesc?

Am realizat împreună cu arhitectul Mihai Opriş o lucrare proaspăt ieşită de sub tipar, intitulată *Arhitectura istorică din Timişoara*, care prezintă în imagini şi date cele mai reprezentative ansambluri urbanistice si clădiri istorice din Timişoara de la data începerii reconstrucţiei oraşului eliberat de sub dominaţia otomană (1716) şi până-n perioada interbelică. Cu toate că lucrarea nu şi-a propus să facă o evaluare critică a stării de conservare a patrimoniului construit, totuşi, atrage atenţia asupra pericolului privind două aspecte: degradarea inerentă datorată uzurii fizice, dar şi lipsei de întreţinere şi conservare a clădirilor, cel puţin cele declarate monument, şi intervenţiile neautorizate şi neadecvate impuse de o anumită categorie de actuali proprietari ai unor imobile aflate în zona de rezervaţii istorice şi de arhitectură. Sunt unele din marile pericole privind păstrarea patrimoniului construit, unde legislaţia în domeniu şi disciplina în construcţii trebuie să dea dovadă de o vigilenţă maximă.

(Material realizat de Adina **HORNEA)**

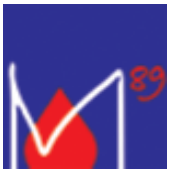

INSTANTANEE – MEMORIAL

După 25 de ani...
Bilanţ şi planuri la Asociaţia Memorialul Revoluţiei

On 26th of April 1990, a group of intellectuals from Timisoara, driven by their mission to preserve the memory of our Martyr–Heroes, started the foundation of the „Memorialul Revolutiei Timisoara 16-22 Decembrie 1989" Association by raising 12 monuments and a Memorial Complex at the Cemetery of Heroes.

At the same time, tremendous efforts were made in parallel to preserve and process the most recent history of Romania. This oral history we wish to promote and make it known locally as well as at the national and international levels. To this effect we have collected thousands and thousands of documents, testimonies, newspapers, photographs, audio and video recordings, reaching hundreds of Terra information. In terms of artistic creations, we have produced several documentary films on the Revolution and we have translated and subtitled others which were already available. The exhibitions about the Romanian Revolution of December 1989 which we organised and set up over the years on various media supports, have been displayed in our premises as well as in other cities and even countries where we have been invited to present the most recent leaf of our history. With regard to our publications, we published dozens of volumes that are already in the collection of prestigious institutions and libraries. We have worked with numerous cultural institutions both from the country and abroad, being invited to many seminars and conferences.

Keywords: "Memorialul Revolutiei" Association, Martyr-Heroes, Revolution of December 1989, Traian Orban, Bânciu Ioan, Gino Rado.

Cuvinte-cheie: Asociaţia Memorialul Revoluţiei, Eroii-Martiri, Revoluţia din Decembrie 1989, Traian Orban, Bânciu Ioan, Gino Rado.

Un sfert de veac înseamnă foarte mult pentru destinul unui om, ca timp scurs iremediabil, poate o treime din viaţa lui, poate mai puţin... Memoria colectivă păstrează unele elemente mai mult sau mai puţin reprezentative, în funcţie de subiectivitate, de condiţiile exterioare, de gradul de implicare, altele se şterg de parcă niciodată n-ar fi fost... Evenimentele se înlănţuiesc, unele chiar determinând apariţia altora, aşadar nu puteam avea un Memorial al Revoluţiei fără existenţa sângerosului Decembrie 1989.

Din păcate şi acum, după 25 de ani, putem constata cu amărăciune că lumea a uitat şi mai mult, deşi, între timp, au ieşit la iveală tot mai multe dosare, mărturii, s-au scris sute de cărţi de specialitate, iar televiziunile au prezentat, mai ales la comemorări, interviuri, secvenţe video din 1989. Generaţia mai veche fie nu

este împăcată cu ce a fost, fie este şi mai confuză datorită informaţiilor contradictorii. În ceea ce priveşte tinerii, mulţi dintre ei nu sunt conştienţi de importanţa Revoluţiei, considerând comunismul o orânduire înfloritoare, în care se trăia mai bine.

25 de ani pentru Memorialul Revoluţiei înseamnă foarte mult, începând cu momentul de constituire, la 26 aprilie 1990, şi până în prezent, când aspiraţiile iniţiale ale fondatorilor au devenit, în timp realitate. Îi amintim, în cele ce urmează, pe toţi cei care au pus bazele Memorialului Revoluţiei: ing. Vilmos Soós, dr. ing. Gheorghe Ciuhandu, Camelia Lupu, dr. Virgil Feier, prof. Liviu Ciocârlie, dr. ing. Victor Gioncu, acad. Dan Mateescu, ing. Alexandru Dan, arh. Mihai Botescu, dr. ing. Teodor Ciomocoş, dr. ing. Gheorghe Mercea, ec. Nicolae Secoşan, arh. Radu Grumeza, arh. Nicolae Dancu, ing. Vasile Percec, arh. Mircea Crăculeac, arh. Şerban Sturza, arh. Ionel Pop, arh. Dan Popa, artiştii plastici Constantin Flondor-Străin, Doru Tulcan, Leon Vreme, ing. Kurt Müller, ing. Sorin Neagoe, dr. Florian Gâldău, ing. Eugen Duşoi, dr. Nicolae Corneanu (Mitropolitul Banatului), ulterior semnând adeziuni şi arh. Pompiliu Alămorean, arh. Dan Radoslav, arh. Sanda Murdunescu, Alexandru Factor, Ştefan Dună, ing. Vasile Ciupa, dr. Traian Orban, Ioan Bânciu, Ilie Stroe, Victor Popa şi Constantin Arcan.

Intelectualii care s-au înscris în Asociaţia Memorialul Revoluţiei au dorit să păstreze vie memoria Eroilor-Martiri, prin ridicarea unor monumente pe locurile unde au avut loc ciocniri sângeroase, realizate de sculptorii: Victor Gaga (*Fântâna Martirilor*, în spatele Grădinii de vară „Capitol"), Petru Jecza (*Pietà,* la Podul Decebal şi *Martirii,* în spatele Muzeului Banatului), Marian Zidaru (*Biserica plângătoare,* în Piaţa Küttl), Béla Szakács (*Omul ţintă,* în Piaţa 700), Paul Vasilescu (*Eroica,* în Calea Lipovei), Ştefan Călărăşanu (*Clopotul Libertăţii,* în Piaţa Traian), Ingo Glass (*Deschidere*, lângă Spitalul Judeţean), Silvia Radu (*Sfântul Gheorghe,* în Piaţa Sfântul Gheorghe), Gheorghe Iliescu-Călineşti (*Evoluţie,* lângă Hotelul „Continental"), Constantin Popovici (*Învingătorul,* pe Bd. Take Ionescu) şi Ştefan Kelemen (*Monument omagial,* în Complexul Studenţesc). Tot omagial este şi Complexul Memorial din Cimitirul Eroilor, care cuprinde: monumentul vertical cu flacăra eternă, proiectat de arh. Ionel Pop, Capela Eroilor, concepută de arh. Pompiliu Alămurean, şi mormintele simbolice, proiectate de arh. Liviu Brebe.

În timp, s-a demarat, în paralel, o muncă asiduă de păstrare şi procesare a celei mai recente istorii a României. Această istorie orală dorim să o promovăm şi să o facem cunoscută pe plan local, naţional şi internaţional. Am adunat, în acest sens, documente, mărturii, ziare, fotografii, înregistrări audio şi video, însumând sute de Terra de informaţii, toate păstrate într-o modernă sală de arhivă, în dulapuri speciale, ferite de lumină şi umezeală.

Memorialul Revoluţiei adăposteşte săli de expoziţii şi de proiecţie de filme, sala de conferinţe „George Şerban", sala de colecţii de ziare „Iosif Costinaş", Sala Monumentelor, Capela Eroilor (la parter), două săli de arhivă, o sală de istorie orală, precum şi o bibliotecă dotată cu cărţi despre Revoluţie şi comunism.

Prima expoziţie itinerantă de fotografii, intitulată „Revoluţia Română din Decembrie 1989 în imagini", am realizat-o în octombrie 1998, când am prezentat-o publicului timişorean. De-a lungul anilor, am refăcut fotografiile şi am vernisat mai multe expoziţii referitoare la Revoluţia Română din Decembrie 1989. Timişorenii au mai avut prilejul să vadă expoziţiile noastre la Penitenciarul din Timişoara (2004), la Muzeul Banatului (2006), la Zilele Cartierului Martirilor (2012, 2013 şi 2014) şi la diferite şcoli şi biserici.

Expoziţia itinerantă de fotografii a fost vernisată şi în ţară: la Teatrul Naţional din Târgu Mureş (2003), la Muzeul Naţional de Istorie (2004) şi la Teatrul Naţional „I. L. Caragiale" din Bucureşti (2006), la Braşov, la Jimbolia (2005 şi 2010), la Lugoj (2005 şi 2010), la Oradea, la Biblioteca Universitară din Cluj-Napoca, la Arad (2006), la Sânnicolau Mare (2010 şi 2013), la Făget (2011), la Caransebeş (2011 şi 2013), la Reşiţa (2011), la Comloşu Mic (2011) şi la Buziaş (2011).

Referitor la participările noastre pe plan extern, amintim cele mai importante vernisaje internaţionale: Vârşeţ / Serbia (2003), Sopron / Ungaria (2003), Jena / Germania (Universitatea „Friedrich Schiller", 2004), Gera / Germania (Primărie, 2004), Teistungen / Germania (Grenzlandmuseum Eichsfeld, 2004), Mannheim / Germania („Săptămâna Europei", 2005), Erfurt / Germania (Parlamentul landului Thüringen, 2005/2006), Viena / Austria (Institutul Cultural Român, 2009), Berlin / Germania (Institutul Cultural Român, 2009), München / Germania („Zilele Culturii Române", 2009), Hamburg / Germania (2009), Praga / Cehia (simpozion organizat de Radio „Europa Liberă", 2009), Leipzig / Germania (Simpozionul *Dictatura SED-ului – 20 de ani. Restituire – Un bilanţ,* 2010), Varşovia / Polonia (Institutul Memoriei, 2010), Budapesta / Ungaria (Institutul Cultural Român, 2011), Berlin / Germania (Institutul Cultural Român, 2011), Ariola / Italia (Institutul de Instrucţie Superioară „Alessandro Lombardi", 2013), Micherechi şi Szeged / Ungaria (2013), Veneţia / Italia (2014), Karslsruhe / Germania (Cercul de Prietenie Karlsruhe-Timişoara, 2014), Roma / Italia (2014) şi Gyula / Ungaria (2014).

Pe lângă expoziţiile legate de Revoluţia Română, Memorialul Revoluţiei a găzduit şi alt gen de expoziţii, printre care amintim: expoziţia de pictură a artistei timişorene Sanda Lăzărescu (2001); expoziţia de fotografie a fotografului profesionist Sandu Ghinea (2001); expoziţia de pictură a artistei timişorene Ecaterina Neagu (2002); expoziţia itinerantă de

fotografie, cu ocazia împlinirii a 13 ani de la deschiderea graniţei dintre Austria şi Ungaria (2002); expoziţia de fotografii despre activitatea sindicatului polonez „Solidaritatea", organizată de Institutul Cultural Polonez din Bucureşti şi Fundaţia „A Treia Europă" din Timişoara (2002); expoziţia de pictură organizată de Palatul Copiilor din Timişoara (2003); expoziţia de fotografii „Astăzi, Iosif Costinaş..." (2003); expoziţia masteranzilor de la Facultatea de Arte, expoziţia de documente şi fotografii a C.N.S.A.S.-ului (2003); expoziţia „Strigăt de libertate", pe tema primei revolte anticomuniste, izbucnite în Germania în 17 iunie 1953 (2003); expoziţia de artă decorativă a elevilor timişoreni – (2004); expoziţia „O cronologie a războiului rece 1945-1989", realizată de Romulus Rusan, directorul Centrului Internaţional de Studii asupra Comunismului din cadrul Memorialului Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei (2008), precum şi „Solidari cu România", vernisată de Institutul Memoriei de la Varşovia (2010) – ambele donate Memorialului Revoluţiei; expoziţia de fotografii realizată de Dumitru Ciurea Dick în parteneriat cu Biblioteca Judeţeană Timiş (2013); expoziţia de fotografii „Expoziţie la... expoziţie" a dr. George Copăceanu (2013); expoziţia „Epoca Ceauşescu – pictură în stil naiv" a artistei germane Herma Köpernik-Kennel (2014); expoziţia *CU(I)B* de Pictură, Instalaţii şi Sculptură a studenţilor şi masteranzilor de la Facultatea de Arte din Timişoara (2014), expoziţia „'89 din uşă" a artistei timişorene Suzana Fântânariu (2014), expoziţia de fotografii a arhitectului Mihai Botescu (2014).

Din iunie 2014 expoziţiile temporare sunt vernisate în „Galeria '89" a Memorialului Revoluţiei, care poartă amprenta artistului vizual timişorean Pavel Vereş, ultimele vernisaje fiind deschise de două dintre personalităţile vieţii culturale timişorene: Marcel Tolcea şi Robert Şerban.

Tot în plan artistic am realizat câteva filme despre Revoluţie, am tradus şi subtitrat altele. Filmul documentar prezentat turiştilor, „Noi nu murim!" (în regia lui Gabriel Burza, după un scenariu de Olivian Dulea), poate fi vizionat în opt limbi: română, engleză, germană, franceză, italiană, spaniolă, maghiară şi sârbă, fiind în lucru traducerile în olandeză şi poloneză. „In Memoriam" (2003), „Spirit de neuitare" (2007) şi „Destin '89" (2010) sunt alte producţii proprii, proiectate la cererea turiştilor

Pentru a veni în sprijinul tinerilor creatori, Memorialul Revoluţiei a fost gazda mai multor ediţii ale „Student Fest-ului" timişorean, între anii 2001-2003, apoi a Salonului de artă pentru liceenii fără profil artistic, Ediţia a II-a, şi a expoziţiei de pictură şi desen „Mama şi copilul", de la

Casa Copiilor din Freidorf. Tot la Memorial au avut loc o serie de întâlniri ale unor studenţi din diverse organizaţii culturale.

De-a lungul anilor, au fost organizate la Memorialul Revoluţiei numeroase lansări de carte, vizând Revoluţia, cât şi alte teme de interes din istoria românească recentă.

Prima noastră apariţie editorială a fost în anul 2001, volumul *Întrebări cu şi fără răspuns*, îngrijit de regretatul jurnalist timişorean Iosif Costinaş. Au urmat altele şi altele: broşurile şi hărţile cu monumentele Revoluţiei; albumul *Atunci ne-am mântuit de frică*; catalogul cu desene realizate de copii pe tema Revoluţiei din 1989 (2009); albumul foto *20 de ani de la Revoluţie: 1989-2009*, conceput în română, engleză şi germană (2009); *Procesul de la Timişoara,* vol. I-IX (2004-2010); *Procesul lui Nicu Ceauşescu,* vol. I (coordonator Gino Rado, 2010), *Jurnalişti, Eroi, Terorişti* (autor Lucian-Vasile Szabo, 2009); *Panică la Cotroceni* (coordonator Lucian-Vasile Szabo, 2010); *O Revoluţie, un Memorial* (coordonator Lucian-Vasile Szabo, 2010); *Mass-media, represiune şi libertate* (coordonator Lucian-Vasile Szabo, 2010); *Atentat împotriva Revoluţiei Române* (coordonator Lucian-Vasile Szabo, 2010).

Din 2011 avem propria noastră editură, sub egida căreia au văzut lumina tiparului: buletinele ştiinţifice apărute începând cu acest an, precum şi ediţiile în limba engleză şi germană ale buletinelor ştiinţifice, o sinteză a celor mai interesante articole din ediţiile în limba română (2013-2014); *Procesul lui Nicu Ceauşescu,* vol. II (coordonator Gino Rado, 2011); *Decembrie, stare de urgenţă* (coordonator Lucian-Vasile Szabo, 2011); *Lugoj, Decembrie 1989* (coordonator Gino Rado, 2011); *Candelă împotriva timpului* (autori Titus Suciu şi Vasile Bogdan, 2011); *Incursiune în istoricul instituţiilor participante la reprimarea Revoluţiei Române din 1989. Timişoara – Decembrie 1989* (coordonator Gino Rado, 2011)*; Victimele Revoluţiei. Timişoara – 1989* (coordonator Romeo Bălan, 2011); *Sindromul Timişoara 1989* (autor Lucian-Vasile Szabo, 2013); *Procesul de la Timişoara: audierea în cadrul urmăririi penale a celor 21+4 inculpaţi* (coordonator Gino Rado, 2013); *Revoluţia din 1989 în spitalele timişorene* (autor Lucian-Vasile Szabo, 2014); *Enciclopedia Revoluţiei din Timişoara 1989*: volumul I – *Cronologia şi victimele Revoluţiei* (coordonator Lucian Ionică, 2014) şi volumul II – *Documente ale Revoluţiei* (coordonatori Romeo Bălan şi Gino Rado, 2014) şi albumul de fotografii al arhitectului Mihai Botescu, *Timişoara, oraşul libertăţii româneşti* (2014).

Începând din anul 2010, cărţile Memorialului Revoluţiei sunt lansate în Sala „Orizont" a Filialei din Timişoara a Uniunii Scriitorilor din România, în prezenţa prof. dr. Cornel Ungureanu, critic literar şi redactor-şef al revistei literare timişorene „Orizont".

Activitatea noastră de cercetare, patronată de Centrul Naţional de Cercetare, Documentare şi Informare Publică despre Revoluţia Română din Decembrie 1989, a implicat şi organizarea unor simpozioane ştiinţifice la 7, 10, 15, 20, 22 şi 25 de ani de la căderea comunismului, precum şi a unor întâlniri mai

restrânse, în decembrie, cu prilejul comemorării Revoluţiei, temele atinse fiind, desigur, comunismul şi Revoluţia.

Dintre personalităţile care ne-au trecut pragul amintim: Majestatea Sa Regele Mihai I al României; ambasadorii S.U.A, James Rosapepe şi Mark Gitenstein; ambasadorii Franţei, Philippe Etienne şi Phillippe Gustin; ambasadorii Olandei, Pieter Jan Wolthers şi Johannes Hendrik Mattheus; Alfred Hans Körner, Consulul Republicii Federale Germania în Transilvania; Johannes Dietrich, şeful Secţiei Juridice şi Consulare de la Ambasada Republicii Federale Germania din Bucureşti; Rene Kubášek, directorul Centrului Ceh din Bucureşti; Ion Iliescu; Emil Constantinescu; Petre Roman; Adrian Cioroianu; Crin Antonescu; Mugur Isărescu; Andrei Marga; Mihaela Ioana Kaitor; Maria Grapini; Daniel Constantin Barbu; academicianul Alexandru Zub; Andrei Pippidi; Marius Oprea; Emil Şimăndan; Mirko Atanacković, de asemenea, cetăţean de onoare al Timişoarei; Mariana Nicolescu; Alexandru Arşinel; Ileana Popovici; Ion Caramitru; Sergiu Nicolaescu; Ioan Holender, directorul Operei de Stat din Viena şi cetăţean de onoare al Timişoarei; Sorin Petrescu şi Ciprian Radovan.

Lista se continuă cu personalităţi care ne-au vizitat de cel puţin 2 ori, unele chiar mai des: ambasadorul Republicii Federale Germania la Bucureşti, Werner Hans Lauk; ambasadorul extraordinar şi plenipotenţiar al Republicii Cehe în România, Jiří Šitler; ambasadorul Poloniei la Bucureşti, Marek Szczygieł; consulii Germaniei la Timişoara, Rolf Maruhn şi Klaus Christian Olasz; viceconsulul Germaniei la Timişoara, Siegfried Geilhausen; consulul onorific al Republicii Cehe la Timişoara, Ştefan Moţec; consulul onorific al Olandei şi al Ţărilor de Jos la Timişoara, Marius Popa; Gabriel Oprea, Ministrul Apărării Naţionale; generalul Dan Voinea; Monica Macovei; Anneli Ute Gabanyi; Ana Blandiana; Romulus Rusan; Lavinia Betea; Ben-Oni Ardelean, senator; Nicolae Robu, primarul Timişoarei; Eugen Dogariu, prefectul judeţului Timiş; Titu Bojin, preşedintele Consiliului Judeţean Timiş şi conf. dr. Mihaela Bucin şi lect. dr. Peter Weber, de la Catedra de Limba şi Literatura Română a Facultăţii Pedagogice „Juhás Gyula" din Szeged, Ungaria.

Şi politicienii din Germania şi-au manifestat interesul de a vizita Memorialul Revoluţiei, astfel că ne-au trecut pragul vicepreşedinta Bundestag-ului, Susanne Kastner, precum şi importante delegaţii de parlamentari, cum ar fi cele conduse de deputatul Werner Jostmeier şi de Hartmut Koschyk, însărcinatul Guvernului Federal pentru problemele emigranţilor şi minorităţilor naţionale.

Memorialul Revoluţiei s-a aflat şi în atenţia prelaţilor, care au participat la multe dintre acţiunile noastre: Înalt Preasfinţitul Leo, Mitropolit de Helsinki; Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului; Înalt Preasfinţitul Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului; Preasfinţitul Lucian Mic, Episcopul Caransebeşului; Preasfinţitul Paisie Lugojanul, Episcop-Vicar la Mitropolia Banatului; preot Popescu Ionel, vicar administrativ la Arhiepiscopia Timişoarei; preot vicar foraneu Nicolae Teodorescu; părintele protopop Branislav Stancovici de la Episcopia Ortodoxă Sârbă din Timişoara; preot Nikola Laus, econom diecezan la Episcopia Romano-Catolică din Timişoara; părintele Zsombor Kovács de la Biserica

Evanghelică-Luterană, Sinodo-Prezbiteriană din Timişoara şi părintele Csaba Fazakas, preot reformat.

În 2 iunie 2011 s-a împlinit unul dintre cele mai de suflet proiecte, iniţiat şi dorit de toţi urmaşii Eroilor Martiri, realizarea unei biserici-monument la Popeşti-Leordeni, pe locul unde a fost aruncată cenuşa victimelor Revoluţiei de la Timişoara. Proiectul a fost susţinut continuu, ani de zile, de Asociaţia Memorialul Revoluţiei şi concretizat cu sprijinul Ministrului Apărării de atunci, domnul Gabriel Oprea.

Biserica de lemn, suspendată deasupra canalului, constituie, alături de monumentul Eroilor şi gura propriu-zisă a canalului, un loc de pelerinaj în decembrie, în memoria victimelor Revoluţiei de la Timişoara.

Activităţile desfăşurate la Memorialul Revoluţiei au fost apreciate de organizaţii şi instituţii culturale, care ne-au invitat să participăm la diferite cursuri, seminarii şi prezentări. Printre acestea se numără: Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei de la Sighet, Muzeul Banatului, Asociaţia Timişoara Capitală Culturală Europeană, Institutul Intercultural Timişoara, Asociaţia Metrucub, Asociaţia pentru Tranziţie Urbană, Universitatea de Vest din Timişoara, Agenţia de Dezvoltare Europeană DKMT, Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici. Institutul Memoriei şi Solidarităţii Europene ne-a propus să fim gazda unor evenimente organizate în 5-6 septembrie 2014, la Timişoara, cu prilejul unui traseu efectuat de un grup de tineri în diferite oraşe europene, menit să rememoreze schimbările survenite după 1989.

În cadrul Asociaţiei Memorialul Revoluţiei a activat periodic Corala *Memorial* (2003-2014), care a câştigat numeroase premii româneşti şi internaţionale, marcând, şi pe plan muzical, alături de noi, momentele noastre aniversare.

La sfârşitul anului 2011, după un şir lung şi istovitor de procese nedrepte, a trebuit să părăsim sediul de pe Str. Ungureanu şi s-o luăm de la început într-o fostă cazarmă militară. Treptat, am depus eforturi considerabile de renovare şi aici, am amenajat un etaj cu birouri, săli de arhive şi de expoziţii, bibliotecă, precum şi un parter funcţional. În sediul actual avem şi o parcare în care pot staţiona maşini, microbuze şi autocare şi o curte unde am amplasat în decembrie 2012 un fragment din Zidul Berlinului, iar în decembrie 2014 monumentul Coloana Eroilor Revoluţiei, al artistului timişorean Eugen Barzu.

O atenţie deosebită acordăm felului în care le prezentăm Revoluţia Română vizitatorilor interesaţi, iar statistica arată că numărul celor care ne sunt oaspeţi a crescut de la an la an, cu puţine excepţii, cum ar fi anul 2012, când am fost nevoiţi să ne mutăm într-un sediu nou, pe care l-am şi renovat din mers. De

fapt, periodic s-au efectuat numeroase lucrări de renovare, reparare şi reabilitare la sediul de pe Str. Ungureanu şi, cu toate acestea, datele noastre statistice privind afluenţa de vizitatori au indicat un real succes. Astfel, am avut 1680 de vizitatori în 2003, 1386 în 2004, 1850 în 2005, 2141 în 2006, 2294 în 2007, 2671 în 2008, 2767 în 2009, 3292 în 2010, 3758 în 2011, 2378 în 2012, 5618 în 2013 şi 7160 în 2014.

Dacă numărul vizitatorilor străini era, la început, doar de câteva sute, cam o treime din total, restul fiind români, acum situaţia stă exact invers.

De câţiva ani am intrat în circuitul „nopţii muzeelor", prin care ne promovăm activitatea mai ales pe plan local. Există chiar firme de turism („World Sydney Travel" din Bucureşti, „Pan Travel" din Cluj-Napoca, „Reise Club" din Copenhaga, Balkania Tour din Bulgaria) care ne caută constant şi ne aduc grupuri organizate de turişti.

O altă modalitate de a implica timişorenii este aceea de a invita şcolile din judeţ şi oraş, mai ales în „Săptămâna altfel", când profesorii sunt mai interesaţi să se mobilizeze şi să iasă cu elevii la muzee. Am hotărât să aducem Revoluţia Română din Decembrie 1989 cât mai aproape de generaţia actuală şi am demarat proiecte de parteneriat cu diferite instituţii de învăţământ, printre care Inspectoratul Şcolar din judeţul Timiş, Casa Corpului Didactic, Universitatea de Vest, Universitatea Creştină „Dimitrie Cantemir" şi Catedra de limba şi literatura română de la Szeged.

În timp, şi şcolile s-au arătat interesate să abordeze teme referitoare la Revoluţie, apelând la baza noastră de date, astfel că în 2009 un grup de elevi de clasa a IX-a de la Liceul Teoretic „Nikolaus Lenau" a redactat şi editat două broşuri apărute la Editura Artpress: *Ce ai făcut în Decembrie 1989? Adolescenţii întreabă – martorii oculari răspund* şi *Monumente memoriale ale Revoluţiei din Timişoara. Ghidul oraşului*, coordonate de Maria Ştoicuţa şi Flavia Biianu. Elevii de la Colegiul Naţional „Ana Aslan", au scris, sub conducerea profesoarei de istorie Cristina Mandae, eseuri şi compuneri despre ce reprezintă Revoluţia şi Memorialul Revoluţiei pentru ei. În urma vizitării Memorialului Revoluţiei, elevi de Colegiul Naţional Bănăţean, Liceul Pedagogic „Carmen Sylva", Colegiul Tehnic „Ion Mincu" şi din Dumbrăviţa şi-au transmis impresiile despre cele vizitate.

Alte şcoli au organizat chiar lecţii deschise, cum ar fi cea din mai 2013, a profesoarei de istorie Ioana Cherteş de la Uivar, intitulată „Revoluţia din 1989 între

Adevăr şi Istorie", sau cea din noiembrie 2014 a profesoarei de istorie Simona Lobonţ, susţinută în faţa unor elevi de clasa a X-a de la Liceul Teoretic „Nikolaus Lenau", însoţită fiind, în demersul ei, de jurnalista Annett Müller de la postul german de radio ARD.

Un colectiv de profesori de la Şcoala Generală din Variaş a iniţiat mai multe proiecte tip Comenius Regio şi Comenius Multilateral, în cadrul cărora au adus la Memorialul Revoluţiei profesori din diferite ţări europene, ba mai mult, au dorit să se implice în realizarea unui monument ridicat în memoria elevilor căzuţi la Revoluţie, nefinalizat, din păcate.

Elevii de la Liceul Teoretic „Vlad Ţepeş" au realizat proiectul „Vom muri şi vom fi liberi", în cadrul căruia au vizitat Memorialul Revoluţiei, au scris eseuri şi au vernisat la şcoala lor o expoziţie de desene despre Revoluţie, cei de la Şcoala Generală Nr. 7 au avut un proiect de comemorare a elevilor acestei şcoli, căzuţi în Revoluţie, iar cei de la Liceul Industrial „Electrotimiş" au avut un proiect educativ.

Începând cu anul 2014, elevii de la liceele şi şcolile timişorene au preluat monumentele Eroilor, participând în decembrie la un pelerinaj la locul unde este amplasat monumentul respectiv. După depunerea solemnă de coroane, elevii primesc informaţii referitoare la Revoluţia din Decembrie 1989 şi la semnificaţia monumentului respectiv.

O serie de studenţi au venit, în ultimii ani, în practică la noi, pentru a desfăşura diverse activităţi, dar, în primul rând, pentru a cunoaşte cât mai bine istoria noastră recentă şi, spre bucuria noastră, tot mai mulţi masteranzi şi doctoranzi îşi redactează lucrările ştiinţifice documentându-se la Memorialul Revoluţiei.

2014 a fost anul aniversării a 25 de ani de la Revoluţia Română din Decembrie 1989, motiv pentru care am iniţiat un nou tip de acţiune: o întâlnire cu enoriaşii la parohii din Timişoara şi judeţul Timiş: Biserica „Pogorârea Sfântului Duh" de pe Str. Gloriei şi din Piaţa Dacia, Biserica Ortodoxă din Piaţa Mocioni, Biserica Ortodoxă din Piaţa Crucii, Biserica Romano-Catolică „Millenium", Biserica Reformată din Piaţa Maria, Biserica Adventistă de Ziua a Şaptea, Biserica Ortodoxă din Dumbrăviţa şi Mănăstirea de la Partoş.

De asemenea, în fiecare an, în luna decembrie, avem acţiuni comemorative, printre care simpozioane pe tema Revoluţiei şi a comunismului şi pelerinaje la Monumentele Revoluţiei din Timişoara (în 18 decembrie în Bucureşti, în 19-20 decembrie pe urmele Cenuşii Martirilor noştri arşi la Crematoriul „Cenuşa" din Bucureşti, iar în 21 decembrie la Slatina, pentru cinstirea memoriei Eroilor-Martiri. Pe plan sportiv, acţiunile comemorative iniţiate de vicepreşedintele Memorialului Revoluţiei, Ioan Bânciu, sunt tot mai numeroase: Cupa „Memorialul Revoluţiei" la minifotbal (prima ediţie, 2008), Cupa „Eroilor Neamului" (începând cu 2011) şi Supercupa „Memorialul Revoluţiei" (din 2012).

Dacă ani la rândul atenţia noastră s-a concentrat pe luna decembrie, de câţiva ani am luat în considerare şi Ziua Eroilor Neamului, pentru a cinsti memoria Eroilor, şi vara am mai organizat, în cadrul cupelor de minifotbal, câte un pelerinaj

la monumentele Martirilor din Timişoara sau câte un eveniment comemorativ la Popeşti-Leordeni.

Asociaţia Memorialul Revoluţiei îi va propune anul acesta Primăriei municipiului Timişoara ridicarea unui monument în sensul giratoriu din Calea Buziaşului, unde au funcţionat mai multe întreprinderi, ale căror muncitori au ieşit pe străzile oraşului, declanşând greva generală. Macheta monumentului Coloana Eroilor Revoluţiei este amplasată, cum spuneam, în faţa sediului nostru. Monumentul constă dintr-o suită de şapte cruci din marmură, suprapuse, şi a fost ridicat în memoria Eroilor Revoluţiei, a victimelor comunismului şi ale rezistenţei, a celor căzuţi pe nedrept încercând să fugă peste graniţele ţării, în închisorile comuniste, dar şi a celor care au murit la Zidul Berlinului şi în alte părţi, pentru idealurile de libertate şi democraţie. Monumentul din Calea Buziaşului va avea în jur de 30 de m înălţime şi va fi realizat pe o structură de beton, îmbrăcată în mozaic şi placată cu aur de 24 de karate.

Deşi ne-am confruntat cu numeroase piedici şi probleme, deziderateле noastre se împlinesc pas cu pas şi încă ne propunem foarte multe şi pentru viitor, dorind să aducem cât mai aproape de toţi cei interesaţi istoria noastră recentă.

Simona **MOCIOALCĂ**

Jubileul Revoluţiei văzut în afara României

Din nou, ca mereu, Italia, patria rădăcinilor noastre paterne, s-a distins prin atenţie şi empatie cu România, cu realitatea noastră recentă.

Exact italienii au ţinut cei dintâi a prefaţa anul jubiliar al revoluţiei din finalul anului 1989, încă în februarie 2013, iar acest lucru a fost posibil la iniţiativa unor profesori de mare deschidere intelectuală şi sufletească, buni creştini, pasionaţi de educaţia corectă, sănătoasă a liceenilor. În fapt, directoarea Institutului „Alessandro Lombardi" din Airola (Benevento), Ines Victory D'Angelo şi excelenţii săi colaboratori (Costantino şi Pasquale devenindu-ne prieteni), prin invitarea domnului dr. Traian Orban, preşedintele unicului Memorial din România ce ţine vie amintirea pragului de cotitură istorică fermă, reprezentat de momentul revoluţionar din Timişoara lui Decembrie 1989, şi a subsemnatei, în ţinutul samniţilor, aceia care – sub conducerea lui Gaius Pontius Selesinus au învins şi umilit temuta armată romană, obligând-o a trece pe sub furcile caudine, în anul 341 î. C., au ţinut să pună pregnant în lumină obârşia latină comună, tradiţionalele relaţii bilaterale pozitive ce unesc popoarele noastre, cu gândul la un viitor european comun cât mai echitabil, demn.

Răspunzând chemării fraterne, am petrecut întreaga zi de 25 februarie 2013 (cele două manifestări ocupând dimineaţa şi, respectiv, după-amiaza acelui început de săptămână de neuitat) fiind în centrul atenţiei a multe mii de oameni (presa a ilustrat repetat evenimentul), câteva sute chiar participând la vernisarea expoziţiei fotografice, la vizionarea documentarelor „Noi non moriamo!" / „Noi nu murim!" de Gabriel Burza şi „Timişoara – Ieri e oggi" de Victor Popa, la dezbaterea despre dramaticele zile timişorene din luna lui Undrea 1989, respectiv la dezbaterea privind studierea limbii şi civilizaţiei italiene în România, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea până în zilele noastre.

În afara fruntariilor, comemorările din 2014 au început şi s-au încheiat, de asemenea, în Italia, mai exact, la Veneţia şi în Urbea Eternă.

Astfel, în 17 ianuarie 2014, istoricul Gino Rado, vicepreşedintele Memorialului Revoluţiei din Timişoara, şi semnatara acestor rânduri au răspuns invitaţiei Institutului Român de Cultură şi Cercetare Umanistă din Veneţia, fiind

vernisată, la Palazzo Correr, expoziţia fotografică deja menţionată, publicul vizionând cele două filme documentare citate mai sus şi participând la dezbaterea mişcătoare moderată cu trebuitoarea sobrietate de istoricul Rudolf Dinu, directorul instituţiei gazdă. Expoziţia a rămas deschisă timp de o săptămână.

Cu adevărat impresionant a fost evenimentul complex organizat, în 24 noiembrie 2014, de prestigioasa Accademia di Romania in Roma. Academicianul Mihai Bărbulescu, directorul instituţiei ce ne-a dorit ca oaspeţi, a evocat cu molipsitoare emoţie momentele de mare tensiune trăite de Domnia Sa în decembrie 1989, la Cluj-Napoca, la puţin timp după declanşarea revoltei de la Timişoara, unde ridicarea populaţiei oprimate de anii comunismului a avut accente revoluţionare incontestabile, adevăr omologat de către specialiştii din ţară şi din străinătate. Au vorbit dr. Traian Orban şi autoarea acestor însemnări, publicul fiind viu impresionat de filmele documentare realizate de Gabriel Burza şi Victor Popa, iar expoziţia fotografică fiind vizitată până la finalul săptămânii.

Partea a doua a serii a ocazionat revenirea în prezentul cultural românesc prin prezentarea volumului bilingv de versuri „Pulberea de sub piciorul tău” / „La polvere sotto il piede tuo” de Nina Ceranu, tradus şi prefaţat de mine. Au vorbit elogios despre carte eminentul magistrat, scriitor şi om de stat Corrado Calabrò şi scriitorul, publicistul, regizorul şi realizatorul TV Melo Freni, statornici prieteni ai României.

Viorica **BĂLTEANU**

O inedită oră de istorie

The tenth graders from the "Nikolaus Lenau" Theoretical High School of Timisoara were the recipients of an unusual history lesson on November 21st 2014. After visiting the „Memorialul Revolutiei" Museum and watching the documentary film "*We Won't Die*" and upon the initiative of their history teacher, Mrs. Simona Lobonţ and the German journalist Annett Müller, from ARD German radio station, the students had the chance to ask numerous questions and their visit turned into a dynamic seminar.
The way in which the young students expressed themselves and the quality of their questions have reflected the fact that they have come very well prepared for this event and that they have gathered all the information they needed, both from their families and the school, about the Revolution and the communism. The organizers of this unconventional history lesson came with another original idea: they wanted to show their students the exact type of food Romanians were eating in the communist regime and so they did. Thus, students were able to make an visual and emotional comparison between the today's lifestyle and the lifestyle we had under the communist regime.

Key words: "Nikolaus Lenau" Theoretical High School, „Memorialul Revolutiei", Simona Lobonţ Annett Müller, Traian Orban, Ceauşescu, Revolution, communism.
Cuvinte-cheie: Liceul Teoretic „Nikolaus Lenau", Memorialul Revoluţiei, Simona Lobonţ, Annett Müller, Traian Orban, Ceauşescu, Revoluţie, comunism.

O inedită oră de istorie li s-a predat, în 21 noiembrie 2014, elevilor de clasa a X-a de la Liceul Teoretic „Nikolaus Lenau". La iniţiativa profesoarei lor de istorie, Simona Lobonţ, şi a jurnalistei germane Annett Müller, de la postul german de radio ARD, după ce au vizitat Memorialul Revoluţiei şi au vizionat filmul documentar „Noi nu murim!", elevii au pus nenumărate întrebări, ca la un seminar. Felul în care s-au exprimat tinerii, calitatea întrebărilor a reflectat faptul că ei au venit foarte bine pregătiţi la această oră şi că li s-a explicat şi la clasă, şi în familie, despre Revoluţie şi comunism. Unii elevi, mai preocupaţi, au recunoscut că au citit pe internet multe impresii şi articole legate de această tematică. Ca o idee inedită, organizatoarele lecţiei au dorit să fie expuse pe masă alimente consumate de români în comunism. Astfel, elevii au putut face o comparaţie, vizual şi emoţional, între viaţa de azi şi cea din comunism.

Referindu-se la Ceauşescu, un elev a spus că era dictatorul ţării, că se făcea şi se zicea doar ce spunea el; oamenii aveau puţine drepturi, nu aveau voie să spună ce doresc, să povestească; la televizor aveau doar un singur program, în care-l vedeau pe tovarăşul Ceauşescu.

Jurnalista Annett Müller a sugerat să se pună pe masă alimente care se găseau pe atunci: morcovi, pătrunjel, varză, untură, boia şi murături.

Traian Orban, preşedintele Memorialului, le-a ţinut elevilor, în cadrul lecţiei, câteva mici discursuri: „În Timişoara se găsea pâine, dar cei de la ţară trebuiau să vină la oraş. În ultimii ani, nu li se mai dădeau celor de la sate pâine, pentru că aceasta se distribuia numai pe bază de buletin (...). Eu făceam naveta, eram medic veterinar, şi cei de la grajd mă rugau: «Domnu' doctor, să ne aduceţi pâine!»." În copilărie, a mai

precizat Traian Orban, atunci când nu avea ce mânca, se mulţumea cu o felie de pâine cu untură şi boia.

Au urmat cozile. După câteva ore de stat la coadă, puteai avea surpriza că laptele se termina, mai veneau ţărani, care vindeau lapte în damigene, pe ascuns, şi făceau rost de pâine, de ceva carne. La Timişoara, fiind şi COMTIM-ul, se mai găsea mâncare. Poate şi din acest motiv, în capitala Banatului au fost lansate revendicări clare împotriva dictatorului Ceauşescu, pentru libertate. Dacă la Braşov, în 1987, revolta a fost într-o singură fabrică, muncitorii fiind împrăştiaţi apoi în toată ţara, în 1988 forţele de represiune erau pregătite, dacă mai urma să se întâmple ceva, pentru o eventuală intervenţie.

Un elev, poate mai sentimental, a întrebat: „Domnule Orban, dumneavoastră ce aţi simţit când aţi ieşit prima oară pe stradă?" Răspunsul primit a fost: „Eu am venit în Timişoara din curiozitate, am aflat de la «Europa Liberă» că în 16 decembrie a început la Timișoara un eveniment cu pastorul László Tőkés și că în cursul nopţii au fost arestate numeroase persoane din oraş. Am aflat că manifestanţii, în dorinţa de a fi cât mai mulţi, s-au deplasat în diferite cartiere din Timişoara. A doua zi, în 17, am venit la Timișoara cu o ocazie, să văd cu ochii mei ce se întâmplă. Am văzut pe traseu camioane cu militari, tancuri, tab-uri, militari cu arme, miliţieni cu scuturi şi cu bastoane. Erau pregătiţi: cordoane cu militari şi miliţieni blocau străzile laterale. Am ajuns la Hotelul «Continental» şi eram foarte surprins de această masivă prezenţă de structuri ale aparatului represiv. În faţa acestui dispozitiv erau 2000-3000 de oameni, care strigau: *Libertate!* Era extraordinar să spui *libertate*. Mă bucurasem atunci, că nu se putea să faci asta aşa, de capul tău, te ducea la psihiatrie, te punea în cămaşa de forţă şi erai terminat. Dispăreai. Am intrat printre ei. Au fost momente deosebite; au început să împrăştie lumea, au pornit tancurile şi tab-urile, militarii s-au dat la o parte, spre noi, acolo (...). Știam ce s-a întâmplat în lume de la Radio «Europa Liberă», ce se întâmplase în România, pentru că aici cenzura controla tot: radioul, televiziunea. La radioul naţional se difuza muzică patriotică, Ceauşescu se pregătea să plece în Iran şi oamenii au ieşit în stradă pentru a-şi exprima solidaritatea, doreau *libertate* şi să se schimbe şi la noi ceva. La început, nu s-a tras, dar încercau să intimideze lumea. Interesant e că oamenii, în loc să fugă, se împrăştiau, reveneau şi se adunau tot mai mulţi. Era un moment în care lumea nu mai avea spirit de autoconservare şi, chiar dacă au fost împinşi, s-au adunat mai încolo. Forţele de ordine prezente nu dialogau, au ales să apere valorile comunismului. Probabil că soldaţilor li s-a spus că duşmanii sunt acolo şi că vor să distrugă Timişoara. Străzile din centru erau blocate şi aveai impresia că lumea e vânată; oricum, nu mai putea veni lume din alte părţi; ne gândeam că vin să ne aresteze, nu ne gândeam că o să tragă. Au început să tragă totuşi."

Cineva a întrebat: „Dacă au început să tragă, dumneavoastră ce aţi simţit în acel moment?" Traian Orban a mărturisit atunci: „Eram speriaţi, că doar nu eram aşa de viteji. Eram speriaţi, însă eram înconjuraţi şi blocaţi, 200, 300, poate 400 de oameni. Fugeam, ne era teamă, dar am văzut că nu se întâmplă nimic, trăgeau şi nu se întâmpla nimic. Tot încercând să ne sperie, că trăgeau cu gloanţe de manevră, am observat că sare tencuiala din pereţi. Atunci am vrut să fugim din nou. A venit o coloană dinspre muzeu, strigând: *Azi în Timişoara, mâine-n toată ţara!* Nu putem numi asta curaj, ci

lipsa instinctului de conservare. Ne-am contaminat. Ne gândeam totuşi să rămânem. Nimeni nu se gândea că este Revoluţie. Aşa a început. Aşa a luat amploare. După momentul ăla, au început să cadă oameni. N-am să uit niciodată că lângă mine a fost împuşcat un domn, voinic, înalt. A căzut. Era împuşcat în gât, în carotidă. A ţâşnit sânge, nu mi-am dat seama imediat, deşi era cald, şi atunci m-au împuşcat şi pe mine. Cineva a spus: «Un militar a fost împuşcat, în spatele nostru». Unul din spatele nostru, din cordonul de militari, a fost împuşcat. Nu dinspre noi, din faţă, că noi n-aveam arme, ci din spate, dinspre C.E.C., probabil."

O elevă a spus că ştie că unii răniţi au fost duşi la spital, iar alţii au fost lichidaţi, şi a întrebat dacă, în acest sens, există documente. „Răniţii, a precizat Traian Orban, au ajuns în mai multe spitale. Există cel puţin 4 mărturii că au fost răniţi la coapsă, picior şi nu i-au mai găsit. Răniţii au fost inventariaţi. Au venit în spitale nişte indivizi, aveau halatul pus pe umeri, cu un carneţel, care te luau la întrebări: numele, adresa, ce faci, unde ai fost, cu cine, la ce oră. Toţi erau speriaţi. Probabil s-a raportat la sediul judeţean de partid. Începând cu 18 seara, s-a procedat la ştergerea urmelor, documentaţia referitoare la morţi şi răniţi a fost distrusă sau arsă. Noi am reconstituit ce s-a întâmplat. A avut loc un proces la Timişoara, la care s-a reconstituit furtul morţilor, cine s-a ocupat, cine a scos morţii, câţi bani au primit pentru asta. În 5300 de pagini, 9 volume, am scris despre asta. Mulţi din cei care au participat la represiune au intrat în structura noii democraţii, de aceea, ei au fost protejaţi. Unul dacă moare acuma, ce tărăboi se face, toate televiziunile numai despre asta vorbesc, atunci au murit peste 1200, este moral să nu protestezi, să nu se ceară dreptate?"

Elevilor li s-a vorbit, în încheiere, despre cei care nu s-au adaptat ulterior, despre „răspândaci", cei care răspândesc voluntar, involuntar sau chiar pentru a obţine unele avantaje diferite veşti destabilizatoare.

Simona **MOCIOALCĂ**

„25 de ani după: Ce am visat? Cum ne-am trezit?”
Conferinţă aniversară la Timişoara

The „Memorialul Revolutiei” Association has organized, in partnership with the Civic Academy Foundation and the Memorial of the Victims of Communism and Resistance of Sighet, an international symposium during which the participants tried to find some answers to the questions still uncleared of the Revolution**,** as well as to analyze what we, the Romanians, have done with the freedom we won so hard and what expectations we had in 1989 and how many of them were actually fulfilled. Outstanding figures of our cultural life have delivered remarkable speeches in Timisoara from 2nd to 3rd of December 2014 in the multifunctional hall of Timis County Council. In a notable effort to bring some light upon the events that took place in December 1989, the participants presented highly valuable studies and papers and carried out exhaustive and insightful analyses of the social, political and cultural aspects of the last 25 years. During the symposium, the managing director of “Memorialul Revolutiei” Publishing House, Mr. Gino Rado, presented our latest books and publications which were then exhibited in a book stand for the public concerned.
Key words: Civic Academy Foundation and the Memorial of the Victims of Communism and Resistance of Sighet, „Memorialul Revolutiei” Association, Ana Blandiana, Anneli Ute Gabanyi Traian Orban, Edward Kanterian, Romulus Rusan, Thierry Wolton, Roman Wyborski Philip Sisler, Brîndușa Armanca, Cristina Petrescu, Viorel Marineasa, Dragoş Petrescu, Dumitru Tomoni, Romeo Bălan, Lucian-Vasile Szabo, Anatol Petrencu, Florian Mihalcea, Daniel Vighi, Alexandru Gussi, Smaranda Vultur, Gino Rado, Cristian Vasile, Romanian Revolution of December 1989, Nicolae Ceauşescu, Heroes, communism, freedom, democracy.
Cuvinte-cheie: Fundaţia Academia Civică şi Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenţei de la Sighet, Asociaţia Memorialul Revoluţiei, Ana Blandiana, Anneli Ute Gabanyi, Traian Orban, Edward Kanterian, Romulus Rusan, Thierry Wolton, Roman Wyborski, Filip Šisler, Brîndușa Armanca, Cristina Petrescu, Viorel Marineasa, Dragoş Petrescu, Dumitru Tomoni, Romeo Bălan, Lucian-Vasile Szabo, Anatol Petrencu, Florian Mihalcea, Daniel Vighi, Alexandru Gussi, Smaranda Vultur, Gino Rado, Cristian Vasile, Revoluţia Română din Decembrie 1989, Nicolae Ceauşescu, Eroi, comunism, libertate, democraţie.

Împlinirea unui sfert de veac de la Revoluţia Română din Decembrie 1989 a prilejuit organizarea unor acţiuni comemorative de mare amploare. Asociaţia Memorialul Revoluţiei a organizat, în colaborare cu Fundaţia Academia Civică şi Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei de la Sighet, un simpozion internaţional, la care participanţii au încercat să răspundă la întrebările încă neelucidate ale Revoluţiei, dar şi să analizeze ce am făcut noi, românii, cu libertatea câştigată, ce aşteptări am avut în 1989 şi câte din ele s-au împlinit.

Nume de referinţă din viaţa culturală au conferenţiat la Timişoara, între 2-3 decembrie 2014, în sala multifuncţională a Consiliului Judeţean Timiş: Ana

Blandiana[1], Anneli Ute Gabanyi[2], Traian Orban[3], Edward Kanterian[4], Romulus Rusan[5], Thierry Wolton[6], Roman Wyborski[7], Filip Šisler[8], Brîndușa Armanca[9], Cristina Petrescu[10], Viorel Marineasa[11], Dragoş Petrescu[12], Dumitru Tomoni[13], Romeo Bălan[14], Lucian-Vasile Szabo[15], Anatol Petrencu[16], Florian Mihalcea[17], Daniel Vighi[18], Alexandru Gussi[19], Smaranda Vultur[20], Gino Rado[21] şi Cristian Vasile[22].

Din cei care au venit să asiste la aceste dezbateri, decanul de vârstă, dr. Ene, de 88 de ani, cunoscând o bună parte din istoria secolului trecut, şi-a amintit că a participat la o grevă studenţească extraordinară în 1946 la Cluj, condusă de călugărul Bartolomeu Anania. Vorbind despre Revoluţie, dr. Ene a subliniat că „scânteia" care a dus la declanşarea ei, evenimentele de la Biserica Reformată, nu ar fi avut niciun efect dacă nu se puteau propaga în timp, punctând şi asemănările

---

[1] Poetă, eseistă, fondatoare şi preşedinta Academiei Civice şi a Memorialului Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei de la Sighet.

[2] Scriitoare, analist politic, critic literar, jurnalist şi lingvist, născută în România.

[3] Preşedintele Asociaţiei Memorialul Revoluţiei din Timişoara.

[4] Scriitor, filozof, istoric şi sociolog, născut în România.

[5] Scriitor, directorul Centrului Internaţional de Studii asupra Comunismului şi vicepreşedinte al Fundaţiei Academia Civică.

[6] Scriitor, jurnalist, eseist şi istoric francez.

[7] Istoric polonez, fost consilier al Ambasadei Republicii Polone la Bucureşti.

[8] Istoric şi cercetător ceh, preocupat, în special, de istoria şi geopolitica Balcanilor.

[9] Critic literar, eseist, jurnalist şi traducător, fost director al Televiziunii Teritoriale Timişoara şi al Institutului Cultural Român, filiala din Budapesta, prof. univ. dr. la Universitatea „Aurel Vlaicu" din Arad.

[10] Conf. univ. dr. la Facultatea de Ştiinţe Politice din Bucureşti, studiază comunismul şi postcomunismul.

[11] Prozator, eseist, publicist, editor, membru fondator al Societăţii Timişoara, al Editurii Amarcord, Marineasa şi al Asociaţiei Culturale Ariergarda.

[12] Istoric, conf. univ. dr. la Facultatea de Ştiinţe Politice din Bucureşti şi preşedinte al C.N.S.A.S.

[13] Istoric, scriitor, profesor la Liceul din Făget, fost director şi inspector şcolar general al Inspectoratului Şcolar al Judeţului Timiş.

[14] Fost procuror al Parchetului Judecătoriei Timişoara şi prim-procuror militar, adjunct al Tribunalului Militar Timiş.

[15] Scriitor, jurnalist şi lector universitar la Facultatea de Ştiinţe Politice, Filosofie şi Ştiinţe ale Comunicării, Universitatea de Vest.

[16] Politician (vicepreşedintele Partidului Liberal) şi om de ştiinţă din Republica Moldova, fost decan al Facultăţii de Istorie a Universităţii de Stat din Moldova şi preşedintele Asociaţiei Istoricilor din Republica Moldova. Din octombrie 2010 este directorul Institutului de Istorie Socială „ProMemoria".

[17] Preşedintele Societăţii Timişoara.

[18] Prozator, eseist, publicist, prof. dr. la Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie din cadrul Universităţii de Vest, preşedintele Asociaţiei Culturale Ariergarda.

[19] Politolog, fost consilier de stat la Departamentul pentru Relaţia cu Autorităţile Publice şi Societatea Civilă al Administraţiei Prezidenţiale, lect. dr. la Facultatea de Ştiinţe Politice din Bucureşti.

[20] Scriitoare, conf. univ. dr. la Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie din cadrul Universităţii de Vest, coordonator şi coautor la mai multe volume, coordonator programe de cercetare (istorie orală şi antropologie culturală) la Fundaţia A Treia Europă din Timişoara.

[21] Vicepreşedinte la Asociaţia Memorialul Revoluţiei din Timişoara, directorul Editurii Memorialul Revoluţiei 1989.

[22] Istoric, cercetător ştiinţific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din Bucureşti (Programul *România şi Europa în secolul XX*), fost secretar ştiinţific al Comisiei Prezidenţiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România.

dintre Revoluţia Română, cea franceză din 1789, respectiv cea rusă din 1917. Distinsul doctor a rememorat şi zilele Revoluţiei la secţia de chirurgie toracică, cu numărul mare de răniţi internaţi. În încheiere, vorbitorul a analizat fenomenul de tranziţie, de corupţie şi celelalte urmări nefaste ale Revoluţiei.

Alexandru Gussi e de părere că cei de la Timişoara şi Bucureşti au trăit un miracol în Decembrie 1989, care nu poate fi schimbat sau rescris. Istoricii, spune politologul, au păreri diferite, ei vor căuta să demitizeze ce au trăit oamenii; mediul academic are o altă viziune despre Decembrie 1989; o a treia raportare este aceea legată de memoria naţională: „este un sentiment de frustrare colectivă că această dreptate nu a fost dusă până la capăt şi că oameni responsabili de crime atunci au rămas în funcţii de conducere". Evaluarea colectivă a Revoluţiei depinde şi de natura mitului creat în anii '90, în mare parte, de Frontul Salvării Naţionale şi de Televiziunea publică, iar nemulţumirea ulterioară privind ordinea socială îi determină pe oameni să se întoarcă în trecut, la momentul Revoluţiei ca la un punct de referinţă, de raportare, la factorul care a declanşat aceste schimbări. Revoluţia însă trebuie privită ca un reper de eroism naţional. Critica Revoluţiei, scăderea capacităţii de legitimare este, de fapt, rezultatul criticării regimului politic ulterior.

Anelly Ute Gabanyi consideră că „suntem primii acum, pentru că am dat jos nu numai sistemul, ci şi regimul". România ar trebui să apară cu demnitate în străinătate, să se alieze, eventual, cu Polonia, pentru că există pentru ţara noastră posibilităţi de a se afirma. În prelegerea sa, Anelly Ute Gabanyi a făcut un paralelism între Revoluţia din România şi Republica Moldova, amintind de situaţia politică din anul 1989, de tratatul Ribbentrop-Molotov, cunoscut şi ca *Pactul*

Stalin-Hitler, anexarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord de către sovietici. Ceauşescu nu intenţiona să vorbească despre acest lucru la cel de-al XIV-lea congres, apoi s-a răzgândit, în ultimul moment. Alte teme de discuţii au fost cele legate de Revoluţie, teroriști, harta politică a Europei de Est, Radio „Europa Liberă" şi cărţile semnate chiar de Anelly Ute Gabanyi.

Ana Blandiana a justificat titlul literar, dat simpozionului, „trezirea" lipsită de iluzii, transformată într-o criză a conştiinţei. Cuvântul „trezit" are conotaţii pozitive: la Revoluţie au fost două categorii de oameni, cei care au strigat „Jos Ceauşescu!" şi cei care au strigat „Jos comunismul!". Cei din prima categorie au format noua clasă de ştabi, ceilalţi au format nucleul noii opoziţii politice. La simpozion nu s-a dorit să se vorbească doar despre Eroi, victime şi evenimente, ci şi despre cei 25 de ani care au trecut. Câştigul de bază este libertatea, o întrebare retorică ar fi însă şi ce am făcut noi cu această libertate.

Cu prilejul simpozionului, Ana Blandiana a făcut două propuneri: necesitatea instaurării unei deontologii a jurnalistului, care să fie exclus dacă azi afirmă ceva şi peste alte trei zile altceva, iar revoluţionarii din Timişoara ar trebui să aibă iniţiativa unei campanii prin care să se ceară reluarea în justiţie a problemelor Revoluţiei: „Este clar că Revoluţia nu se va termina şi nu va căpăta, cu adevărat, sens până ce concluziile ei nu vor trece prin justiţie. Au apărut atâtea feluri de cărţi şi vor continua să apară, dar ele nu vor rezolva decât ştiinţific problema, din punct de vedere istoric, lucrurile vor fi lămurite doar în momentul în care un complet de judecată va spune: cutare este vinovat de inventarea teroriştilor, cutare este vinovat de chemarea minerilor". Ana Blandiana consideră aceste evenimente „păcate fondatoare", care trebuie lămurite, remarcând, cu regret, neîmplinirile idealurilor exprimate în Piaţa Universităţii, în Proclamaţia de la Timişoara (primul text teoretic din România şi Europa de Est), şi apreciind că este strigător la cer faptul că s-a vorbit despre Revoluţia de la Timişoara ca despre o mare minciună, că au fost peste 130 de răscoale ţărăneşti împotriva colectivizării despre care nu se ştie suficient şi că istoria încă nu este cu adevărat scrisă.

Referitor la ideea simpozionului, încă din 1996 au avut loc asemenea întâlniri, când, la 7 ani de la Revoluţie, au fost invitaţi toţi autorii de cărţi despre Revoluţie, tipărindu-se, ulterior, un volum despre enigmele istoriei, multe valabile şi astăzi.

Despre noul sediu, Ana Blandiana ne-a spus într-un scurt interviu: „În afară de a discuta comparativ cum e, prima mea tendinţă este să discut ce teribile eforturi şi nedreptăţi au suferit aceşti oameni, care au lucrat la crearea unei instituţii, s-au zbătut şi au făcut rost de bani, care au fost folosiţi acolo, pentru ca, în cele din urmă, să fie scoşi afară, pe baza acestor tipuri de retrocedări, care niciodată nu ştii dacă sunt corecte sau nu, iar acum să li se spună că trebuie să plătească chirie pentru cât au stat acolo... ei credeau că au stat acolo legal, pentru că statul le dăduse clădirea, nu o furaseră, care de altfel, era destul de paradită, şi au transformat-o într-un muzeu."

În intervenţiile domniei sale, Ana Blandiana şi-a reamintit solidaritatea umană prin care oamenii din Bucureşti au strâns feşe, Rivanol şi antibiotice, pe

care doriseră să le trimită la Timişoara, însă au fost nevoiţi să le trimită la Otopeni, din cauza evenimentelor neprevăzute de acolo. Nu a uitat nici de deprimarea timişorenilor, la un an de la Revoluţie, şi nici de moartea multor militanţi pentru libertate, nu mult după Revoluţie: Ioan Monoran, Călin Nemeş, George Şerban etc.

Traian Orban, după salutul de deschidere, a descris activităţile desfăşurate la Memorialul Revoluţiei, menţionând faptul că alte asociaţii nu ne cunosc munca şi activitatea, că nu vin la noi, în pofida faptului că i-a invitat „să mergem împreună pe ceea ce ne uneşte, adevărul despre Revoluţie, despre istoria noastră recentă".

Referitor la răniţii din Revoluţie, Traian Orban şi-a exprimat regretul că aceştia nu au fost suficient de uniţi şi că, din cei peste 400 de răniţi, nu toţi au dorit să facă declaraţii.

Anatol Petrencu, din Republica Moldova, a militat pentru predarea istoriei românilor în Republica Moldova, redactând chiar şi câteva manuale de specialitate, după 1989. Despre anul 1989 din Republica Sovietică Socialistă Moldova, parte componentă a U.R.S.S., istoricul spune că a fost marcat de mişcări sociale şi politice generate de centru, de Kremlin, de Gorbaciov, mitinguri şi demonstraţii. În anul 1989 s-a trezit conştiinţa naţională a moldovenilor că sunt un popor, că au o limbă şi, deopotrivă, strămoşi. În Moldova se cerea, în primul rând, limbă şi alfabet. Până atunci se promovase o politică de rusificare totală, de formare a homo-sovieticus, un om care nu are patrie, nu are trecut, nu are strămoşi, nu are decât viitorul comunist. La 31 august 1989 a fost promulgată o lege prin care limba moldovenească devenea limbă oficială şi s-a trecut la alfabetul latin. Limba rusă a rămas, până în prezent, folosită ca limbă interetnică, ca o reminiscenţă a comunismului, deşi, după destrămarea U.R.S.S., în Moldova nu mai sunt atâtea etnii care să justifice acest lucru. Introducerea unui număr de peste 500 de cuvinte proletcultiste şi politica de moldovenizare, de deznaţionalizare şi rusificare, pe considerentul că limba română este limba burgheziei şi că trebuie să existe o limbă a maselor, au determinat folosirea termenului de limbă moldovenească, în detrimentul celui de limbă română.

Din partea Asociaţiei 17 Decembrie 1989 a luat cuvântul Cornel Secu, care, referindu-se la cărţile noastre, şi-a exprimat părerea de rău că nu deţinem suficiente documente din spitalele timişorene.

Filip Šisler, excelent vorbitor de limba română, pe care a învăţat-o frecventând doi ani de cursuri la Universitatea Carolină din Praga, a apreciat instituţia noastră, faptul că organizăm conferinţe, că editărm cărţi, remarcând că Memorialul este ceva unic. Prelegerea tânărului istoric din Cehia s-a referit la evenimentele de la Praga din 1989 şi la modul în care acestea au fost percepute de Ambasada României, incluzând şi vizitele lui Ceauşescu la Praga, când se discutau lucruri foarte generale, dar niciodată despre opoziţie.

Adrian Kali, istoric, rănit în Revoluţie, a subliniat că 40.000 de oameni au pensiile la secret, după care a atins subiecte importante: teroriști inventaţi, oameni care au fost împuşcaţi, problema existenţei străinilor în ţară în perioada respectivă.

Petrişor Morar a încercat o periodizare a Revoluţiei: până în 20 decembrie – revoltă populară, între 20-22 decembrie – Revoluţie şi după 22 decembrie – bătălie

pentru preluarea puterii. Cu regret, remarcă faptul că revoluţionarii din Timişoara n-au fost recunoscuţi nici măcar de propriul oraş, de proprii concetăţeni, de administraţia locală, fiind anormal ca nici ei „să nu se recunoască". În speranţa unui viitor mai optimist, Petrişor Morar a încheiat cu următoarea concluzie: „Viaţa merge înainte şi lucrurile se vor clarifica. Fiecare, dacă spune adevărul pe care-l ştie, direct şi personal, lucrurile se vor rezolva, până la urmă, şi vom afla adevărul; nu-l vom afla, noi ştim adevărul, dar va fi spus public şi recunoscut public."

Marius Mioc a semnalat un paradox despre Victor Stănculescu: deşi se ştia că va fi condamnat definitiv, de patru ori, era tot mai mult invitat pe la diferite televiziuni, să facă dezvăluiri despre Revoluţie. Ba mai mult, Marius Mioc crede că aceste campanii de presă au servit la salvarea unor vinovaţi, fiind, de fapt, nişte campanii orchestrate ale unor ziare care au rescris unele fapte în avantajul unor persoane, la comandă.

Ioan Demi este timişorean, dar Revoluţia l-a prins la Braşov. Revoluţia, afirmă el, a fost pentru unii o mare afacere. Dacă în 1989 erau o mână de oameni, acum nu se ştie câţi revoluţionari sunt la nivel de ţară. În timp ce revoluţionarii autentici sunt minoritari, impostorii scriu cărţi şi vorbesc despre Revoluţie.

Chiar dacă a trăit la München, Edward Kanterian a urmărit imaginile cu Revoluţia la televizor. Istoricul ar fi dorit să fie pe străzile Timişoarei, considerând că Timişoara este un reper, dar că facem o mare greşeală dacă suntem nostalgici şi minimalizăm semnificaţia Revoluţiei, tineretul nu are voie să uite, el trebuie să fie educat să cunoască memoria trecutului, a comunismului, deoarece avem o datorie morală faţă de cei care au murit. În acelaşi timp, trebuie să ne înţelegem destinul actual. Pe lângă teoretizări ale sistemului comunist, Edward Kanterian a adus în discuţie cazul unchiului său, Edward Kanterian, care a dispărut la 17 ani, probabil ucis de comunişti, şi al lui Manuk Kanterian, care a scăpat de genocidul împotriva armenilor din Turcia, dar a murit la canal, fiind denunţat că avea o colecţie de ceasuri.

Thierry Wolton, autor de investigaţie şi de analiză, a făcut paralele cu Rusia, menţionând că în ţările ex-comuniste există un naţionalism puternic şi că naţionalismul, ca fenomen, este foarte inflamabil, iar rolul occidentalilor ar fi întărirea democraţiei, Piaţa comună fiind şi un instrument de consolidare a democraţiei.

Roman Wyborski a venit des la Timişoara în perioada 1991-1995 şi a vorbit despre Mitropolitul Banatului, Nicolae Corneanu, pe care l-a cunoscut personal, despre solidaritate, George Şerban şi alţi lideri. E nevoie de mulţi ani să creezi legături între elite şi muncitori, liantul fiind făcut de Biserică, iar Mitropolitul Banatului a înţeles foarte bine acest lucru. Istoricul polonez consideră că până nu avem acces la arhivele moscovite nu se poate da un răspuns clar despre Revoluţie.

Ovidiu Drăgănescu, fost prefect al judeţului Timiş, a relatat câteva cazuri din timpul Revoluţiei, pe care le-a aflat chiar ca martor ocular.

Florian Mihalcea consideră că „Proclamaţia de la Timişoara nu este un text postrevoluţie, este chiar un program revoluţionar, apărut în interiorul acestei Revoluţii, care nu s-a încheiat în Decembrie 1989". Florian Mihalcea a adus argumente pentru a

sublinia ideea că putem vorbi despre terminarea Revoluţiei abia la 25 de ani de la declanşarea ei, asociind diferite evenimente politice cu continuarea luptei pentru libertate şi democraţie: mineriadele, evenimentele de la Târgu Mureş, „primele alegeri constituţionale – 1992, 1996 – alternanţa la putere, 2006 – hotărârea de condamnare a comunismului, vara lui 2012 – încercarea de lovitură de stat, noiembrie 2014 – alegerile prezidenţiale câştigate de tinerii născuţi în libertate, care nu au amintirile şi spaimele trecutului".

Daniel Vighi crede că putem să ne referim la un declin al oraşului în aceşti ani, faţă de alte oraşe din ţară: Cluj, Arad. Chiar dacă avem mulţi investitori străini, oraşul nu trăieşte numai din standarde mai ridicate de viaţă şi o rată a şomajului mai mică. Primul aspect negativ subliniat este criza de reprezentare politică după 1990, faptul că fostul preşedinte, Emil Constantinescu, n-a dat o lege pentru condamnarea comunismului, P.S.D.-ul din Timişoara nu a sprijinit punctul 11 al descentralizării şi nu s-a ajuns la repartizarea corectă a fondurilor. Daniel Vighi a vorbit, de asemenea, despre criza statului de drept şi criza corupţiei din Timişoara, care este deja o tradiţie, despre contrabanda în Serbia, reţelele extrem de întinse, retrocedări de imobile şi abuzuri, nereuşita unificării învăţământului universitar prin realizarea unei universităţi metropolitane în oraş, desfiinţarea unor festivaluri de succes, pe diverse criterii, unele chiar etnice, promovarea unei culturi de masă ca pe vremuri, finanţarea abuzivă şi netransparentă a proiectelor culturale, nu după model european, ci pe criterii politice, şi despre faptul că avem manageri culturali în oraş care sunt de pe vremea lui Ceauşescu.

Smaranda Vultur a comparat declaraţiile victimelor, strânse în 1997, care erau precise, pe ore, dată, locuri, cu momentul actual, când destinul multora s-a schimbat, persoanele intervievate urmând alte activităţi, modificându-şi, totodată, şi profesia.

Brânduşa Armanca a adus în discuţie baronii locali, conducta directă de benzină de la „Solventul" la Panciova, de pe vremea embargoului, firmele de asigurări pline de foşti securişti, politizarea excesivă a presei, ce a dus la dispariţia jurnalismului de teren, de investigaţie, pierderea credibilităţii mass-mediei, manipularea televiziunilor, care au ajuns la voinţa patronilor aleşi de partid.

Cristian Vasile a abordat perioada comunistă, analizând politicile culturale de pe vremea comunistă, referindu-se şi la istoricul modernist Apostol Stan, care are o viziune proprie a definiţiei Revoluţiei.

Abordând aceeaşi tematică, Cristina Petrescu a prezentat lucrarea *Comunismul din România între istorie şi memorie*.

Romulus Rusan şi-a amintit cum Proclamaţia de la Timişoara, primul document teoretic de condamnare a comunismului în primii ani de după Revoluţie, apăruse scrisă pe case din Bucureşti, în ideea că aceasta ar trebui să fie inclusă în constituţie, lucru care nu s-a reuşit datorită forţelor conservatoare. Referitor la problema teroriştilor şi la faptul că au murit peste 900 de oameni după căderea lui Ceauşescu, Romulus Rusan consideră că „A trecut deja o generaţie de nelămuriri... Poate că nici nu mai e nevoie să se ştie adevărul, pentru că tinerii care au votat acum vor duce mai departe idealurile Revoluţiei, iar cei care au fost vinovaţi vor dispărea treptat, biologic vorbind." Rezultatele ultimelor alegeri sunt o resetare a Revoluţiei, consideră Romulus Rusan, iar Ana Blandiana, parafrazându-l, crede că tot ce am trăit a

fost, în permanenţă, o resetare, pentru că ceea ce ne-am propus şi am dorit nu s-a încheiat încă.

Teodor Stanca, preşedintele foştilor deţinuţi politici, nu are certitudinea că ne-am desprins total de comunism; se întreabă în ce măsură sacrificiul unor oameni a contat şi a determinat căderea comunismului, concluzionând că şi deţinuţii politici au luat parte la Revoluţie, visul lor s-a împlinit. Din păcate, a apărut după 1989 o nouă profesie, aceea de revoluţionar cu merite deosebite, care ştirbeşte efortul şi meritul celor care au luptat în mod real şi concret pentru libertate.

Viorel Marineasa a prezentat o lucrare, întrebându-se de ce scriitorul francez Jean Baudrillard (1929-2007) a negat atât Revoluţia de la Timişoara, cât şi existenţa morţilor.

Analiza lui Dragoş Petrescu, *Decembrie 1989 – Revoluţia de la Timişoara: evenimente sângeroase şi adevăruri contradictorii,* şi cea a lui Dumitru Tomoni, *Timişoara în decembrie 1989. Revoluţie populară sau complot extern?,* au readus în discuţie subiecte controversate ale Revoluţiei Române, în timp ce Lucian-Vasile Szabo s-a referit la *Anchetarea răniţilor în spitalele timişorene în Revoluţia din decembrie 1989*.

În cadrul simpozionului, Gino Rado, directorul editurii Memorialului Revoluţiei, a prezentat cele mai recente cărţi tipărite, expuse apoi într-un stand de carte, pentru cei interesaţi.

Simona **MOCIOALCĂ**

Evenimente speciale la Memorialul Revoluţiei

In addition to exhibitions and visits paid by high ranking officials, special events that are worth mentioning took place at the "Memorialul Revolutiei" Association. Among them would be the visit of the Deputy Nicolae Mircovici, accompanied by a group of children from a summer camp organised for the Romanian ethnic minority children; the civic meeting with the members of the "Ariergarda" Cultural Association of Timisoara during which we have debated various aspects of freedom, starting from the exhibition generically titled *'89 from the Doorsteps* and signed by a talented visual artist of Timisoara, Mrs. Suzana Fântânariu, and the annual visit of the supporters from Druckeria.
Key words: Nicolae Mircovici, Suzana Fântânariu, Daniel Vighi, Marcel Tolcea, Viorel Marineasa, Claudiu Mesaros, Horia Pleş, Traian Orban, Druckeria.
Cuvinte-cheie: Nicolae Mircovici, Suzana Fântânariu, Daniel Vighi, Marcel Tolcea, Viorel Marineasa, Claudiu Mesaros, Horia Pleş, Traian Orban, Druckeria.

În afară de vernisaje, vizite de rang înalt, la Memorialul Revoluţiei au loc şi evenimente speciale, care merită a fi menţionate. Printre ele ar fi vizita deputatului Nicolae Mircovici, însoţit de un grup de copii din tabăra minorităţilor din România, tineri care au dorit să vină la Memorialul Revoluţiei, pentru a afla cum a fost câştigată libertatea în Decembrie 1989. Venind în întâmpinarea tinerilor, preşedintele Memorialului, Traian Orban, le-a vorbit despre solidaritatea inter-etnică şi inter-religioasă a timişorenilor, subliniind faptul că Eroii-Martiri ai Revoluţiei aparţin tuturor minorităţilor, dovadă fiind şi numele victimelor din Capela Eroilor-Martiri ai Memorialului Revoluţiei.

Întâlnirea civică cu membrii „Ariergardei" a avut loc la sediul Memorialului Revoluţiei, în 9 iulie 2014. La discuţii au luat cuvântul: prof. univ. dr. Daniel Vighi, prof. univ. dr. Marcel Tolcea, conf. univ. dr. Viorel Marineasa, prof. univ. dr. Suzana Fântânariu, conf. univ. dr. Claudiu Mezsaros, dr. Horia Pleş, senior chirurg, şi dr. Traian Orban, care au abordat teme importante referitoare la valorile morale şi culturale ale oraşului.

Odată cu proiectul *'89 din Uşă,* s-a inaugurat şi „Galeria '*89*", în care ne propunem apropierea publicului timişorean de toate formele de artă, indiferent că vorbim de fotografie, pictură, sculptură, instalaţii, gravură etc. La „Galeria '*89*" artiştii, tineri sau consacraţi, îşi pot expune temporar lucrările reprezentative.

Suzana Fântânariu şi-a amintit cu drag vremurile în care i s-a întins o mână de la Memorial, atunci când nu a găsit spaţii unde să expună, mai ales în perioada în care conducea lucrări de licenţă şi de masterat la Facultatea de Arte din Timişoara. S-au depănat şi multe amintiri, mai ales pe tema „expoziţiei uşilor". Totul a pornit de la proiectul expoziţional ambiental al Suzanei Fântânariu de la Muzeul de Artă, „Sala Visconti", din 2013, intitulat „ZidArta", în care, printre altele, erau expuse o uşă şi o fereastră. Lui Traian Orban i-a plăcut atât de mult ideea, încât a reţinut-o. Odată cu schimbarea uşilor şi ferestrelor în noul nostru sediu, s-a gândit cum să le pună în valoare. După un timp, i-a propus artistei să transforme uşile şi ferestrele în opere de artă.

Pentru unii *uşa* înseamnă deschidere, libertate, pentru alţii poate însemna tocmai închidere şi îngrădire sau, tocmai ceea ce s-a întâmplat în România ultimilor 25 de ani, dezorientare. Din păcate, mulţi nu au ştiut ce să facă cu libertatea câştigată.

Galeria Poli, Druckeria, a venit, ca în fiecare an, la sediul nostru, scandând „Cinste lor, Eroilor!". Traian Orban li s-a adresat direct, mulţumindu-le: „În fiecare an faceţi un lucru extraordinar pentru Poli Timişoara, aşa cum o ştiam şi eu, eram toţi druckeri la Poli Timişoara. Sunteţi o nouă generaţie, care înţelegeţi ce înseamnă istoria unui neam, a unui oraş. Decenţa dumneavoastră şi sufletismul cu care faceţi acest moment în fiecare an mă impresionează, şi asta înseamnă că avem nădejdea că ideea şi idealurile Revoluţiei au aprins în noua generaţie şi că, atunci când dumneavoastră veţi ajunge să conduceţi destinele ţării, unii la nivel central şi alţii în teritoriu, veţi şti să daţi cu măturoiul: «Jos Comunismul!»."

Druckeria s-a implicat şi în organizarea, la 12 decembrie 2014, a unei prezentări de film documentar în Aula Magna a Universităţii de Vest, urmată de discuţii libere.

Simona **MOCIOALCĂ**

Programul Asociaţiei Memorialul Revoluţiei în perioada activităţilor comemorative din Decembrie 2014

The agenda of the commemorations organized by the „Memorialul Revolutiei" Association after 25 years from the Revolution included a series of special events whose main goal was not only to remember this major historical event which changed the destiny of the country, but also to inform the younger generation about what really happened in 1989. The activities included cultural events (an international symposium, book launches, photo album presentation, monument sanctification, documentary film screening), sports events (the 7th edition of the „Memorialul Revolutiei 1989" Mini-Football Cup and Super Cup) and homage paying ceremonies (wreath ceremony at the monuments "adopted" by students from different schools at Timisoara, Bucharest, Slatina and Popeşti-Leordeni).
Key words: „Memorialul Revolutiei" Association, Romanian Revolution of December 1989, Martyr-Heroes, „Memorialul Revolutiei 1989" Mini-Football Cup" Jon Costin, Eugen Barzu, Mihai Botescu, Druckeria, Pilgrimage to Bucharest, Pilgrimage to Slatina.
Cuvinte-cheie: Asociaţia Memorialul Revoluţiei, Revoluţia Română din Decembrie 1989, Eroi-Martiri, Cupa „Memorialul Revoluţiei 1989", Jon Costin, Eugen Barzu, Mihai Botescu, Druckeria, Pelerinaj la Bucureşti, Pelerinaj la Slatina.

1-3 decembrie 2014: Simpozion internaţional organizat de Memorialul Revoluţiei din Timişoara, Fundaţia Academia Civică Bucureşti şi Memorialul Victimelor Comunismului şi Rezistenţei de la Sighet: *25 de ani după: Ce am visat? Cum ne-am trezit?* Participanţi la conferinţă: Ana Blandiana, Anneli Ute Gabanyi, Traian Orban, Edward Kanterian, Romulus Rusan, Thierry Wolton, Roman Wyborski, Filip Şisler, Brînduşa Armanca, Cristina Petrescu, Viorel Marineasa, Gino Rado, Dragoş Petrescu, Dumitru Tomoni, Romeo Bălan, Lucian-Vasile Szabo, Anatol Petrencu, Florian Mihalcea, Daniel Vighi, Alexandru Gussi, Smaranda Vultur şi Cristian Vasile. În cadrul conferinţei s-au prezentat noile apariţii editoriale realizate sub egida Asociaţiei Memorialul Revoluţiei.
6-7 decembrie 2014: Cupa „Memorialul Revoluţiei 1989" la minifotbal, Ediţia a VII-a, la Arena „Carlo" din cadrul Liceului Tehnologic Agricol „Petru Boţiş" din Timişoara – meciuri preliminarii, grupa I (12 echipe).
12 decembrie 2014: La ora 11.00 conferinţă de presă la sala Revistei „Orizont" a Filialei din Timişoara a Uniunii Scriitorilor din România despre obiectivitatea cărţilor lansate, bazate pe documente oficiale. La ora 12.00 a avut loc lansarea propriu-zisă: primele două volume din *Enciclopedia Revoluţiei din Timişoara 1989*, realizate sub coordonarea lui Lucian Ionică, Romeo Bălan şi Gino Rado, *Revoluţia de la Timişoara în spitalele timişorene*, carte semnată de Lucian-Vasile Szabo, şi nr. 2 (14) al revistei *Memorial 1989*.
14 decembrie 2014: Cupa „Memorialul Revoluţiei 1989" între orele 13.00-16.00, meciuri semifinale şi finale, la sala „Constantin Jude" (Olimpia).
15 decembrie 2014: Casa de producţie TVR, împreună cu Asociaţia Memorialul Revoluţiei**,** TVR Timişoara şi Biblioteca Universitară „Eugen Todoran" au

prezentat filmul „Vinovatul” la sediul bibliotecii, la ora 18.00. Scenariul şi regia: Jon Costin, după o adaptare a pieselor *Vinovatul* şi *Iertarea* de Ion Băieşu.
16 decembrie 2014: Sfinţirea Coloanei Eroilor Revoluţiei, realizată de sculptorul Eugen Barzu, la ora 12.00, în curtea Asociaţiei Memorialul Revoluţiei.
Lansarea albumului *Timişoara, oraşul libertăţii româneşti* şi vernisaj de fotografii, autor arhitectul Mihai Botescu, la Memorialul Revoluţiei.
16 decembrie 2014: Suporterii Poli Timişoara, de la Galeria Druckeria, au vizitat Memorialul Revoluţiei, în cadrul programului „Eroii nu mor niciodată!”.
17 decembrie 2014: Elevii de la diferite şcoli, care „au adoptat” monumente, au efectuat un pelerinaj la monumentele ridicate pe locurile unde au căzut Martirii noştri, depunând coroane de flori. Preoţii de la parohiile arondate zonelor în care se află aceste monumente le-au vorbit elevilor despre semnificaţia evenimentelor din 1989 şi a monumentelor respective.
19-20 decembrie 2014: Urmaşii şi membrii familiilor îndoliate au făcut un pelerinaj la Bucureşti, „Pe urmele Martirilor şi a Cenuşii Eroilor timişoreni dispăruţi în Revoluţia din Decembrie 1989”, şi au depus coroane în Piaţa Universităţii, la monumentul din Piaţa Victoriei, la Crematoriul „Cenuşa”, la Cimitirul Eroilor Tineri şi la Popeşti-Leordeni, unde a fost oficiată o slujbă de pomenire la Biserica-monument de lângă gura de canal Castaforum, locul în care s-a aruncat cenuşa Eroilor-Martiri timişoreni dispăruţi în Revoluţia de la Timişoara.
21 decembrie 2014: Pelerinaj la Slatina, „Pe urmele Martirilor timişoreni dispăruţi în Revoluţie”, itinerar: Troiţa Eroilor Români din centrul oraşului-Unitatea Militară de Poliţie din Slatina (Poarta II)-Spitalul Judeţean Slatina, unde a avut loc o slujbă de pomenire, respectiv depuneri de coroane, rugăciuni, colinzi, împărţirea ofrandei şi luări de cuvânt.

Simona **MOCIOALCĂ**

Cupa Memorialul Revoluţiei la minifotbal, Ediţia a VII-a, 2014

The winner of the the Seventh edition of the „Memorialul Revolutiei" Mini-Football Cup was the team representing Metanoia Timişoara, while the team representing the "Altar '89" Association took the second position. The 10 participating teams have disputed the preliminary matches on December 7th and 8th at Arena Carlo in Timişoara, being divided into two groups, eaching having 5 teams. One week after, the first two teams from each group played in the semi-finals at Olimpia Sports Hall.

The organizers, *i.e.* the „Memorialul Revolutiei" Association in partnership with the Municipality of the City of Timişoara and Timiş County Council, offered Christmas presents to every participant. Moreover, symbolic cups, diplomas and soccer balls were also given. The top two teams received sport equipments (t-shirts + shorts), while all other teams were given t-shirts having the following message in memory of the Heroes of '89 printed: "25 years after the Revolution", "Heroes never die" or "Respect '89".

Key words: „Memorialul Revolutiei" Association, mini-football, Rudolf Walter, Metanoia Timişoara, Beraca Centre from Lugoj, Foster Care Centre from Lugoj, Altar '89 Association, Penitentiary of Timişoara.

Cuvinte cheie: Memorialul Revoluţiei, minifotbal, Rudolf Walter, Metanoia Timişoara, Centrul Beraca Lugoj, Centrul de Plasament Lugoj, Asociaţia Altar '89, Penitenciarul Timişoara.

După o pauză de 2 ediţii, Metanoia Timişoara recâştigă Cupa Memorialul Revoluţiei la minifotbal! Ediţia din anul 2014, a VII-a de la înfiinţare, a fost una specială, marcând 25 de ani de la Revoluţia Română din anul 1989, care a condus la căderea regimului totalitar comunist în România.

După meciurile din faza grupelor, duminică, 14 decembrie, s-au desfăşurat la sala Constantin Jude din Timişoara (Olimpia), semifinalele şi finalele, toate meciurile fiind echilibrate şi menţinând suspansul până la final.

În prima semifinală, Asociaţia Altar '89 şi Fundaţia Rudolf Walther au avut nevoie de lovituri de departajare pentru adjudecarea primei finaliste, după ce Fundaţia a condus cu 2-0 şi a dat senzaţia că nu poate rata ultimul act, Altarul echilibrând şi reuşind să egaleze la 2. La loviturile de departajare, niciunul dintre executanţi nu a reuşit să înscrie până la seria a patra de lovituri, când singura asociaţie de revoluţionari rămasă în fazele finale, a tranşat victoria în favoarea ei.

A doua semifinală a fost de asemenea foarte echilibrată, întâlnindu-se, probabil, cele mai bune echipe ale competiţiei, Metanoia învingând greu Penitenciarul Timişoara cu scorul de 1-0.

Finala mică a fost adjudecată de Penitenciarul Timişoara cu scorul de 5-3, după ce tinerii jucători ai Fundaţiei Rudolf Walther au condus din nou pe tabelă în prima repriză, ca şi în semifinală, cedând iniţiativa până la final.

Şi ultimul meci al zilei a fost unul echilibrat şi antrenant, echipa condusă de Mihai Rosuş, Metanoia Timişoara, reuşind să câştige pe final cu scorul de 4-2, după ce la un momentdat era egalitate la 2, echilibrul fiind rupt de cel care a şi fost desemnat cel mai bun jucător al turneului, Jivan Florin.

Alte premii: cel mai bun portar: Simoniac Cristian (Rudolf Walther), premiul Fair-Play: Penitenciarul Timişoara. Diplome au mai primit arbitrii acestei zile, reputatul Stănescu Gheorghe şi Ciobanu Gheorghe, care au condus impecabil jocurile, primind felicitări de la toate echipele.

Organizatorii, Asociaţia Memorialul Revoluţiei prin Bânciu Ioan, Harald Pinzhoffer şi Balint Costel, în colaborare cu Primăria Municipiului Timişoara şi Consiliul Judeţean Timiş, au oferit pachete de Crăciun fiecărui participant. De remarcat gestul foarte frumos al echipelor Penitenciarul Timişoara şi Altar ’89, care au donat pachetele primite copiilor străzii, aceştia aflându-se în tribună, după ce au obţinut locul 3 în a doua grupă preliminară, neatingând astfel fazele finale. De asemenea, s-au mai oferit cupe, diplome şi mingi. Primele două clasate au primit echipamente (tricouri+şorturi), iar toate celelalte echipe au primit tricouri, pe toate fiind inscripţionat câte un mesaj de aducere aminte a Eroilor din 89: „25 de ani de la Revoluţie”, „Eroii nu mor niciodată”, sau „Respect 89”.

Iată mai jos componenţii celor 4 semifinaliste:

Loc I, Metanoia Timişoara, antrenor Rosuş Mihai: Jivan Florin, Ciocan Marius, Râmneanţu Petre, Lungu Ralf, Lungu Carmin, Mihai Simion, Cornel Maziliu, Ruben Iancu, Raul Ionescu, Rosus Mihai, Moriz Alex, Jude Octavian, Florea Florin, Ulmet Bebe.

Loc II, Altar 89, reprezentanţi Andrei Lekin şi Bulgăr Sorin: Ghitoiu Andrei, Lekin Andrei, Vladuti Elvis, Zamfirescu Nelu, Bulgăr Sorin, Simedru Cristian, Tita Bogdan, Valea Florin, Râcu Alin, Ciocov Branislav, Guran Marius Alin, Andrei Petre, Patras Dorian.

Loc III, Penitenciarul Timişoara, antrenor Radu Ciolacu: Bartolomeiu Aron, Dorobanţu Cătălin, Dumbrăvanu Mihai, Gal Marian, Ispas Sebastian, Meszecsov Tiberiu, Munteanu Aurelian, Piloiu Bogdan, Pârv Florin, Radu Gheorghe, Tiucă Marcel, Varga Iosif.

Loc IV: Rudolf Walter, antrenor Lajos Csaba: Mastecanean Ionut, Sărariu Daniel, Murariu Cătălin, Sera Gabriel, Chinez Ionuţ, Rus Lorin, Leordean Alin, Mistreanu Mihai, Simoniac Cristian, Buhai Adrian, Simoniac Laurentiu.

Meciurile preliminare s-au desfăşurat sâmbătă şi duminică, 6 şi 7 decembrie, înregistrându-se următoarele rezultate:

Sâmbătă 6 decembrie:

Metanoia Timişoara - As. Petru Botiş: 3-1
Rudolf Walter - As. Petru Botiş: 4-0
Centrul Plasam. Lugoj - Metanoia Timişoara: 0-4
Rudolf Walter - Beraca Lugoj: 7-1
Centrul Plasam. Lugoj - As. Petru Botiş: 4-1
Rudolf Walter - Metanoia Timişoara: 1-5
As. Petru Botiş - Beraca Lugoj: 5-6
Rudolf Walter - Centrul Plasam. Lugoj: 5-2
Metanoia Timişoara - Beraca Lugoj: 2-0
Centrul Plasam. Lugoj - Beraca Lugoj: 4-0.

Clasamentul Grupei: 1. Metanoia Timişoara, 2.Rudolf Walter, 3. Centrul De Plasament Lugoj, 4. Beraca Lugoj, 5. Asociaţia Petru Botiş.

Duminică 7 Decembrie:

Memorialul Revoluţiei – Penitenciarul Timişoara: 0-1
Libertatea 89 – Altar 89: 1-7
Memorialul Revoluţiei – Timişoara 700: 4-5
Altar 89 – Penitenciarul Timişoara: 2-2
Libertatea 89 – Timişoara 700: 1-5
Altar 89 – Memorialul Revoluţiei: 6-2
Altar 89 – Timişoara 700: 6-0
Libertatea 89 – Penitenciarul Timişoara: 1-10
Libertatea 89 – Memorialul Revoluţiei: 4-4
Timişoara 700 – Penitenciarul Timişoara: 3-6.

Clasamentul Grupei: 1. Altar ’89, 2.Penitenciarul Timişoara, 3. Fc 700, 4. Memorialul Revoluţiei, 5. Libertatea ’89.

Componenţii celorlalte participante:

Beraca Lugoj, antrenor Giura Cristian: Giura Sorin, Mircov Ciprian, Giura Ciprian, Giura Cristian, Giura Gabriel, Arman Andrei, Berezovschi Maria.

Centrul de Plasament Lugoj, antrenor Buciu Tiberiu: Gabor Marian, Ighişan Denis Adrian, Tureatcă Vasile, Nicola Fabian Cristian, Palfi Patryck, Moldovan Samuel, Corduneanu Mihai, Cozma Florin, gheorghiu Marius.

Asociaţia Petru Botiş, antrenor Costel Balint: Sava Beniamin, Voica Nicu, Oprea Ovidiu, Nicoli Narcis, Pieptan David, Bota Ioan, Buţcu Bogdan, Bărbuleasa Răzvan, Sava Daniel, Venter Paul, Bujog Radu, Bujor Răzvan, Cernăutan Răzvan, Stan Lucian, Vieru Florin.

FC 700 Timişoara, antrenor Rosuş Mihai: Rostitu Claudiu, Neagu Constantin, Pop Darie, Oprea Ciprian, Papaliga Nicusor, Dumitru Ioan, Robert Cazacu, Wiki Tudor, Mândru Lucian, Gogoaşă Darius, Isai Gheorghe.

Memorialul Revoluţiei, antrenor Bânciu Arion: Bânciu Arion, Haţegan Raul, Varga Koszov, Puşchiţă Daniel, Stepănescu Mihai, Seculin Cristian, Ienea Marian, Olariu Andrei, Petcu Raul.

Libertatea 89, manager general Bânciu Ioan: Vâlceanu Adrian, Coroianu Sebastian, Apostol Roberto, Orban Alin, Bânciu Ioan, Pop Alexandru, Mureşan Dumitru, Văduva Adrian, Mocioalcă Marian.

Eugen GHEORGHIOIU

Supercupa Memorialul Revoluţiei la minifotbal, Ediţia a III-a, 2014

The third edition of the „Memorialul Revolutiei" Mini-Football Super Cup was played on the 17th of January 2015, between Metanoia Timişoara and "C.D. Loga" National High School of Timişoara, both teams being for the first time in such finals. The first team was the fresh winner of the "Memorialul Revolutiei 1989" Cup while the second team was the finalist of the "Cupa Eroilor Neamului" mini-football tournament that gathered up high school students. The more experienced team, Metanoia Timişoara, won the final against an unbelievable score: 10-2. After the final whistle of the referee, the reputable Gheorghe Stănescu, all players received prizes consisting of sweets and one t-shirt with the inscription "Heroes never die", and each team received a soccer ball, a cup and a diploma. Cups and diplomas were also awarded to Andrei Manea, a student of "C.D. Loga" National High School, as he has been nominated as the most technical player and Raul Ionescu from Metanoia Timişoara, as the best goalkeeper.
Key words: „Memorialul Revolutiei" Association, mini-football, Metanoia Timişoara, Altar '89 Association, Raul Ionescu, Gheorghe Stănescu, Mihai Rosuş, Radu Petrescu.
Cuvinte cheie: Memorialul Revoluţiei, minifotbal, Metanoia Timişoara, Asociaţia Altar '89, Raul Ionescu, Gheorghe Stănescu, Mihai Rosuş, Radu Petrescu.

Sâmbătă, 17 ianuarie 2015, s-a disputat Supercupa Memorialul Revoluţiei la minifotbal, ediţia a III-a, 2014, între Fundaţia „Metanoia Timişoara" şi Colegiul Naţional „C.D. Loga" Timişoara, ambele echipe aflându-se în premieră în această ipostază.

Prima este proaspăta câştigătoare a „Cupei Memorialul Revoluţiei 1989" (competiţie destinată echipelor unor ONG-uri, biserici şi alte instituţii care se ocupă de tineri defavorizaţi din punct de vedere social, respectiv echipele unor asociaţii revoluţionare), iar cea de-a doua este finalista turneului de minifotbal destinat elevilor de liceu „Cupa Eroilor Neamului" (o competiţie sportivă care are loc în fiecare vară şi se adresează elevilor din gimnaziile şi liceele timişorene).

Încă de la început, echipa Metanoia Timişoara (lotul naţional Fotbal de Stradă), antrenată de Mihai Rosuş, a preluat iniţiativa, deschizând scorul la chiar prima acţiune. Echipa Colegiului Loga ripostează imediat, atacând în valuri, dar cei care marchează sunt tot jucătorii de la Metanoia, după o greşeală a portarului advers. Meciul pare echilibrat, jucătorii de la Loga nu renunţă şi reuşesc să înscrie şi ei, astfel că scorul la pauză este strâns: 2-1, deşi liceenii au forţat egalarea. Mitanul secund începe în aceeaşi notă de dominare a liceenilor, care încearcă să întoarcă meciul în favoarea lor, aceştia ratând o sumedenie de ocazii, la una dintre acestea mingea lovind chiar bara porţii apărate excelent de Ionescu Raul, dar cei care înscriu sunt jucătorii de la Metanoia, aceştia ridicând scorul la 3-1. Acesta a fost momentul psihologic, pentru că liceenii au căzut psihic, iar Metanoia a reuşit încă 3 goluri în 3 minute, rezolvând soarta meciului. Scorul final a fost 10-2, Metanoia câştigând pentru prima oară Supercupa Memorialul Revoluţiei.

După ultimul fluier al reputatului arbitru Gheorghe Stănescu, toţi jucătorii au primit

pachete cu dulciuri şi câte un tricou cu inscripţia „Eroii nu mor niciodată”, iar fiecare echipă a primit câte o minge, o cupă şi o diplomă. Cupe şi diplome au mai primit Andrei Manea de la CD Loga, fiind desemnat cel mai tehnic jucător şi Raul Ionescu de la Metanoia, cel mai bun portar.

Iată echipa caştigătoare, Antrenor Mihai Rosuş: Ionescu Raul, Râmneanțu Petre, Moriz Alex, Jivan Florin, Marius Gheorghe, Viki Florin, Ralf Lungu.

Echipa C.D. Loga, antrenor - profesor Radu Petrescu: Dragoş Lazăr, Tomuţa Tudor, Manea Andrei, Stolojescu Razvan, Cepeu Marius, Simionescu Flavius, Turi Marian, Turi Viorel.

Eugen GHEORGHIOIU

Memoria Revoluţiei timişorene prezentă la Gyula

On December 10th 2014, a memorial ceremony dedicated to the Revolution of December 1989 was organized at the union's headquarters in Gyula. The "Memorialul Revolutiei" Association was represented by its Vice-President, Mr. Gino Radu.

The event, organized by the Consulate General of Romania in Gyula and the Cultural Union of Romanians in Hungary (U.C.R.U.), brought together outstanding personalities and high-level officials from Hungary and Romania: the General Consul of Romania in Gyula, Mrs. Andreea Monica Radu, the Romanian Consul in Szeged, Mrs. Eva Iova Şimon, His Holy Grace Bishop Siluan, the Bishop of the Romanian Orthodox Diocese of Hungary, the deputy mayor of Micherechi, Mr. Florin Trandafir Vasiloni, Mr. Cosmin Lipovan, editor-in-chief of the weekly newspaper "Foaia românească", Mrs. Maria Gurzău Czégledi, Principal of "Nicolae Bălcescu" High School of Gyula, Mrs. Ana Sarkozy, Principal of the Elementary School of Micherechi, Mr. Bertold Netea, Principal of "Mihai Veliciu" High School of Chişinău-Criş. The mass-media was represented by Mr. Tiberiu Boca, Mr. Ştefan Crâsta and Mr. Petru Câmpean. The meeting ended with a mini-concert of carols sung by the "Pro – Musica" choir from Gyula, led by artist Ştefan Oroian and directed by mr. Adrian Bughi from Arad.

Key words: Consulate General of Romania in Gyula, Cultural Union of Romanians in Hungary, "Memorialul Revolutiei", Martyr-Heroes of the Revolution of December 1989, Andreea Monica Radu, Eva Iova Şimon, His Holy Grace Bishop Siluan, Father Marius Maghiaru, Petru Câmpean, Gino Rado.

Cuvinte-cheie: Consulatul General al României la Gyula, Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria, Memorialul Revoluţiei, Eroi-Martiri ai Revoluţiei, Andreea Monica Radu, Eva Iova Şimon, Preasfinţitul Părinte Episcop Siluan, părintele Marius Maghiaru, Petru Câmpean, Gino Rado.

Consulatul General al României la Gyula şi Uniunea Culturală a Românilor din Ungaria (U.C.R.U.) au organizat, în 10 decembrie 2014, la sediul din Gyula al uniunii, o manifestare comemorativă dedicată Revoluţiei din Decembrie 1989, la care a fost prezent, din partea Memorialului Revoluţiei, vicepreşedintele Gino Rado.

Evenimentul a adunat laolaltă personalităţi şi oficialităţi importante din Ungaria şi din România: consulul general al României la Gyula, Andreea Monica Radu, consulul la Szeged, Eva Iova Şimon, Preasfinţitul Părinte Episcop Siluan, Episcopul Eparhiei Ortodoxe Române din Ungaria, Florin Trandafir Vasiloni, viceprimarul Micherechiului, Cosmin Lipovan, directorul săptămânalului „Foaia românească", Maria Gurzău Czégledi, directorul Liceului „Nicolae Bălcescu" din Gyula, Ana Sárközy, directorul Şcolii Generale din Micherechi, Bertold Netea, directorul Liceului „Mihai Veliciu" din Chişinău-Criş şi, din partea presei, Tiberiu Boca, Ştefan Crâsta şi Petru Câmpean. De menţionat că Petru Câmpean a condus, de fapt, una din cele două echipe de filmări care s-au deplasat de la Televiziunea din Szeged la Oradea şi Timişoara, în perioada 22-24 decembrie 1989.

În deschiderea evenimentelor comemorative din Ungaria a avut loc o slujbă de pomenire săvârşită de Preasfinţitul Părinte Episcop Siluan, care împreună cu preoţii şi diaconii prezenţi au cinstit jertfa şi memoria Eroilor-Martiri ai Revoluţiei Române din Decembrie 1989. Preasfinţitul Părinte Episcop Siluan a vorbit despre importanţa anului 1989: „un an cu totul special, în viaţa tuturor românilor şi a noastră. Nu ne venea a crede ochilor şi urechilor că ceea ce auzeam la mijloacele de televiziune se întâmpla în ţara noastră. Până atunci am fost crescuţi într-o ţară frumoasă, pe care am iubit-o, chiar dacă regimul în care am trăit, până la acea vreme, regimul comunist din timpul lui Ceauşescu, era un regim foarte dur, din foarte multe puncte de vedere. Nimeni nu putea să-şi imagineze că acest regim, de care cu toţii ne temeam, într-o zi ca acelea, pe care le-am trăit atunci, va cădea. În ciuda regimului, în ciuda sistemului de represiune puternic şi foarte bine pus la punct, în ciuda tuturor aşteptărilor, oamenii au fost în stare, au avut curajul să iasă în stradă şi să strige contra regimului, să ceară libertate şi, mai ales, să spună acele vorbe cutremurătoare: *Vom muri şi vom fi liberi!* Ce s-a întâmplat atunci a avut, în primul rând, o legătură cu Dumnezeu, pentru că, dacă oamenii aceia de la Timişoara, majoritatea lor tineri, nu ar fi avut şi credinţă în Dumnezeu, deşi nimeni nu i-a învăţat la şcoală, la ore de religie despre asta, dacă nu ar fi avut, din ce au învăţat de la părinţi, bunicii lor, o fărâmă de credinţă, poate că nu ar fi găsit curajul necesar să strige contra unui regim de care cu toţii ne temeam. (...) Ceea ce a avut cu totul special Revoluţia din România a fost jertfa. (...) Oamenii au demonstrat că sunt în stare să înfrângă teama şi moartea, aceasta fiind o mare realizare. De multe ori, la Timişoara şi Bucureşti, oamenii îngenunchiau în zilele acelea, cerând ajutorul lui Dumnezeu."

Florin Trandafir Vasiloni, consulul general al României la Gyula, a mărturisit: „Şi eu am avut emoţii, pentru că nu ştiam exact cum va fi interpretat un astfel de mesaj al Revoluţiei Române din Decembrie 1989 aici, într-un alt spaţiu. Trebuie să recunoaştem că noi trăim într-un alt spaţiu. Revoluţia care s-a întâmplat la Timişoara a fost o continuare firească a momentelor care au dus la căderea comunismului în întreg blocul comunist. Eu, personal, am avut 12 ani la Revoluţie şi mi-aduc aminte că m-a prins Revoluţia undeva într-o tabără la Reşiţa, judeţul Caraş-Severin, şi, fiind copil, cu un an mai mare decât vârsta băiatului pe care îl am eu, înţelegeam foarte puţin din dinamica şi politica acelor vremuri, dar ştiu că am trăit teama, în momentul în care a ieşit lumea în stradă şi la Reşiţa, după câteva zile de la Timişoara. Cu miile mergeau de la platforma

muncitorească spre centrul oraşului şi am auzit toată noaptea mitralierele trăgând în Reşiţa, am avut teama că nu îmi voi vedea niciodată părinţii şi că nu voi putea niciodată să mai ajung acasă. Am ajuns acasă exact în data de 22, când dictatorul Ceauşescu fugise."

Despre evenimente, Gino Rado, din partea conducerii Asociaţiei Memorialul Revoluţiei, a dezvăluit: „În zilele Revoluţiei, când eram pe stradă, una dintre lozincile pe care le-am strigat a fost *Există Dumnezeu!* Aş dori să vă spun câteva cuvinte despre instituţia pe care o reprezint, care a fost înfiinţată încă din 1990, cu un prim scop, acela de a aduce un omagiu Eroilor care au căzut. Am vrut să facem un monument atunci, dar, de-a lungul timpului, am făcut 13. Pe parcurs, am înţeles că trebuie să păstrăm vie memoria Eroilor nu numai prin monumente, ci şi prin a şti şi a le spune adevărul celor care vin din urmă. Ne-am gândit că trebuie să constituim şi o bază de date, o istorie orală, documente, fotografii, tot ce putem să adunăm. Astfel s-a născut, în 1995, un centru de documentare, care a luat proporţii şi în anul 2000, datorită muncii pe care am făcut-o, am fost declaraţi de către statul român centru de interes naţional şi, de atunci, suntem şi finanţaţi de stat, prin Ministerul Culturii. Am primit un sediu corespunzător şi ne-am propus să ne lărgim sfera de activitate şi am amenajat şi spaţii expoziţionale, cu un muzeu al Revoluţiei. Pe lângă acestea, am înţeles că trebuie să ieşim din oraş, să prezentăm ceea ce s-a întâmplat la Timişoara atât în ţară, cât şi în străinătate. Am conceput expoziţii itinerante, cu care mergem peste tot unde suntem chemaţi, şi există interes pentru istoria din România. Având documente, ne-am zis că trebuie să facem şi cercetare şi am reuşit să tipărim peste 40 de titluri de carte."

Iniţiatorii momentului solemn, consulul general din Ungaria, Florin Trandafir Vasiloni, şi părintele Marius Maghiaru, preşedintele U.C.R.U., au dorit să acorde importanţa cuvenită Revoluţiei sângeroase din România. De aceea, în programul serii culturale a fost inclusă şi prezentarea expoziţiei itinerante despre Revoluţia Română, lumea prezentă dorind să afle cât mai multe informaţii despre cum au decurs evenimentele din Decembrie 1989.

Întâlnirea s-a încheiat cu un mini-concert de colinde, interpretate de membrii corului „Pro-Musica" din Gyula, condus de artistul plastic Tiberiu Boca şi dirijat de Adrian Bughi din Arad.

Simona **MOCIOALCĂ**

Elevii din Timiş în pelerinaj la monumentele Eroilor-Martiri

The pilgrimage at the monuments of Timisoara dedicated to our Martyr Heroes was organized this year by the „Memorialul Revolutiei" Association with the support of the Teaching-Staff Resource Centre, the Municipality of the City of Timisoara and the Metropolitan Church of Banat. Students and teachers from different schools, who "adopted" in 2013 the monuments dedicated to our Heroes, laid wreaths and garlands and the priests spoke about the significance of the Revolution of December 1989 as well as about the role and symbolic meaning of the monuments.
Key words: Revolution, Monuments, Martyr-Heroes, „Memorialul Revolutiei" Association, Teaching-Staff Resource Centre of Timisoara, Municipality of the City of Timisoara.
Cuvinte-cheie: Revoluţie, Monumente, Eroi-Martiri, Memorialul Revoluţiei, Casa Corpului Didactic din Timişoara, Primăria Municipiului Timişoara.

În data de 17 decembrie 2014 elevi şi cadre didactice de la diferite şcoli care „au adoptat" monumente dedicate Eroilor Revoluţiei în anul 2013 au fost în pelerinaj la monumente, prilej cu care au depus coroane, au aprins candele şi lumânări, într-un cadru solemn.

Fiecare şcoală a desemnat un număr de elevi şi cadre didactice însoţitoare, iar pentru o bună organizare a evenimentului am contactat şcolile şi dascălii care s-au ocupat de acest moment comemorativ, Casa Corpului Didactic din Timişoara şi pe preotul Zaharia Pereş, de la Mitropolia Banatului. Ora de depunere s-a stabilit de comun acord cu şcoala respectivă şi preotul arondat, iar coroanele s-a ridicat pe bază de tabel de la Primăria Municipiului Timişoara de către un reprezentant al şcolii.

*

De 25 de ani mijlocul lunii decembrie este marcat de evenimente ce au menirea de a păstra vie în sufletele noastre memoria celor care au murit pentru ca noi astăzi să fim liberi.

Pentru noi, contemporanii acelor zile, evenimentele din Decembrie 1989 se petrec aievea în fiecare an, însă pentru urmaşii noştri aceste pagini de istorie trăite de părinţii, bunicii şi profesorii lor rămân doar pagini într-un manual, scrise cu cerneală, şi nu cu sângele martirilor.

Pentru ca timpul să nu aştearnă uitarea, profesorii şi elevii Colegiului Tehnic „Emanoil Ungureanu" din Timişoara, împreună cu dascălii şi elevii altor

şcoli din oraş, sunt partea unui proiect iniţiat de Casa Corpului Didactic Timiş, proiect ce îşi propune sensibilizarea tinerilor în ceea ce priveşte respectarea memoriei martirilor Revoluţiei din Decembrie 1989. În acest scop, un grup de elevi, însoţiţi de câteva cadre didactice, au participat în ziua de 17 decembrie la un Te Deum oficiat de preoţi ai Catedralei Mitropolitane şi au depus coroane de flori la monumentul *Fântâna Martirilor*.

Prof. Raluca **ARJOCA**
Prof. Ionuţ **RETCA**
Colegiul Tehnic „Emanoil Ungureanu”

În data de 17 decembrie 2014 elevii Liceului Pedagogic „Carmen Sylva” din Timișoara, coordonați de profesorul de istorie Mihaela Muscalu, au participat la

evenimentele organizate de Primăria Municipiului Timişoara, dedicate marcării a 25 de ani de la Revoluţia Română. În acest context, elevii liceului au realizat un pelerinaj la Troiţa de la Catedrala Mitropolitană, au participat la slujba religioasă şi au depus coroane şi candele pentru Eroii Revoluţiei din 1989. Elevii prezenţi au fost impresionaţi şi emoţionați datorită informaţiilor primite din partea profesorilor şi preoţilor, referitoare la semnificaţia momentului „Timişoara ’89”.

Alături de Primăria Municipiului Timişoara, evenimentul (pelerinajele la monumentele dedicate Eroilor) a fost realizat cu sprijinul Asociaţiei Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989 din Timişoara şi al Casei Corpului Didactic Timiş, respectiv cu participarea Liceului Pedagogic „Carmen Sylva”, Colegiului Tehnic „Emanoil Ungureanu”, Colegiului Tehnic „Ion Mincu”, Colegiului Tehnic de Vest, Colegiului Naţional „Ana Aslan”, Liceului Tehnologic de Transporturi Auto, Liceului Teoretic „Vlad Ţepeş”, Școlii Gimnaziale Nr. 7 „Sfânta Maria” şi Şcolii Gimnaziale Nr. 16 „Take Ionescu”.

Prof. Mihaela **MUSCALU**
Liceul Pedagogic „Carmen Sylva”

Pe urmele Revoluţiei

Mijloc de decembrie întunecat şi trist – aşa de trist, precum sunt amintirile noastre din anul Revoluţiei.

Ca în fiecare an, în această perioadă organizăm la nivelul şcolii activităţi comemorative, prin care căutăm să le facem cunoscute elevilor noştri evenimentele din Decembrie 1989 şi să le insuflăm sentimentul de respect şi pioşenie faţă de Eroii Revoluţiei.

Anul acesta am întocmit un proiect ce cuprinde două activităţi: parcurgerea unui traseu pe care se află monumente ale Revoluţiei şi depunerea de coroane de flori la unul din aceste monumente.

Prin urmare, la nivelul şcolii am format un grup de elevi – preponderent din clasa a IX-a, având în vedere că ei cunosc mai puţin oraşul nostru – cu care am pornit în ziua de 15 decembrie pe acest traseu, intitulat de noi „Pe urmele Revoluţiei". Punctul de plecare a fost sediul şcolii noastre, pe a cărei faţadă este o placă comemorativă cu numele unui elev de-al nostru, Constantin Iosub, în vârstă de 17 ani, căzut în zilele Revoluţiei.

Am pornit spre Catedrală, oprindu-ne la *Biserica plângătoare* din zona Sinaia, la casa parohială a lui László Tőkés şi pe Podul Traian. La fiecare din aceste obiective le-am povestit elevilor mei despre semnificaţia monumentelor dedicate Revoluţiei şi eroilor ei.

Pe treptele Catedralei le-am spus copiilor despre sutele de revoluţionari adunaţi în ziua de 17 decembrie 1989 în faţa Catedralei. Am intrat apoi în Catedrală – emoţionaţi, am spus rugăciuni şi am aprins lumânări.

Au urmat monumentul *Crucificare*, Piaţa Victoriei, Opera, *Fântâna Martirilor*, Piaţa Libertăţii. Am ajuns la monumentul *Sfântul Gheorghe,* apoi la monumentul *Martirii.*

Am pornit înapoi spre şcoală, reamintindu-ne cele vizitate şi semnificaţia fiecărui loc. Pentru că era înainte de Crăciun, am făcut fotografii şi în

fața ieslei cu Pruncul Isus.
În ziua de 17 decembrie, împreună cu doamna Doina Rabi, profesoară de istorie, cu doamna Simona Lazăr, am participat la acţiunea de depunere de coroane pentru Eroii Revoluţiei, organizată de Primăria Timişoara şi Casa Corpului Didactic.

Am preluat coroana de flori de la sediul Primăriei şi am pornit cu elevii spre *Biserica plângătoare*, unde urma să o depunem.

La *Biserica plângătoare* elevii au depus coroana de flori şi cu toţii am ţinut un moment de reculegere pentru eroii Revoluţiei.

Ne-am întors la şcoală cu multe emoţii în suflete, cu sentimente de recunoştinţă faţă de Eroi şi mândrie că suntem timișoreni.

Prof. Bianca **SIMILIE**
Colegiul Tehnic de Vest Timişoara

Pomenirea Eroilor-Martiri ai Revoluţiei din Decembrie 1989 prin pelerinajul la monumentul *Învingătorul*

Într-o zi senină, dar friguroasă de decembrie 2014, elevii de la Şcoala Gimnazială Nr. 16 „Take Ionescu" din Timişoara stau înfrigurați doi câte doi în curtea şcolii cu candele şi flori în mână.

Apoi patru dintre ei ridică cele două coroane mari de flori şi trec în faţă.

Cei mai mici întreabă speriaţi: „Cine a murit?", „Ce s-a întâmplat?".

I-am liniştit, spunându-le că cei dispăruţi – **Eroii – au plecat** într-un alt decembrie luminos, acum 25 de ani. Le-am povestit despre tineri, despre curaj, despre libertate, despre sacrificiu.

Apoi tăcuţi, conştienţi de importanţa momentului, am ascultat slujba de pomenire pentru

sufletele lor frumoase. S-au oprit trecători, au ascultat împreună cu noi, s-au închinat şi, cu toţii, am cântat colinde: pentru noi şi pentru sufletele celor dispăruţi prea devreme!

Prof. Cristina **STOICA**
Prof. Alina **JUCUŢI**
Şcoala Gimnazială Nr. 16 „Take Ionescu”

Crâmpeie de istorie şi memorie

În 17 Decembrie 2014 un grup de elevi ai Colegiului Naţional „Ana Aslan” din Timişoara a participat la comemorarea evenimentelor din Decembrie 1989 de la Timişoara printr-un pelerinaj la Monumentul *Evoluţie,* creaţie a sculptorului Gheorghe Iliescu-Călineşti – monument „adoptat” de şcoala noastră.

Parteneriatul cu Memorialul Revoluției, încheiat de instituţia noastră, le oferă elevilor posibilitatea de a cunoaşte şi de a preţui faptele şi pe Eroii Revoluţiei

din Decembrie 1989 de la Timişoara, de a-şi construi o imagine a evenimentelor sângeroase de acum 25 de ani şi de a aprecia valori precum: libertatea, curajul, responsabilitatea, democraţia, dreptul la exprimare, pluralismul etc.

Pelerinajul la Monumentele Revoluţiei este, în acelaşi timp, o lecţie de istorie şi de patriotism, dar şi o datorie şi o obligaţie civică a noastră, a tuturor, de a ne respecta Eroii şi sacrificiul lor suprem!

Prof. Cristina **MANDAE**
Colegiul Naţional „Ana Aslan”

Ideea colaborării între Casa Corpului Didactic, Memorialul Revoluţiei şi şcolile din judeţul Timiş a apărut acum doi ani. Ea s-a născut natural, din dorinţa de a-i face pe elevii noştri să nu uite trecutul ţării lor, idealurile pentru care au luptat părinţii şi bunicii lor. Liceul Teoretic Recaş a fost onorat de această invitaţie în vederea participării la acest proiect, ajuns la ediţia a II-a.

Cum şcolile şi liceele participante au adoptat un monument, la fel am făcut şi noi – elevi şi profesori. Astfel, am primit „spre adopţie" monumentul din Piaţa Sfântul Gheorghe. Coroanele de flori au fost puse la dispoziţie prin bunăvoinţa Primăriei Timişoara. Elevii au adus candele, au ţinut un moment de reculegere, dar, mai important, s-au întâlnit cu preotul paroh din zonă, care le-a explicat însemnătatea monumentului.

Adolescenţii (elevi de liceu) au fost profund emoţionaţi şi au promis că vor preda ştafeta colegilor mai tineri, pentru a continua această nouă tradiţie, pentru ca adevărata istorie a neamului nostru să nu se piardă şi să rămână întipărită în memoria şi conştiinţa tuturor.

Prof. Cristina **PLEŞA**
Liceul Teoretic Recaş

Pelerinaj la Monumentele Revoluţiei din Decembrie 1989 – Timişoara

Şcoala Gimnazială Nr. 7 „Sfânta Maria" din Timişoara a participat, în data de 17 decembrie 2014, la un proiect judeţean, „Pelerinaj la Monumentele Revoluţiei din Decembrie 1989", realizat în parteneriat cu Casa Corpului Didactic Timiş şi Memorialul Revoluţiei dinTimişoara.

Scopul proiectului a fost cunoaşterea evenimentelor din Decembrie 1989 din Timişoara, cinstirea Eroilor Revoluţiei, cunoaşterea monumentelor amplasate în oraşul Timişoara în cinstea Eroilor-Martiri ai Revoluţiei din 1989.

Proiectul a inclus următoarele activităţi: depunerea unei coroane la monumentul *Eroica*, al sculptorului Paul Vasilescu, amplasat în Calea Lipovei şi vizitarea Memorialului

Revoluţiei, coordonatori fiind angajaţi ai Memorialului Revoluţiei, Casei Corpului Didactic Timiş şi, din partea Şcolii Gimnaziale Nr. 7 „Sfânta Maria”, doamna director Gica Dumitru şi profesoarele de istorie Loredana Palfalvi, Marinela Ţundrea şi Roxana Tudorache.

Proiectul şi-a atins scopul educativ, elevii au aflat informaţii despre Revoluţia începută pe 16 Decembrie 1989 la Timişoara şi semnificaţia evenimentelor din 16-22 Decembrie 1989. Depunerea coroanei la monumentul *Eroica* şi imaginile văzute la Memorialul Revoluţiei au avut un puternic impact emoţional asupra elevilor, care au conştientizat marile schimbări obţinute prin jertfa Eroilor-Martiri din 1989.

Elevii şcolii noastre au pus pe hârtie câteva impresii legate de participarea la acest proiect:

„Proiectul a început cu vizitarea monumentului ridicat în cinstea Martirilor Revoluţiei din 1989, unde am depus o coroană. S-a făcut o slujbă, cu toţii am aprins o lumânare şi ne-am gândit, cu repect, la Eroii-Martiri.

După depunerea coroanei, ne-am îndreptat spre Memorialul Revoluţiei, unde aveam să vedem o expoziţie în care apăreau clădirile Timişoarei ciuruite de gloanţe, haine ale oamenilor participanţi la Revoluţie, uniforme militare, fragmente din ziare cu informaţii despre ce se întâmpla în ţară, imagini cu miile de oameni care au manifestat în Timişoara.

Într-una din aceste poze, am putut să o remarc pe mama mea. A fost un moment deosebit de emoţionant pentru mine şi, de îndată ce am ajuns acasă, i-am spus mamei că am văzut-o într-o fotografie cu manifestanţii de la Revoluţie.

Mama mi-a povestit că a ajuns întâmplător în mijlocul evenimentelor: în seara de 16 decembrie 1989 a mers cu tramvaiul, a coborât în Piaţa Maria şi s-a trezit în mijlocul unei mulţimi cu lumânări aprinse în mâini. Mulţimea scanda diverse lozinci. Mama mea a mai participat şi la alte manifestaţii din Timişoara, deoarece a crezut în schimbare şi în libertate”. (Amelia Brătoiu, clasa a VII-a A)

Elevul Andrei Raţă ne-a împărtăşit faptul că mama lui „era studentă atunci, locuia în Complexul Studenţesc şi a participat la manifestaţiile din Piaţa Maria şi Piaţa Operei. A fugit de tab-urile Miliţiei, a văzut morţi şi răniţi, şi-a văzut unii colegi prinşi şi duşi la Miliţie”.

Eleva Alisa Banu, clasa a VII-a H, a făcut o investigaţie despre Revoluţie şi ne-a prezentat o mărturie a bunicii ei, atunci în vârstă de 34 de ani. „Revoluția a început din cauza lipsurilor pe care le suferea populaţia în timpul regimului comunist. Acest lucru a

mobilizat populaţia să iasă în stradă şi să îşi ceară drepturile, să îşi câştige libertatea.

În 18 decembrie, în drum spre servici, bunica mea a văzut toate magazinele sparte, chioşcurile de ziare arse, iar oraşul era plin de soldaţi. Maşinile de la Securitate duceau revoluţionarii arestaţi, în speranţa că vor opri Revoluţia, iar salvările duceau răniţii la spital. Când se lăsa seara, era un coşmar pentru oameni, deoarece se trăgeau focuri de armă. De la balconul Operei, şefii Revoluţiei le spuneau oamenilor să rămână cu ei peste noapte, ca să nu fie uciși de securiştii care încercau să oprească Revoluţia. Tot în 18 decembrie, bunica a văzut tinerii pe scările Catedralei cu lumânările în mână, iar a doua zi, când s-a dus cu o prietenă să cumpere calendare, a văzut tinerii decedaţi. După câteva zile, armata a trecut de partea oamenilor. Atunci a fost momentul când revoluţionarii au înţeles că au învins comunismul."

„În data de 18 decembrie, bunicul meu a văzut cum armata încerca să blocheze mulţimea şi cum se apropiau forţele militare de punctele vitale ale Revoluţiei. Bunicul meu era la serviciu, pentru că s-a dat ordin de la direcţiune să se păzească întreprinderile. Treptat, tot personalul din fabrici şi uzine s-a alăturat revoluţionarilor, protestând împotriva regimului instaurat de dictatorul Nicolae Ceauşescu. Au fost zile însângerate pentru Timişoara. În 20 decembrie, armata s-a alăturat revoluţionarilor, Timişoara fiind apoi declarată primul oraş liber din România." (Leila Haag, clasa a VII-a H)

„În cadrul vizitei la Memorialul Revoluției, am aflat multe lucruri despre ceea ce s-a petrecut în timpul revoluției. Am văzut steaguri din 1989, fotografii, machete, statui, desene, hărți. M-a impresionat hotărârea care se putea citi pe chipurile oamenilor care și-au sacrificat, fără preget, viața pentru noi. Ei sunt eroii pe care, în zilele noastre, îi cinstim și cărora le mulțumim pentru că putem trăi în libertate. Eroii ne-au clădit viitorul, ni l-au schimbat." (Andreea Simiz, clasa a VII-a H)

„Mi-a plăcut vizita la Memorial, deoarece am învăţat lucruri noi despre revoluţia pornită la Timişoara în 16 decembrie 1989. De asemenea, obiectele din expoziţie, îmbrăcămintea, ziarele, păstrate din zilele revoluţiei, au fost impresionante." (Denisa Fazekas, clasa a VII-a H)

„Slujba oficiată de preot la monumentul închinat Eroilor Revoluţiei a fost emoţionantă, preotul a avut numai cuvinte deosebite despre Eroii-Martiri." (Carolina Veruzab, clasa a VII-a H).

Prof. Marinela **ŢUNDREA**

Pelerinaj la Monumentele Revoluţiei din Decembrie 1989

În ziua de 17 decembrie 2014, elevii din clasa a VI-a de la Liceul Teoretic „J. L. Calderon” au răspuns invitaţiei lansate de Asociaţia Memorialul Revoluţiei din Decembrie 1989 şi C.C.D. Timiş şi au adus un omagiu celor care, în urmă cu 25 de ani, au plătit prin jertfă de sine preţul libertăţii neamului românesc.

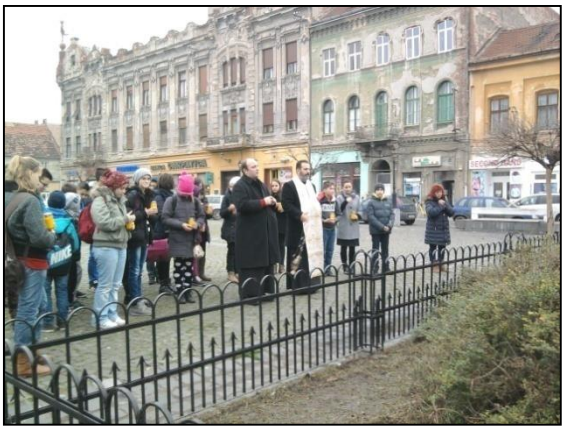

Elevii au asistat la un scurt Te Deum, după care au depus o coroană de flori şi candele aprinse la monumentul ridicat în cinstea Eroilor Revoluţiei în Piaţa Traian din Timişoara. Cu această ocazie, părintele Constantin Floca de la Parohia Badea Cârţan le-a reamintit elevilor câteva dintre idealurile Revoluţiei şi a subliniat faptul că ele trebuie să rămână vii în conştiinţa generaţiilor viitoare.

Nu în ultimul rând, au fost prezentate semnificaţiile monumentului *Clopotul*, care îi aparţine sculptorului Ştefan Călărăşanu.

Prof. Otilia **BICHIŞ**
Liceul Teoretic „J. L. Calderon”

*

Pelerinajul pe care îl făceau angajaţii Memorialului Revoluţiei împreună cu urmaşii Eroilor la Monumentele Eroilor a fost înlocuit cu acest tip de eveniment, care se doreşte a fi mai de amploare. Prin implicarea şcolilor, un număr foarte mare de elevi şi profesori vor putea participa la adevărate lecţii de istorie chiar pe locurile unde s-au semnalat victime ale Revoluţiei.

Păstrarea vie a memoriei celor care şi-au dat viaţa pentru libertatea noastră, prin urmarea traseului real al evenimentelor din 1989, este foarte importantă pentru tânăra generaţie.

Simona **MOCIOALCĂ**

Decernare de plachete, diplome şi medalii la Bucureşti

On the 10th of February 2015, the City of Bucharest hosted an awarding ceremony of plaques, medals and diplomas in the presence of Mr. Gabriel Oprea, Deputy Prime Minister for National Security and Minister of Internal Affairs. On the occasion of the 25th anniversary of the Romanian Revolution of December 1989, Traian Orban, President of „Memorialul Revolutiei" Association, awarded to the Minister of Internal Affairs Gabriel Oprea a commemorative medal struck in bronze, in consideration of his commitment and support he offered for the projects of our association. In his turn, the Minister of Internal Affairs Gabriel Oprea awarded the plaque of merit of the Ministry of Internal Affairs to Mr. Traian Orban.
Key words: Gabriel Oprea, Traian Orban, Ministry of Internal Affairs, „Memorialul Revolutiei 16-22 Decembrie 1989" Association.
Cuvinte-cheie: Gabriel Oprea, Traian Orban, Ministerul Afacerilor Interne, Asociaţia Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989.

În data de 10 februarie 2015 a avut loc la Bucureşti o decernare de plachete, diplome şi medalii, în prezenţa lui Gabriel Oprea, viceprim-ministru pentru securitate naţională şi ministrul Afacerilor Interne.

Într-un cadru festiv, ministrului Gabriel Oprea i s-a decernat, de către Traian Orban, preşedintele Asociaţiei Memorialul Revoluţiei, medalia comemorativă bătută în bronz, cu ocazia aniversării a 25 de ani de la izbucnirea Revoluţiei Române din Decembrie 1989, pentru susţinerea proiectelor asociaţiei. În semn de apreciere a eforturilor depuse pentru păstrarea vie a memoriei Eroilor Revoluţiei Române, ministrul Gabriel Oprea i-a înmânat, la rândul său, placheta de onoare a Ministerului de Afaceri Interne domnului Traian Orban.

În cuvântul adresat celor de faţă, ministrul Gabriel Oprea a precizat: „Domnule preşedinte Traian Orban, stimaţi invitaţi, dragi colegi, sunt onorat să-l primesc astăzi, la sediul Ministerului Afacerilor Interne, în această clădire cu o istorie deosebită şi o simbolistică aparte, pe reprezentantul Asociaţiei Memorialul Revoluţiei 16-22 Decembrie 1989. Sunt, de asemenea, onorat şi mândru să primesc medalia aniversară a Revoluţiei Române la împlinirea unui sfert de veac de la Revoluţie, din partea unor oameni care menţin vie memoria Eroilor Neamului, a acelora care, prin sacrificiul lor, au apărat cu preţul vieţii libertăţile fundamentale ale românilor. Puţini dintre noi se puteau gândi, în urmă cu 25 de ani, că România va ajunge astăzi un stat membru N.A.T.O., un stat membru al Uniunii Europene, un stat serios şi important, care generează stabilitate şi securitate în regiune. Dacă cineva a crezut atunci, aceştia au fost oamenii care, fără frică, s-au simţit liberi să viseze, să creadă şi să lupte pentru libertatea unei naţiuni. Lor le datorăm ceea ce suntem astăzi şi pe aceşti Eroi nu avem voie să-i uităm niciodată. Revoluţia din 1989 este unul din momentele de referinţă ale istoriei recente, un reper emblematic al luptei pentru libertate şi demnitatea românilor. Amintirea faptelor de atunci trebuie să rămână în memoria generaţiilor viitoare, pentru

că istoria ne învaţă că fiecare generaţie, la rândul ei, trebuie să dea proba credinţei şi a patriotismului faţă de ţară.

Am fost şi sunt unul dintre susţinătorii iniţiativelor Asociaţiei Memorialul Revoluţiei. Ca ministru al Apărării Naţionale, am contribuit, în mod direct, la realizarea unor proiecte comemorative, aşa cum a fost construirea în anul 2011 a Capelei de la Popeşti-Leordeni, din fonduri personale – lăcaş de cult ridicat chiar pe locul unde a fost aruncată cenuşa Eroilor Revoluţiei Române. Vă mărturisesc că m-am simţit onorat şi, totodată, mândru, ca român, că vă pot sprijini, că am putut să vă sprijin când aţi avut nevoie, şi am simţit o deosebită satisfacţie că, împreună, am găsit soluţia ca organizaţia dumneavoastră să aibă un sediu, să poată să-şi desfăşoare, cu onoare şi demnitate, ceea ce aţi început în aprilie 1990, şi să ştiţi că acum asociaţia are un sediu chiar într-un imobil al Ministerului Apărării Naţionale. Cred că este un simbol cu adevărat nobil, ca recunoaştere pentru acest efort constant al dumneavoastră, dedicat celor care şi-au jertfit viaţa pentru România, astăzi, aici, la sediul Ministerului Afacerilor Interne, aţi primit cea mai înaltă decoraţie a Ministerului Afacerilor Interne.

Domnule preşedinte, vă asigur că am să sprijin, în continuare, aceste idealuri ale dumneavoastră, ale Eroilor neamului românesc. Vreau să vă mulţumesc foarte mult, atât eu, cât şi colegii mei, aici este toată conducerea Ministerului Afacerilor Interne, pentru onoarea pe care ne-aţi făcut-o la 25 de ani de la Revoluţia Română."

Domnul Traian Orban i-a mulţumit domnului ministru pentru frumoasele cuvinte şi a menţionat: „Doamnelor şi domnilor, sunt onorat să fac prezenţă alături de dumneavoastră, cu acest prilej deosebit, în care mi s-a acordat placheta Ministerului de Interne, şi mă bucur, domnule ministru, pentru că aţi primit medalia noastră aniversară de 25 de ani. Pe medalie, trebuie să ştiţi cu toţii, pe o parte scrie *Azi în Timişoara,* iar pe cealaltă *Mâine-n toată ţara!*

Sunt preşedintele Memorialului Revoluţiei, o asociaţie care are în statut comemorarea, aniversarea, recuperarea istoriei din Decembrie 1989 şi cinstirea Eroilor.

Am avut o clădire veche şi, după ce timp de 8 ani am reparat-o din bani publici, s-a retrocedat. Îi mulţumesc domnului ministru că s-a gândit să găsească o soluţie. Trebuia să ajungem în stradă, dar domnul ministru a spus că se va gândi şi, după o vizită la noi la Memorial, a găsit soluţia să ne ofere un fost cămin militar, o cazarmă, pe care am reuşit deja să o amenajăm la etajul I, în care funcţionăm şi ca

muzeu, şi ca Centru Naţional de Documentare, Cercetare şi Informare Publică despre Revoluţia Română.

N-avem nicio legătură cu *revoluţionarisme* sau revoluţionari, suntem o asociaţie cu acest profil şi lucrăm cu licenţiaţi ai Universităţii de Vest din Timişoara, cu istorici, scriitori, filologi şi operatori de calculator.

Avem, totodată, şi o editură, iar în Timişoara, după Revoluţie, noi am reuşit să marcăm locurile unde s-a murit în Decembrie 1989 cu 12 monumente. 12 sculptori din Timişoara, Bucureşti şi străinătate au conceput acest proiect, pe care l-am realizat din donaţii, cu sprijinul Primăriei şi cu bani publici de la Ministerul Culturii. De asemenea, vreau să vă spun că lucrăm în clădirea pe care am primit-o şi avem mii şi mii de vizitatori deja, deşi încă nu este definitivată.

Vreau să menţionez faptul că domnul ministru a fost de trei ori în Timişoara: odată în clădirea veche, apoi în noua clădire, împreună am văzut ce se poate face, şi, desigur, la inaugurarea Centrului Naţional de Documentare, Cercetare şi Informare Publică despre Revoluţia Română, în noul imobil.

Proiectul nostru de a marca locul de lângă Bucureşti, unde a fost aruncată cenuşa victimelor, a găsit sprijin din partea domnului ministru Gabriel Oprea, care şi atunci s-a gândit şi ne-a spus: «Vom găsi o soluţie». Personal, domnul ministru Gabriel Oprea ne-a susţinut material şi nu e puţin spus că s-a ocupat personal de acest proiect, o biserică-monument, care acum funcţionează în interior, unde se află o expoziţie de fotografii. La Popeşti-Leordeni există un monument, biserica şi gura de canal, unde a fost aruncată cenuşa Martirilor din Timişoara, şi urmează ca acest proiect să fie completat.

Domnule ministru, stimaţi domni, stimate doamne, eu vă sunt recunoscător pentru această atenţie, care pentru mine este o sărbătoare deosebită, şi vă doresc tuturor mult succes şi sănătate!”

Simona **MOCIOALCĂ**

Proiectele noastre pentru anul 2015

For us, 2015 means 25 years of activity carried out at the „Memorialul Revolutiei" Association. The anniversary moment will be celebrated on the 26th of April 2015, in the presence of the members of the old and the new generation.

In terms of publications, the attention of the managing director of our publishing house, Mr. Gino Rado, is chiefly focused on the printing of our scientific bulletins in Romanian, English and German languages, as well as on the publication of the third volume of the Encyclopaedia of the Revolution. At the same time, several other valuable studies and works are being prepared and are pending to be printed soon.

Although the schedule of the opening of our exhibitions is not put yet into its final form, both the itinerant exhibition "The Romanian Revolution of 1989 in Pictures" and as well as the exhibition titled "December 1989, the Timişoara Moment" will be shown in many places from the country and from abroad.

We also plan to inaugurate other temporary exhibitions of the artists from Timisoara at our head office, in "Galleria '89", a meeting place for all art lovers.

On the occasion of the National Heroes Day we will involve local elementary schools and high schools to join in the "Eroii Neamului" Mini-Football Cup competition. In December we plan to continue pilgrimages to the monuments erected in memory of the Heroes of the Revolution in Timisoara, Popeşti-Leordeni and Slatina as well as to organize the mini-football competitions known as "Memorialul Revolutiei" Cup and Super-Cup.

Key words: "Memorialul Revoluţiei" Association, Traian Orban, Gino Rado, Bânciu Ioan, Harald Pinzhoffer, Costel Balint, Eugen Gheorghioiu

Cuvinte-cheie: Asociaţia Memorialul Revoluţiei, Traian Orban, Gino Rado, Bânciu Ioan, Harald Pinzhoffer, Costel Balint, Eugen Gheorghioiu.

Anul acesta, la 26 aprilie, vom sărbători 25 de ani de la înfiinţarea Asociaţiei Memorialul Revoluţiei. Pentru acest eveniment vom avea o întâlnire festivă cu membrii actuali şi fondatori, la care vom decerna diplome şi medalii. Din păcate, timpul a trecut ireversibil şi cel puţin jumătate dintre cei care au semnat adeziuni pentru înfiinţarea acestei asociaţii nu mai sunt printre noi. Cu siguranţă că cei ce vor veni vor fi impresionaţi de câte s-au realizat la Memorialul Revoluţiei în aceşti 25 de ani: complex de monumente, centru de documentare, săli expoziţionale, editură, organizarea de evenimente comemorative, prezentări de carte, filme şi vernisaje la nivel local, judeţean, naţional şi internaţional.

În plan editorial atenţia directorului editurii, Gino Rado, se concentrează pe tipărirea buletinelor ştiinţifice în limba română, în engleză şi germană, a celui de-al treilea volum al *Enciclopediei Revoluţiei*, fiind pregătite, simultan, şi alte lucrări ce vor vedea, în curând, lumina tiparului.

Volumul al treilea din *Enciclopedia Revoluţiei*, o carte elaborată minuţios, cu un conţinut ştiinţific bazat pe documentele la care avem acces, va apărea în luna aprilie. Trebuie amintit faptul că efortul redactorilor este răsplătit, având în vedere faptul că, deşi primele două numere au apărut abia în decembrie, primim telefoane de la instituţii şi persoane interesate de această lucrare.

Albumul de fotografii al arhitectului Mihai Botescu, *Timişoara, oraşul libertăţii româneşti,* va fi lansat în prezenţa Consulului Republicii Federale Germania la Timişoara, Rolf Maruhn, a reprezentanţilor diferitelor instituţii germane şi a oamenilor de afaceri, interesaţi de această lucrare de artă.

Cu toate că agenda vernisajelor nu este încă definitivată, atât expoziţia itinerantă „Revoluţia Română din 1989 în imagini", cât şi cea intitulată „Decembrie 1989, Momentul Timişoara", vor fi prezentate în numeroase localităţi din ţară şi din străinătate.

La sediul nostru, în „Galeria'89", loc de întâlnire pentru toţi cei ce iubesc artele, vom inaugura alte expoziţii temporare ale artiştilor timişoreni.

În luna decembrie, în cadrul programelor de Comemorare, intenţionăm să continuăm pelerinajul la monumentele Revoluţiei din Timişoara, implicând, ca şi în ultimii doi ani, şcolile din judeţ şi oraş. Din partea şcolilor care „au adoptat" monumente ale Martirilor, se vor alege reprezentanţi, care vor depune coroane de flori. Cu acest prilej, li se va explica elevilor semnificaţia monumentului respectiv şi motivul amplasării lui în acel loc. De asemenea, vom organiza pelerinajul la Bucureşti, Popeşti-Leordeni şi Slatina.

În plan sportiv, în decembrie intenţionăm să organizăm a opta ediţie a Cupei „Memorialul Revoluţiei" la minifotbal şi a treia a Supercupei noastre. Proiectul se adresează, în primul rând, tinerilor defavorizaţi şi se doreşte a fi un exemplu şi pentru alte asociaţii, instituţii şi cluburi sportive din România.

Tot în 2015, de Ziua Eroilor, va fi organizată a patra ediţie a Cupei „Eroilor Neamului" la mini-fotbal. Competiţia este un omagiu pentru cei care, de-a lungul istoriei patriei, s-au jertfit pentru ca România de azi să fie o ţară liberă. Acţiunea antrenează tineri din şcolile şi liceele din judeţul Timiş şi Timişoara. Din echipa proiectului fac parte: Ioan Bânciu (antrenor de fotbal în perioada 1980-1989 la echipa „Ambalajul Metalic" din Timişoara, vicepreşedinte al Memorialului Revoluţiei), Costel Balint (profesor de educaţie fizică şi sport, scriitor, participant la Revoluţie), Harald Pinzhoffer (profesor de educaţie fizică şi sport la Liceul Teoretic „Nikolaus Lenau" din Timişoara, antrenor de fotbal şi urmaş de Erou-Martir) şi Eugen Gheorghioiu (informatician la Memorialul Revoluţiei şi arbitru de fotbal).

În fiecare an organizăm un tur pe biciclete la monumentele ridicate în memoria Eroilor-Martiri, un proiect propus şi realizat de Traian Orban, preşedintele asociaţiei noastre, care îi însoţeşte pe vizitatorii străini interesaţi.

Simona **MOCIOALCĂ**

COLABORATORI

Georg Herbstritt, cercetător, Institutul Gauck, Berlin

Richard Andrew Hall, cercetător, Indiana University, S.U.A.

Ana Blandiana, poetă, publicistă, Academia Civică, Bucureşti

Romulus Rusan, scriitor, publicist, Academia Civică Bucureşti

Lucia Hossu-Longin, realizator de emisiuni TVR, Bucureşti

Dumitru Tomoni, profesor doctor în istorie, Făget

Marius Mioc, revoluţionar şi publicist, Timişoara